

Viața Românească

Directori: C. STERE și DR. I. CANTACUZINO

SUMAR:

- M. Sadoveanu *Casa amintirii.*
 I. Botez *Observațiuni asupra raporturilor dintre știință, artă și cultură.*
 M. Codreanu *Sarpele cu clopoței (Sonet).*
 Sp. Popescu *Femeia și taina (Poveste).*
 P. Florinescu *Despre învățământul profesional în Elveția (Scrisori).*
 Mircea Dem. Rădulescu *Noapte de vară (Versuri).*
 Artur Gorovei *Comisia dela Buhalnița (Documente cu privire la istoria țaranului român.—Sfârșit).*
 I. Al. Brătescu-Voinesti *Scrisoare.*
 Colaboratorii revistei *Documente omenești (Art. 252 C. P.).*
 Em. Ciomac *Istrate-Vodă (Versuri).*
 Colaboratorii revistei *Note pe marginea cărților (Boîte à surprise.—Adnotațiuni la o recentă biografie a lui Gorki).*
 St. O. Iosif *Sonet.—Mandolinate (Versuri).*
 Ilie Bărbulescu *Din lumea balcanică (Asupra mișcării feministe la Bulgari și Sirbi).*
 G. T. *Cronica teatrală—Iași (Păpușile.—Hamlet.—Zile veșele după războiu.—Nepofitul.—Mănasă.—Actori).*
 G. Topirceanu *Cronica veselă (Romanța gramofonului).*
 I. V. Nantu *Cronica veselă (Umbrela).*
 T. Arghezi *Cronica teatrală—București (Teatrul Național: Lumină nouă.—Hamlet.—Exodul artiștilor).*
 R. *Scrisori din Bucovina (Rezultatele recensământului din 1910).*
 P. Nicanor & Co. *Miscellanea (George Enescu.—Reclamații.—Istorie contemporană.—Fragmente din articolele în care s'a vorbit despre poporanism în cei șase ani de când a apărut "V. R.").*

Recenzii: D. Anghel, „Oglinda fermeantă”; M. Lungianu, „La Cruce”; Ludovic Daus, „Sătana”—I. S.—Dr. Urechia, „Răspuns domnului I. Bogdan”—C. V.—Henric Stahl, „Dela manevre”—R. F.—Sextil Pușcariu, „Contribuții la gramatica istorică a limbii romine. Memoriul I. Contribuții la studiul derivațiilor. A. Bibliografie. B. Sufixul -actu. C. Sufixele -ae și -afu. D. Sufixul -an”.—G. P.—Const. Calmuschi, „Relațiunile politice ale Țărilor Romine cu Rusia”.—V. D.—

Revista revistelor: „Convorbiri Literare”; „Luceafărul”; „Flacăra”; Mihail Dragomirescu; „Jubileul lui Caragiale”; „La revue roumaine”; Jacques Daugny; „Colonizarea interioară”; Frédéric Stackelberg; „China de astăzi”; H. Bergson; „Intuiția filozofică”; Hubert Lagardelle; Paul Lafargue; Preistoricul Hoernes; „Origina și formele cele mai vechi de îmbrăcăminte”; Ch. André; „Ipoteza nebulară a lui Laplace și teoria capturii a lui T. I. J. See”; G. Beloch; „Studiile recente de istorie romană în Italia”; Elbert Eichler; „Arta de regisor a lui Shakespeare”; Anton Betteihenn; „A sută zi de naștere a lui Berthold Auerbach”; Eduard Bernstein; „Insemnătatea victoriei și sarcinile ei”; Radulovic; „Țăranul și politica”; „Bosanska Villa”; Ruskoie Bogatsovo; Slandwood Cobb; „Greutățile partidului Tinerilor Turci”; Basil de Selincourt; „Ruskiu”.

Bibliografie.

I A Ș I

Redacția și Administrația: Str. Golia 52.

1912

Viața Românească apare lunar cu cel puțin 160 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei. — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane. — Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă. — Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei. Numărul 2 lei 50 b. — Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viata Romineasca

REVISTA LUNARA

Sub directia d-lor Prof. Univ. C. STERE si Dr. I. CANTACUZINO

Cu colaborarea d-lor : I. Agăbiciu, D. Anghel, prof. univ. I. Athanasia, Tudor Arghezi, Jean Botez, N. Bazarica, dr. P. Bogdan (docent), C. Botez, I. Botez, Dumitru Botez, I. Al. Brătescu-Voinesti, Vintilă I. Brătianu, T. A. Săătrău, Ilie Bărbulescu, N. N. Beldiceanu, Caragiale, M. Cernă, dr. P. Cazacu, dr. D. Călugăreanu, Alice Călugăra, I. Ciociriu, A. Ciura, M. Coăreanu, G. Coșbuc, prof. I. cav. de Capatzen, Ana Corza-Kernbach, Maria Cunțan, Barbu Delavrancea, I. G. Duda, Pompiliu Eliade, Elena Farago, G. Galaction, A. N. Gane, N. Gane, Octavian Goga, dr. C. Georgescu-Severin, dr. Onisifor Ghiba, Arzut Gorovai, I. Gramada, C. Hogăș, C. Hoiescu, G. Ibrăileanu, căpit. N. Ionescu, Gh. C. Ionescu-Șișești, Nat. Iosif, St. O. Iosif, dr. S. Irimescu, M. Jacoră, Francis Lebran, prof. univ. dr. N. Leon, dr. I. Lupaș, dr. N. Lupu, prof. univ. dr. M. Manicatide, Constanța Marino, I. Măntălescu, I. Mironescu, S. Măndrescu, V. E. Moldovan, St. Morărescu, V. G. Morțun, G. Murnu, D. Nanu, I. Nădejde, Alexis Nour, dr. Aurel cav. de Oncial, inginer N. P. Panaitescu, G. Pascu, D. D. Pătrășcanu, N. Petrescu-Comnen, prof. univ. A. Philippide, Matilda Poni, Sp. Popescu, prof. univ. dr. G. Proca, (O Carp), Cincinat Pavelescu, Gh. Poenaru, dr. N. Quinez, Mircea D. Rădulescu, Radu Rosetti, Izabela Sadoveanu, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, H. Sanielevici, prof. univ. dr. V. Șion, dr. Alex. Slătineanu, A. Stavri, maior Alex. Sturăza, dr. D. Tatușescu, George Tofan, A. Toma, Iorgu Toma, Emil Triandafil, Ernest Triandafil, Gh. Topirceanu, Al. Tzigara-Samurcaș, Al. Vlahuță, A. D. Xenopol și alții.

Condițiile de abonare

IN ȚARA :

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 "
Un număr	2 "

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor

trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru învățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.— (Aceștia pot plăti în trei rate a câte 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA :

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita în trei rate de câte cinci coroane, din patru în patru luni.

IN BASARABIA :

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni câte 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE :

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 b.

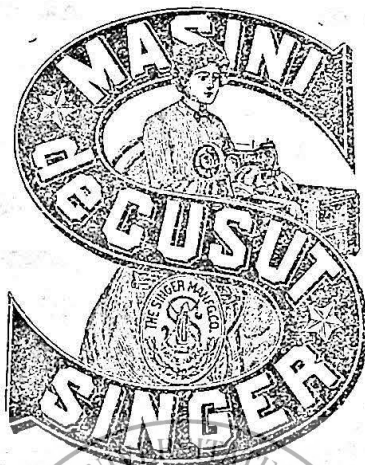
vezi urmare pag. 3-a copertii

• Mașinele de Cusut „SINGER” •

==== SÎNT CELE MAI FOLOSITOARE ====

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

NUMAI DUPA A-
CEASTA EMBLEMA
SE CUNOSCMĂGA-
ZINELE ÎN CARE
SE VÎND MAȘINE-
LE DE CUSUT
„SINGER”

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

MAȘINELE NOAS-
TRE N'AU NEVOE
DE RECOMANDA-
ȚIE, VA RUGAM
NUMAI A ÎNGRIJI
CA ELE SĂ FIE
CUMPARATE DIN
ADEVARATUL LOC

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Societ. pentru comerțul cu mașini de cusut „SINGER”

BOURNE & CIE BUCUREȘTI

CALEA MOȘILOR, 216. CALEA GRIVITEI, 84. CALEA VICTORIEI, 51.

BIROŪ STRADA I. C. BRĂȚIANU No. 28.

IAȘI:—No. 37, STRADA LAPUȘNEANU, No. 37.

Sucursale în toate orașele principale din țară.

Reteaua Liniiilor de Tramvae

DIN CAPITALA

Prima Societate Anonimă Română de Tramvaiuri

◊◊◊◊ **TRAMVAIUL VECHIU** ◊◊◊◊

TARIFUL: Pentru o secțiune oarecare: 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare: 5 bani

~~~~~
SOCIETATE ANONIMA ROMÎNA

Pentru Construirea și exploatarea de Căi Ferate pentru Tramvaiuri

◊◊◊◊◊◊ **NOUL TRAMVAI** ◊◊◊◊◊◊

TARIFUL: Pentru o secțiune oarecare: 10 bani.

Pentru fiecare secțiune următoare: 5 bani

Sa nu lipseasca din nici o casa

Franzbranntwein

Alcool de vin cu sare de D-ri KONIA și Fiu chimiști.
Fricțiune întăritoare, infalibită contra durerilor reumatismale și la Gută
Întreține sănătatea, puterea și frumusețea corpului.

FLACONUL ORIGINAL LEI 2.

Franzbranntwein

CU MENTHOL: Dr. KONYA

Se distinge prin puterea sa antiseptică și răcoritoare. Ca atare este recomandat în special contra durerilor nevralgice, durerilor de cap și contra afecțiunilor catarale. Flaconul original 2.25

VINUL KONYA

∞ Tonic, Nutritiv și Reconstituant ∞

Cu principiile conținute în Kola, Coca, Guarana și Cacao reunite.

Indicațiuni: Debilitate, Anemie, Chlorosa, Hipocondrie, Afecțiuni cardiace, Maladii nervoase, Convalescență.

PREȚUL BUTELIEI 4 LEI 50 BANI

A se cere pretutindeni la Farmacii și Droguerii cu marea „Fortuna” depusă și semnătura. Unde nu se găsește se trimite contra ramburs prin *Depozitul general:* Farmacia Curții Regale.

FRĂȚII Dr. KONYA, Iași.

Banca Națională a României

„Domnii Acționari ai Băncii Naționale sunt înștiințați că pe lângă cei 50 lei de acțiune ce li s'au plătit ca prim evident pe anul 1911, vor mai primi încă 126 lei de fie-care acțiune.

Plata se face cu începere de la 20 Februarie a. c. în toate zilele de lucru, de la orele 10 dimineață până la 3 după amiază, în Administrațiunea Centrală a Băncii și în Sucursalele și Agențiile sale.

Societatea Loteriei de Stat

DIN ROMANIA

Societatea Anonimă

CAPITAL VARSAT 3.000.000 LEI

Concesiunea pe 20 ani, sub controlul Statului Român

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE

PREȘEDINȚE

VICE-PREȘEDINȚE

GEN. Dr. THEODORI

J. SCHUS HNY. Viena

M E M B R I :

Jean H. Arion, M. H. Baumgarten, Grig. G. Cantacuzino, N. Xenopol, W. Dickin, Karl Masse, E. Morqurgo, Otto Petersen, M. Sipsom Em. Culoğlu

C E N S O R I

A. Alexandridi, A. Magheru, A. Năcescu

T. Polikrat, P. Toncescu.

Director, E. MAVRODI

Diracțiunea generală BUCUREȘTI Calea Victoriei, 87

Emisiunea semestrială: 60.000 bilete, din cari 30.000 câștig.

Tragerile au loc de 12 ori pe an în sala specială de trageri a loteriei de Stat

CALEA VICTORIEI, 192

Pretul Biletelor. Lei:

Cl. I, 12; Cl. II, 20; Cl. III, 36; Cl. IV, 56; Cl. V, 32; Cl. VI, 24.

• **Ciocolata** •
• **Zamfirescu** •

SPECIALITAȚI : SYLVA=ALUNETA=CREMANT

○ ○ ○ **FABRICA DE TESATURI** ○ ○ ○

FOASTA LEO GELLER & No.

Societate Anonimă, Iași

Capital deplin vărsat 800.000 Lei

Instalație modernă cu 400 războaie mecanice, Văpsitorie, Albitorie și apretură. Furnizează tot soiul de țesături de bumbac, în și cî-nipă. Furnituri militare. Zefiri. Uniforme școlare. Barcheturi. Flane de bumbac. Doguri. Americi diverse. Albituri. Mexicane. Croydoane. Pinze pentru cizmari. Etc.

ARGUS DE LA PRESSE

FONDE EN 1879

Le plus ancien bureau de coupures de Journaux

„Pour être sur de ne pas laisser échapper un journal qui l'aurait nommé, i-était abonné à l'Argus de la Presse, „qui lit, découpe et traduit tous les journaux du monde, et en fournit des extraits sur n'importe quel sujet“.

Hector Malot (ZYTE p. 70 et 323)

„De ce flot montant d'articles de journaux que l'Argus de la Presse envoyait à Vallobra, matin et soir, un tiers environ était étranger; il y en avait de toutes les nations et dans toutes les langues; les anglais, les allemands dominaient; ils étaient même les plus sérieusement faits“.

Paul Alexis (VALLOBRA, p. 185—186).

„Continuez-moi ponctuellement l'envoi de vos Argus, qui m'ont toujours rendu de réels services“.

Lettre du marquis de Morès, 1893).

L'Argus de la Presse se charge de toutes les recherches rétrospectives et documentaires qu'on voudra bien lui confier.

L'Argus lit 8.000 journaux par jour.

Ecrire 12, rue du Faubourg-montmartre, PARIS.

Adresse Télégraphique: ACHAMBURE-PARIS.

S'a deschis noul și Marele

Hotel Continental

Special clădit cu tot confortul modern, Situat în centrul orașului, în apropierea autorităților Financiare și judiciare din Iași

— Calorifer. — Ascensor. — Băi. — Telefon —

Camere spațioase, bine aerisite și în bătaia soarelui. — Mobilier nou, special construit în străinătate.

PREȚURI MODERATE

„TESATURA IAȘI“

SOCIETATE ANONIMĂ

CAPITAL DEPLIN VARSAT 750.000 B.E.I.

STRADA SGCOLA

Instalație modernă cu 400 răsboaie mecanice. Văpșitorie, albitorie și apretură.

Furnizează tot soiul de țesături de bumbac. Furnituri militare, Zefiri, Uniforme școlare, Barcheturi, Flanelă de bumbac, Doguși, Americi diverse, Albituri, Mexicane, Croydoane, Pinză pentru cismari.

În strada Socola No. 127 fabrica a deschis o prăvălie pentru desfacerea resturilor pe care le vinde cu mult subcost. Halta tramvaiului la ușă.

Primește lucrătoare și lucrători plătiți din momentul angajării.

OFICIUL DE VINZARE DE HÎRTIE PRODUSA IN ȚARA

STRADA ACADEMIEI, 4

«La acest oficiu se găsesc spre vânzare, predabile imediat sau după condițiunile din comande, următoarele hîrtii :

«Hîrtia specială pentru documente, acru și titluri; hîrtie specială de mină cu plicuri, cu și fără filigrane, în cutii speciale; hîrtie cu arabescuri și imitație de pînză cu plicurile lor în cutii speciale și în pachete; hîrtie specială pentru scrisori format „cabinet“ și de poștă simple, liniate și cadrilate cu sau fără filigrane.

«Hîrtie ministerială și velină cu «Marca Țarei», «Trei Stele», «Ursul» sau «Leul», simple și vîrgate, liniate sau cadrilate.

«Hîrtie sugătoare albă și colorată, groasă și subțire; hîrtie sugătoare gris pentru omorît muște, hîrtie sugătoare pentru stereotipie.

«Hîrtie specială de desen și registre; hîrtie galbenă pentru cărți didactice și reviste ilustrate.

«Hîrtii fine colorate; hîrtie colorată zisă «natur».

«Carton alb pentru cărți de vizită, carton pentru cărți poștale; carton fin colorat, carton de lută, și carton colorat pentru dosare.

«Hîrtie de tipar și de afișe.

«Hîrtie pergamentată albă și colorată pentru împachetarea materiilor grase, vată, articole de droguerie și comestibile.

«Hîrtie albă de împachetat; hîrtie brună, înclăită și neînclăită, satinată și nesatinată de împachetat.

„**Hîrtie rezistentă pentru împachetat; precum : Manilla (thauen) gris-fer, parchemint și hîrtie de celuloză.**

«Mucavale : gris, brune și albe; mucava de pae.

„**Primește comande de orice fel de hîrtie.**

«Modele și catalogul se expediază franco după cerere.

Depozitul central, Str. Academiei No. 4.

BUCUREȘTI

MARMOROSCH, BLANK & C^{-IE}

SOCIETATE ANONIMA CU UN CAPITAL DE 10,000,000 LEI

STRADA LIPSCANI 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI—BRAILA—CONSTANȚA—CALAFAT—GIURGIU
SULINA—TULCEA.

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor.

Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de transacțiuni financiare.

Sucursalele din Brăila și Constanța afară de operațiile de bancă mai sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în comision.

THE BANK OF ROMANIA LIMITED

Mai înainte Banca României, fondată în 1869.

Capital Lire Sterline 300.000 deplin vărsat

Fondul de Rezervă Lire Sterline 154,679

SEDIUL: LONDRA, — SUCURSALA: BUCUREȘTI

COMITETUL CENTRAL:

The Earl of Bessborough. C. V. O., C. B.

Domnul E. W. H. Barry

Demetre de Frank.

Viconteles Goschen.

Sir R. Hamilton Lang. K. C. M. G.

Domnul P. Naville.

BUCUREȘTI: E. E. Goodwin Director, Al. Lucastewicz Director-Adjoint.

CENSORI: D-nii Jean Kalendero, Dem. I. Ghica și Arthur Green

Libraria Franceza N. Kohn

fost director al Librăriei *L'Indépendance Roumaine*,
situată în Calea Victoriei, **Pasagiul Român** No. 19—București.
TELEFON 25|83

Este cea mai bine asortată în cărți de literatură, medicină, filosofie, sociologie, agricultură, etc. streine. Execută cu cea mai mare promptitudine orice comandă de cărți ce i s'ar cere și n'ar avea în depozit.

Toate revistele franceze se trimet la domiciliu chiar în ziua sosirii lor de la Paris.

Abonamente la toate ziarele și revistele străine.

Face abonamente la revista:

„VIAȚA ROMINEASCA“

și trimite acasă cu numărul la oricine i-ar face cererea.

Gustați

Neîntrecuta Bere „Zimbru”

IAȘI

Din apă de la TIMIȘEȘTI

„THERMOGENUL” VATA
Revulsivă

vindecă în câteva ore

junghiuri, tuse, guturaiu, reumatismele, dureri intercostale, răcelile plămînilor
precum și ori ce altă durere provenită din răceală.

De vânzare la toate farmaciile și drogeriile din țară.

Doctor D. MEZINCESCU

PROFESOR AGREGAT LA FACULTATEA DE MEDICINA

EXAMENUL SINGELUI pentru SIFILIS

(SERO-REAȚIE WASSERMANN)

TRATAMENTUL SIFILISULUI PRIN PREPARATUL EHRlich 606

— INJEȚIUNI INTRAVENOASE —

STR. TOMA COZMA No. 16 bis.

Consult. dela 6—8 p. m.

Editeurs: ZANICHELLI, de Bologna; ALCAN, de Paris,
ENGELMANN, de Leipzig; WILLIAMS et NORGATE, de Londres

SCIENTIA

Revue internationale de synthèse scientifique
Paraissant tous les deux mois

(6 numéros par an de 240 à 250 pages chacun)

Direction: G. Bruni, A. Dionisi, F. Enriques, A. Giardina, E. Rignano

Scientia, a été fondée en vue de contrebalancer les fâcheux effets de la spécialisation scientifique à outrance. Elle publie des articles qui se rapportent aux branches diverses de la recherche théorique, depuis les mathématiques jus qu'à la sociologie, et qui sont tous d'un intérêt général: elle permet ainsi à ses lecteurs de se tenir au courant de l'ensemble du mouvement scientifique contemporain.

Scientia, qui est en 1912 dans sa sixième année d'existence, a conquis du premier coup la faveur du monde savant, grâce à la collaboration qu'elle s'est assurée des autorités scientifiques les plus éminentes de l'Europe et de l'Amérique. Elle a publié, outre les articles de ses directeurs, MM. Bruni, Enriques, Dionisi, Rignano, des travaux de MM. Mach, Poincaré, Picard, Tannery, Borel, Boutroux, Volterra, Levi-Civita, Zeuthen, Arrhenius, George Darwin, Schiaparelli, Celoria, Seelig, Lowell, Maunders, Crommelin, Eddington, Fowler, Bohlin, Puiseux, Moreux, Herz, Sues, Chvolson, Lebedev, Righi, Bouasse, Brunhes, Ritz, Langevin, Fabry, Zeeman, G. H. Bryan, Soddy, Ostwald, Nernst, Wallerant, Lehmann, Sommerfeld, Ciamician, Abegg, Bayliss, Höber, Bottazzi, Fredericq, Costantin, Demoor, Boruttan Kô, Galeotti, Ebstein, Asher, Raffaele, Delage, Caullery, Rabaud, Le Dantec, Semon, Driesch, Hartog, Russell, Wiesner, Haberlandt, Pearl, Ziegler, Uecküll, Bethe, Sherrington, Bohn, Piéron, Claparède, Janet, Rey, Pikler, Hoernes, Sollas, Jespersen, Meillet, Simmel, Ziehen, Cunningham, Westermarch, Kidd, Landry, Edgeworth, Bonar, Pareto, Loria, Carver, Fisher, Sombart, Oppenheimer, Sciatofá, Ph. Sagnac, Solomon Reinach, Guignebert, Loisy, etc.

Scientia joint au texte principal, portant les articles dans la langue de leurs auteurs, un Supplément avec la traduction française de tous les articles allemands, anglais et italiens. Elle est ainsi complètement accessible à quiconque connaît la seule langue française.

Prix de l'abonnement: 30 fr. — 24 mk. — 24 sh.

Direction et Rédaction: MILAN, via Aurelio affi. 11.

BANCA MOLDOVA

din țară, Europa (Rusia) și America. Primește cereale spre vânzare și pe piețele Brăila, Galați și Constanța, făcînd și avansuri asupra cerealelor; va da avans asupra efectelor publice și orice efecte de valoare. Primește spre fructificare contra librete de economie începînd dela 5 lei în sus cu dobîndă de 5 la sută pe an și sumi mai mari contra scrisori de depunere cu achitare la cerere, cu dobîndă de 5 jum. la sută pe an.

IASI — PIAȚA UNIREI

BANCA AGRICOLA

Primește depozite spre fructificare pe termene scurte sau lungi cu 4—5 la sută.

SUCURSALA IASI

înființată de curînd în orașul nostru, conștopindu-se cu banca Moritz Wachtel. Banca face toate felurile de operațiuni de bancă, va elibera cecuri și scrisori de acreditare asupra tuturor orașelor mari din țară, Europa (Rusia) și America. Primește cereale spre vânzare și pe piețele Brăila, Galați și Constanța, făcînd și avansuri asupra cerealelor; va da avans asupra efectelor publice și orice efecte de valoare. Primește spre fructificare contra librete de economie începînd dela 5 lei în sus cu dobîndă de 5 la sută pe an și sumi mai mari contra scrisori de depunere cu achitare la cerere, cu dobîndă de 5 jum. la sută pe an.

Cumpără și vinde efecte publice. Vinde cekuri asupra străinătății: Anglia, Austro-Ungaria, Belgia, Franța, Germania, Grecia, Italia, Rusia, Turcia etc.

11.361

22 OCT 2019

Casa amintirii

Aveam în sfârșit prilej să revăd pe un vechiu prietin, cu care fuseseam tovarăș de bancă în liceu. Dela Birlad, cu trăsura, puteam ajunge până la moșia lui în două ceasuri. Avocatul care-mi apăraseră procesul, însă, nu-mi dăduse vești tocmai bune despre Dorojan :

„A, e un om... (și-și rășfrîngea buzele cu nedumerire), e un om ciudat... cum să spun... nu mi se pare tocmai... (și privind-mă pe supt sprîncene, își tremura degetele rășchirate pe lingă tîmplă). Cel puțin așa mi se spune;—eu l-am văzut numai odată ori de două ori. Politică nu face, legături cu nimeni n'are... stă închis ca un urs în birlog... Mă rog, ce face el acolo, la țară?... Viața asta, mă rog, o duce de ani și ani de zile...

— Cine știe! zisei eu cu îndoială. O să văd.

— Nu cred să te dumirești. Unii spun că de cînd i-a murit nevasta s'a întunecat așa.

— I-a murit nevasta ? Nu l-am văzut de mult, nici nu știam dacă s'a însurat.

— Da. A fost însurat. I-a murit soția acū zece ori doisprezece ani..“

Am rămas deodată pe gînduri; nu mai înțelegeam ce-mi spune avocatul. Mă gîndeam la prietinel meu de altădată, la Mihai Dorojan din liceu, băiatul plin de avînt, cu gesturile foarte rezezi și nervoase, cu vorbirea năvalnică și încurcată, băiatul acela care avea une-ori o privire neagră și pasionată pe supt sprîncene. În legănările trăsुरii apoi, prin lumina dulce de sfîrșit de August, începui să-mi amintesc anii tinereții și prietinieii noastre. Era între noi legătura aceia caldă, cu tot sufletul, cu toate tainele, legătură romantică ca între doi amorezați, cu plimbări pe lună, cu discuții nesfîrșite, cu păreri de rău cînd ne despărțeam pentru cîteva ceasuri : prietinia dela opsprezece ani, pe care n'o mai dai și n'o mai găsești mai tirziu, în viața de interese și de lupte...

Sticliurile de apă, care-mi fulgerau din cînd în cînd în mersul trăsुरii, miriștile și crîngurile, aveau ceva duios în lumina potolită : parcă se amesteca în lumina aceasta ceva din prietinia dusă, ceva din

✓ 35656

BIBLIOTECA IN PED
FLORENTIN IANCIU ABRUTIA
19-MUREȘ 45105435100017

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

0868872613

tul anilor pierduți. La optsprezece ani ești entuziast, visezi prefacerea lumii și ești amoretat. Amîndoi iubeam pe-atuncea. A, dar la Mihai Dorojan dragostea era complicată cu multe gînduri și multe suferinți. Fata lui cu ochii mari albaștri și totdeauna gînditoare—parc'ar fi fost pentru el un calău fără milă. Fiecare pas pe care-l făcea Dorojan în iubirea ei era întovărășit de îndoelile cele mai tragice, iar problema sărutării a fost pentru prietinel meu o adevărată catastrofă. Cînd m'am despărțit de el ca să plec la Paris, mi s'a mărturisit pentru ultima oară, cu pasiune și disperare : m'am înspăimîntat ; am înțeles abia atunci că el iubește cu adevărat... Eu am plecat fluerînd ușurel în lume, iubirea mea dela optsprezece ani a rămas să-mi fie dulce amintire.—Pe Dorojan nu-l mai văzusem de douăzeci de ani. Cu el ce se întimplase oare ? Ne mai scrisesem din cînd în cînd o vreme. Intr'un răstimp îl știam fericit. Din dragostile și patimile lui izvoriseră la vremea aceea versuri foarte frumoase pe care le tipărise prin reviste. Un volum al lui fusese primit cu laude și cu speranțe. De zece ori doisprezece ani însă nici o scrisoare nu mai ducea veste dela unul la altul „peste ape și peste munți“, cum zicea el. Muza tăcuse. Despre prietinel meu nu mai știam nimica...

Cu gînduri melancolice și cu strîngere de inimă, intrai deodată într'o ogradă largă de curte boerească : mă deșteptară ca dintr'un vis clopotele cailor, mai sonore, cu bătae mai rară. Mă ridicai din locul meu, coborii în fața unei case curate, albe, cu cerdac larg, cu stîlpii de lemn năpădiți de ghirlânzi de rouuscă și trandafiri acățători.

Ograda era goală și tăcută. Numai departe, undeva, ling'o șură, o văcuță roșie privea neclintită la cîteva găini care ciuguleau în jurul ei. Vizitiul se dădu jos de pe capră și porni să caute „pe cineva“.

Îmi aduse într'un tirziu pe un om mărunt, cu părul des, încilcit și cărunt. Era îmbrăcat cu ițari și cămașă, și peste cămașă c'un surtuc negru, vechiu, de stofă foarte bună. Se opri înaintea mea și mă privi cu sfială și cu bănuială.

Il întrebai :

„Acasă-i boerul ?

— Nu pot să vă spun, eu nu pot să știu bine... Dar ce poțitiți ?“

Vorbea cu jumătate de glas, înfricoșat parcă de ceva.

Îi spusei cine sînt, și-l trimisei să-și vestească stăpînul. Plecă cu pas domol ; la colțul casei ridică foarte încet o mină și se scărpină în cap. Vizitiul se uita la mine într'un chip plin de înțelegere și dădu din cap,—cașicum știa el bine unde sîntem și cu cine avem de a face.

Omul cu surtucul vechiu se întoarse îndată ; era mai luminat la față ; vizitiul păru surprins.

„Pe-aici e închis totdeauna, îmi zise el c'un zîmbet. Boerul vă poștește pe dincoace. Dumnealui șade totdeauna în cellalt balcon, care dă spre asfințit și spre pădure... Se întoarse apoi spre vizitiu.

— Vin îndată, ca să tragem trăsura și caii în șopron. Numai să duc pe boer...”

Cum ocolii colțul casei, rămăsei uimit de priveliștea neașteptată care mi se deschidea. O grădină cu arbori mărunți se lăsa la vale, pe coastă lină, până la răchițele unui pârâu; și dela pârâu, o pădure bătrână, întunecoasă, se ridica pe coasta cealaltă domol, până departe, în cerul asfințitului...

Mă oprii o clipă; omul deschise porțița grădinii.

„Vă uitați la pădurea noastră? Îmi zise el zîmbind. Au venit și azi dimineață doi negustori pentru ea, da' boeru nostru nici nu vrea s'audă...”

— De ce?

— Eu știu?... Da' poftiți, că boeru s'a înveselit cînd a auzit de numele dumneavoastră...”

În zîmbetul lui lucea o părere de recunoștință.

Inchise porțița, iuți pasul și mă duse până le treptele unui balcon mare, cu stîlpi de piatră. Nici o floare, nici o podoabă: balcon larg, deschis asupra grădinii, asupra pădurii și asupra asfințitului.

Urcai repede treptele. Mărturîșesc că-mi bătea inima. Și deodată mă oprii. Dintr'un jîlț se ridicase înaintea mea un om uscat, cu obrazul brăzdat, cu ochii înfrigați. Era un om aproape bătrîn. Nu-l mai cunoșteam pe prietînul meu, — și cu toate acestea el era!

Simții în mine o strîngere amară: băiatul vîoiu, tînărul plin de avînt și de vise, prietînul tîneretii mele murise! — Ba mai trăia, — dar trecuse prin furtunile pașimilor și durerilor. Și totuși, îi recunoscu glasul, îi recunoscu ochii, cînd îmi întinse mîinile și mă trase în balcon spre el.

Mă întrebă cu o voce aproape liniștită, parcă ne despărțisem de o lună:

„Ce mai faci, Nicolene?...”

Îmi era parcă rușine să-i răspund: bine! Îi strînsei mîinile, îl privii lung. Rostii încet:

„Cît te-ai schimbat!”

Deodată își răsfrînse buzele. Voia să ridă; îi luceau dinți rău-tăcioși.

Apoi mîinile-i căzură, se lăsă în jîlț și mă pofți și pe mine alături de el, pe un scaun.

„Ce-ai făcut? pe unde mai trăești? cum o duci?” mă întrebă el încet.

Îi spusei în puține cuvinte tot ce-l putea interesa. Zîmbea ușor, dădea din cap, dar gîndurile parcă-i erau aiurea.

„Ce zici de pădurea cea?” mă întrebă el, întrerupîndu-mă deodată.

Mă oprii. Nu știam ce să-i răspund.

„Eu, aicea, trăesc de cinsprezece ani, vorbi el cu vocea-i scăzută.

Dela început era frumoasă pădurea. Dar cu cit trec anii, cu atita maș frumoasă se face... Ei, dar te-am întrerupt. Spuneai că-ți merge bine în București... Spune înainte... Am și eu a-ți spune destule!..."

Oftă, își încruntă sprincenele și rămase cu ochii ațintiți asupra lespezilor de piatră cu care era pardosit balconul.

Jumătatea întâia de ceas a fost foarte penibilă. Din întreruperile lui, din ceia ce-mi spunea în răstimpurile mele de tăcere, înțelesei că ruina lui sufletească era legată de moartea nevastei și a copilului lui. Pufnea ușor pe nas, mărturisindu-și numai în frinturi nelegate nenorocirea, și mă fulgera când și când cu privirea lui de friguri.

După o vreme, ceva din căldura vechii prietinii ne apropiă mai mult unul de altul. Dorojan îmi zise, fără să mă privească.

„Eu știu, prietine, la ce te gîndești. Nu-i așa? O nenorocire este o nenorocire. În zdrobirea mea nu-i ceva firesc. E ca un fel de nebunie. Hm! de ce taci?“

În adevăr, tăceam.

„Hei, dragă, la optsprezece ani, am fost foarte buni prietini, n'aveam nici-o taină unul pentru altul. Și cu toate astea, nu ne cunoșteam. Cel puțin tu n'ai cunoscut în sufletul meu grăuntele de nebunie care azi pare a te mira. Ceia ce vezi nu te înșală. Viața mea e cu desăvîșire pierdută... Eu am murit!..."

Spuse cuvintele din urmă c'o voce adîncă și răspicată. Mă cutremuram.

„Dar să lăsăm, asta, urmă ei repede. Să mă îngrijesc de găzduirea ta, de mîncarea ta. Vei fi ostent, îți va fi fiind foame..."

— A, nu, să vorbim mai bine; nu ne-am văzut de așa de multă vreme!

— Să vorbim? de ce să vorbim? Bine,—dacă-ți face plăcere... Dar îți spuneam de pădurea din față... care-i așa de frumoasă... Să vezi tu... îi era foarte dragă și Iulianei. Nu știi tu pe Iuliana: fata care mi-a fost dragă? Fata gînditoare, cu ochii mari, albaștri... Ea a fost. Am luat-o de nevastă... Azi dimineață iar au venit la mine negustorii ceia din Birlad. Că să le dau pădurea numaidecit. Că dau preț mai mare, că dau cit le-oiu cere, oricît le-oiu cere, înțelegi dumneata?—Lipsiți din fața mea! I-am dat afară. Cînd ai venit tu, credeam că vine alt negustor. Nu se poate! asta nu se poate! Cînd trece furtuna și rupe cîte-un copac,—eu îl aud de aici... Are strigătul lui, țipătul lui de durere... Aceia-i pădurea noastră, trăește, cum s'o tai? E nebunie,—dar pentru mine copacii au glas, și i-ași auzi, i-ași înțelege cînd ar țipa supt fierăstrău și supt topor... Stăteam aici și chiar mă gîndeam la asta cînd ai venit.. Spune și tu, n'ar fi păcat să tai eu pădurea?

— Într'adevăr, pădurea e foarte frumoasă.

— Ai s'o vezi cînd asfințește soarele: parcă arde... Și ceia ce ți-am spus eu de pădure te face să te gîndești... hm! știu ce se spune despre mine, știu... Ei, da, ce să fac? Parcă mă poate interesa ce se spune?—

„N'am vrut să dau pădurea. I-am dat afară!..“ strigă Dorojan cu voce întărită dintr'odată.

Se ridică în picioare, așțat. Mă privi șintă, cu ochii lui negri. Mă apucă de mină.

„Hai cu mine, zise el repede. Mi-am adus aminte că într'adevăr tu mi-ai fost prietinul cel mai bun. Eram prietini nedespărțiți în vremea cea mai fericită...“

Mă trase după el într'o odaie largă, cu fereastra deschisă spre grădină.

Era o odaie prietinoasă, cu mobilă roșie de palisandru. Un piano deschis sta lângă fereastră. O carte veche era deschisă pe-o măsuță. Într'o ramă, lângă sobă, portretul unei femei frumoase. Într'un colț, citeva jucării de copil. De-un picior al pianului, răzimată o păpușă: o paiță cu talgere.

„Uite, îmi zise Dorojan cu vocea-i joasă; aici am petrecut noi ceasuri fericite, cu copilul nostru... Aici a cîntat la clavir ultimul cîntec, dincoace a citit ultima pagină. Și copilul abia îndrăznea să se ridice copăcel și se juca cu paița...“

Privirea-i rătăcită umbla prin odaie, căutînd ceva parcă; glasul-i dobîndi un accent mai repede.

„Asta a fost cea din urmă zi... oftă el. Se juca Șerbănel între noi. S'a tîrît pe covor, a prins un scaun de-un picior, îl trăgea și-l împingea, și lucrul acesta îl înveselea foarte mult... Era voinic, deși abia împlinise un an... Dar de ce-ți spun eu toate acestea? Ce te interesează pe tine?... Uite, un copil! dar știi tu cît ne era de drag? (Glasul-i era iar întărit). Cine poate să-și dea seamă de dragostea pentr'un copil? Tu nu știi! Ce te uiți așa la mine? Nu știi! nu-ți poți da seamă!—Pe urmă s'a jucat cu paița. O apăsa de piept. Era deștept! Știa s'o apese de piept. Și paița bătea din talgerașe... Asta a fost cea din urmă zi. Peste noapte, copilul s'a îmbolnăvit. Ardea cumplit.—A fost ceva nebunesc, ceva absurd,—ce pot să știu eu? Ne-a privit patru zile paralizat... patru zile! Ne-am zbatut, am chemat doctori. Ne-am rugat apoi... N'am crezut niciodată. Atuncea am făcut și nebunia asta... Am chemat preoți, ne-am rugat și noi în genunchi... În după-amiaza din urmă, a început a sufla pripit. Doctorul zicea că e o „respirație caracteristică“... Stam amîndoi îngroziți. Ne priveam în tăcere. Deodată Iuliana îmi zice: A adormit! Adormise copilul. Și deodată mi-a venit așa o nădejde... o nădejde mare... Mi-am luat nevasta de mină. Am venit dincoace... Ne-am uitat la jucării. Preoții, într'o odaie de-alături, se rugau... Nevastă-mea mi-a zîmbit, și-a ridicat o clipă ochii în sus... Apoi mi-a făcut semn că se duce să vadă cum doarme băiatul. A eșit de-aici. Dar am văzut-o îndată întoarsă, în prag, privindu-mă cu niște ochi ca de sticlă. M'am repezit, a venit după mine. Am luat pe Șerbănel în brațe, l-am pipăit, mi-am lipit urechea de pieptul lui... Era moale, nu mai sufla!... L-am așezat încet la loc, m'am întors spre Iuliana. Mi-a

căzut tremurînd, cu capul pe umărul drept. Nu plîngeam nici unul... Eram ca într'o nedumerire năprasnică. Am deschis fereastra. Soarele se lasa pe pădure. Într'un copăcel din dreptul ferestrei, deodată începu să țîrie dulce un florint..."

În picioare, Dorojan rămase privind pe fereastră. Nu mă mișcam dela locul meu. Îl simțeam după glas că are în ochi lacrimi de foc.

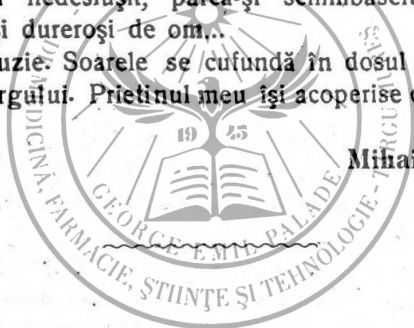
„Într'o săptămînă a murit și Iuliana!..." zise el deodată, brusc.

N'ași putea să lămuresc niciodată glasul și disperarea cumplită cu care a rostit scurt și răgușit aceste puține vorbe. Dar am înțeles atunci deodată de ce omul acesta trăește ca nebun, mort între vii, în castelul amintirilor lui.

Și deodată și soarele luci straniu în nouri de jărătic, deasupra pădurii. Și florintul de altădată începu să cînte dulce și trist într'un măr din livadă... Îl ascultam neclintiți. Și în odaie intră o umbră ușoară: parcă mobilele de palisandru s'ar fi întunecat și s'ar fi mîhnit dintr'odată. Femeia frumoasă din ramă ne privi duios. Foaia de note filfii ușor, mișcată de-o aburire de vînt. Jucăriile copilărești din colț nu mai luceau; le vedeam nedeslușit, parcă și schimbaseră locul. Păiața mă privi cu ochii vii și dureroși de om...

N'a fost o iluzie. Soarele se cufundă în dosul pădurii, și mă impresură doliul amurgului. Prietenul meu își acoperise ochii cu mina stîngă, și florintul tăcuse.

Mihail Sadoveanu

Observațiuni asupra raporturilor dintre știință, artă și cultură

Netăgăduit că „faptele”, nu frazele, formează *materialul* oricărei ramuri organizate de cunoștinți. Numai pe ele se clădesc construcții științifice, — oricât de mărginit ori de larg am primi înțelesul acestui cuvânt. Nu e vorba aici de „un loc comun”, ci de o axiomă din regiunea acelor adevăruri fundamentale și evidente, pe care mintea omenească n'o mai controlează.

Proclamarea acestui „adevăr”, cu trei sute de ani înainte, a făcut revoluție, acum, putem spune, că a ajuns un articol de credință în știință. Cu toate acestea, cite generații de cercetători ai naturii, înainte de Bacon, — chiar dintre acei care își făceau perigrinațiile în regiuni fantastice, — nu practicau acest principiu, fără să-l cunoască, după cum îl și călcau, fără să știe.

Mintea omenească s'a tîrît pe pămînt și s'a înălțat în ceruri, în toate timpurile, găsind uneori adevăruri, alteori culegînd iluzii, după cum nimerea ori greșea perspectiva trebuitoare, — căci se cere o perspectivă anumită: lucrurile mici se observă bine de aproape, formele mari, înțelesurile adînci, numai de departe. Cine vrea să studieze erburile și rocile pămîntului, din balon, nu greșește mai mult decît cel care încearcă să prindă încreștările înălțimilor munților, pe albastrul cerului, urcînd și măsurînd suișurile lor cu lanțuri și cu jaloane. Măsurările pot cifra raporturile zigzagurilor, dar impresia formei totale n'o putem avea decît din depărtarea dela care micile accidente de teren dispar.

Indrăznețele sisteme filozofice ale antichității, clădite în regiuni aeriene, își validează azi, după două mii de ani, multe din viziunile lor... și cite adevăruri mari, din patrimoniul științei, n'au fost prevăzute înainte ca confirmarea metodică a „faptelor” să le proclame „legi”. Pe de altă parte, nu odată, adevăruri stabilite prin cercetarea metodică a „faptelor” au fost dărmate, și pe dărmaturile lor clădite alte adevăruri, tot atît de metodic.

*

...Apoi de cîte ori, triumful adevărului, în domeniul strict științific, n'a cerut, mai presus de dovada „faptelor“, credința, curajul și sacrificiul omului. Templul științii e mai plin de ruini decît templul credinții, și nu e mai cruțat, nici astăzi, de distrugerile iconoclaștilor și de sacrificiile martirilor. Oriunde e putere de viață, distrugerea pare a fi impulsul creării și martirajul o formă a eroismului moral cerut, în toate epocile, de progresul omenirii. În timpurile moderne, nu mai puțin decît în cele vechi, speranța în fericirea zilei de mine se hrănește din nemulțumirea și suferința zilei de azi.

*

Cu toată nestatornicia vremurilor însă, omul nu se poate întemeia decît pe „fapte“ în lupta lui împotriva necunoscutului. Prin mijlocirea lor, el a străbătut cîteodată în misterele naturii și în tainele conștiinții; și dacă, de multe ori, întăriturile ridicate se dărîmă, tot din același material sintem siliți să clădim noile forturi.

Utilitatea „faptelor“ în știință e ca a sacilor cu balast în războiu: cu cît sînt mai mulți, cu atît parapetul ridicat de soldați e mai rezistent. Dar cel care se ridică la înălțimi,—și acela nu e niciodată un simplu soldat,—pentru a-și da seama de întreg cîmpul de războiu, ia în năclă numai atîta balast cît cere echilibrul aerian al urcării; și cu cît voește să se urce mai sus, cu atîta trebuie să mai deșarte năsipul din sacii luați.

*

Cu toată importanța lor, „faptele“ constituiesc *substanța* științii, poate tot atît de puțin, cît și „forma“ în care ele sînt expuse. Conștiințiozitatea savantului poate slei datele laboratorilor și statisticilor, peste spoliile predecesorilor săi; iar tehnica magică a stilului poate reflecta asupra acestor trofee, trudnic adunate, irizările colorilor meteorice, și... și totul să rămîie *numai material* de construcție.

Chiar în cucerirea adevărilor „de o zi“, pe care știința le adună, le preface, le organizează neconținut, „faptele“ n'au *prin sine* valoare științifică. *Esența* științii e ideală—combinația mintală. „Faptele“ ajung *material științific* numai atunci cînd mintea omenească a pus o întrebare. Cîte fapte au așteptat mii de ani pentruca prin funcția lor de confirmare a unor concepții despre lume, a unor norme de orientare în lumea fizică ori sufletească, să intre în cadrul unei științi. Chiar dacă, în toate cazurile, numai „faptele“ ar sugera concepția științifică, ele, totuși, nu rămîn decît mijloace pentru a provoca, *nu-*

mai în anumite minți, închegarea unei viziuni mintale, pe care sînt chemate apoi să o confirme. Spiritul creator nu pleacă dela multe fapte, concepțiile largi însă coordonează nenumărate *dovezi concrete*. Cîte milioane de oameni n'au observat zilnic căderea corpurilor, legea gravitației însă n'a fulgerat decît în mintea lui Newton.

În acest înțeles, *spiritul* (puterea de viziune mintală) constituie *esența* (stabilirea de raporturi) științei. „Faptele” sînt utile, căci dela ele spiritul nostru își ia zborul, și practica vieții cere o corespondență continuă între minte și ordinea fizică, dar importanța lor științifică e secundară,—sînt material pasiv, pe care mintea noastră se sprijină pentru controlul ideilor—afierea „legilor”.... Și dacă ochiul, fermecat de cuceririle științei, nu se mai ridică astăzi în rugă spre cer, ci se țintuește în retorte și creuzete, sufletul nostru rămîne chinuit de aceleași indoeli, de aceleași semne de întrebare veșnice. Am cucerit numai atît din misterele necunoscutului, cît să putem alunga spectrele înșelătoare ce ne întunecau privirea... și să vedem limpede că regiunea infinită ce se întinde înaintea noastră nu se poate cuceri invocînd puteri supranaturale... dar am căpatat și convingerea că, cu tot sprijinul „faptelor”, puterile noastre sînt neîndestulătoare. Știința afirmă, și ea, misterul existenței, cași religia. Deosebirea e că religia populează imperiul necunoscutului, în care știința nu vede decît pustiu fără înțeles.

Cunoștința, cît de amănunțită, a lumii „faptelor” nu liniștește sufletul. Omul totdeauna și-a pus întrebări și-a găsit răspunsul cum a putut. Știința s'a născut din acest instinct al sufletului omenesc,—nu din găsirea „faptelor”, ci din *căutarea* explicării lor. Tot ce îndeamnă și conduce viața noastră pleacă din sufletul nostru. Trăim numai prin el și dincolo de hotarele lui nu putem concepe nimic.

Știința începe a se organiza nu dela adunarea faptelor, ci dela *alegerea și înlănțuirea* lor. „Faptele” nu pot sta în cadrul științei, decît în lumina ideilor care le orientează. Se poate spune că ele sînt, cași cuvintele, simple simboluri,—n'au decît valoarea interpretativă a ideilor.

Puțini din sirguitorii adunători de „fapte”, care mișună cu atîta zel prin laboratoare și biblioteci, în numele științei, fac în adevăr știință. În marea lor majoritate sînt numai cărauși de material pentru adevărații oameni de știință—*oamenii de idei*. Sute de mii de lucrători harnici au adunat materialul pentru a înfăptui în piatră viziunile celor care au făcut planurile piramidelor Egiptului. Veacuri multe au trecut peste ele, măcinînd din masivul granitului, spiritul arhitecților dispăruți însă oprește și azi blocurile lor să se risipească, și le ține virfurile în înălțime. Numai închegarea ideilor dă formă și trăinicie construcțiilor ridicate din material inert.

Adunarea faptelor, a cifrelor, cîntăririle și măsurările, manipularea suflaiului și microscopului sint, fără indoială, lucruri folositoare; și cei care, în chip cinstit, se consacră lor, petrecîndu-și viața în mijlocul bibliotecilor colbăite ori în atmosfera gazurilor, eșite din retorte și eprubete, au tot dreptul la recunoștința și simpatia pe care o merită orice muncă modestă, cinstită și folositoare. *Ei* sint adunătorii de material pentru adevărații constructori, — oamenii de știință, — în locul cărora însă, simplii adunători de fapte, oricît de prețioși și oricît de mare zel ar avea, nu trebuie să se substituie niciodată.

În științele aplicate substituirea e, de fapt, imposibilă: sancțiunea e imediat vizibilă — crapă edificiul. În științele teoretice substituirea e de fapt posibilă: sancțiunea, deși e mult mai gravă, — de oarece privește direct dezvoltarea facultăților sufletești, — nu se simte însă imediat.

O carte, — în care materialul e îngrămădit fără plan, unde ideile nu stăpinesc și nu ordonează „faptele“; din care nu fulgeră o lumină, nu se dă o sugestie; unde vezi, ca prin ceață, numai o movilă informă de cunoștinți și etichete amestecate, — nu se prăbușește imediat, ca o clădire, dacă cel mai mic calcul de echilibru i-ar fi fost greșit. Dimpotrivă: o asemenea carte poate, în unele cazuri, să fie destul de sprijinită pentru a fi introdusă și în școli, de autoritățile în drept, și pusă astfel în calea dezvoltării intelectuale și formării adevăratului spirit științific al unei generații întregi.

În această privință, interesele culturale, din cauza caracterului lor abstract, sint mult mai primejdiate decît interesele materiale, unde rezultatul se poate măsura imediat.

În capul marilor întreprinderi economice și instituții financiare nu pot sta, de fapt, decît conducători de o distinsă putere intelectuală, de o competență reală. O substituire de valori e imposibilă: sancțiunea imediată e crahul.

Ceia ce e imposibil însă în templul vițelului de aur e, vai, de fapt posibil, în templele și catedralele științii pure. Nu odată tiara pontificală a fost așezată preumptios peste scufia modestă a lucrătorului de laborator ori a adunătorului de „fapte“ din biblioteci; și „palmele academiei“ răsplătesc, de cite ori, numai devotamentul de a înghiți colbul din hrisoave ori răbdarea de a respira gazurile laboratorilor și-a perde vederea ochilor pe lentilele microscopelor.

Toate profesiunile își au infirmii lor, singură știința însă îi poate trata așa de umanitar, păstrîndu-le, cu atita delicateță, până și iluzia valorii lor excepționale.

Substituirea de valori e totdeauna dăunătoare; în organizarea instituțiilor de cultură însă, ea e mai vătămătoare decît oriunde, pentru că falsifică înșiși factorii legitimi, chemați să lucreze la dezvoltarea culturală a unei țări. Primejdia e cu atit

mai mare cu cit împrejurările de fapt permit, uneori, ca o simplă deplasare să transforme pe un modest și folositor adunător de material, pentru știință, în fals și dăunător profet al înțelepciunii.

Proverbul „fiecare la locul lui“, în care Englezii cred mai mult decit în toate legile, instituțiile și diplomele, — „the right man in the right place“, — nicăiri nu poate fi încălcat mai ușor decit tocmai în organizarea instituțiilor de cultură.

De cite ori sub numele de știință nu se dă o simplă spoliare de material inert, aruncat în cursul viu și limpede al cugetării, ca nămolul prăbușit din coasta munților în oglinda pirăelor repezi și scinteetoare de lumină. Isvorul de munte străpunge granitul și șerpuește cristalin printre stinci, dar se transformă în mlaștină nesănătoasă cind intră în straturi de nămol.

*

Dar dacă simpla îngrămădire a „faptelor“ are, de multe ori, un rol negativ în investigațiile constructive ale spiritului, ea are un efect educativ cu desăvîrșire distrugător, cind științele servesc ca mijloc pentru dezvoltarea și organizarea *puterilor noastre sufletești*.

Dacă expunerea faptelor, datelor, cifrelor... prin *alegera și înlănuirea lor*, nu trezește propria activitate a facultăților intelectuale și morale, *energia și cultura sufletească* ale ființei noastre n'au sporit — omul n'a făcut un pas dinspre barbarie spre civilizație. Aglomerarea multor fapte inerte în minte pare a fi chiar o notă caracteristică a sufletului barbar. Negrii din universitățile engleze și americane acumulează mai multe cunoștinți decit studenții engleji, dar asta nu-i oprește să comită apoi acte pentru care sînt linșați de mulțime. A ști multe lucruri nu înșamnă încă a nu fi barbar. Instituțiile primitive dispar cu vremea, caracterele primitive însă se impuținează foarte încet numai. Țările și-au modernizat așezămintele, împrumutîndu-și-le unele altora, dar barbaria trecută vibrează încă, destul de tare, în multe suflete. Criteriul deosebirii gradelor de civilizație între diferitele țări nu-l dau instituțiile, — din care punct de vedere, în linii mari, toate statele se asemănă, — ci dispariția sau restul de barbarie rămas încă în sufletul omului.

Barbarii primitivi locuiau în regiuni inculte; barbarii moderni urcă, uneori, tribuna universitară și se pot recrea și în fotoliile academiilor. Barbarul vechiu căuta să ridice viața sau să suprime libertatea adversarului; barbarul în frac de astăzi nu-și poate manifesta aspirațiile decit prin ponegrire și calomnie — un fel de execuție în efiecia adversarului. E, netăgăduit, un progres, dar nu în psihologia barbarului, ci în alcătuirea socială.

*

Pe „faptele“ adunate omul de știință trebuie să-și înteme-

eze concluziile, și să-și organizeze generalizările în sistemul normelor generale de orientare, din lumea puterilor oarbe ale naturii. Acesta e idealul adevăraților cercetători ai naturii fizice. „Faptele“ nu se adună pentru a se ridica cu ele ziduri, peste care privirea noastră să fie oprită de a trece; ci numai pentru a forma mici oaze ocrotitoare, în acest imens deșert al necunoscutului, de unde, cu puteri înviorate, să putem îndrepta ochii cercetători spre orizontul mirajelor infinitului ce se întinde în jurul nostru.

Dela „faptele“ fizice, omul de știință se ridică la legile raporturilor mecanice ale universului, care se pot exprima în ecuații și formule. Caracterul lor e însă prea abstract pentru a trece din domeniul inteligenței pure în cercul simpatiei omenești. Nu putem simți nici o comunitate de viață cu lumile și orbitele din spațiile siderale. Față de epopeia cosmică, sufletul nostru rămâne străin; nu putem încerca decît sentimentul misterului, al fricei ori al sublimului—doar poezii dacă fac excepție pentru lună, și-și permit idile în lumea astrală.

Dar cînd materialul supus cercetării științifice cuprinde nu numai „fapte“ produse fatal de jocul inconștient al puterilor oarbe din natură, ci și manifestări ale puterii elementare a conștiinței, viața omenească ce-a clocotit îndărăptul acestor „fapte“ apare ca o nouă ordine de fenomene complexe. Aici însă nu se poate străbate numai prin mijloacele întrebuintate în investigațiile lumii fizice, și, cu toate acestea, adevăratul om de știință trebuie să pătrundă. Cel ce face exploratii în asemenea domenii trebuie să aibă, pe lângă însușirile obișnuite omului de știință, ceva mai mult,—o coardă din sufletul artistului,—acea deosebită putere de simpatie, care singură dă posibilitatea de a veni în contact direct cu însăși viața sufletească, ce a pulsat dincolo de fapte. Se cere dar o organizație sufletească mai complexă decît a cercetătorului „faptelor“ din lumea fizică.

Frământările vieții intră nu numai în cercul interesului nostru intelectual, dar și în sfera simpatiei noastre firești—căci toți sîntem actori pe aceeași scenă a vieții, fie că vremea schimbă decorurile. Nu ne interesează să știm numai ce s'a întimplat la o dată oarecare, ce relicve ne-au rămas dela înaintașii noștri; ori cum sînt „faptele“ catalogate și cîntărite, și cuvintele prinse și sfășiate în silabe.

În datele păstrate stă inhumată o viață, sub dărmăturile vremurilor; și omului de știință, care cercetează aceste date, îi cerem să pătrundă cit mai adînc în misterele ei, după cum cerem cercetătorului lumii fizice să străbată cit mai mult în tainele naturii. Materialul pe care îl studiază fiecare din ei nu e decît mijlocul de a prinde înțelesurile. Misiunea lor nu e să adune materialul în grămezi,—fie cit de geometrice,—ci să sca-

pere măcar o scintee de lumină, ca să putem vedea dincolo de ele.

Dela omul de știință, care cercetează fapte omenești, așteptăm mai mult decit abstracții și scheme, pentrucă și sufletul nostru are pentru o asemenea atitudine a minții mai multe coarde de vibrație. Nu ne mulțumim numai cu „fapte“ atone din viața omenească a trecutului, după cum nu ne poate mulțumi numai adunarea „faptelor“ inerte din structura fizică a naturii. De dincolo de „fapte“, noi vroim să auzim zbuciumul vieții celor care au dispărut. Urmele lăsate de ei au această sonoritate, cind sint atinse, și răsunetul lor găsește ecou in sufletul nostru.

Adunarea numelor regilor, descrierea războaelor; numele scriitorilor, datele din viața lor; titlurile cărților și numărul paginilor volumelor sint prea puțin lucru, pentru evocarea vieții trecute, și aproape ceva negativ pentru cultura sufletului. Dacă din chipul cum sint prezentate aceste resturi de naufragii ale vieților apuse, nu simțim fiorul frământărilor sufletești și nu auzim larma acelei lumi trecute pentru totdeauna de hotarele noastre, istoria e transformată in pantomimă mecanică, fără înțeles, și critica intr'un memento de formule fără temei. Nu cerem istoricului și criticului să ne dea intreg materialul pregătit, ci numai esența desfilată din acest material. Istoricul și criticul faptelor omenești trebuie să aibă, cași artistul adevărat, darul, de a simți, înțelege și reda viața, nu numai răbdarea de a aduna „faptele“, — și toți cei mari dintre ei n'au fost lipsiți de acest dar. Marii critici literari ilustrează clar această afirmare: Sainte-Beuve, dacă ar fi continuat să scrie numai literatură, Franța ar fi perdut pe cel mai mare critic al ei, dar ar număra un literat distins mai mult; Matthew Arnold, cel mai mare critic al Angliei, e intr'același timp și unul din marii ei poeți și literați.

Adunarea și observarea amănunțită a „faptelor“ e poate tot atit de necesară marilor artiști cit și oamenilor de știință. Dar nu adunarea „faptelor“, ci pătrunderea înțelesului lor simbolic poate da acea putere magică artistului, cași istoricului și criticului adevărat, de a străbate înțelesurile adinci. Ingrămădirea materialului nu trebuie să impedece deschiderea perspectiveilor spre orizontul larg al vieții.

*

Marii scriitorii, care au rămas contemporani generațiilor de după ei, au fost in toate timpurile profund serioși, adinci înțelegători ai vieții; s'au scoborit in profunzimile sufletului omenesc, unde isoarele sint bogate și limpezi; din acest contact direct s'au inspirat, nu dela muzica cuvintului ori dela ritmul frazei. Totdeauna ei spun ceva și foarte adeseori nu se ingrijesc, prea mult, cum spun; vorbesc cu sinceritate și arareori respectă codurile stabilite. Mulți resping analizele logice, descrierile in-

grijite și sfiidează tehnica măiastră a stilului. Vor să spue ceia ce *sint* că au de spus, și, pare, că n'ar fi fost posibil să se oprească în cale, pentru aranjări simetrice de fraze și acorduri muzicale de cuvinte. Sint naturi elementare, vulcani care aruncă metaluri prețioase la un loc cu zgura. Shakespeare poate fi considerat ca cel mai ilustru reprezentant al acestei categorii de scriitori. Sintem deprinși să credem că ceia ce dă viață personajelor scriitorilor e analiza psihologică a caracterului. Din acest punct de vedere, Shakespeare e inferior lui Bourget și multor altora. Cu toate, aceste, care scriitor din literatura universală a creat ființi mai vii decît Shakespeare? Nebunii și criminalii lui sint recomandați studenților, la clinicile spitalelor, pentru studiul bolilor și perversiilor sufletești. Și cu toate aceste, personajele lui Shakespeare care trăesc att de adevărat sint, de multe ori, neverosimile și absurde. A putut vreodată să existe un Falstaff? Dar poate fi vreo indoială de nemurirea lui Falstaff? Att de viu, în jovialitatea lui gigantică și amorală, străbate veacurile. Mii de „nemuritori“ vor muri, dar Falstaff niciodată. Sint „caracterele“ lui Shakespeare tipuri abstracte, esențe sufletești numai ce pot personifica, dar nu pot individualiza? De joc. Creațiile lui sint, în primul rînd, individualități cu personalitate puternică, trăsese furios de intensiv, cu originalitate fatală, pe care nimic nu o schimbă; sufletele lor vulcanice răscolesc ființa omenească până la primitivitatea animalică; viața lor gilgie și debordează în cascade. Care sint mijloacele artistice în Shakespeare? Călcarea tuturor regulelor artistice convenționale; stil iluminat dar neingrijit și rebarbativ; lipsă de analiză a caracterelor și de logică în conflictele sufletești; material puțin, intrigă și mai puțină, absurdități și trivialități în limbă... Și cu toate aceste, din toate zările scenei, mari ca lumea, a teatrului lui Shakespeare, din invălmășeala crimelor infernale și sacrificiilor divine, suflul vieții reale bate cu puterea uraganului și face să vibreze toate notele gamei sufletului omenesc.

Shakespeare a simțit și-a văzut cum simt și văd mulți scriitori. A avut însă, pe deasupra, acea intuiție rară a înțelesului serios și adinc al vieții,—dincolo de actualitate,—și puterea de viziune peste marginile materiale; a avut apoi sinceritatea simplă și mare a simțirii, unită cu ceia ce totdeauna va răminea mister în artă, și va scăpa analizei celei mai subtile—puterea de creație. Numai aceste însușiri dau trănicie operelor artistice. Shakespeare le-a intrunit în cel mai înalt grad; toți artiștii mari însă nu trăesc decît prin ele. Nici un scriitor nu trăește *numai* prin frumuseța stilului și aplicarea codului estetic.

Arta adevărată e serioasă, e mai serioasă decît gravitatea rece a științii. Toți scriitorii mari au înțeles-o astfel, și s'au apropiat de ea cu sentimentul răspunderii nu cu cochetărie. Prin seriozitatea și risul lor,—căci risul poate fi tragic de serios, după cum gravitatea savantă poate fi trivial de comică,—ei nu urmăresc aplauzele contemporanilor. Beletriștii distrează sa-

Ioanele în timpul trecător al unei mode de sezon; marii artiști își cuceresc admiratorii din mai multe generații în cursul veacurilor.

*

Shakespeare spune, nu-mi aduc aminte unde: „Să n'ai încredere în oamenii cărora nu le place muzica“, raportându-se nu la rolul distractiv al acestei arte, ci la puterea ei de a trezi în sufletul omului sentimente înalte și nobile. Intuiția lui Shakespeare cuprinde în sine adîncul adevăr, confirmat de el însuși și de întreaga legiune a marilor scriitori, că arta are un rol mult mai serios decît acela de a distra și a alunga *spleen*-ul, sau de a gidîli simțurile. Nici un scriitor de rîndul întăiu n'a urmărit un scop atît de neînsemnat. Acești oameni au scris cu seriozitate profundă, din impulsie firească, și-au pus viața și sufletul lor în ceia ce ne-au lăsat nouă moștenire. Ei nu au scris pentru cuvinte frumoase și stil fermecător, deși este adevărat că proprietățile pur estetice ale cuvîntului și frazei s'au născut numai din arta lor. Toți scriitorii adevărați au trecut prin chinul de a „nu găsi cuvîntul ce exprimă adevărul“, dăr n'au sacrificat adevărul pentru că n'au găsit cuvîntul;—de aceea, poate totdeauna, *fondul*, la scriitorii mari, e mai mare decît *forma*. Proporția *stilistilor* „fără pată“ e mult mai ridicată în rîndul scriitorilor mediocri, decît în rîndul fruntașilor. Cei din urmă nu pot trăi în temnița „cuvîntelor neîncăpătoare“, oricît de frumos ar fi zugrăvită; cei dintăi n'au nici un îmbold s'o părăsească. Scriitorii de a doua mină au știut de multe ori să se folosească de *creațiile limbii și de formele originale* ale stilului scriitorilor de mina întăia. Sufletul lor candid și liniștit le-a dat răgaz, ambiția le-a dat răbdare și tenacitate ca să poată alege, să măsoare, să încerce cuvintele și frazele măștrilor; și nesimțindu-se atrași de a merge pănă la izvoarele vii ale stilului lor, uneori au preferat să înșire cuvinte ce „din coadă au să sune“; alteori au isbutit să scrie mai *corect* decît marii lor măștri. E un progres, dar numai în tehnica compozițiunii. Mulți din imitatorii lui Shakespeare au scris mai corect decît el. La noi, Eminescu e umbrît de corectitudinea anemicilor lui imitatori.

În galeriile mari de pictură adeseori vezi copii alături de pînzele originale ale pictorilor celebri, și de multe ori observi mai multă corectitudine la discipol,—dar totdeauna impresia artistică a pînzei originale sfidează corectitudinea copiei elevului. Orice fel de tehnică cere geniu ca să fie creată, dar nu cere decît muncă și oarecare dexteritate,—și poate tocmai lipsă de personalitate deosebită,—pentru a fi cu precizie minuită. Aceiași tehnică poate servi deopotrivă la lucruri mari cași la lucruri mici. Cită risipă de putere de invenție, de gust superior artistic, de spirit creator presupune *montarea* unui teatru modern de varietăți. Dar cine va pune pe seama geniului mecanicului dela mașini toată acea feerie de culori și de mișcări, care esă din

scenăria decorurilor ce cad și se ridică în fața noastră? Ori va crede cineva că silfidile diafane, care danțază în proecția electrică a luminelor de curcubeie, sînt în realitate nimfe scoborite din regiunea zeilor, ce și-au țesut pinzele din raze de lună și de soare, și și-au prins în diademe stelele cerului? Dar care artist mare ar primi să-și dezonoreze talentul real într'un teatru de varietăți, și nu s'ar simți ofensat la gîndul numai de a juca în lumina culorilor proiectate de reflectoare. Bietele balerine! Ce deziluzii trebuie să simtă cînd, după căderea cortinei, trebuie să scooare scena și să îmbrace haina sărăcăcioasă! Dar își dau seama? Arta de a scrie nu s'a născut din scamatorie, și versul, ritmul, rima nu sînt lucruri artificiale. Cu toate aceste astăzi ele pot îmbrăca reclama bacanului ori duce propunerile d-lui X. Romeo.... și de cite ori nu deschid ușile saloanelor—acelor care preferă să simtă parfumul alcovurilor, tentațiile dotelor, și fascinația situațiilor, decît să sufere în fața crivățului aspru al vieții. Și cite minuni nu fac cuvintele și frazele în minile celor care se inspiră *numai* dela ele „cînd nimic nu au a spune!“

Limbajul deschide spărturi prin zidurile de izolare ale sufletului nostru, și ne pune în auzgere cu alfe suflete. Cuvîntul e mijlocul, și nu e singurul. De origină naturală, el capătă forme și aplicări convenționale, cași marmora și culoarea, pentru a trezi în noi senzații, idei și emoțiuni. Cași ele, poate servi pentru scopuri comune în viață ori pentru înalte expresiuni artistice.

Avem în dar, dela natură, un instrument mai senzibil și mai armonios decît o liră, din care învățăm să cîntăm,—deși am uitat această muncă din copilăria noastră,—cu aceiași greutate cu care muzicantul învață să-și vibreze melodios coardele harpei.

Dar spiritul creator al limbii nu esă din git, dupăcum inspirația madonelor lui Rafael și-a marmorelor lui Praxiteles n'au plecat din penel ori din daltă. Sufletul omenesc, cu simțirile lui adînci, cu concepțiile, aspirațiile și idealurile, decepțiile și melancoliile lui, face să vibreze coardele, indeamnă penelul pictorului și îndreaptă daltă sculptorului. El crează cuvîntul, îl încheagă în frază, îl mișcă în ritm și-l disciplinează în vers. El calculează strofa și pictează imaginile, comparațiile și metaforele. Toate aceste nu pleacă din organele simțurilor și nu sînt menite să rămie numai la delectarea ochiului și auzului. Ele es din profunzimele sufletului nostru și sînt menite să străbată în adîncimile lui. Figurile stilistice nu sînt create pentru a încărca și a spori împodobirea artificială a limbii, ci pentru a lumina gîndirea și a înfiora simțirea. Artiștii adevărați *gîndesc* în imagini, nu fac scamatorii de artificii cu ele.

Nici privesțile naturii nu ne mișcă numai prin formele și colorile prinse de ochiul nostru, ci prin sentimentul poeziei, al misterului și al eternității firii, care răsare nu din regiunea forme-

lor prinse de ochi. Simțurile nu dau decit semnalul unui moment trecător, pentru a se trezi în adîncimile sufletului nostru tot ce avem moștenit de generații și adunat într'o viață.

Ceia ce *numai* am auzit și-am văzut lasă urme prea slabe pentru a rămînea adînc întipărit în sufletul nostru. Fără îndoială, simțurile au un mare rol în dezvoltarea și organizarea sufletului nostru, dar... un lucru de nimic,—o mică deschizătură,—lasă să străbată, într'un colț întunecat al naturii, o rază de soare, și acolo incolțește viața. Viața nu e un lucru de nimic însă; dar marele mister al ei nu-l putem destăinui nici prin raza de lumină, nici prin locul pe unde ea a străbătut.

Formele sensibile, eșite din adîncimile sufletului marelui artist, pot fi imitate. Dela distanță ochiul cu greu poate deosebi o floare artificială de una naturală, poate chiar să găsească mai multă atracție pentru simetria perfectă și colorația mai vie a florii artificiale. Și cît de enormă e deosebirea! Cea naturală s'a născut și conține în ea misterul fermecător al vieții; cea artificială e fabricată și imitația ei are ceva din neonestitatea minciunii.

Cu ochii la operele marilor măestri, noi învățăm meșteșugul scrisului, al picturii, al sculpturii... și dacă sufletul nostru nu se pătrunde de viața ce circulă sub formele lor sensibile, nu vedem în ele decit creații convenționale și artificiale, care pot fi minuite și combinate pentru plăcerea simțurilor.

Arta adevărată însă, marea artă, totdeauna a fost o creație, nu o fabricație. Artistul adevărat se poate folosi de *știința* tehniceii artei lui, dar nu pentru a înlocui zbuciumul sufletesc al nașterii, ci pentru a prinde în forme sensibile ceea ce isvorăște din propria lui simțire. Arta adevărată se naște totdeauna din inspirație, nu din imitație; și arta cea mai realistă nu face excepție dela această lege. Inspirația artistică *trebuie* să fie prinsă în forme materiale, dar nu perfecția acestor forme formează esența artei. Multe statui din cimitirile de azi sînt mai bine sculptate decit Venera din Milo, deși sînt tot atît de lipsite de expresia vieții cași corpurile celor care zac sub ele.

*

Orice artă e expresia unui fior de viață. Intrebuițarea formelor și materialului special fiecărei arte e un mijloc numai, și'n același timp și o piedecă de a exprima toată simțirea sufletului artistului. Intrebuițarea formelor materiale e o constrîngere eșită din neputința sufletelor de a comunica direct între ele, și din mobilitatea vieții interioare a conștiinții.

Calitatea cea mare a oricărei arte e simplitatea stilului, intrebuițarea, adică, a cît de puține forme materiale. Incărcarea, în orice artă, micșurează puterea de expresie.

Scriitorul n'are alt mijloc de expresie decit limba; dar în momentele cînd scriitorii dramatici vor să dea situații sufletești furtunoase, se suprimă orice cuvînt din gura eroului, și nu i se

lasă alt mijloc de expresie decât privirea și gestul. Așa face Shakespeare, și nu numai el. Și este limbaj mai elocvent decât privirea? Care din noi nu știe, și n'a simțit, de multe ori, că cuvântul cel mai nimerit e totuși o piedecă în exprimarea simțirii, și preferă limbajul,—fără cuvinte,—al privirii și al gestului?

Scriitorii adevărați sînt frămîntați de propria lor simțire care caută intrupări exterioare, și nu sînt robiți de culorile și sonoritățile cuvintelor. Ei nu se uită la cuvinte ca la cordeluțe de fluturat și clopoței de zuruit, cu care să se împodobească în contorsiuni elegante pentru a smulge aplauzele minilor delicate. Nu. Ei vorbesc simplu, și vorbesc sincer. Vor să spue ceia ce sînt, nu ceia ce are să placă. Idealul stilului nu e încărcarea, ci simplificarea,—desmaterializarea lui cit mai mare, dacă mi-i permis acest cuvînt.

Dintre arte, acele au mai mare putere de expresie care pot să întrebuițeze cit mai puține mijloace materiale. Muzica e tipică. S'a spus că muzica e idealul tuturor artelor, tocmai din această pricină. Wagner a suprimat aproape din muzică melodia, care implică oarecare formă, și, prin această descărcare, i-a mărit încă puterea de expresie.

Expresia sculpturii antice nu stă în formele eșite din daltă, ci în suggestia atitudinilor. Rodin, *) cel mai mare sculptor contemporan, a redus mult contururile de detaliu, și cu aceasta a sporit puterea de expresie a acestei arte.

Joconda a fost celebră prin expresia ochilor, nu prin coloritul formelor. Pictorii Renașterii desenau mai slab decât cei de azi, dar pinzele lor dau puternic impresia vieții. Turner,**) socotit de mulți ca cel mai mare peisagist al tuturor timpurilor, a suprimat aproape cu desăvîrșire conturul din pictură și-a ridicat puterea de expresie a acestei arte până la iluzia naturii. Cei care au văzut portretul lui Verlaine, al pictorului E. Carrière, din galeria de tablouri a Luxemburgului, din Paris, pot înțelege ce viu poate să fie un portret, în care contururile și trăsăturile feței aproape nu se văd.

În toate artele, formele materiale sînt mijloacele,—dar și piedecele,—pentru a exprima viața. Artistul trebuie să simtă măsura în execuția operei lui, și să aibă ca ideal cit mai multă desmaterializare. Atît artistul în execuția operei de artă, cit și acei care încearcă, în sufletul lor, emoțiuni puternice, prin contemplațiunea artistică, nu-și risipesc energia în afară, pe calea senzațiilor, ci își concentrează puterile sufletești înăuntru, până a pierde aproape cu totul senzațiile exterioare din raza atenției. Principiul economiei și al compensației se aplică și'n lumea conștiinții. Scriitorii cei mai mari nu sînt totdeauna tot așa de mari stilști: de multe ori raportul e invers. În dezvoltarea literară a deosebitelor țări,

*) Nu e bogat reprezentat nicăiri, deși opere de ale lui se pot vedea în multe locuri la Paris. *Luxemburgul*, Paris, și *South Kensington Museum*, Londra, au adunate cîteva din lucrările lui însemnate.

***) Numeroasele lui pinze ocupă mai multe săli mari la *Tate Gallery* și un salon la *National Gallery*, ambele în Londra.

preocuparea stilului nu corespunde totdeauna cu epocile cînd au fost scoase cele mai puternice și mai nobile accente ale sufletului omenesc. Perioada stilisților, din literatura engleză, cunoscută sub numele de epoca lui Dryden și Pope,—perioadă care nu în-
 timplător corespunde cu epoca modei perucilor,—e cea mai uscată sufletește: arta scriitorilor ajunge cu totul convențională; iar în perioada de aur a literaturii engleze, neîntrecută în literatura tuturor țărilor și timpurilor,—epoca reginei Elisabetha și a lui Shakespeare,—stilul este cu desăvîrșire neingrijit. Dar, cu toate acestea, cînd inspirația artistică a urcat culmi mai înalte și cînd s'a ridicat din regiuni sufletești mai adînci?

*

Fără îndoială, că din toate produsele minții nu este nici unul mai complex și mai cuprinzător al sufletului omenesc decît arta. Știința e unilaterală: ea se adresează la puterile pur intelectuale ale conștiinței; arta la *omul* întreg. O creație atît de serioasă, care se naște din vibrația, de multe ori dureroasă, a tuturor cordelor sufletești, a firilor celor mai alese a genului omenesc, poate fi numai un simplu mijloc de distracție? O simplă „artă pentru artă“? Niciun artist mare n'a simțit că inspirația lui artistică e numai o bună dispoziție pentru petrecere și, prin urmare... un răgaz de a crea un joc de plăcere,—o artă,—care să n'aibă alt scop decît a face și pe alții să petreacă, sau chiar nici alt, pur și simplu să-și ucidă timpul. Există asemenea producții, dar ele nu pot intra în cadrul artei adevărate; cel mult pot fi primite de ospitaliera „artă pentru artă“. Artă mare conține accentele cele mai nobile ale unui suflet omenesc; artistul a intrupat în ea, cu sinceritate, tot ce-a simțit și a gîndit mai profund; a pus într'însa tot ce omul crede mai serios în viață: concepțiile, avinturile, idealurile lui. Artă e creată în momentele de înălțare sufletească a *omului* și e un mijloc de a înălța *omul*; e pentru viață, pentru a civiliza și înobila pe om în lupta aspră și scoboritoare a luptei pentru traiu, nu pentru a-l scobori la petreceri și la indiferență egoistă.

Nimic nu poate cultiva sufletul omenesc atît de intensiv și de complet ca arta. Și în ce constă progresul real al civilizației, dacă nu în *cultura* sufletească a omului,—în *sporirea energiilor lui sufletești*?

*

Dar producțiile artistice sînt și ele fenomene din natură, „fapte“, care ca orice alte „fapte“ pot forma obiectul cercetărilor științifice. Cum „cauzalitatea“, în acest caz, e direct sufletul artistului creator, personalitatea lui însăși e cuprinsă în materia de studiat a criticilor literari și artistici.

În general „faptele“, în determinarea cărora intră ca factor

și viața omenească, sînt mult mai greu de studiat : cu mult mai greu se pot găsi legile de orientare în asemenea material de studiu. Din toate categoriile de „fapte“, din această grupă însă, fără îndoială că literatura e cea mai complexă și mai greu de studiat. Aceasta, poate, e și pricina pentru ce nici o ramură a științii nu are atît de puțini mari reprezentanți ca critica literară. Măsurători ai „hainei cugetării“ sînt prea mulți, cași adunători de fapte—nu însă oameni de știință, în înțelesul superior, singurul complet, al cuvîntului. Căci dupăcum „arta pentru artă“ nu-i artă, nici adunarea faptelor, a anilor, clasificarea figurilor stilistice... presurate cu exclamații... nu e știință,—poate fi cel mult „știință pentru știință“, adică material adunat pentru omul de știință.

Desigur că analiza unei opere literare, cît de amănunțită, din toate punctele de vedere, se impune criticului literar, dar nu numai aceasta i se impune. Criticul literar e om de știință, dar e încă și ceva mai mult. El trebuie să cunoască amănunțit faptele obiectului lui, și să vadă în ele normele generale de orientare, dar în același timp trebuie să înțeleagă și să simtă direct, în „faptele“ ce le studiază, viața care așteaptă să vibreze, prin atingerea lui. Pe lângă spirit ascuțit de analiză și sinteză trebuie să aibă și „gust“ și o mare putere de simpatie, sub toate formele vieții. E de mirare că asemenea oameni se găsesc foarte rar : mai rar mult și decît oamenii de știință și decît artiștii ? Dar ei ajută atît de mult că să pue în valoare toată puterea de civilizare, — *de a da cultură sufletescă*, — a literaturilor mari din toate timpurile.

O analiză literară incompetentă ucide viața din opera artistică, dupăcum au ucis-o în literatura clasică foștii noștri profesori de grecește și latinește, în licee și universități. Și-au făcut-o, după program, cu toată conștiințiozitatea și gravitatea, căci erau plătiți de banul public pentru aceasta. Critica literară competentă însă ne deschide larg sufletul nostru, pentru înțelegerea cît mai adîncă a vieții cuprinse în opera unui mare scriitor, și sporește și farmecul ei artistic. Concepția modernă a bolții înstelate, cu miliardele ei de sori rătăcitori în spațiu, i-a adăos o poezie incomparabil superioară față de concreta, luxoasa dar prozaica „boltă de azur prinsă în cue de diamant“ a Arabilor.

Critica literară trebuie să fie obiectivă și științifică, dar asta nu înseamnă că ea trebuie să ne doboare imaginația cu balast de fapte și date, ori să ne distragă atenția cu lucruri mici, — bibelouri artistice. Ea trebuie să privească drept în față viața cuprinsă în opera literară, și să ne trezească sufletul nostru ca să o pătrundem, cu toate puterile noastre intelectuale și morale. Și literatura și critica literară sînt pentru nevoile culturale superioare ale omului și societății, nu pentru sporturile distinse ale saloanelor.

Nimic nu-i mai interesant și mai folositor decît a cunoaște

sufletul omului; dar a pătrunde în sufletele cele mai mari ale omenirii însemnă a ne regenera înseși sufletele noastre.

*

Mormintele nu se deschid pentru profanare, ci pentru înțelegere și pietate. În mijlocul Pantheonului, mai mult decît în mijlocul altui cimitir, sufletul nostru e copleșit de acele adevăruri eterne, care sporesc bunătatea omului în viață, și-l întăresc cu puterea resignării liniștite în așteptarea morții.

Înțelegerea marilor *oameni* nu ne înalță în lumea ideală a frumosului, fără să ne scoboare pe pămînt cu învățăminte adinci, cum trebuie să trăim. De dincolo de unde a apus, soarele luminează încă potecile strimte ale vieții noastre mărunte, și ne oprește să ne lovim unii pe alții.

I. Botcz

Șarpele cu clopoței

„Și Dumnezeu zise șarpelui: Pentru că tu ai făcut aceasta, blestomat să fii intru toate ale Pământului; pe pînțelele tău te vei tîrî și pulbere vei minca în toate zilele vieții tale“.

Genesa I 14

Poeți, cunosc un demon ce ne pradă
A sufletului limpede, comoară
Și cu sonoritatea lui ușoară,
O dă 'n vileag, în haină de paradă.

Sub uriașa gîndului, cascadă,
Se 'nvirte ca o fermecată moară;
E trandafir, în zimbei de fecioară
Și 'n mină de viteaz se face spadă.

Turnăm în spuma lui cea trecătoare
Tăria marmorei nepieritoare,
De-î toarcem rostul cu înțelepciune;

De nu,—ne prăbușim din sbor avîntul
În tîrtoarea lui deșărtăciune...
— Acest demonic șarpe, e Cuvîntul.

Mihai Codreanu

Femeia și taina

(Poveste)

Ci-că era odată un om și o femeie, și ci-că nu-i mult de-atunci. Și omul acela ce nație de român să fi fost, nu se știe—era năcăjit din cale-afară. Muncea românul de se rupea, dar nevoile se țineau de dinsul scâiu. Se frământa el fel și chipuri, cum s'o dea s'o nimercească, să se vadă și el înțolit odată, și tot degeaba. Și numai ce să scoală el într'o zi și zice: „Măi, ce să fie asta pe capul meu?! Doar muncesc eu într'o părere și cind colo... parcă-i un făcut! cum o dau n'o nimeresc! N'apuc să urnesc o nevoe, că s'ațin o sută înnaitea mea. Fire-ași eu ur-sit să mă chinuesc fără sfârșit, să nu mai văd înnaitea mea zi bună în ochi?”

Și, cum mergea el pe drum, în treaba lui, tot bătindu-și capul ce să mai facă, ce să mai dreagă, numai iaca dă cu ochii de un moșneag poposit la o fîntînă.

— Buna ziua, om bun!—intră el în vorbă cu moșneagul, cind se uită la fața lui blajină.

— Mulțumesc dumitale, suflet chinuit!—face unchiașul, ridicîndu-și asupra-i ochii lui blinzi.

Omul rămîne cu totul și cu totul minunat de vorba străinului. De unde și până unde, mă rog, să-i știe drumețul cuge-tul lui?! Este el una!

— Rogu-te, moșule—întreabă omul—mult mă mier eu, cum de mi-ai cunoscut gîndul!

— Nu te mai miera, omule!—face bătrînul, uitîndu-se la furca fîntînii. Dumnezeu te-a văzut cînd ai pornit azi de-acasă, mi-a poruncit să-ți ațin calea aici și-am poposit chiar acum. Nu mai întreba mai mult. Apucă-te și sapă la rădăcina furcei eștia a fîntînii.

Sapă omul, cit sapă, și numai ce dă de-o comoară. Cînd vede românul comoara il ia c'un fel de frig în spinare și 'ncepe să tremure.

— Nu te spăimînta, creștine!—face moșneagul de colo. Asta-i munca ta! Dumnezeu ți-a pus deoparte prețul chinu-lui tău.

Rominul, de colo, stă uluit și nu-i vine să creadă ochilor, tot cătind la comoară. Cum să ia comoara să nu mai știe nimeni ?!

— „Nu intra la grijă, omule !— zice moșneagul. Altăceva să-ți fie în minte. Aici îi o taină, pe care nu trebuie s'o mai știe, afară de tine, decît numai un singur suflet de om pămîntean. De păzești taina, a ta îi comoara; de n'o păzești, rămiî tot cum ai fost“. Atîta i-a spus moșneagul.

Cînd se 'ntoarce omul cu fața la moșneag... moșneagul pierise;—cînd cată la comoară s'o mai vadă... comoara nicăiri! Unde era groapa, se făcuse pămîntul otova, iarba crescuse la loc, să juri că nu dase nimeni cu sapa la rădăcina furcei!

Ce-i de făcut acuma ?!

Stă omul, cît stă, se șterge la ochi, se uită din nou... pace ! moșneagul și groapa cu comoara nicăiri! Ce-a fost? Vedenie nu poate să fie. Cu ochii lui doar a văzut moșneagul, cu urechile lui l-a auzit vorbind, cu minile lui a săpat comoara. Și-acum numai țărîna proaspătă, lipită pe sapa, stă mărturie că n'a fost nălucire. Dacă vede și vede rominul că nu-i alt chip să se desmeticească, s'apucă din nou de săpat și, cu bună samă, dă din nou de comoară. Se 'ntoarce să vadă nu cumva s'arată iar moșneagul, colo; moșneagul nicăiri, da' și groapa astupată la loc, iarba crescută de iznoavă, cași 'ntăi. Ei, dacă nu-i părere cu comoara, nu-i părere nici cu moșneagul. A fost, cu bună samă, un moșneag și moșneagul acela trebuie să fi fost un inger, trimis de Mîlostiyul.

Și pornește omul și se 'ntoarce din cale. Da' el tot cu gîndul la comoara lui. Moșneagul îi spusese c'acela îi dreptul lui, munca lui. Nu era doar o comoară, ca toate comorile, venite degata. Și cum merge el așa, numai cu gîndul lui, începe să cugete la vorba unchiașului. O putea el oare să păstreze taina? De luat comoara, o s'o ia el, nici vorbă; da' vezi că începe să-l muncească teama că n'o putea păzi taina. Deodată îl pălește nevoia să spună cuiva c'a găsit o comoară. Ce folos să ai o comoară și să nu mai știe nimeni! Da' cui să-i spui, că doar îi vorba de comoară, nu de altă ceva!

Se bate cu gîndul; „Măi, cui să-i spun eu taina asta? Să-i spun lui cumătru, oare o putea el răbda într'însul? N'o mai spune el oare și la alcineva? Ce te faci atunci?—că tocmai aici îi taina: să știe numai doi c'am găsit comoara. De mai spune cumătrul și altuia, nu vine la socoeală... se chiamă că nu știm numai noi amîndoi, cum a zis unchiașul! Și-atunci nu s'alege nici praf din comoară!“

S'apropie rominul, cătră sară, de casă. Și numai ce se oprește deodată 'n loc și se bate cu palma peste frunte... „Prost, ce sint!—face el. Apoi cine-i mai aproape de mine decît nevasta? Am să-i spun ei!“ Și intră omul în casă, cu gîndul să-i spue femeii taina. Din una în alta—că muerea, ca muerea! începe să-l cicălească și să-i scoată ochii că nu-i vrednic și că

nu-i în stare s'alunge din bățătura casei lor nici o nevoe—nu-mai ce se 'ntoarce inima rominului și se răsgîndește. „Stai, frațe!—zice—eu trebuie să deschid ochii! Să te dai așa, cu ochii închiși, pe mina muerii... nu vine! Am s'o încerc mai întâiu cu altăceva pe muere“.

Se scoală rominul disdedimineață, își face de treabă, pe ici în colo, se duce drept la cuibarul găinilor, ia un ou, îl pune 'n sin, se 'ntoarce înapoi, se viră din nou în păt și 'ncepe să se svircolească. Da' el se păzea strașnic să nu strice oul de găină din sin. „Mor, femeie!—strigă el—mă prăpădesc! M'apucă strinsori ca de facere“. Și se frământă rominul ca 'n gură de șarpe, subț ogțial. Biata femeie o sfeclește, cu totul. Ce să-l fi apucat pe b̄rbatu-so, așa dintr'o dată! Aleargă și ea încoace și 'ncolo, mai o cărămidă caldă la inimă, mai una, mai alta... să-i ostoiască durerile b̄rbatului, pace! Da' vezi... cînd știe rominul că are comoară, îi dă inima să zburde!—că el n'avea nimic, se prefăcea; ba, cînd era cu fața la p̄rete, rîdea de se prăpădea!

Acu', femeia, din grabă și din grijă de boala b̄rbatului, cînd a adus ceapă să-i pregătească o legătură de pus la linguraș—că i se punea rominului pe inimă, chipurile—a rămas o bucată de ceapă lingă perină. Bucuria rominului, cînd a văzut bucata de ceapă la nasul lui! Că vezi, rominul vrea să plîngă, dragă Doamne, și nu putea. Înșfăcă bucata de ceapă, se freacă iute la ochi subț ogțial, își face chip amărit și 'ncepe să plîngă.

— Măi, femeie!—face el de colo,—aruncînd subț pat bucata de ceapă, nu te mai trudi, că mi-a trecut.

— Slavă Domnului, b̄rbate!—spune femeia, bucuroasă, alergînd lingă dînsul.

— Mi-a trecut el, femeie—adaugă rominul sculîndu se din pat—da' cea fost la mine, să nu mai fie la nimeni!

Rominul își șterge cele două rînduri de lacrimi de pe obraz, așa ca să-l vadă femeia, și se 'nbracă oftînd greu.

— Ce ți-i, omule, de plîngi așa. Nu te-am văzut plîngînd de cînd te-am luat.

— Că să fie, femeie!—face el desnădăjdut—ia un blăstăm pe capul meu! Că alta nu poate să fie! M'am ouat un ou, femeie!—adaugă el, în taină, la urechea neveste-si. Vezi să nu mai spui la nimeni! mai mare rușinea!

— Ce spui, omule!—face ea, punîndu-și mîna dreaptă pe obraz, cînd se uită sub așternut și dă cu ochii de ou.

— Asta a fost să fie, femeie!—îngaimă el, tot în șoaptă, ștergîndu-și alt rînd de lacrimi.

Și-a rămas așa: omul s'a ouat un ou.

Acu' omul își puse 'n gînd o ispită și ispita a făcut-o cu meșteșug. De-o țină muerea taina oului, bine de bine, îi spune taina comoarei; de n'a țină-o, nu-i spune nici ei, nici altuia, c'a găsit o comoară.

Își pune rominul în minte s'aștepte un an de zile. Dacă pînă 'ntr'un an nu s'o vesti că el a făcut un ou, atunci negre-

șit are dreptul muerea să știe și ea că el a găsit o comoară.

Muerea... ți-ai găsit!...

Pornește bărbatul la muncă. Viermele mueresc nu-i dă pace femeii, o scurmă la inimă.

— Doamne, cumătră!—spune ea cumătrei. Ți-ași spune o taină mare, da' mă tem că-i mai șopti și alteia.

— Vai de mine, cumătrică! ce fel de vorbă-i asta! Cum ți-ai putea inchipui una ca asta—face de colo cumătra.

— Apoi iacă... așa, așa, așa... bărbatu-meu s'a ouat două ouă. Da' să nu mai știe nimeni!

— Nu mă 'nebuni, cumătrică!... văzut-ai minune!—face cumătra încredințată. Ferească Dumnezeu, nu mai spun la nimeni.

Cumătra, se vede, avea și ea vierme scurmător la inimă: a spus altei cumătre a ei că... cutare om a făcut trei ouă.

În câteva zile ajunge vestea la urechea împăratului că în cutare parte a împărăției ar fi făcut, cutare om, nouă zeci și nouă de ouă.

Împăratul chiamă pe muerea, care a adus vestea la curțile împărătești și află că dînsa spusese numai nouă-zeci și opt de ouă. Atunci împăratul pricepe că și împărăteasa mai adăugase un ou.

— Dacă omul acela, cine o fi, a făcut nouăzeci și nouă de ouă—spune împăratul împărătesei—fie și dela mine unul... să fie o sută!

Și iacă așa! N'a avut nevoie românul s'astepte un an de zile. De adoua zi chiar, el auzise c'a făcut peste cincizeci de ouă. Și de-aceia n'a mai spus nimănui c'a găsit comoara. Și ci-că de-aceia se feresc bărbații, până în ziua de azi, să nu-și deschidă inima către femeie.

Sp. Popescu

Despre învățămîntul profesional în Elveția

— Scrisori —

Mult stimat domnule...

Nu știu dacă, reluindu-vă firul ocupațiilor, v'ați mai gîndit la frumoasa organizație și, mai presus de toate, la rezultatele admirabile date de secțiunile de mecanică ale școalei de arte și meserii din Geneva, secțiuni pe care o întîmplare fericită mi-a permis de ale vizita, în parte, împreună cu d-voastră.

Pe mine, drept să vă spun, ca unul ce mi-am petrecut cu drag cîțiva ani în mijlocul unui tineret pe care soarta îl îndrumase spre învățatura meseriilor, cele ce am văzut acolo m'au impresionat așa de mult, încît nu știu ce să cred de oamenii cărorora le-a fost dat de a organiza și conduce așa instituție de cultură, și ce să spun de noi, care, din acest punct de vedere, sintem încă departe de a călca pe urmele lor.

N. R. — Într-o puținile chestiuni, relativ la care toată lumea la noi este de acord, este cea asupra valorii învățămîntului nostru profesional. Păreră quasi-unanimă în această privință s'ar putea rezuma în două propozițiuni:

Organizația rațională a învățămîntului profesional are o însemnătate capitală pentru România;

Toate sacrificiile pe care le-a făcut și le face statul nostru pentru școlile noastre de meserii n'au dat pînă acum rezultate mulțumitoare.

Avînd prilejul de a vizita astăprimăvară, împreună cu d. inginer Florinescu, școala de meserii din Geneva, am ajuns la convingerea că simpla expunere a impresiunilor noastre ar putea să aducă oarecare lumină asupra cauzelor nesuccesului relativ al sforțărilor noastre în această direcție.

Insuși aspectul exterior al școalei din Geneva ni s'a părut sugestiv:

O clădire foarte simplă, cu un singur etaj, fără nici o paradă de lux ornamental; clase modeste, cu o înfățișare de mici ateliere, curățele și bine îngrijite, cu cel mult zece elevi de clasă.

„Dacă ar fi mai mulți—ne explica decanul unei clase—n'ași fi în stare să supraveghez de-aproape lucrările fiecărui elev în parte, și nici unul nu ar fi putut ajunge la perfecția dorită; mai bine puțin, dar buni, decît mulți și proști...”

Și vîzînd mașinile complicate și delicate, lucrate de elevii ultimei clase, după comenzile din afară, ascultînd datele direcțiunii relative la succesele mecanicilor iscușiți eșiți din școală, care sint preferiți chiar în străinătate maștrilor francezi, germani sau engleji,—mi-am adus, fără voce, aminte de palatele noastre, cu splendidele lor săli de clasă, cu ateliere speciale, mașinării scumpe, etc.,—din care nu es decît niște tinichigii, care nu au alt ideal, în temelul titlului lor, decît să-și găsească mai degrabă vr'un post de „contopist” în vre-o cancelarie...

Dăm loc cu o deosebită plăcere scrisorilor de mai jos.

C. S.

Fără lux, fără vorbă multă sau reclamă, fără cheltueli exagerate, cu o disciplină exemplară, dar părintească în același timp, ei știu să formeze, pe tărîmul industriei și al artelor-industriale, lucrători îndemnatici și inteligenți, avînd capacitatea și cunoștințele necesare pentru a exercita cu folos profesiunile ce și-au ales.

Pentru a ajunge la un asemenea rezultat, personalul însărcinat cu instrucția manuală și tehnica elevilor nu se mărginește numai cu rolul acesta, ci se silește a dezvolta în elevi adevăratele calități ce trebuie să însușească un bun lucrător, infiltrîndu-le obiceiuri sănătoase și oneste. Căci, spun ei, și au foarte multă dreptate, nu e de ajuns ca un tînar, ce esă din această școală, să știe a se servi cu îndemănare de unelte și mașinile sale, *el trebuie să știe a lucra iute și cu îngrijire, a înțrebuința timpul în mod folositor și a-și da seamă de felul cum trebuie să vorbească și să se poarte cu lumea în mijlocul căreia trăește.*

Și ajung la toate acestea, mai curînd și mai ușor decît și-ar putea închipui cineva, *aplicînd cu o exactitate matematică un program foarte bine chibzuit și cu niște măsuri drepte și neclintite de nici o influență străină adevăratului interes al instituției și al elevilor.*

Vă promiseseam că, reîntors acasă, să vă scriu ceva în această privință. Dar grijile mele, de care aveți destulă cunoștință, și ocupațiunile m-au împiedecat a o face, deși dorința nu mi-a lipsit nici o clipă.

Pentru că e vorba de secțiunile învățămîntului mecanice, mă voi mulțumi a vorbi mai pe larg numai de dînsule, lucru ce—de altfel—e suficient pentru ca cineva să-și poată da seama de seriozitatea școlii de arte și meserii din Geneva; iar de celelalte secțiuni voi pomeni numai în treacăt.

Învățămîntul mecanic se predă la această școală în două secțiuni deosebite: *secțiunea de mecanică și secțiunea de mecanică aplicată și electro-tecnică.*

Prima secțiune are de scop de a forma *lucrători mecanici îndemnatici*, cunoscînd perfect meseria lor și posedînd în același timp o instrucție tehnică destul de complectă pentru a putea, nu numai să se familiarizeze repede cu orișicare din specialitățile industriei mecanice, ci chiar să se ridice la demnități mai înalte în această specialitate.

A doua secțiune e destinată de a forma *mecanici-tecnicieni și electro-tecnicieni*, care să poată secunda pe ingineri și pe șefii fabricilor la întocmirea proiectelor, la conducerea și supravegherea lucrărilor de construcție sau în exploatarea întreprinderilor mecanice și electrice. Eșînd din școală, ei posedă destule cunoștinți teoretice și practice, care să le permită ca, în timp re-

lativ scurt, să poată ocupa cu demnitate posturi de : șefi-mon-tori, șefi de serviciu prin fabrici, șefi de exploatare, etc..

* * *

Organizația și conducerea școlii.—Școala de arte și me-serii din Geneva cuprinde cinci secțiuni deosebite, dintre care unele sînt împărțite și ele după profesioni.

Durata învățaturii și etatea la care sînt primiți elevii, după cum se vede din tabloul de mai jos, variază dela o profesiune la alta.

Secțiunile	PROFESIUNILE	Etatea de admitere	Durata învățaturii
A.— Secțiunea de mecanică	Lucrători mecanici	14 ani	3 ani
B.— Secțiunea de mecanică-aplicată și electro-tecnică	Mecanici-tecnicieni și electro-tecnicieni	15 "	" "
C.— Secțiunea de construcțiuni și geniu-civil	Tecnicieni pentru construcțiuni și lucrări publice	15 "	3 "
D.— Secțiunea meserii	Dulgheri	14 "	3 "
	Timplari	" "	" "
	Timplari de mobile	" "	" "
	Căruțarie	" "	" "
	Zidari și cioplitori în piatră	" "	1 "
	Lăcătuși Tinichigii și plombieri	" "	3 "
E.— Secțiunea arte-industriale	Pictori-decoratori	14 "	5 "
	Ceramiști	" "	" "
	Pictori pe email și emaiouri	" "	" "
	Ciselari, gravori, bijutieri,	" "	" "
	giuvaergii și argintari	" "	" "
	Sculptori în piatră și lemn	" "	4 "
	Lăcătușerie artistică (con- tinuarea cursului de lăcă- tușerie dela secția me- serii	16 "	2 "
Turnători în ipsos	14 "	4 "	

* * *

Instrucția elevilor e astfel dată încît să poată corespunde cit mai mult cerințelor vieții practice. În acest scop, elevul, pe lângă *niste cursuri teoretice destul de complete și potrivite specialității fiecăruia*, trebuie să execute, în modul cel mai complet și cit se poate de exact, toate lucrările practice prevăzute în program, fără de care nu poate fi admis în anul următor, oricît de bun elev ar fi la cursurile teoretice și oricare ar fi fost cauzele ce l-au împiedecat de a se conforma acestei din urmă îndatoriri.

Școala se ține în curent cu toate descoperirile nouă și perfecționările aduse pe terenul specialităților reprezentate de dînsa.

Ea e pusă sub supravegherea unei comisii de 30 de membri, compusă din: *industriași, ingineri, arhitecți, antreprenori, artiști, meșteri și lucrători*.

Această comisie e împărțită în cinci sub-comisii și sînt formate din *specialiști capabili de a putea controla și aprecia bunul mers* al secțiunii supravegheate de dînșii.

În capul școlii e un director, ajutat de cinci decani, cite unul de fiecare secțiune și care împreună cu directorul formează consiliul școlii.

Decanii stau vesnic între elevi. Ei sînt acei ce v'au lăsat o așa de frumoasă impresie, încît îi numești *erudiți în meseria lor*, și de care mi-ai vorbit în mai multe rinduri cu atita entuziasm.

Direcțiunea nu se mărginește numai la conducerea școlii; ea se ține în relațiuni cu directorii fabricilor, uzinelor electrice, atelierilor de construcție, arhitecți și antreprenori de lucrări, pentru plasarea tinerilor ce au absolvit școala și care, de altfel, sînt căutați și primiți în foarte bune condițiuni, căci și ei știu a se achita foarte bine de îndatoririle lor.

* * *

Secția de mecanică.— Din această secțiune, după cum am mai spus, es lucrători mecanici, care, datorită serioasei lor instrucțiuni tehnice, pot ajunge să li se încredințeze posturi superioare în meseria lor.

Durata învățaturii e numai de trei ani, și aceasta e partea interesantă a organizației acestei secțiuni: să poată în așa scurt timp să formeze buni și instruiți lucrători-mecanici, pecînd în alte părți nici în 5—6 ani nu pot ajunge la un bun rezultat.

Lucrul acesta se va înțelege tare bine din cele ce urmează.

* * *

Ca un elev să fie admis în secțiunea de mecanică trebuie:

a) Să fi absolvit cursul primar complet, ce în cantonul de Geneva e de 6 ani, și cursul profesional, ce e mai mult un fel de școală preparatoare pentru copiii ce se destină carierei industriale, artistice sau comerciale, și care durează doi ani; sau

b) Să aibă terminat, pe lingă cursul primar de 6 ani, două clase de liceu ; sau în sfârșit

c) Să poată trece un examen de următoarele cunoștinți :

Limba franceză : Ortografie, sintaxă, compoziție.

Algebra : Operațiunile algebrice, patratul și rădăcina patrată, ecvațiunile de gradul întâiu cu una și două necunoscute, progresiuni și logaritmi.

Geometria : Echivalența figurilor plane, transformarea figurilor, asemănarea figurilor.

Noțiuni de trigonometrie : Rezolvirea triunghiurilor dreptunghice.

Mecanica : Noțiuni de forță. Unitățile uzuale de muncă și putere. Paralelogramul forțelor. Centrul de gravitate. Mișcarea uniformă și mișcarea variată.

Desenul tehnic : Crochiul cotat al unui obiect simplu, așezat în fața elevului.

Se înțelege dar că, atunci cînd ai înaintea d-tale niște elevi cu o astfel de preparație și *hotărîți de a învăța o meserie*, sarcina de a forma din ei buni lucrători ție cu mult mai ușoară ; căci e cunoscut de toți cei ce s'au ocupat, mai serios, de chestiunea acestui fel de învățămînt că : *între cultură și priceperea subtilităților unei meserii există o mare afinitate*, mai ales cînd la spate se mai găsește o organizație bine chibzuită.

Programul.—Nu voi intra în detaliile programului, dar voi vorbi ceva mai mult de cîteva amănunte ale lui ce merită toată atențiunea noastră, căci ele caracterizează spiritul oamenilor conștienți de datoria și rolul lor în această ramură de activitate.

După cum se vede din tabloul următor, elevii sînt ocupați, în școală, 54 ore pe săptămînă, adică câte 9 ore pe zi, și anume:

Ramura de învățatură	Anul I	Anul II	Anul III
Lucrul în atelier	41 ore	40 ore	39 ore
Algebra	2 "	—	—
Mecanica	2 "	3 "	4 "
Geometria și rezistența materialelor	3 "	2 "	—
Fizica	—	2 "	1 "
Chimia	—	1 "	1 "
Electricitatea	—	—	3 "
Desenul	6	6 "	6 "
Total	54 ore	54 ore	54 ore
Gimnastica (facultativă)	2 "	2 "	2 "

* * *

Invățământul practic. — *In anul I.* — Maistrul, in mina căruia e incredințată învățătura practică a acestor elevi, e obligat să-i obișnuiască a lucra, pe cit e posibil, totul din mină, *repede și cu cea mai mare precizie.* In acest scop, după primele lucrări elementare, care să-l poată obișnui cu minuirea uneltelor, elevul e pus să execute piese, mai întâiu de lemn și apoi de fer, ce au fost prealabil desenate de el. Piesele acestea trebuiesc lucrate cu atita precizie, încit, *dacă dimensiunile ce i le dă elevul, prin lucru, diferă de cele arătate în desen, în plus sau minus cu mai mult de o zecime de milimetru, lucrarea nu e primită și el trebuie să reînceapă o alta la fel.*

Și sint atât de severi in astă privință, încit elevul, singur, știind că nu poate îndupleca pe maistrul său, fără a mai pierde vreme, îndată ce a văzut că piesa lucrată, de el, nu îndeplinește această condițiune, o dă in lături și incepe alta, ca astfel să nu mai piardă din timp.

Lucrările ce elevii sint obligați a efectua, in acest an de școală, sint aceleași pentru toți și aduse la cunoștința lor dela începutul anului.

Ei nu pot trece dela execuția unui obiect la altul, fără ca să fi terminat și predat complet pe cel dintăiu.

Am întrebat: de ce atita scrupul in executarea unor lucrări de începător, și mi s'a răspuns toemai cam: cele ce spuneam la începutul acestei scrisori: *pentruca să le formăm caracterul ce se cere unui bun lucrător.* Și in adevăr că, procedind astfel, elevul știe că nu va putea trece, cum zic unii din liceeni și studenți, „*prin tangentă,*” strecurindu-și lucrări la executarea cărora n'au pus destulă atențiune.

Tot atât de severi sint și in ceea ce privește timpul întrebunțat la executarea lucrărilor. Ba, cu această din urmă, merg până acolo încit, după cum am mai spus in treacăt, un elev ce, fie din o insuficientă îndemănare, fie din cauză de boală sau alte cauze independente de voința lui, n'a putut executa până la finele anului școlar toate obiectele prevăzute in program și in mod ireproșabil de bine, acel elev nu poate fi promovat in anul următor.

Pentru elevii ce se disting la lucru și care-și termină toate lucrările mai de timpuriu, li se dă a executa—pe deasupra—alte obiecte mai complicate. Faptul acesta constituie o onoare deosebită pentru ei și un stimulent pentru cei mai greoi la lucru.

Dintre obiectele executate de acești elevi, mai ales cele din ultimele luni ale anului, sint unelle mai simple destinate atât pentru trebuințele lor in ateliere, cit și ca obiecte de demonstrație.

In anul II, elevul continuă cu complectarea tuturor sculelor necesare unui lucrător-mecanic, învățind in același timp să lucreze cu diferitele mașini-unelte, și termină anul executind diferite piese de mașini.

In anul III, lucrează tot felul de mașini-unelte, motoare cu exploziune, instrumente de fizică, mici motoare electrice și altele de acest fel.

În acești din urmă doi ani, cași în cel dintâiu, domnește aceeași regulă: piesele sînt mai întîiu desenate în orele de clasă de desen, și apoi executate în atelier cu aceeași severitate, în cea ce privește exactitatea și timpul întrebuițat.

Notele obținute de elevi, pentru lucrul prezentat, nu sînt date, oricum, după impresia momentului, după gradul de simpatie sau după încrederea ce elevul inspiră maestrului, ci ele sînt calculate după niște reguli anumite, ținîndu-se seamă de: acurateță, exactitate și timpul întrebuițat la executarea obiectului.

Posed dela școala de orologerie, școală ce nu face parte din grupul secțiunilor școlii de arte și meserii, fiind întreținută de comună, dar care nu diferă în organizație de aceasta, niște formulare ce se dau în păstrarea elevilor, în care se trec notele obținute de ei, și în capul cărora stă imprimată o formulă empirică după care se calculează notele. Acea formulă, ca toate formulele de felul ei, e dedusă după un timp îndelungat de experienți.

Învățămîntul teoretic.—Cea ce e de spus aici nu e o explicațiune a programului, ci numai a modului inteligent și practic cum e întocmit și aplicat. Nimic nu se dă elevilor să învețe, care să nu aibă o întrebuițare practică. Lîngă fiecare chestiune se găsesc una sau mai multe exemple practice, așa că elevul să se poată servi de cursurile învățate în școală și după terminare, în viața practică.

Biblioteca și vizitarea uzinelor.—Elevii din al 2-lea și al 3-lea an au voie de a consulta volumele ce se găsesc în biblioteca școlii, pe care, cu consimțîmintul direcțiunii, le pot lua și acasă.

Cei din ultimul an, pe lîngă cursuri și atelier, mai fac, sub conducerea profesorilor sau șefilor de ateliere, vizite pe la uzine și diferite instalațiuni.

Secțiunea de mecanică-aplicată și electro-tecnică.—Din această secțiune—tot după trei ani de studii—es tehnicieni destul de bine preparați pentru a putea ajuta cu ușurință pe ingineri: în elaborarea proiectelor, în conducerea lucrărilor de construcțiuni și în exploatările întreprinderilor mecanice și electro-tecnice. În acest scop, instrucțiunea elevilor e dată în așa fel ca ei să posede, la eșirea din școală, un capital suficient de cunoștinți tehnice generale.

Lucrările de atelier, dela care ei pot căpăta îndemânarea necesară unor buni tehnicieni, deși de o durată mult mai mică ca în prima secțiune, totuși se urmăresc cu o stricteță deosebită.

Cursurile predate în școală se completează prin explicațiunile ce profesorii le dau prin diferite uzine, precum și prin conferinți ținute de specialiști asupra obiectelor tehnice mai însemnate și a diferitelor legi privitoare la muncă și lucrător.

În toată această instrucțiune se urmărește cu cea mai mare atențiune principiul: *de a nu încărca creierul elevului cu cunoștinți în neajuns de bine asimilate, ci din contra de a-i obișnui să se servească cu folos de cunoștințele dobândite, de a lucra cu tragere de inimă, de a raționa și de a-și găsi singuri soluțiunile de care au nevoie în viața lor practică.*

Ca complectare, elevilor ce doresc a-și continua studiile tehnice în școlile de inginerie, li se dă puțința de a se prepara pentru trecerea examenelor de admitere în asemenea școli.

Acest fel de ingineri ce au trecut prin toată filiera instrucțiunii tehnice, sînt foarte mult apreciați și căutați.

Condițiunile de admisibilitate sînt aceleași cași pentru secțiunea de mecanică, cu singura adăugire că absolvenții acestei din urmă secțiuni, ce voesc a urma și cursurile de mecanică-aplicată și electro-tehnică, sînt admiși fără concurs în al doilea an de studiu.

Programul. — După cum se vede din tabloul de mai jos, elevii sînt ocupați în total 44 ore pe săptămînă, dintre care numai 8 ore în medie lucrează în atelier.

No.	CURSURILE	Anul III					
		Anul I		Anul II		Anul III	
		Semestrul					
		I	II	I	II	I	II
1	Algebra	6	6	3	2	—	—
2	Mecanica generală	4	2	3	2	—	—
3	Geometria	6	6	—	—	—	—
4	Descriptiva-curs	2	4	—	—	—	—
	" exerciții	2	2	—	—	—	—
5	Fizica	4	4	4	2	—	—
6	Chimia-industrială	2	2	4	4	—	—
7	Mecanica aplicată: curs și exerciții	6	8	12	16	17	24
8	Electro-tehnica: curs și exerciții	—	—	2	8	19	14
9	Rezistența materialelor	—	—	4	2	—	—
10	Statica-grafică	—	—	2	—	—	—
11	Redacția și corespondența	2	2	—	—	—	—
12	Legislația	—	—	—	—	2	—
13	Atelier	10	8	10	8	6	6
		44	44	44	44	44	44
14	Gimnastica (facultativă) 2 ore						

Învățămîntul teoretic.—Și aici, cași în prima secțiune, nu programul e acel ce atrage atențiunea, ci modul cum el e aplicat.

Nu li se predă elevilor decît aceia ce se știe că le va fi de folos în viața lor practică, și aceasta în așa fel încît să poată aplica cu înlesnire tot ce au învățat, atît în școală, cit și după terminare.

După cum se vede din tabloul de distribuția orelor de studiu, pe lîngă unele cursuri se fac și exerciții, și anume: la descriptivă, la mecanică-aplicată și la electro-tecnică.

Exercițiile de descriptivă consistă în a executa în carton figurile geometrice rezolvate în curs. Ele sînt destinate a înlesni pe elevi ca să înțeleagă mai bine reprezentarea în spațiu și verificarea epurelor lucrate de ei.

Exercițiile de mecanică-aplicată și cele de electro-tecnică consistă din calculul și reprezentarea prin desen a elementelor tratate în curs, întocmirea planurilor de executat în atelier, precum și întocmirea de proiecte complete.

Învățămîntul practic.—Acesta se capătă în atelier, unde, lucrînd în medie 8 ore pe săptămîină, învață:

a) *Pentru lucrul lemnului:* Cunoașterea sculelor și întreținerea lor, executarea diferitelor îmbinări înfrequentate în construcții, exerciții la strung, modelaj și diferite alte lucrări care să-i poată pune bine în curent cu mînuirea uneltelor de lemnărie. Acest fel de exercițiu are loc numai în anul I de studiu.

b) *Pentru lucrul ferului:* Manipularea pilei; executarea sculelor curente mici, lucrul la strung și la celelalte mașin-unelte, precum și lucrul la foc.

Cași la secțiunea de mecanică, toate piesele trebuiesc executate cu o aproximație de o zecime de milimetru, după dimensiunile indicate pe desaturile lucrate de elevi în orele de clasă; iar distribuirea și primirea lucrărilor se face tot cu aceeași regulă și severitate.

Această serioasă organizațiune a școlei de arte și meserii din Geneva, precum și modul inteligent cum ea e condusă, a făcut ca foarte multe dintre cele mai de valoare elemente ale industriei elvețiene să aparțină acestei școli. Ceva mai mult: industria franceză și în special aceia a artelor decorative, datorește multe din elementele ei bune tot acestei școale.

Școlile noastre.—Cînd ai vizitat cu deamănuntul și ai văzut serioasa organizație și frumoasele rezultate date de o școală, ca cea de care am vorbit pînă aici, fără voe gîndul te duce la sacrificiile mari ce țara noastră le face în această direcțiune, fără ca pînă acum să avem dreptul a spune că ne aflăm pe calea ce ar putea să ne ducă spre un rezultat într'adevăr satisfăcător.

Organizația actuală a învățămîntului meserilor, la noi, e plină

de lacune, lacune ce fac ca in loc să putem dobîndi, prin școli, acele elemente serioase și hotărîte de care industria are nevoie, din contra se pregătește calea spre un proletariat mult mai de plins și mult mai periculos ca așa numitul „proletariat intelectual“.

Innaintea de orice explicațiuni, să ne fixăm bine asupra rolului școalelor noastre de meserii.

Avem azi trei categorii de acest fel de școli: școli elementare de meserii, școli inferioare de meserii și școli superioare de arte și meserii.

Școlile elementare de meserii au ca rol principal de a învăța pe fiii sătenilor diferitele meserii ce sînt în legătură cu trebuințele și resursele locale, cu deosebire din acele meserii care, fără a-i sustrage dela muncile agricole, să le poată exercita cu folos în timpul liber de care dispun, și mai ales în lunile de iarnă, cînd țaranul nostru trăește într'o completă neactivitate.

Foloasele mari ce pot rezulta de aici, atît materiale cit și morale, fiind ușor de priceput, nu mai insist asupra lor.

Școlile inferioare de meserii sînt destinate să producă meseriași așa fel preparați încît să-și poată exercita cu folos meseria lor, fie în industrie, fie pe socoteala lor proprie.

Școlile superioare de arte și meserii au ca scop învățătura meseriilor ce reclamă cunoștinți teoretice mai innaintate.

Elevii acestor școli trebuie să formeze clasa celor chemați a li se încredința conducerea lucrătorilor mai puțin preparați (lucrători de rînd) de prin diferitele fabrici și instalațiuni industriale; din ei, dar trebuie să se ridice: șefi de ateliere, mecanicii-șefi, etc..

Din toate aceste 3 categorii de școli, *școlile elementare*, pe care le-am putea mai bine numi „școli de meserii sătești“, prin felul puțin pretențios al instalațiunilor și a învățaturii teoretice, precum și prin faptul că ele se găsesc lingă vetrele copiilor ce le frecventează, își vor ajunge mult mai curînd scopul pentru care sînt create; iar în ce privește *școlile inferioare*, de oarece mare parte din personalul conducător al acestor școli este recrutat din foști elevi ai școalelor superioare de arte și meserii, se înțelege că rezultatele ce vor da depind de modul, bun sau rău, cum a fost preparat acest personal.

Astfel stînd lucrurile, mă voi ocupa deocamdată numai de școlile superioare de arte și meserii.

S'a cheltuit în anul trecut cu întreținerea celor 2 școli superioare din București și lași cam vre-o 370.000 lei, deosebit de sumele plătite de diferitele județe și comune pentru întreținerea de bursieri în aceste școli, și deosebit de amortizarea celor 2 jum. — 3 milioane de lei cheltuiți cu clădirile și înzestrarea ateliereilor de care dispun azi numitele școli.

Fără a mă ocupa dacă numărul de absolvenți ai acestor

două școli corespunde sau nu marilor cheltueli ce se fac cu dinșii, voiu vorbi numai de calitatea lor, adică dacă instrucția ce li se dă e sau nu aceea de care ei au nevoie pentru a putea înfrunta greutățile cele mari ale carierei lor și a ajunge, astfel, acolo unde munca ce au desfășurat în cei 6 ani de școală și sacrificiile ce țara a făcut pentru dinșii le dă dreptul să aspire.

Cum am mai spus, absolvenții școalelor superioare de arte și meserii trebuie să formeze clasa lucrătorilor buni și pricepuți, cărora să se poată încredința, cu timpul, conducerea directă a maselor de lucrători de prin fabrici și instatațiunile industriale.

Pentru aceasta, după cum am spus la începutul acestui articol, ei trebuie să știe: *a lucra iute, exact și cu îngrijire, a întrebuința timpul în mod folositor, a-și da bine seama de situația și rolul lor în marea aparal social, a ști să aprecieze produsul muncii lor, și, în sfârșit, a ști să se hrănească și să-și îngrijească bine de sănătate.*

Un lucrător astfel preparat, cu toate greutățile ce-i vor eși în cale, va putea merge înainte, în folosul lui și al societății în care trăește.

Pentruca să se ajungă la un asemenea rezultat, trebuie, însă, ca instrucția ce li se dă să fie astfel încit între învățămîntul practic și cel teoretic să fie o foarte mare legătură. *Să nu se predee elevilor decit cunoștințele teoretice ce găsesc aplicare imediat în meseria lor, ca astfel să nu li se încarce creierul și să nu li se răpească timpul ce l-ar putea întrebuința, în mod mult mai folositor, la pătrunderea chestiunilor de care vor avea zilnic nevoie în viața lor practică.*

Lucrul în ateliere cași învățătura teoretică să se urmeze după niște norme bine chibzuite și respectate cu o exactitate matematică.

Personahul chemat a se ocupa cu instrucția lor să fie bine preparat și înarmat cu caracterul propriu unei asemenea misiuni.

S'ar putea spune: de unde și pentru ce atita grijă pentru a instrui un viitor lucrător? Răspund: în orice altă ocupație există un paravan, „aparența“ ce ascunde lipsurile, sau părțile slabe ale individului. La un meseriaș acest paravan nu poate exista, căci oricine, cu o cultură și un gust cit de puțin dezvoltat, poate aprecia nu numai valoarea produsului său, dar și calitățile și defectele lui, ca om și lucrător.

Să nu ne incinte citeva cazuri răzlețe, cînd elevi de ai acestor școli au putut ajunge la situațiuni mai de seamă pe tărîmul industriei, ci să ne gîndim la majoritatea lor, ce, datorită lipsurilor de care suferă acest învățămînt, s'au pierdut în marea masă a muncitorilor de rînd.

Cei ce au putut păși mai departe sînt elemente cu care natura fiind mai miloasă, i-a înzestrat cu calități ce i-au făcut să poată trece peste multe din obstacolele ce le-au eșit înainte. A-

ceștia, cu siguranță-că, orice altă cale ar fi apucat, ar fi ajuns la bun rezultat. O școală de meserii e bună numai atunci cind prin organizația ei poate asigura un viitor mai bun și mediocrităților; căci aceștia formează armata lumii industriale.

Orice s'ar spune: *rolul școalelor superioare de arte și meserii nu e de a îndruma pe copii spre o viață grea și plină de lipsuri, cum e aceea a lucrătorului de rînd, ci din contra să le dea o instrucțiune așa fel încît să poată ajunge la situațiuni bune și sigure.*

Pentru lucrătorii de rînd metoda învățurii meseriei prin ucenicie, la maiștri, sau prin ateliere mai mari, sub supravegherea și cu un ajutor oarecare din partea statului, ar fi destul de bun.

Ca incheiere a celor spuse până aici, voi spune cîteva cuvinte din aceia ce mi-a răspuns un mare industriaș străin, cu care am avut plăcerea de a face drumul dela Zurich la Viena, la întrebările ce i-am făcut relativ la rolul lucrătorilor eșiți din școalele de arte și meserii. În lunga mea carieră, spunea convorbitorul meu, am avut mulți din acești lucrători pe care nu numai că i-am preferat, dar am ajuns chiar să-i iubesc. Și cum să nu-i iubesc, cînd ei din primele zile cum intră în atelierile noastre încep a se distinge aut ca pricepere, cit și ca caracter și conduită. Apoi: e interesant a vedea cit e de mare deosebirea între modul de a lucra al unui astfel de lucrător și unul eșit din ucenicie.

Și în sfîrșit: sînt foarte rare cazurile unde un astfel de lucrător să nu poată înainta și ajunge la situațiuni bune, și aceasta dacă se întimplă, cauza nu e instrucțiunea primită din școală, ci numai mediul vicios în care pe unii îi aruncă soarta.

Acestea spuse, să vedem ce se petrece în școlile noastre de arte și meserii, de nu s'a putut ajunge până acum ca ele să dea rezultate satisfăcătoare.

Nu voi examina în detaliu organizația lor, căci scopul meu, cînd m'am decis a scrie aceste rînduri, n'a fost de a face procesul acestor școli; cîteva anomalii însă, date la lumina zilei, vor dovedi cit de vicioasă și plină de lipsuri e actuala lor organizație. Așa :

Elevii timplari, dulgheri, rotari, modelişti, tinichigii și turnători sînt obligați de a urma, împreună cu colegii lor din atelierile de ferărie, cursurile de construcțiuni de mașini și mașini agricole. Cum aceste cursuri n'au aproape nici o legătură cu meseriile lor și cum organizația învățămîntului nostru e astfel încît elevii, ce intră în aceste școli, nu posedă nici o preparație specială, se înțelege foarte bine cită risipă de energie trebuie să desfășoare și cit timp să piardă sărmanii elevi pentru a înmagazina în creierul lor asemenea cursuri, ce mai tîrziu nu le va servi la nimic, în cariera lor.

Analizându-se în felul acesta toate cursurile teoretice, se va vedea: că ele nu sînt potrivite instrucțiunii speciale ce trebuie să se dea elevilor, nici ca conținut, nici ca pregătire pentru a le putea pricepe, deosebit că, pentru predarea unora, lipsesc chiar mijloacele didactice absolut necesare.

Chiar aritmetica și geometria, care constituie baza instrucțiunii teoretice a elevilor, sînt așa fel predate încît n'au absolut nici o legătură cu aplicațiunile practice de care vor avea nevoie.

Las cursurile și modul lor de predare și trec la desen și lucrările practice.

E știut de oricine că în arta constructivă orice piesă înainte de a fi lucrată trebuie desenată; desemnul nereprezentînd altceva decît studiul anticipat al formei și dimensiunilor piesei.

Cum se petrec, însă, lucrurile din acest punct de vedere? Desenul este predat în așa fel cași cînd aceste școli ar fi destinate să producă mai curînd desenatori decît meseriași, și anume:

Tot ceea ce desenează elevul e luat sau după deseneuri existente și modele, sau după diferite piese, fără ca acestea să fie executate, după aceea, în atelier, de către el însuși.

Cu modul acesta, toată munca deslășurată de ei la întocmirea desenurilor servește numai la dezvoltarea gustului de desen în detrimentul gustului de lucru în atelier. Chiar cînd există un desen în atelier, după care trebuie executată piesa, elevului i se permite să se îndepărteze de dimensiunile și uneori chiar și de forma exactă indicată în el.

Din cauza aceasta elevul nu se poate obișnui de a lucra cu precizie, care-i cea mai de seamă din calitățile cu care lucrătorul eșit din școala de artă și meserie se poate ridica mai presus de lucrătorul de rînd.

Programul de lucrări, așa cum este întocmit, din diferite cauze, nu e respectat fie prin introducerea de lucrări străine de program, fie din cauza neîndemînării și lipsei de activitate a elevului, fie din lipsa motivată sau nemotivată de la atelier, sau, în sfîrșit, din lipsa de control serios din partea personalului însărcinat cu instrucția lor.

Trecem mai departe: după patru ani de școală, elevii trec în secțiunea de aplicație.

Aici în calitate de lucrători plătiți și sub conducerea directă a unui personal special, ei trebuie să-și capete o *instrucție practică desăvîrșită*, urmînd un regim exact cu acel din fabrici, lucrînd toată ziua, și neavînd alte vacanțe decît sărbătorile legale; iar cursurile facultative, prevăzute în program să se predea seara, după cum se procedează la toate școlile industriale din țările mai înaintate. Ce se întîmplă însă? Aceste ateliere sînt, de cele mai multe ori, lipsite de comenzi suficiente pentru a putea ocupa pe toți elevii; din care cauză mare parte din ei sînt lăsați liberi să se ducă care pe unde pot ca să găsească de

lucru și să vină după 2 ani, spre a-și reclama diploma de absolvire în baza unor certificate, de multe ori de complezență. Uneori din cauza lipsei de lucru, aceste ateliere se închid, chiar, cu totul.

Cu o astfel de organizație nu se poate, altfel, decit ca majoritatea elevilor să se strecoare, din an în an, cu un capital de cunoștinți practice și teoretice foarte restrins și cu totul superficial și deci nepregătiți pentru a putea înfrunta greutățile meseriei lor, așa că unii din ei, dindu-și seamă de insuficiența lor pregătire, părăsesc calea indicată de școala ce au urmat, în schimbul oricărei alte ocupațiuni ce le-ar putea asigura o situațiune mai bună; iar alții tot din cauza slabei pregătiri, deși continuă meseria, se pierd în masa lucrătorilor de rînd.

Până acum, deși cu greu, lucrurile au mers. Absolvenții acestor școli, bine-rău, în majoritate s'au căpătuit în diferitele instituțiuni ale statului; va veni însă timpul, și nu-i departe, cînd această cale li se va închide și atunci cea mai mare parte din ei neavînd pregătirea necesară ca să poată înfrunta greutățile, mult mai mari, ce vor întîmpina în industria privată, unde *interesul patronului cere cu orice lucrător angajat de dînsul să fie bine pregătît, fie ca lucrător de rînd, fie ca lucrător special*, — fatal vor intra în rîndul proletariatului, formînd o specie nouă, cu dreptul de a se plînge de trista situație în care i-a aruncat slaba organizație a școalelor, unde au muncit atîția ani.

Accastă organizație a școalelor superioare resringîndu-se și asupra școalelor inferioare, unde, după cum am mai spus, aproape întregul personal este recrutat din cele dintîi, face ca rezultatul acestor să fie tot așa de puțin satisfăcător, așa că, întregul învățămînt destinat a procura elementele serioase industriei noastre e departe de a corespunde nevoilor țării și sacrificiilor ce se fac pentru dinsele.

Părerea mea e că: trebuie în totul modificată organizația acestor școli, redus aceia ce nu e absolut necesar, iar cu economiile rezultate să se aducă îmbunătățirile absolut necesare acestui învățămînt, așa ca să poată fi pus pe un picior demn de sacrificiile ce țara face cu dînsul, sacrificii ce în anul din urmă au atins colosala cifră de 800.000 lei ca prevedere.

Paul Florinescu
inginer la docurile Brăila

NOAPTE DE VARĂ

Arcușele sclipiră în aer... Și țigani,
Încovoiați pe lemnul sonorelor vioare,
În care se 'ncrustase durerile și anii,
Cintau în parc sub teii bătrini și albi de floare.

Cintau de fete brune cu buze arzătoare,
Cu ochii plini de noapte, cu brațele bronzate,
Cu sinuri pirguite, ca rodiile 'n soare
Și 'n care clocotește barbara voluptate...

Cintau de nesfârșirea întinselor savane,
De ape revărsate în falnice cascade ;
Cintau de drumuri albe, de negre caravane—
Și toată nostalgia popoarelor nomade

Vibra înfiorată din fiecare strună:
Părea o simfonie demonică, în care
Foșneau păduri virgine bătute de furtună,
Și s'alungau talazuri gigantice de mare !

Și notele cînd line, cînd năvălind nebune
 Armonizau un cîntec; în care 'ntîia oară
 Simțeam, în jocul straniu de-arcușuri și de strune,
 Că sufletul lor plinge în fiecă vioară !

*

Orchestra încetase barbara rapsodie,
 Și 'n parcul unde vara făcuse sărbătoare,
 De-asupra noastră teii, în umbra viorie,
 Își legăneau buchetul enorm de crengi în floare.

Femeile... ah! ochii femeilor frumoase,
 Și sinurile albe sub blănuri și dantele...
 Un braț plutea în aer cu forme voluptoase
 Și aprindea în lumină un fulger pe inele...

Simțeam în jur viața cum împărțea bogată
 În cugete—avîntul, și 'n inimi—tinereța;
 Din cînd în cînd o roză se scutura de-cdată
 Și ne spunea 'n tăcere cit ține frumuseța...

Iar noi sorbeam deliciul acestei clipe rare,
 Și visători, cu ochii închiși pe jumătate,
 Urmînd în aer fumul fantastic de țigare
 Trăiam civilizații străvechi și rafinate !

Mircea Dem. Rădulescu

Comisia dela Buhalnița

Documente cu privire la istoria țaranului român

(Sfârșit)

Nelegiuirile urmate din partea lui Neculai A., posesorul moșiilor Săcu, Izvorul-Alb, Buhalnița, Poenarii și Potocii, ținutul Neamțului.

„După o silnică invoială făcută de căminarul Dimitrie S., la intrarea sa în posesie prin închideri și cumplite bătăi, urmează a-și împlini dela dinșii pe fieștecare an câte 130 lei în bani și o plută de grinzi de tot numele, cu bun cu rău, și în două vadele: cea întâiu la ziua sfântului Gheorghe și al doilea la ziua sfântului Dimitrie, oșebit de arătura, sămănătura, strinsul și caratul acelei pini, precum asemenea și falcea de cap în câte 6 zile ce mai lucrează de tot numele carătura podvozei și alte oșebite îndatoriri, pentru care aceste toate îndată după sosirea zilei sfântului Gheorghe se încep chinurile asupra lăcuiitorilor prin cumplite bătăi cubicele, harapnice, închidere prin poști și legături cu lanț de fier și cu lăcată la gît, cerîndu-li-se bani și neîngăduindu-i un minut măcar, până cînd nu dau felurimi de invoeli și zapise de chezășie, legîndu-se câte șase nume într'un zăpis, prefăcîndu-se toți banii adetiului în plute de grinzi mari, altele după cum urmează plăcerea și voința posesorului A., cînd totodată și toată datoria de pe orîndă, nu numai cea din vremea posesiei sale, dar și cea de mai înainte de dînsul, fără vre-o răfuire cu lăcuiitorii, oîmbracă iarăși în cherestele de plută, și după ce prin silnicie se pregătesc plutele arătate, trăgîndu-le și la malul Bistriței, apoi găsesc locuitorilor felurimi de pricini, pretenderisînd posesorul pe de o parte facerea altor plute, iar pe de alta nu-i sloboade a vinde acele plute la alți negustori, cerîndu-le mai întâiu a plăti dijma cîte 25 lei de toată pluta, lucru nepilduit, și dacă vre-un locuitor nu s'ar supune a-i vinde lui plutele acele lepădate derele, pune de le taie drept în două, rămînd păgubași locuitorii de munca lor, din care pricină găsîndu-se locuitorii strîmtoriți, îi lasă plutele în prețul ce se îndură a li da: cîte 30 lei și până la 35 de plută, nevrînd nici cum a-i scădea pe locuitori din datoria adetiului, altora și lepădîndu-le bani pe acele plute, îi și îndatorește de a face alte din nou plute, și cu acest mijloc, în

loc de o plută ce are a lua dela tot numele, se silnicesc de fac cîte 3 și până la 5 plute de tot numele.

„Pe Gheorghe a Luculesei, nevirsnic și fratele său Vasile ; Ion Dersul ; Toader Horșteanu ; Gheorghe a Mariei ; Neculai a Mariei ot Buhalnița și Săcu, prin lanț de fier au fost legați de git și de gard, și puși pe unii și în obezi, bătindu-i cumplit, până ce au dat felurimi de invoeli și zapise, încît inspăimîntîndu-se și alți privitori, i-au dat orice inscristuri a cerut, cu toate că nebătuți n'au scăpat mai nici unul.

„Pe Gheorghe Cozan ot Izvorul-Alb, chinuindu-se prin cumplite bătăi și trageri de musteți, până ce i s'au dezbirnat buzele, l-au silnicit a merge în pădure ca să-i facă o plută de grinzi, după care mergînd, a și făcut-o, și fără să apuce a o trage la malul Bistriței, s'au dus acasă, și nu după multă trecere de vreme a și răposat.

„Pe Gavril Nistor ot Săcu, pentru că s'au dus la vătavul să plătească banii adetiului chiar în ziua ce i s'au cerut, nevîrînd să-i deie zapis ca să-i facă plute de grinzi, unde acolo sosînd și posesorul A., și încredințîndu-se de nesupunerea numitului Nistor, a închis ușile și a pus la batae pe numitul, certîndu-i zapis, carele nevîrînd a-i da nici cu un chip, l-au bătut cumplit, încît au și buimăcit, căci îndată ce l-au slobozit, în acea amețală svîrlînd banii pe jos în drum, și mergînd acasă la dînsul, închizînd ușa și-au dat foc casei sale, vrînd a arde și el, de care simțînd lăcuiitorii, au alergat și l-au scos în silă afară din casă, iar casa au ars până în pămînt, după care posesorul au și alergat la ispravnicie, și aducînd pe D-lui aga Costache Ghica, și prinzînd pe un nevirsnic, frate a bătutului, și cercetîndu-l ispravnicul pentru ca să arăte de fratele său bătutul unde se găsește, el a și fugit din ochii ispravnicului, după care luîndu-se *gonași* și prinzîndu-l, l-au bătut cumplit, și aducîndu-l înaintea ispravnicului, l-au pus și în butuc, și cătră sfîrșit apoi l-au și bătut, dîndu-i drumul după rugămîntea preutului Gheorghe și alții ce s'au mai întîmplat de față la această împrejurare.

„Pe văduve, nevoiași, argați și nevirsnici, care nici au locuri de hrană, se silnicesc la zilele de boeresc, luîndu-li și bani, încît o văduvă Iliana, pentru că în cele mai multe rînduri ziua o întrebuința în lucrul grădinii, iar noaptea în casnicele lor trebuinți, care căzînd la desnădăjduire că și în viitorime va fi întru asămîne osîndire, s'au și spînzurat.

„Pentru lăcuiitorii fugari de schingiuirile posesorilor, se împlinește dela sat tot adetiul lor, luîndu-li-se și locurile de hrană ce au avut ei, în folosul posesorului.

„Pe slugile moșiei ce sînt din zăciuală luați dela sat în deobște pentru totdeauna, li întrebuințează posesorul în lucrul său, fără a îngădui mergerea lor și în lucrul casnicelor sale trebuinți, macar pentru o zi, din care pricină acei locuitori au rămas peritori de foame, cu toată casa lor.

„Preutul Gheorghe ot Săcu; Diaconul Neculai, ot ; Dascalul

Simion, ot ; Dascalul Ioan sin Preutul Neculai, ot ; Preutul Theodor, ot Buhalnița ; Preutul Gheorghe, ot ; Dascalul Vasile, ot ; Dascalul Gheorghe și fratele său, și alții de asămine, dascalul Lazar din Potoci, dela unii au luat adet și dijmă din 16 stupi doi ; pe unii i-au bătut ; dela unii au luat și din locurile lor de hrană ce aveau din invecchime, și osebit au luat adet și pentru argații lor, care inspăimintându-se au și fugit, rămîind păgubași și de slujbă și de adetiul plătit pentru dinșii, și de asemenea urmare au păzit posesorul și la celelalte cotunuri a mănăstirii Buhalnița.

„Dela slugile sfintei mănăstiri ce sint lăsați după contract din zăciuală locuitorilor, s'au luat și adet, bătîndu-se pe unii.

„Toate embaticurile mănăstirii ce le-au avut cu locuitorii pentru heresaile ce au făcut pe moșie și altele, posesorul neștiindu-le în samă, le-au sporit pe cit i-au fost a sa plăcere.

„Posesorul cu dela sine samavolnicie a și împlinit dela lăcuitori, între altele : boi, vaci, cai, oi și fin, fără de nici o răfuire, supt cuvînt că ar fi rămășălnici, și nici țidule măcar nu vroeste a da pentru acele ce primește dela lăcuitori, plute și altele, prețluînd însuși vitele împlinite de dînsul.

Nelegiuirile urmate din partea căminarului Dumitrache S., la Ghindăuani și Crăcăuani.

1. Pe Vasile Ciudin l-au bătut cumplit de moarte, prin vătavul său Gheorghe, și închizîndu-l într'o odaie i-au dat apoi și fum, încît a fost silit a se pune cu fața la pămînt și cu sumanul în cap, și așa a scăpat cu viață.

2. Ion a Gaștei Pașnic asemenea au pătimit.

3. Ion a Ioanei vornic asemenea au pătimit.

4. Pe Constantin Ivăncu bătîndu-se cumplit, apoi s'au suit pe dînsul calare, fiindu-se de a lui mușcață, în loc de friu, cu care se ocîrmuia cînd într'o parte, cînd într'alta și așa au purces pe drumul ce merge la Tîrgul-Neamțului, și tot pe acest lăcuitor mai în urmă cu de asemenea rînduială încălecîndu-l și un fecior boeresc cu numele Ion Suditul, s'au plimbat prin satul Ghindăuani

5. Pe Ioniță Iotiș a mers calare Ion Suditu bătîndu-l și coadă biciului în gură, în loc de friu.

6. Pe Vasile Mutu asemenea a mers calare.

7. Pe Paraschiva a lui Iordache a Lupului asemenea.

8. Pe Ioana a lui Vasile Birsan asemenea.

9. Pe Toader Pojdică asemenea, și osebit l-au băgat și în gîrla morii, fiindu-l o vreme spre pedeapsă.

10. Pe Mihalache Doroftei iarna l-au purtat feciorii boerești desculți, încît au fost să moară, și acum nu se știe ce s'au făcut.

11. Pe Smaranda, fiica lui Gheorghe Morariu, bătîndu-o cumplit, au muiat-o iarna în apă, unde fiindu-o o vreme și scoțîndu-o, au purtat-o din loc în loc, cerîndu-i adet pentru o casă doi galbeni, și puțin au lipsit a nu-și da duhul, dacă n'ar fi scăpat la niște țigani.

12. Pe Gavril Ioan din Cracăuani, posesorul S. l-au bătut cumplit de moarte, încit l-au și speveduit iconomul Costandin, care nici acum tăgăduște de această cruzime.

13. Lăcuiorii ce vor a merge în chirie pe cînd sînt slobozi de lucrul cîmpului, nu sînt slobozi fără mai întăiu a se învoi cu vătavul, plătindu-i rușet.

14. Pe Irimia lui Pavăl l-au bătut cumplit, încit buimăcîndu-se, au nebunit, și făcîndu-i-se masle după rînduiala creștinească, și-au venit acum în minte, rămîind însă cu o mare slăbăciune la a lui sănătate, încit și graiul său îl descopere.

15. Pe David nevrînicu a lui Dumitru Antohi l-au bătut cumplit la pulpe, încit după ce l-au slobozit, s'au tîrîit pînă în malul Cracăului vrînd a se slobozi ca să se innece, cînd în grabă alergînd Dumitru Moga l-au oprit dela asemine urmare.

16. Mergerea lăcuiitorilor pe la sărbători la biserică s'au părăsit cu totul, din pricină că, cînd se adună la biserică, îi scot feciorii boerești din biserică pe lăcuiitori, mai înainte de săvîrșirea sfintei slujbe, și ducîndu-i la curtea boerească îi întrebuintază în felurimi de cărături și alte asupriri.

17. La hramurile bisericilor aflătoare în acel sat, nu li este iertat lăcuiitorilor de a face praznice, mai înainte de a se învoi cu orindariul jidov, pentru carne de miel sau pasări ce ar voi să taie din drept avutul lor, și asemenea și la praznicele ce ar voi a face lăcuiitorii pentru grijile morților lor, nu sînt slobozi mai înainte de a cîștiga voie dela orindar, plătindu-i cit li s'ar cere, din care pricină nici face nimine vre-o grijă.

18. Podvoada ce este a se duce în depărtare dela 8 pînă la 16 ceasuri, îi silește a o duce cale de 10 și 15 zile, după cum va fi și vremea de grea, peste munții dealului Doamnei, pînă la hotarul Tulghisului.

Toate aceste fapte, comisia le-a descoperit prin „carte de blăstăm“ : „iar apoi în sfîrșit toți lăcuiitorii satelor de mai sus, întrun glas au strigat la primirea cărții de blăstăm, că dacă mai mult se vor găsi acești posesori ocîrmuind moșiile, ei lăcuiitorii vor pustii satele, neavînd chip a mai suferi atîtea schingiuiri și asupriri, din care pricină, pe lîngă altele, s'au săracit mai toți“.

Lucrarea comisiunii se încheie cu următoarele constatări :

„S'au făcut luare aminte și în pontul figurarisirii posesorilor acestor de acum pe moșiile sf. mănăstiri, și s'au descoperit că aceste moșii au fost luate dela sf. mănăstire cu contract de cătră D. Vornic Lupu Balș, acum logofăt, însă dela D-lui logof. au trecut, tot cu acel contract, cătră D. Căminar Dimitrie S. și compania sa, iar acesta au dat prin pricupie în posesia lui Apostol Z. și Neculai A., neguțitori din Piatră.

„Această lămurire nu s'au putut lua amintire, fiindcă toți s'au dosit dela chemarea comisiei, decit s'au descoperit din ineseși alcătuirile slobozite de dînșii pe la lăcuiitorii satelor și acei ce stăpînesc cherăstăie și se spicularisesc pe moșii, de pe care s'au

„tras copii și s'au lipit la dellă, 1) și care posesori Z. și A. stăpinesc 5 cotunuri, și anume: Buhalnița, Poenarii, Potocii, Săcul și Isvorul-Alb, iar căminarul S. se cirmuiește Cracăul-Negru, Cracăuanii, Chisirigul și Ghindăuanii, numindu-se de posesor prin toate a lor alcătuirii, iar nu vechili a log. Balș, sau căutător moșiilor, precum au și zis căminarul S. într'un rînd la comisie, că el este vechil a log. Balș, iar A. căutător și nu posesor, dînd a înțelege cu această a lui propunere că chiar astăzi ar fi adevăratul posesor tot Balș, și că cu cuvîntul D-sale Balș el ar avea dreptul a se ținea de dese sale răle urmări, și că scopul lui Balș ar ținti ca obijduirile lăcuitorilor de pe moșie străină să se facă nesmintit, lucru ce chiar de ar fi așa, însă legile nu îngăduie pe nimene a-și ieși din sfera și datoria sa, ce nestrămutat și fără abatere trebuie a se păzi, și cătră proprietarul lucrului pe care el l-au luat în speculație spre a nu-l darapana, dar apoi și cătră ocîrmuire aceia ce cu ochiu neadormit priveghează a se găsi nestrămutată liniște obștească“.

S. se pune sub scutul logofătului Balș, și jăluiește Domnului, la 3 Iulie, arătînd că Scorțescu și Dudescu, comisari trimiși în cercetare de cătră Departamentul trebilor din lăuntru, sînt părținitori, și n'au volt măcar să amîie cercetarea pînă ce se va întoarce *încredințătorul* său, logofătul Lupu Balș.—S. spune că Scorțescu e rudenie cu *răclămășitorul* arhimandritul Ioasaf Frumușanu, și după cît i se pare, e alcătuit că de va putea închipui dovezi invinovățitoare *încredințătorului* său Lupu Balș, pe temeiul căroa să poată strica contractul, la așa apoi întimplare să poată lua el moșiile; că el, S., a arătat această Departamentului, cerînd încă doi boeri în comisie, dar s'a rînduit numai pe sârdarul Neculai Ciure, care boer cerînd comisarilor să înceapă din nou cercetarea, aceștia au refuzat, spunînd că mai au isprăvit, dar să steie și el la restul cercetării. Acest boer, Ciure, face jalbă la Departament, arătînd între altele că un călugăr Ghenadie face feliuri de intrigi între locuitori, și face pe „*avocat*“ a jăluitorilor. Departamentul nerăspanzînd nimic, Ciure s'a retras din cercetare. S. se mai plînge că i se aduc multe pagube, de vreme ce comisarii înțefesc pe locuitori să nu iasă la lucru, și prelungesc cercetarea, și roagă a se rîndui o din nou cercetare la fața locului, numindu-se comisari ori pe cine, dar *persoane numai cu haracteriu*, și fără a fi părținitoare, la care din nou comisie este neapărată nevoie a se îndepărta pe călugărul Ghenadie.

Pe această jalbă, primită tot în ziua de 3 Iulie, cînd este și data iscălirii ei, se pune această rezoluție domnească: „Se recomanduește Dumisale logofătului din lăuntru spre convenita lucrare după lege.“

După lege, convenita lucrare a fost că s'a revocat comisia din care făcea parte și ispravnicul de Roman.

Ce motive *legale* se vor fi invocat, de cătră logofătul din

1) Copiile acestea nu sînt la dosar.

lăuntru, pentru a revoca prima comisie, nu se știe, dar în contra învinuirii de părtinire, comisarii ar fi putut aduce ca dovadă chiar unele lucrări ale lor.

Așa, vechilul Harnav dă următoarea jalbă la comisie:

„Lăcuiitorii săteni din Cracăuani împreună și cu vornicul astăzi au venit de mi s'au tinguț despre neorinduelile ce sint între dinșii, numai din pricina a trei lăcuiitori și anume: Dumitru Doroftei, Sandul Chiribău și Ion a Dochitei, carele necontentit intrigarisește pe posesor cu lăcuiitorii, cerind totodată punere la cale, căci numai din pricina acelora ei sint gata a se împraștia. O a-săminea urmare acelor trei locuiitori intriganți, fiind împotriva legilor, pe mine mă îndeamnă a ruga pe cinstita comisie ca să aducă pe însemnații la cercetare, mărginindu-i pe viitorime despre niște asămene urmări“.

Comisia a cercetat cazul denunțat și constată următoarele:

„După aceasta s'au chemat de față la comisie și înfășosindu-se cu lăcuiitorii săteni, s'au descoperit a fi *cam așa*, și s'au și mărginit așa neorindueli“.

Noua comisie începe să lucreze, dar acumă vine rindul țaranilor să facă plingeri în contra ei, că ar fi părtinitoare.

„Preoții, slujitori bisericilor de pe moșile mănăstirii Buhalnița“ se jăluesc „Innalt Prea Sântului Stăpîn“ că a doua comisie rinduită nu-i primește, nici pe ei, nici pe lăcuiitori, a-i arăta ce pățimesc; că raportul părtinitor al comisiei nu-i adevărat, și ei au aflat că Sântia sa ar fi slobozit poronci să fie depărtați dela comisie în urma cererii Departamentului din lăuntru, subcuvint că *preoții ar fi tulburători*, și se roagă să nu deie crezare raportului comisiei.

Încă din 1839 datează învinuirea preoților că sint instigatori!

La 15 Iulie 1839, în numele Patriarhului Alexandriei, *plenipotentul* ei cere Domnului a îndepărta pe posesori. Jalba a-aceasta, și ca factură și ca stil, se deosebește de jalbele obișnuite :

Prea Innălțate Doamne,

„Ași îndrăzni a zice că în toate letopisițiile lumii nu se vor găsi cuprinse atite cruzimi de schingiuri și asupriri, ca aceste ce au suferit lăcuiitorii din satele de pe moșile mănăstirii Buhalnița, despre posesori.

„Toate acele bătăi, schingiuri și obișduiri, comisia ce Innălțimea voastră ași binevoit a rindui, le-au cercetat, le-au scos în lumină la față lăcuiitorii cu carte de blăstămt și jurăminturi formalnice și acum della se află în Departamentul trebilor din lăuntru.

„Lăcuiitorii îngroziți foarte de pățimirile ce au suferit, au a-lergat aice la pragul milostivirii Innălțimii voastre cu hotărîre puindu-mi și mie înaintea, că dacă nu vor fi cuprinși de brațul îndurării cel părintesc a Innălțimii voastre, sint gata a fugi în toată lumea, și a-și lăsa casele și tot ce au, numai ca să scape din unghiile tiranilor.

„Și eu cu toată supunerea îndrăznesc a alerga la tronul Innălțimii voastre, și a vă ruga plecat, în numele Patriarhiei Alexandriei, a căruia plenipotent sint, ca să răvărsați milostivire asupra lacrimilor a 800 familii lăcuiitori, și să poronciți a se scăpa ei din schingiuri și celelalte asupriri foarte crude, cu depărtarea acelor posesori din stăpinirea moșiilor, ne mai puținându-i primi nici proprietarii, ca unii ce au călcat cea mai sfântă datorie pravilicească, a aduce pe lăcuiitori în stare a se împrăștia și a lăsa moșiile puștii, din care pe cât se va păgubi mănăstirea, pe atita și haznaua Innălțimii voastre

1839 Iuli 15

A Innălțimii voastre

prea plecată slugă și

cătră Dumnezeu smerit rugător.

(Iscălitura lipsește din copia dela dosar).

În aceeași zi se adresează Domnului o plîngere de cătră săteni, în cuprinderea următoare :

Prea Înălțate Doamne

Dela lăcuiitorii a opt sate de pe moșiile mănăstirii Buhalnița din ținutul Neamțului, plecată jalbă.

„Fii îndurat milostive Doamne părintele săracilor, a asculta lăcrămătoarea noastră pătimire ce suferim dela posesorii acestor moșii D-lui sulger Dimitrie S., și un Neculai A., care nici în veacurile oamenilor celor mai varvari n'au putut fi atita cruzime asupra lăcuiitorilor plugari.

1. După ce muncim peste ponturile stăpinirii, apoi ne împlinesc dela unele sate și bani până la 140 lei de gospodar, după niște invoeli și zapise luate dela noi cu schingiuri și bătăi.

2. Cele mai crude schingiuri sint aceste : bătăi ca pe talhari până și la pulpe ; ținere în lanțuri de gît și fiere în picioare ; innădușire cu fum la închisori ; umblare pe drum și în sate calare pe unii din noi și fiindu-se de musteți în loc de frîu ; ținere iarna în girlele morilor ; purtare pe omăt cu picioarele goale ; împlinire de tot soiul de vite și alte producturi cu prețurile ce vroesc însiși ei ; și altele multe, ce nu mai este pildă în alte sate, din care pricină unii îngrozindu-se au fugit, a căroră a det îl împlinește dela noi ; unii au rămas smintiți de minte și pățimași, iar unii au și murit.

3. Dela preoții noștri și ceilalți slujitori bisericesti împlinesc adetiuri, iar pe alții îi și bat.

4. În doi ani sameșul isprăvniciei (cumnat posesorilor) ne-au lepădat cu sila cite 9 parale pe prăjina de falce de am arat pe moșia Bozienii și pe Șârbești, și vrînd ca să ne jăluim, iarăși sameșul ținutului au făcut lucrare a ni se plăti cite 20 pa-

rale de prăjină, însă acele 11 parale până la 20, s'au împlinit de la lăcuiorii săraci care n'au boi.

5. După ce datoria legii creștinești nu o putem împlini, căci îndată ce mergem la biserică duminicile și sărbătorile, D-lor posesorii trimet de ne scot afară, ducindu-ne și întrebunțându-ne în feluri de munci, apoi acum nu-i departe de a ne face și jidovi, căci la praznicele ce obișnuim la hramurile bisericilor și pomenirile morților noștri, nu sîntem slobozi a tăia pasările și dobitoacele noastre, dacă nu scoatem voie dela jidovii orindari, plătind cu bani precum vroesc jidovii să se milostivească.

6. Slujbașii moșiei din zăciuială sînt mai răi decît robii, căci o zi dintru întreg anul nu-i lasă la casele lor ca să-și muncească, decît în deobște lucrează posesorilor.

7. Dela nevolnici, văduve, nevriscnici, fete sărace și argați, iau adet și muncă, încît o văduvă ne mai putînd lupta și viînd în desnădăjduire s'au spînzurat, și alte multe schingiuiri, obișduiri și asupriri, care toate le-am arătat cu carte de blăstăm la comisia ce Innălțimea noastră v'ați milostivit a o trimite la fața locului, și acea comisie le-au cercetat.

Deci fiindcă noi ne-am îngrozit de niște asemenea schingiuiri și asupriri, încît nu se mai poate suferi omeneste, cu lacrimi năzuim la mila Innălțimii voastre, și ne rugăm să ne izbăviți de acești tirani și cei mai cruzi oameni din lume, căci de vor mai rămînea d-lor posesori, apoi noi ne rugăm a ni se da voie să ne strămutăm de pe moșii și să ne ducem pe alte locuri, unde ne va îndrepta Dumnezeu, și pe unde mai este și milostivire, iar nu numai schinguire și jăcuire.

Ștefan Mihuț

Gavril Bucur

Nechita Baciuc

Dumitru Panait

Ștefan Oane

Ilie Savin

Vasile Giurcu

Costandin sîn preotul Simion

Vasile Cocuț

Neculai Cocuț

Eftime Cinstitu

Stiheii a Mariei

formalnici vechili din partea tuturor lăcuiitorilor aflători la satele Ghindăuanii, Cracăuanii, Cracăul-Negru, Buhalnița, Săcul, Izvorul-Alb, Poenarii și Potocii“.

Pe această jalbă, se pune această rezoluție domnească :
„De s'au dovedit aceste nesuferite și crude obișduiri de cercetarea urmată la fața locului, pe pîriți să se depărteze dela aceste moșii ; să se supuie la o deplină despăgubire către asupriții lăcuiitori, și să se deie supt giudecata criminalului, ca să li se orînduiască osînda cuvenită după pravile. Iar pentru ispravnic, să ni se facă cunoscul cum de au putut îngădui asămîne asupriri, călcînd acea întăi datorie dregătorească, care este de a ocroti pe lăcuiitori în dreptățile lor“.

Această dreaptă hotărîre a Domnitorului Mihai Sturdza, prin care se atîngea demnitatea logofătului Lupu Balș, pare a fi fost dată sub influența consulului rusesc, care se vede amestecat în afacerea dela Buhalnița.

Aceasta se vedește din documentele ce vom reproduce mai la vale.

La 20 Iulie 1839 se găsește adresată „cătră cinstit consulul al împărăției Rusiei din Moldavia”, o „plecată jalbă”, de la locuitorii satelor obijduite, în cuprinderea următoare :

„Cunoscînd îndurarea cea monarhicească cu care au primit și sarcina de a *protectui* și patria noastră, și mai virtos așezămintul organicescului Reglement, care prin bogata milă ce s'au hărăzit, năzuim cătră cinstit consulat ce înfășoază pe puternicul nostru protector aicea în patria noastră, și cu sîngerate lacrimi rugăm ca să binevoiască a ceti alăturate copii de pe jalba ce am întins cătră prea Innălțatul Domn a țării, prin care sint prescrise osindirile, nelegiuirile și varvariceștile tiranii ce suferim împotriva pravilelor și a organicescului Reglement, din partea a doi posesori, oameni cunoscuți în toată obștiea de cei mai fără cuget și fără sfilă tirani, care sprijiniți fiind de D-lui logof. Lupu Balș (pe a căruia nume este făcut și contractul de posesie) și cumnatul său vist. Iorgu Ghica, sint ocrotiți de cătră ocirmuitorii țării și imputerniciți întru toate nelegiuirile lor fapte.

„Cinstitul consulat, din această alăturată jalbă, se va încredința că Prea Innălțatul Domn ne-au rinduit spre îndestulare la Departamentul din Iauntru; acest Departament au rinduit comisie la starea locului încheșată de doi boeri de aici din orașul Eșii, D-lui căminarul Filp Școțescu și D-lui pitarul Dimitrie Dudesu.

„Această comisie, nu numai tînguirile noastre le-au găsit cu deplinătate și adevărate, dar și peste acele au descoperit fapte a acestor posesori, nu numai călcătoare pravilelor și a organicescului Reglement, dar și criminaliceștii.

„Vai nouă, însă, căci raportul acestei comisii descoperitor nelegiuirilor acestor posesori, nu numai că nu ne-au fost de sprijin și de mărturie din osinda întru care ne găsim, dar cu asprimea cruzimii cei fără omenie, o vedem întinsă și din partea ocirmuitorilor, că adică ar trebui să suferim osinditoarele tiranii a acestor posesori, și că dreptățile hărăzite prin organicescul Reglement obștiei norodului acestui pămînt, pe noi nu ne poate adăposti de asupritoarele și peste lege jăcuiri ce suferim.

„Rugăm dar cu cele mai ferbinți lacrimi pe cinst. consulat ca să binevoiască a lua cu milostivire în băgare de samă această a noastră lăcrămătoare tînguire, și în numele Monarhului să stăruiască ca în puterea Reglementului organicesc, să fim și noi ocrotiți precum și ceilalți lăcuiori a Moldovei, despre cea fără de lege și împotriva omenirii schingiuiți și jăcuire ce suferim“.

Cu toată rezoluția domnească și cu toată intervenția consulului rusesc—care poate o va fi făcut—starea lucrurilor nu se îmbunătățește. Posesorii nu sint îndepărtați de pe moșii, nu sint dați în judecată criminală, ci continuă cu operațiile lor, avînd

așa mari protectori ca boerii Lupu Balș și cumnatul său visternicul Iorgu Ghica; dar pentru a se îndeplini forma, se trimete la fața locului o comisie, care s'a văzut în ce mod lucra.

Locuitorii, însă, nu slăbesc cu jalbele, singurul lor drept și singura lor putere, mai cu samă că aveau la spatele lor pe arhimandritul Ioasaf, care, la rindu-i, se sprijinea pe influența consulului rusesc, care însă nu se știe întrucât va fi pus interes în această afacere, în care trebuia să lucreze contra celor doi boeri: Ghica și Balș.

La 30 Iulie 1839, locuitorii dau jalbă către Domn, cerind din nou să fie scăpați de posesori, și să nu se mai admită o nouă comisie, întrucât prima comisie a fost imbrăcată cu toate formele, cu carte de blăstăm și jurăminturi, și în aceeași zi locuitorii înaintează un protest către sfatul administrativ, arătând că deși Domnul a hotărât a se îndepărta posesorii și ei să fie despăgubiți, sfatul, în loc de a aduce la îndeplinire hotărîrea, ar fi hotărît altă comisie, spre a se întîneca drepturile lor. Ei protestează, în numele Domnului și a *doi îndurați monarhi suverani și protectori*, orice lucru s'ar face împotriva hotărîrii Domnului, ridicîndu-li-se toată nădejdea a mai vieții pe acele moșii, căci posesorii lucrează a-i lăsa numai cu pieile goale.

Noua comisie rînduită la Buhalnița, lucrează în sens cu totul opus lucrărilor primei comisii. Locuitorii se plîng din nou Domnului, arătînd că în loc de a se aduce la îndeplinire hotărîrea Măriei Sale, posesorii urmează cu cruzimile lor, că cer altă comisie care să înnădușe dreptățile lor, precum în faptă s'a și vădit pîrtinitoare, căci unul din comisie, anume ispravnicul de Roman, venînd în sate, „numai cu sudalme și batjocuri i-au hrănit“.

Ei, văzînd aceasta, au trimis la Iași pe vechilii lor, ca să se plîngă Domnului; dar Lupu Balș, ocrotitorul posesorilor, *i-a pus în temniță, unde stau și acuma*. Ei cer Domnului să-i izbăvească din minile tiranilor, și să elibereze pe vechili.

Pe această jalbă, la 28 August 1839, se pune, de către șeful secției jalbelor, următoarea rezoluție: „*Din poronca Innălțimii sale se face cunoscut jăluitoarelor că stăruirea lor este de prisos aice, de vreme ce comisia este la starea locului*“.

În timp de o lună, după ce Lupu Balș se întorsese în Iași, de unde va fi fost dus, buna dispoziție a Domnului, față de țărani, se schimbase cu totul.

Țăranii cer din nou protecția consulului rusesc, căruia i se adresează următoarea plîngere:

A son Excellence Monsieur de Titow, Conseiller de l'Etat actuel de sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies, Son Consul Général dans les principautés Moldavie et Valachie, Chevalier de différents ordres, etc. etc.

Excellence !

Très humble supplique de la part de 800 familles, habitants cultivateurs des terres du monastère Bouhalnitza en Moldavie.

Nous supplions Votre Excellence au Nom du Monarque, Protecteur plein de clémence, de recevoir notre supplique et de daigner prendre en considération nos plaintes.

Nous ne pouvons croire que les cruels tourments, les injustices et les vexations que nous souffrons de la part de deux fermiers, hommes généralement connus pour de cruels tyrans, aient jamais eu lieu dans les temps mêmes des nations les plus barbares.

Excellence, daignez comme Représentant de l'Auguste Monarque, prendre lecture de la copie de la supplique que nous avons présentée à S. A. le Prince régnant, dans laquelle sont signalés les tourments et les vexations que nous devons endurer et qui ont été constatés par une commission.

Malgré que S. A. le Prince régnant ait décidé par sa résolution du 15 juillet passé (comme il apert de notre supplique) de nous délivrer des ongles des tyrans, nous, malheureux cultivateurs, ne pouvons cependant pas obtenir contre ces fermiers que la décision du Prince soit exécutée ; — oui, nous nous voyons même encore opprimés par une nouvelle commission déléguée à dessein pour voiler les martyres que nous endurons.

Le 20 juillet passé nous avons aussi eu recours à l'honorable Consulat Imp-e d'ici par une supplique que nous lui avons présentée ; mais cet honorable Consulat ayant fait des démarches près du Département de l'Intérieur peut lui-même témoigner combien de difficultés lui ont été opposées et combien de mesures ont été prises pour nous perdre totalement ; car cette commission s'étant aussitôt montrée partielle en faveur de nos oppresseurs en ne nous faisant que des injures et des outrages, nous nous sommes rendus à lassy pour y porter nos plaintes au Gouvernement. Mais pour notre malheur ensuite des mesures prises par Mr. le Logothète Loupoul Balsch, qui protège ces fermiers, nous avons été aussitôt enfermés dans les prisons, uniquement pour que nous ne puissions pas porter plainte.

C'est en vertu du Règlement que, pleins de confiance dans la clémence sans bornes avec laquelle Sa Majesté L'Empereur de toutes les Russies a pris sous sa haute protection impériale tous les Moldaves opprimés, nous osons nous adresser à Votre

Excellence, en vous suppliant au Nom de Sa Majesté impériale de nous délivrer de l'esclavage.

Iassy le 26 Août 1839.

De votre Excellence

les très-humbles et très-respectueux serviteurs. Tous les habitans des villages Guindéoani, Krakaoani, Krakéoul-Négrou, Bouhalnitza, Sécou, Isvoroul-Albou, Poyenari et Pototchi.

Mănunchiul de hirtii cusute împreună, în acest dosar, în care sînt jalba către consulul rusesc și copiile jalbelor menționate, din care jalba către Domn este și în limba romină și în traducere franceză, se vede că a fost adresat „*cătră cinstil Dumnealui Costachi Voinescu cu prietînească dragoste, Ieși*”, iar pe verso copiei rominești a jalbei către Domn, scrisă cu o slovă călugărească, pe care o bănuiesc a fi a arhimandritului Ioasaf, se găsesc scrise cu aceeași mină următoarele cuvinte, încunjurate într'un patrat de linii, trase cu condeiul: „*desăvîrșită des-nădăjduire*” - aceste cuvinte sînt subliniate, - apoi urmează: „*în inșeși minile Excelenței sale Domn Gheneral Titov gheneral Consul a înduratăului protector monarh al Rosiei*”.

Ce se va mai fi petrecut, în urma acestora, pe moșiile mănăstirii Buhalnița, nu se știe, căci în dosar nu mai sînt urme despre lucrările comisiunii. Se știe, însă, că țărani nu au încetat a se plînge de suferințele ce îndurau.

Interesant și caracteristic este, de pildă, documentul următor:

„Eu Costache Bejan din satul Cracăuanii adevăresc în frica lui Dumnezeu că am făcut tocmală cu Toader Ivan, tot din acest sat, să cumpăr casa dela dînsul cu 800 de lei, pe care am și băut adalmaș, fiind de față și doi oameni, anume Ioniță Crăciun și Zaharia Panaite, și dară vinzînd eu 2 boi să-i răspund banii și să-mi fac zapis, auzînd vornicul Ilmie Doroftei, m'au întreat de este așa auzire, și nu am tăgăduit că am făcut tocmală cu casa, și el m'au oprit să nu o cumpăr, că voiu fi păgubaș, și cu adevărat că rămineam, că în curîndă vreme au și dat foc vornicul caselor, și dară aceasta știînd, dau și înscris la mîna lui Toader Ivan fostul vornic. 1840 Aug. 4.

Eu Costache Bejan adiverez.

Constantin Iconomu, am scris cu zisa lui Costache”.

Porunca Domnului de a se îndepărta pe posesori de pe moșii nu s'au executat, și în 1840, țărani se jăluiesc mereu în contra lor arhimandritului Ioasaf, care a rămas tot protectorul lor.

Cu data de 29 Septembre 1840 se găsește, în dosar, acest document:

„Prea cinstit Sfinției Sale părintelui arhimandrit Ioasaf, egumenul sfințelor mănăstiri Frumoasa și Buhalnița, dela noi lăcuitorii ce sîntem surguniți de pe moșiile mănăstirii Buhalnița.

Jalbă.

Cu lacrimi năzuim căzînd la picioarele Sfinției Voastre, jăluindu-ne de toate obișduirile și păgubirile ce ni s'au pricinuit dela strămutarea noastră și până acum, care sînt cuprinse în alăturatul izvod, și toate păgubirile și obișduirile și struncinările noastre s'au pricinuit nouă numai despre vornicul și paznicii din satul Cracăuanii, ce s'au pus de cătră posesorul S., căci mai întai toată comisia cea adevărată ce prin jurămînturi s'au descoperit obișduirea fieștecărui, și dacă numai aceștia au stricat-o, și mai ales vornicu Iftimie Doroftei, care tot acest fără lege om au ars și două casă din Cracăuani, a mea Toader Ivan ce am fost vornic la comisia dintai, și a mea Ioniță Morariu, ce n'am putut tănui adevărul la întrebările ce mi s'au făcut de comisia a doua, pentru care și astăzi pătîmim. În Cracăul-Negru tot vornicul au risipit și casa mea a Nechitei Baci, iară altele, despre noi stau și astăzi pustii, precum au rămas de noi surguniții, decît numai păgubiri avem, întru care atita am venit de sîntem lipsiți și de hrana de toate zilele.

Milostive stăpîne, milostivii vă asupra noastră acestor ce sîntem plini de tot felul de ticăloșii și supărări, și ne agiutați a ne despăgubi de pagubele ce ni s'au pricinuit și de a ne liniști, iarăși la urma noastră, căci las noi bărbații îndestul ne supărăm, dară acum femeile și copiii strigînd ce au greșit nouă bărbaților lor de le purtăm din loc în loc și străine ca vai de noi, căci nu avem nici de unele, și sîntem desbrăcați atit de ceste trupești cum și de ceste sufletești, ziua și noaptea strigă să se dispartă de noi, și credeți că și pîn' acum s'ar fi întins cu jalbe, dară numai părintele Iconomul Constandin din Cracăuani în cite rînduri au oprit cu feluri de sfaturi dohovnicești strigările lor, căci întru toate numai Sfinția Sa ne ajută și stă cu noi.

Milostive stăpîne, dacă acestor oameni nu li se va pune zăbală în gura lor, hotărît că se risipește satul Cracăuanii, și neștearsă pomenire veți avea.

1840 Sept. 29.

Eu Stahi a Mariei	ot Ghindăuani
Eu Ion Oana	ot Ghindăuani
Eu Toader Ivan	} Cracăuani
Eu Ioniță Morariu	
Eu Nichita Baci	} Cracăul-Negru
Eu Ștefan Mihuț	
Eu Neculai Conuț	} satul Buhalnița
Eu Toader Pișta	

Izvod de toate păgubirile ce ni s'au întâmplat din vremea surgunirii noastre și pân' astăzi.

Ion Oana din satul Ghindăuani.

<u>Lei</u>	<u>Par.</u>	<u>No.</u>
200	—	— Nu mi s'au ajuns la socoteli ce am avut cu satul din vornicia mea și am fost 14 ani trecuți, perzîndu-se toate țidulele ce am avut la încărcarea poșjiei din casa mea, fiind eu pus în butuc.
204	13	— Am cheltuit prin giudecăți pînă am scăpat din mina D-sale vornicului Petrache Roset.
36	—	6 Săni de lemne ce le-am dus la Tîrgul Neamțului și perzîndu-se țidulele am plătit 6 lei pe sanie.
—	—	6 Merțe popușoi s'au părădit la încărcat și purtîndu-ne din sat în sat peste 7 moșii, și iarăși întorcîndu-ne pîn' la satul Dobrenii.
—	—	6 Curcani s'au perdut.
—	—	4 Giște mari
—	—	8 Găini
—	—	2 Măscuri, unu îngrășat și unu de afară.
70	—	— Am cheltuit pînă am scăpat de supt stăpînirea D-sale vornicului Petrache Roset.
150	—	— Am avut 2 boi și 3 viței care făceau peste 450 lei, și i-am prețluit numai cu 300 lei.
—	—	1 Mi-au degerat o giuncă gonitoare și au perit.
—	—	1 Merță păpușoi mi s'au părădit la încărcat.

Toader Ivan ce am fost vornic în Cracăuani.

350	23	— M'au încărcat la răfueală fiind bețele ¹⁾ luate din mina mea tocmai la mijlocul sfertului al 3-le și nu am avut cu ce să-mi dau sama.
70	—	— M'au încărcat vătav Gheorghe la socoteală și eu i-am plătit toți deplin.
42	—	— Am plătit o rămășiță unui slujitor Franț.
80	—	— Au luat sătenii pol ²⁾ stog fin de 11 stîneni.
204	13	— Am cheltuit pîn' am scăpat din mina D. vornicului Petrache Roset.

1) Răboajele de ținut socoteli.

2) Jumătate.

<u>Lei</u>	<u>Par.</u>	<u>No.</u>
650	—	— Am plătit chiria unui herăsău ce-l țineam cu chirie pe 8 ani dela D-lor Costache și Iancu Eni.
800	—	— Am fost vindut casa ce am avut-o unui Costache Bejan, și vornicu ce este acum n'au lăsat să o eie, ci i-au dat foc de au ars cu toate cîte s'au aflat într'insa impregiuru ei, pentru care am adeverință dela cumpărător.
150	—	— Poloboace, putine, budăie, cînepă și altele mărunțișuri ce au mai fost rămas în casă.
—	—	12 Găini mari au rămas și le-au mîncat cine au vroit.
—	—	2 Giște, tij.
—	—	9 Dimerlii păpușoi.

Ionică Morariu

100	—	— Am cheltuit pîn' am scăpat dela D. Roset.
—	—	3 Merte și mai bine păpușoiu mi s'au părăduit. Casa mi-au ars cu toate cele rămase într'insa.
—	—	2 Boi de frunte ce sînt luați de D. vornicu Roset.

Nichita Baciu ot Cracăul-Negru

320	—	— Am cumpărat fin pentru vite și finul meu l-au oprit posesorul.
150	—	— Am cheltuit pîn' am scăpat de Ruset.
—	—	2 Merte păpușoiu pagubă.
—	—	2 Merte, barabule
—	—	8 Găini
—	—	2 Chelcele de miel negru mi-au luat panțirii.
—	—	1200 Rázlogi s'au furat dela livada de lingă casă.

Ștefan Mihuleț

320	23	— Am cumpărat fin pentru vite și finul l-au oprit posesorul.
80	—	— Am cheltuit pîn' am scăpat de D. Roset.

Neculai Comuș ot Buhalnița

80	—	— Am cheltuit pîn' am scăpat de D. vornicul Petrache Roset.
80	—	— Am cheltuit cu Toader Pișșta.

Ce vor fi avut de îndurat sătenii cu acest Petrache Roset, nu se știe, și nici ce rol a jucat el în această afacere.

Un ultim document din 9 Decembre 1841, aflător în acest dosar, mai vorbește despre suferințele sătenilor din Cracăuani: o jalbă din partea a 11 locuitori, către arhimandritul loasaf, în cuprinderea următoare:

*Innalte Premilostive cinstite
Părinte Arhimandrite,*

„De cumplitele și jalnicele noastre tinguiri ce pătimim despre D. Sărdar Alecu Hriste ce au fost posesor la moșie Cracăuanii șapte ani de zile, și acum de 4 ani au ieșit, cind atuncesocotind pe fieștecare lăcuiitor, rupindu-ne și țidulele vătăjilor săi, cei ce au fost datori au și dat zapise, acum de iznoavă după mijlocirea ce au întrebuițat scoțind grei slujitori prin silnice eczecotarisirii de bățai ne silește tocmai încă dela Dumineca mare, pe unii cei ce n'avem dat zapise a ne duce la de iznoavă răfuială, iar pe cei cu zapise de am făcut o somă de var pe moșii străine, ba încă și la răfuială de iznoavă, urmare care nu numai din aceasta, dar și din pricina pentrucă cu caili slujitorilor ce ne bat și ne schingiuiesc, minincă finul și păpușoi, hrana noastră cea de toate zilele, urmare care ne dă povod a ne duce în toată lumea, precum unii au și pribegit, cu acărora bir și havalate am rămas noi încărcăți. Plecați și cu ferbinți lacrimi alergind la mila și indurarea Sfinților Voastre, și din adincul inimii ne rugăm ca luind în privire toate aceste a noastre tinguiri despre obijduirile ce ni-au pricinuit și ne pricinuește [că fără pine și cu falce nefăcută am rămas din pricină că tocmai în aceea vreme cu zapcii ne-au dus pe altă moșie străină de i-am scos piatră de var, că dindu-i-le vătăjilor ce i-au avut și au rămas pe la noi, acum nu vrea a ni le ținea în samă, ba încă nici de ale lui, propuind pentru a vătăjilor să ne căutăm cu ei, înțelegindu-se aceasta că scăpând, vrea a se îmbogăți dela noi, și pe noi a ne sărăci, precum și au urmat, că unora nici cenușă în vatră nu li-au lăsat] să vă miloșiviți, și după jalba ce trimetem cu acești lăcuiitori, și izvodul de 33 lei ce unii se cunosc datori și pretenderisește 4121 lei, să stăruți la locurile innalte, spre a noastră punere la cale, ca să rămte o veșnică pomenire“.

Arhimandritul Ioasaf a innaintat o jalbă Departamentului din lăuntru, dela care a primit răspunsul următor: „Potrivit cererii ce ați făcut prin adresa din . . . a trecutei luni Maiu, pentru netrebnicie a vornicului Iftimie Doroftei, din satul Cracăuanii, ținutul Neamțului, poruncindu-se acelea de cuviință acelei isprăvnicii, prin cartea cu No. 3460, s'au primit acum raport cu No. 5444, că încă dela începutul cifertului următor al doilea s'au depărtat din slujba vorniciei aceluia sat, luindu-se totodată dela numitul și *bucata de pecete* și contractul dat în numele lăcuiitorilor pentru posesia moșiei, și alte socoteli ce au mai fost la el, pe care le-au incredințat eromonahului Ghenadie, vechilul Precuvișiei Voastre, de care cu cinste vi se face cunoscut aceasta“.

Astfel, toate suferințele indurate de săteni, timp de atîția ani, au fost plătite de vornicul satului Ghindăuani, care a fost depărtat din slujba vorniciei acelui sat.

Alte documente nu mai sint în dosarul din care am cules științele ăratate până acum.

Artur Gorovei

SCRISOARE

Prietenului meu Ion A. Rădulescu-Pogoneanu

Te rog să-mi faci un bine.... dar să nu mă lași. Toată viața o să-ți fiu recunoscător și îndatorat. Că uite ce mi s'a întâmplat.

De vre-o cităva vreme, s'a prăsit aici, la noi, unul, Zarzara, licențiat în filozofie, care-mi face zilnic un singe rău și un venin, cum nu pot să-ți spui... La început, cînd am făcut cunoștință cu el, mi-a plăcut... Ce să spui? mi-a plăcut. P'aici, tu cum știi, nu prea sînt mulți, cu care să poți sta de vorbă despre altceva, decît despre politică, și iar despre politică și numai despre politică; și eu, care nu mă pricep la politică, am fost foarte bucuros, c'am dat peste unul, cu care să pot vorbi și despre alte lucruri.

La început a mers bine. Ne înțelegeam. Citeam împreună din literatura noastră și din autori străini pe care-i aveam la 'ndămnă. De vre-o cităva vreme însă s'a stricat căruța... Amicul meu, ca să zic așa, a început să mă ia la vale... A început să-mi vorbească filozofie, și-mi vorbește de sus, ca unuia, care nu e licențiat în filozofie... Și încailea nu vorbește deslușit, romînește, să-l pricep și eu, ca să-i pot răspunde; că del... nu sînt nici eu prea de tot simplu... De multe ori ai stat cu mine de vorbă și ai văzut că, dacă-mi explici lămurit, pricep chiar cînd îmi vorbești de lucruri pe care nu le-am învățat... Ei dar ăsta vorbește păsărește de tot; și dacă-i zic să vorbească romînește, numai ce-l auz: „ce să-ți fac, dacă nu ești familiarizat cu limbajul filozofic?“

Așa, scrise, aceste vorbe nu prea par supărătoare. Dar să auzi tonul celui care le spune și să-i vezi mutra... Mă duc să beau nițică apă, să-mi treacă paraponul... Și așa, de o lună

incoace, în fiecare zi, mă bagă în filozofie și dă-i cu Leibnitz, și dă-i cu Berkley, și dă-i cu Kant, mai ales Kant... Am ajuns cu spaimă... Când zice Kant (și-l zice apăsător) tresar, parcă ar da cineva cu pumnul în geam fără veste. „*Apercepții, concepte, impresii subiective, quadrupla rădăcină a principiului rațiunii suficiente, numen...*” Și mie parcă-mi năvălește fum în cap.

Alaltăeri incailea m'a băgat într-o chestie spăimântătoare. Imi pare rău că nu-mi mai aduc aminte cum s'a început vorba... Știu că la un moment dat mi-a spus că noi *nu putem ști nimic*.

D'aici s'a început cearta. Zic:

— Adică prea puțin.

— Ba nimic.

— Cum nimic ?

— Nimic !

— Hodoronc-tronc ! Iacă eu știu că tabacherea asta, pe care o țin în mină, e pătrată și cafenie.

— Ți se pare că știu, dar e o iluzie. Dumneata crezi că știi pentrucă-ți obiectivezi propriile dumitale senzații.

Am rămas trăsniț.

— Cum, zic, tabacherea asta, pe care o țin în mină, nu e pătrată și cafenie !?

— Nu numai că nu știu că e pătrată și cafenie; dar nu știu nici dacă este în afară de dumneata. Forma și culoarea acestei tabacheri sînt impresii ale dumitale pe care le obiectivezi, le exteriorizezi.

— Cum, domnule, nu văz eu că tabacherea asta e pătrată și cafenie !?

— Ba vezi; dar nu vrei să-ți dai seama ce se ascunde sub afirmarea că vezi.

— Cum ce se ascunde ?

— Dumneata nu cunoști decât propriile dumitale senzații. În nervul dumitale optic se petrec niște modificări pe care le percepi. Acestor senzații le-ai zis cafeniu și pătrat, dar nu poți cunoaște cum e lucrul *în sine*.

— Ce va să zică *în sine* ?

— În *sine*.

— Am auzit: *în si-ne*; dar nu înțeleg.

— Ce să-ți fac, dacă nu ești familiarizat cu limbajul filozofic ?

Iar limbajul filozofic... Imi venea să-l plesnesc.

— Dumneata nu vrei să înțelegi; — și' de-altminteri ca

dumneata sînt mulți, oameni de simț comun—că altceva este a cunoaște fenomenul și altceva a cunoaște *numenul*, adică *lucrul în sine*, desbrăcat de însușiri, căci însușirile nu sînt ale lui, ci sînt impresii ale dumitale, subiectul cunoscător.

Simțeam că-mi năvălește fum în cap.

— Și de-altminteri, cum îți spui, ca dumneata sînt mulți. Ca să pricepi acest lucru trebuie... ei!... dar asta e, cum să zic? un fel de diateză... Precum dacă nu ești reumatic nu poți ști ce sînt durerile reumatismale, tot așa, dacă... Zic:

— Domnule, dumneata îți bați joc de mine.

— Ba nu!

— Ba da! Și te rog să faci bine să-mi explici mie deslușit ce însemnează cunoașterea *lucrului în sine*.

— Însemnează ce ți-am spus, a cunoaște lucrul, în afară de însușirile lui, care nu sînt altceva decît perturbări sensorii ale dumitale... Dar trebuie să fii familiarizat cu limbajul filozofic.

Ziceam în mine: Să știu că-l omor. După ce mi-am răcit palmele de geam și mi le-am lipit de temple, zic:

— Bine, dragul meu, înțeleg să-mi spui că noi nu cunoaștem îndeajuns lucrurile; că ele or mai fi avînd și alte însușiri decît acele pe care le cunoaștem noi. Înțeleg să-mi spui că nu cunoaștem toate legăturile dintre lucruri;—înțeleg să-mi spui că, ceia ce cunoaștem noi despre toată lumea asta, e mai puțin decît un strop dintr'un ocean... Dar să-mi spui mie că eu nu știu că tabacherea asta e pătrată și cafenie, —să mă ierți.

— Te iert, dar nu știi, căci încă odată, dumneata nu știi ce se petrece în această porțiune de spațiu pe care dumneata o numești tabacherea dumitale. Dumneata atribui acestei porțiuni de spațiu niște senzații care sînt ale dumitale; dar ce se ascunde îndărătul acestor senzații ale dumitale nu știi... Ba ceva mai mult, n'ai posibilitatea să dovedești, că e ceva în afară de dumneata. De aceia zice Kant, că nu poți cunoaște *numenul*, adică *lucrul în sine*. Dar... cum îți spui, trebuie să fii familiarizat cu limbajul filozofic...

Zic:

— Dragul meu, dacă vrei să nu mă vezi în pușcărie, te rog din adîncul inimii, să nu mai repeți fraza asta cu familiarizarea, că-ți spui pe cinstea mea, că nu vei mai putea-o repeta, decît cel mult odată și niciodată...

Pe chipul amicului meu se citea o compătimire indescriptibil de jignitoare.

Zice :

— Dumneata nu înțelegi că, dacă ochiul omului în loc de a fi convex ar fi concav, toată înțățișarea lucrurilor s'ar schimba?

Zic:

— Ai văzut dumneata oameni cu ochi concavi?

— N'am văzut; dar dacă ar fi?

— Păi eu credeam că noi discutăm despre ceia ce este, nu despre cum ar fi fost dacă n'ar fi cum este, sau cum ar fi fost dacă ar fi cum nu este. Ochii dumitale concavi sînt o ipoteză irealizabilă, de vreme ce nu s'a realizat, și absurdă... Dacă nu mă crezi întrebă pe un optician.

— Se poate, dar bolnavului de găbenare i se pare mierea amară și vede lucrurile galbene.

— Asta o știu. Și mai știu că, dacă ești bolnav de guturai îți pierzi de tot mirosul. Dar asta nu înseamnă că s'a schimbat ceva în lumea din afară. Asta înseamnă doar că ești bolnav și că trebuie să te îngrijești, dacă vrei să nu te îmbolnăvești mai rău.

— Dar asta mai înseamnă că cunoașterea noastră se schimbă, de pe modul nostru de a fi.

Zic :

— Ascultă, mi se pare că te înțeleg și fiindcă văd că-ți place să vorbești pasărește, o să mă silesc să-ți vorbesc și eu tot pasărește. De-o lună incoace, de cînd mă toci, am început să mă familiarizez și eu. Unde s'o întimpla să greșesc, să mă corectezi. Dacă te-am înțeles, dumneata vrei să zici că cunoașterea pe care o am eu despre tabacherea asta, este *condiționată* de modul meu de a fi?

— Firește!

— Și ca să am despre un lucru o cunoaștere *in sine*, cum zici dumneata, ar trebui ca această cunoaștere să nu fie falsificată, condiționată de modul meu de a fi?

— Firește!

— Ai văzut dumneata de cînd ești cunoaștere necondiționată?

— Cum dacă am văzut?

— Te întreb, ai văzut vre-o dată? ai auzit vre-o dată? sau măcar poți dumneata să-ți inchipui cu mintea că ar putea exista o astfel de cunoaștere? Ia să ne gîndim nișel. Ori că m'ași băga eu în lucruri, ori că ași băga lucrurile în mine pentru a le cunoaște, cunoașterea tot condiționată rămîne; pentru că ori mi-ași

păstra modul meu de a fi, ori mi l-ași pierde pe al meu și ași căpăta modul lor de a fi, ori din contopirea noastră ar rezulta un al treilea mod de-a fi; și cunoașterea tot condiționată rămîne. Până cînd nu-mi vei dovedi că poate să existe o cunoaștere necondiționată, nu-ți dau voie să-mi dăfaimi singura cunoaștere posibilă și imaginabilă. „A cunoaște lucrul în sine“ e ceva la fel cu ochii dumitale concavi de adineauri și n'are mai mult înțeles decît „a sine lucrul în cunoaște“, sau „lucrul cunoaște în sine în a“.

— E o expresie a lui Kant!

— Poate să fie și a lui bunicul lui Kant.

Auzi dumneata să-mi discrediteze mie singurul fel de cunoaștere imaginabilă, prin crearea unei expresii care n'are nici un sens!

— Kant!

— Parakant și Răskant dacă a creat termenul acesta, a creat un termen, care nu înseamnă nimic. N-i: ni, m, i, c: mic: Nimic! S'o știi dela mine, care nu sînt *familiarizat* cu limbajul filozofic.

— Adevărat că nu ești familiarizat.

— Și după Kant vin alții și împreună cu ei dumneata, să-mi duci non sensul mai departe și să-mi tăgăduiești existența lucrurilor din afară de mine!?

Amicul meu imi răcni:

— Habar n'ai! Dacă ai fi familiarizat cu limbajul filozofic și cu ideile filozofice, ai înțelege că cel mult ce ai putea afirma e: *eu crez, nu eu știu!*

Și trinti cu pumnul în masă.

Zic:

— Dragă... Ori eu *sînt* afară din dumneata și atunci ai dreptul să te superi, dar n'ai dreptate în ceia ce susții;—ori ai dreptate în ceia ce susții și eu *nefind* în afară de dumneata, supărarea dumitale e faptul unui nebun... La revedere... Și până atunci poate că n'ar fi rău să te familiarizezi și cu bunul simț...

Și am plecat. Poate că n'ar fi trebuit să i-o spui așa, dar prea m'a scos din răbdări... Ași mai fi stat să discut; dar trebuia să mă duc la poștă, că mă chemase frati-meu la telefon...

Pe drum mi-au răsunit de-odată în auz cuvintele lui Zarzara: „Cel mult ce poți afirma e *că crezi*, nu că *știi*... Ca să înțelegi, Ionică dragă, ce s'a petrecut în mine de acasă până la poștă, trebuie să-ți aduci aminte că eu sînt avocat... Neconținut

asist la desfășurarea mizeriilor la care dă naștere neînțelegerile dintre oameni. În fiecare zi asist la răstălmăcirea adevărului, în fiecare zi văd colegi, care eri susțineau cu tărie o părere, cum azi susțin cu aceeași tărie părerea cu totul opusă.—Uneori eu însumi săvirșesc acest păcat, silit de nevoia pînii de toate zilele. În fiecare zi văd judecători, care alaltăieri au hotărît într'un fel, eri într'altul, azi ca alaltăieri, mine ca eri.

În fiecare zi văd cum același fapt e socotit într'un fel unuia și într'alt fel altuia.

Mă găsesc prin meseria mea într'o situație, care primejduște dreapta judecată. Inchipuește-ți că te-ar băga cineva într'ocutie, care s'ar învîrți, s'ar hițina, s'ar clătina în toate sensurile, în toate direcțiile—și pecind te buimăcește astfel te-ar întreba : „încotro e răsăritul ?“

Ei ! dar justițiabilii—îmi zic adesea—sînt oameni proști ; avocații sînt oameni prea deștepți ; judecătorii... A ! aici e mai greu, căci cuvîntul judecător vine dela *a judeca*... Dar, în sfîrșit, judecătorii sînt și ei tot oameni și de cele mai multe ori învățătura lor e foarte mărginită... Răspindirea culturii va preface lucrurile spre mai bine... Cunoașterea din ce în ce mai exactă a lumii pe care trăim, va perfecționa rațiunea oamenilor și această perfecționare îi va face să înțeleagă adevăratul rost al vieții, și această perfecționare va aduce cu dînsa o preschimbare de valori în sufletele oamenilor și un ideal comun prielnic tuturor. Așa gîndeam adesea, față cu relele de astăzi... Dar iată că un licențiat în filozofie, sprijinindu-se pe autoritatea unui filozof, socotit ca unul din cei mai mari filozofi, îmi spune că cunoașterea mea despre lucruri e o iluzie, că ea nu se sprijină decît pe credința mea. Asta e grozav !... Toată rațiunea mea e făcută din ce am primit pe calea simțurilor. A spus-o alt filozof și-l cred... Dar dacă prin simțurile mele n'am primit nimic, pe ce e clădită rațiunea mea ?... Atunci, toată nădejdea mea în binele ce-ar aduce cultura prin perfecționarea rațiunii e o nebunie... Credința ?... Dar bine, fiecare are credința lui.

Și credința se preface în fapte...

Pe ce se poate bizui cineva, ca să dovedească că credința lui e mai dreaptă ?... Pe credința celor mai mulți ?... Dar credința celor mai mulți a răstignit pe Crist, a osîndit pe Socrate !...

Am intrat la poștă într'o stare de buimăceală, încît nu-mi puteam aduce aminte de ce venisem.

A ! da, frati-meu m'a chemat la telefon dela București...

După ce am terminat convorbirea am luat-o razna pe străzi... De odată am rămas în loc gândindu-mă.

Mi-a vorbit frati-meu la telefon... El era la București, eu aici... Că a vorbit el, nu mai încapе îndoială... I-am cunoscut vocea.

Mare minune!... El vorbea... Vorbirea lui făcea să vibreze aerul, aerul făcea să vibreze placa telefonului... Această vibrație a plăcii, împreună cu acțiunea hemică a bateriei electrice, provoca într'un fir de sîrmă de 80 de kilometri niște perturbări moleculare...

Pe tot firul acesta de-ar fi căutat cineva vorbele lui frati-meu nu le putea găsi, oricît l-ar fi disecat, oricît l-ar fi analizat. Dar la acest cap al firului la care ascultam eu, perturbarea moleculelor lui s'a reprodus în cuvintele lui frati-meu, cu vocea lui, cu timbrul lui, cu intonațiile lui!

Mare minune! Nu cumva în actul nostru de cunoaștere s'o fi întimplind ceva identic?... Cu văzul nu s'o fi întimplind tot așa?...

Atunci mi-am adus aminte de camera obscură... M'am întors din drum; m'am dus la Goldmann fotograful. Din fericire avea o cameră obscură, cum căutam eu. Un cort negru. În vârful lui un horn cîșit în formă de unghiu. La amîndouă căpătîile cite o lentilă... În sfîrșit, aparatul pe care-l cunoști. Hornul avea capace la amîndouă căpetele. Zic:

— Domnule Goldmann, îți dau 2 lei, să-mi dai voe să fac niște experiențe aici la dumneata... N'avea grijă că nu-ți stric nimic... Dumneata să faci ce ți-oiu zice eu—dacă-ți convine să faci,—iar eu doar mă uit.

A primit. Zic:

— Scoate capacele dela horn.

Le-a scos. Atunci pe hîrtia de pe masă s'a reprodus tot peisagiul de afară, cu toate formele, cu toată mișcarea și cu toate culorile lui. Mă uitam și mă gîndeam: Până adineauri pe hîrtia asta nu era nici una din petele astea colorate, din care e alcătuit acest peisagiu. În cort nu erau. De unde au venit? Din afară. Din ce sînt făcute? Din lumină. Numai din lumină?

Ca să mă încredințez, rugai pe domnul Goldmann, să ție în dreptul gurei de afară a hornului un petic mare de hîrtie albă la distanță de citeva palme, așa încît să nu împiedice intrarea luminii; și mă dusei în cort să văd ce se vedea pe hîrtia de pe masă. Se vedea un rotocol de lumină. Altceva nimic.

Am strigat din cort domnului Goldmann: „dă hirtia la o parte“. Imediat au reapărut în rotocolul de lumină toate culorile care alcătuiău peisagiul. L-am pus să repete operația de vre-o cîteva ori. Bună lentilă! Se vedeau până și niște cai, pascînd iarbă în poalele dealului la un kilometru.

Mi-am luat rămas bun dela domnul Goldmann care se uita ciudat la mine și am venit acasă. Am luat o undiță, așa, ca pretext, m'am dus jos la gîrlă și stînd cu ochii la dopul de plută, mă gîndeam așa:

— Care va să zică, dacă de cîteori punea hirtia în dreptul hornului piereau petele colorate, iar de cîteori o dedea la o parte se iveau din nou,—știu că pricina culorilor nu era numai lumina, ci și lucrurile.

Prin urmare, întăiu și întăiu, pentruca să se ivească pe hirtie pete cu anumite forme și colori, trebuie să existe dincolo de gura de afară a hornului lucruri care să le pricinuiască. Și al doilea, tot aparatul are puțința ca pe acele impalpabile vibrațiuni pe care le pricinuește într'însul existența unor lucruri din afara lui, să le reprefacă într'o imagină perfect asemănătoare cu lucrurile. N'o fi tot așa cu actul cunoașterii noastre?..

Acum, Ionică dragă, tu care ești doctor în filozofie, nu numai licențiat ca amicul Zarzora, spune care e părerea ta? Nu șocotești și tu că filozoful Kant, lăsînd să se întăleagă, prin crearea expresiei de *cunoaștere în sine*, că ar mai fi pe lingă cunoașterea condiționată și o altă cunoaștere necondiționată, care însă nu e îngăduită omului, a dat loc unui scepticism și mai radical și mai amar? Ce a vrut el să facă? Să înlătore primejdia rămînerii în loc a minței, la care da naștere pe de-o parte semeția celor ce pretindeau că cunosc totul, pe altă parte des-nădăjduirea celor ce ziceau că nu putem cunoaște în deajuns?.. Știi cum a făcut? Inchipuește-ți că ai două-trei prăjini de loc și vrei să clădești pe el o casă; dar că te împiedecă o cocioabă care se află pe el. Te hotărăști să cureți locul de ea. Dar tu în loc să te mărginești la dărămarea ei și la cărarea materialului, te apuci și sapi pe toată întinderea locului o groapă de 200 de stînjeni adîncime. Cum o să mai clădești? Trebuie acum să cari pămîntul la loc, să-l bați, să-l netezești...

Căci, dacă prin crearea expresiei *cunoaștere în sine* mi-ai declarat singura cunoaștere posibilă și imaginabilă ca falsă; dacă în acest fel mi-ai discreditat rațiunea, ce fel de sistem de judecată mai e cu puțința să clădești pe o astfel de temelie?..

De ce a făcut așa Kant? Ce l-a adus să săvârșească această greșală?.. Un înțeles greșit dat cuvintului *a cunoaște*... Kant a constatat în el dorința de a ști, un apetit venit peste celelalte apetite... Fără să-și dea seama a comparat apetitul de a ști cu foamea... A văzut că foamea se potolește consumind lucrul de mâncat,—și văzînd că prin cunoaștere mintea nu consumă lucrul de cunoscut, i s'a părut că o astfel de cunoaștere n'are valoare. Vînd la o cunoaștere care ar consuma obiectul, a creat expresia *cunoaștere în sine*, expresie care n'are nici un sens, de vreme ce nu se poate realiza nici în actul *cunoașterii de sine*.

A l înțeleg cunoaștere superficială și cunoaștere mai exactă a lucrurilor. Înțeleg că omul nu trebuie să se mărginească la cunoașterea pe care o capătă în clipa aceasta prin simțurile sale, supuse la iluzii. Nevoia unei cunoașteri din ce în ce mai juste a înmulțit simțurile, ca să se controleze reciproc; nevoia unei cunoașteri mai bune a produs memoria, arhiva experienței noastre proprii, apriorismul arhiva experiențelor răstrămosești. Înțeleg că pentru a ajunge la o cunoaștere exactă a lucrurilor, trebuie ca printr'o adîncă cugetare, să te sustragi dela toată realitatea imediată, care te-ar putea distra,—să uiți, sau să înlături toate interesele tale egoiste, care ți-ar putea falsifica cunoașterea.

Da, nu se ajunge cu ușurință la cunoașterea exactă a lucrurilor. Toate fiind în legătură și întinînd unele asupra celorlalte va să cunoști cit mai multe... Acum înțeleg ce e scepticismul. E o turburare a apetitului de a cunoaște. Copil al nesațiului și al neputinței, e exprimarea paraponului că nu poți ști totul pe de-a gata.

Ar vrea să știe scepticul. Dar hrana firească a minții e realitatea; iar mintea lacomă și ostenită a scepticului, se întoarce asupra ei însăși, se minîncă pe sine... e mai ușor... Și totuși, ce minunat sînt întocmite lucrurile! Scepticismul, asemenea durerii, ne pare o primejdie și este un imbold. El biciuește mințile *harnice* și le împinge înainte.

Ceia ce sperie mintea scepticului e pe de-o parte imensitatea lumii, pe de altă parte minunăția însăși a puterii noastre de a cunoaște și greutatea de a o putea înțelege...

Da, e adevărat, știința noastră e mai puțin decît o picătură într'un ocean; și da, actul de a cunoaște e o mare minune. E mai mare decît însăși existența lucrurilor. Orbita pămîntului e de atîta,—a lui Neptun e de atîtea mii de ori mai mare,—de aici pînă la cutare stea e un drum atît de lung, în cit o rază

de lumină abea poate veni în atâtea mii de ani. Mari minuni dar și mai mare minune e, că eu știu aceste lucruri. Universul, ca să existe, are de partea lui imensitatea în spațiu și eternitatea în timp și toată energia cosmică. Dar ca în cutiuța aceasta a craniului, creierul nostru, cu puținul ce primește dela lucrurile din afară, să poată reclădi întreg acest imens univers; în cutiuța aceasta să poată încăpea atâtea impresii, atâtea imagini, atâtea experiențe răstrămoșești și personale, atâtea judecăți,—asta e o minune mult mai surprinzătoare..

Dar oare cele din urmă descoperiri ale omului: telefon, fonograf, telegrafie fără sîrmă, nu ridică măcar un colțisor al vălului care ascunde această taină? nu sint de nici un sprijin pentru a ne arăta valoarea cunoșterii noastre?..

Vorbește cineva la telefon. Cea mai mare parte a energiei descărcată prin vorbirea lui s'a risipit în toate părțile. Citeva sute de oameni de-ar fi fost în jurul lui ar fi auzit-o. Numai o mică parte a bătut placa telefonului și această extrem de mică parte, după ce s'a prefăcut în vibrații moleculare de-alungul unui fir de atîția kilometri, la celalt cap al firului se repreface în cuvintele vorbitorului, în *toată vorbirea lui*, cu intonație, timbru, tot...

A cîntat o cîntăreață înaintea unui gramofon. În toate părțile s'a risipit vocea ei, dar o parte a intrat în cornetul gramofonului și un ac a însemnat pe o placă de ceară niște punctulețe aproape invizibile. Și acum, fără ajutorul vre-unei puteri grozave, cu un aparat de mimic, prin trecerea unui ac peste acele puncte invizibile, putem repreface învîrtirea plăcii în *toată vocea* cîntăreței, cu timbru, melodie, cuvinte, până și acea tainică palpitate a vieții.

Negreșit minunea săvîrșită de mîna omului e mult mai neînsemnată decît acea săvîrșită de natură. Semnele pe care impresiile le lasă în creierul nostru nu se pot vedea; nu se pot pipăi, nu se pot cîntări, nu se pot măsura. Dar minunea realizată de om ne ajută să înțelegem măcar într'o mică parte minunea minții noastre și ne ajută să înțelegem și valoarea cunoștinții noastre.

Acolo afară de mine lucruri care pricinuesc mișcări mediului ce mă desparte și mă unește în același timp de ele; aici eu, alt lucru, care primesc o nemăsurat de mică parte din acele mișcări și le reprefac în lucruri.

Iar dacă pentruca cunoștința să fie valabilă, e nevoie ca

ceia ce se petrece în mine, să fie identic cu ce se petrece afară de mine,—în actul de cunoaștere această condiție e împlinită. O substanță care se mișcă e lucrul din afară de mine, o substanță în mișcare e mediul dintre mine și el, o substanță în mișcare e creerul meu, care simte aceste mișcări. Identitatea, între ce se petrece în afară de noi și înăuntrul nostru, e și mai complexă, decît se arată la prima vedere.

Precum aburi, gheață, apă, sînt ipostaze deosebite ale aceleași substanțe,—precum de sigur hidrogen și oxigen sînt ipostaze deosebite ale aceleași substanțe, tot așa, această coală de hirtie pe care scriu, porțiunea de aer ce desparte și unește în același timp ochii mei de dînsa, creerul meu sînt ipostaze deosebite ale aceleași substanțe. Și tot așa, energia moleculară a hirtiei, vibrațiile pe care existența ei le pricinuește aerului dintre mine și ea, perturbările nervilor mei optici, operația chimică ce se petrece în creerul meu, conștiința mea în fine, sînt aceiași energie în ipostaze deosebite. Deci cunoașterea mea e valabilă: ceia ce se petrece în mine e identic cu ce se petrece în afară de mine.

Și e nu numai identic, e și egal.

În minunile săvîrșite de om: telefon și fonograf, numai o mică parte din energia vorbirii, sau cîntării intră în firul de sîrmă, sau în cornul gramofonului, o copie extrem de redusă. Dar o altă energie slujește de lupă, pentru readucerea acestei copii la proporțiile originalului. În cazul telefonului energia bateriei electrice,—în cazul gramofonului energia pe care am cheltuit-o pentru a face ca placa să se învîrtească.

Așa și în actul cunoașterii noastre. O copie extrem de mică a lucrurilor primim în noi. Lupa care readuce această copie la proporția exactă a originalului e energia acestei miraculoase baterii care se chiamă creerul nostru. O! miraculos apetit al cunoașterii, care n'are nevoie de consumarea obiectului de cunoscut... Ce splendidă întocmire de lucruri!

Nu, simțurile nu ne înșală. În creerul nostru toate vibrațiile, toate perturbările moleculare ale nervilor noștri, se reprefac exact în realitatea externă care le-a pricinuit-o.

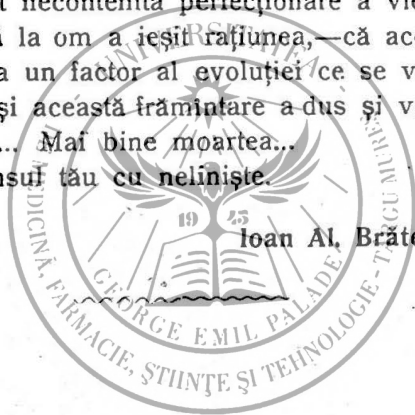
În siguranța aceasta aștept să mă întărești, tu, prietene dragă, care ești profesor de înțelepciune. Spune-mi că măreția tainei puterii noastre de a cunoaște nu trebuie să ne ducă la scepticism, ci la încredințarea că mintea noastră e cea mai mare comoară ce putem visa, de vreme ce e cea mai mare minune din

cite cunoaștem. Spune-mi că măreția acestei taine trebuie să ne facă să înțelegem că foamea de a cunoaște e cea mai de căpetenie deosebire dintre noi și celelalte viețuitoare; că satisfacerea ei e o datorie sfântă pentru acel care are înfățișarea de om. Spune-mi că nu e adevărat că simțurile ne înșală, că nu e adevărat că nu putem ști nimic. Imi trebuie această siguranță. Fără de ea simt că se năruie și lumea și mintea mea cu dinsa. Ce judecată îmi mai pot face eu despre ce e frumos și ce e urit,-- despre ce e bine și ce e rău, despre ce e drept și ce e nedrept, despre ce e adevăr și ce e minciună, dacă prin simțurile mele nu pot cunoaște nimic? Ce valoare mai poate avea mintea mea dacă în ea am înmagazinat minciuni? Ce preț mai are rațiunea mea, dacă are o asemenea obirșie? Mai bine nebunia...

A! e înspăimântător gândul că din toată frământarea evoluției, din toată vădit neconținută perfecționare a viețuitoarelor, de la cea dintâiu până la om a ieșit rațiunea, — că această rațiune a devenit acum și ea un factor al evoluției ce se va urma de aci încolo, — și că totuși această frământare a dus și va duce la o eternă necunoaștere... Mai bine moartea...

Aștept răspunsul tău cu neliniște.

Ioan Al. Brătescu-Voinești

Documente omenești

ART. 252 C. P.

Intr'o zi de toamnă, gospodarul Mihalache Nastasă a eșit cam năcăjit la ogor. Multe necazuri are omul pe capul lui ! Ba îl urmărește domnu' *precept* pentru dări, ba are datorii la cuconu' Costăchel și dobânzi peste datorii de-i vine să se dee cu capul de păreți ; și, colac peste pupuză, i-a luat domnu' „profesăr“ cei doi băeți la școală ! A trebuit să iasă singur la tăiat popușoi. Și-i o vreme urită și neguroasă, parcă anume făcută să cătrănească sufletul unui biet gospodar ! — Cu torpanul de coasă ascuțită în ajun tae strujeni și mormăește necăjit.

El vorbește, și el răspunde.

— Ce faci tu, Mihalache, fără mină de ajutor ?

— Poi, eu știu ?

— Ce faci tu, Mihalache, cu banii „ghirului“ ?

— Poi, numai Dumnezeu știe !

— Da' dobânzile celea oare cum or fi socotite ?

— Poi, numai boeru' știe !

— He, greu îi de trăit pe lumea asta, măi Mihalache.

Parcă-ți vine așa citeodată să-ți faci o seamă !

Pământu-i desfundat de ploae. Calcă greu, lunecă, și grămezi mari de țărână i se țin de încălțări. Pe un spic uscat, un pițigoiu ciudos vestește vremea ernii cu țipătu-i ascuțit, ca din fierăstrăuș : cirpiți-cirpiți !

— Iaca și tu cu vești rele ! bombănește gospodarul ridicînd spre păsărică obrazu-i mohorit.

— Cirpiți-cirpiți-cirpiți !

— Hm ! apoi nu-i asta paserea diavolului ? Bate capu'unui om năcăjit !

Și iaca și-o vițică intră fără grijă în ogor, ca'n împărăția ei, vițică alungată și flămîndă, și începe a rupe din strujeni ca dintr'al ei, ș'a-i minca cu lăcomie.

— Dea ! boala dracului ! răcnește omul cu glas întărit. (C'un bulgăre de făină moale zvirlă în vită). Du-te să te hrănească stăpînă-ta, ce cauți la mine ?

— Asta-i junca Marghioalei, zice supărat Mihalache. Iaca, așa o lasă să strice muncă omenească. Iacătă-o, iar vine.

Vițica, alungată o clipă, se întoarce, și iar rupe din strujeni.

— Apoi nu-ți spun eu, că azi e zi de pedeapsă pentru tine ?

Iar o zburătăcește cu bulgări. Vițica se duce mai încolo, stă la gânduri parcă, și iar se întoarce, hotărîtă să nu iee în seamă supărarea și drepturile omului.

Atunci Mihalache Nastasă își trîntește căciula în pămînt și scuipă cu năduf. Se îndreaptă încrunțat și urit la obraz, caută ceva în juru-i, o scurtătură, o piatră,—apoi cumpănește puțin în mînă torpanul de coasă, și-l zvirlă c'o injurătură.

Vițica a gemut cu durere. A lovit-o în șold. A început a-i curge sînge... Și gospodarul pășește spre ea, domolit dintr'odată, cu ochii mari și infricoșai...

— Ce-ai făcut, măi Mihalache ? Ai stricat vita unei femei vădane... Ce știe o vită, măi Mihalache ?... Profesăru' știe, și boeru' și preceptu' ; da' vita ce știe ?...

A rămas blăstămîndu-se, s'a apropiat de vițică și o privea cum se zbate jos în sînge, și era amărit și supărat și parcă ploaia și'n sufletul lui, cum începuse să ploaie din negură și din cerul mohorit...

Procesul a venit în fața unui judecător tînăr, care s'a indignat cumplit de fapta sălbatică a lui Mihalache Nastasă. L-a pedepsit. Numai Mihalache nu înțelegea de ce-i vorbește așa de aspru și de răstit boerul acesta și de ce-l amenință așa de cumplit !

— Da' am fost și eu destul de amărit, cucoane, că nu mi-a fost voia s'o omor, și nici n'am omorît-o... Ia o biată animală !...

Și mai ales nu înțelegea Mihalache vorbele pe care le-a rostit domnul judecător motivîndu-și hotărîrea...

*

... Căci această hotărîre, rostită în ședință publică, și pe care a ascultat-o cu mare luare-aminte și cu mare zdrobire Mihalache Nastasă, spunea, între altele următoarele :

„Avînd în vedere, că din instrucția cauzei, cit și din depunerile martorilor făcute sub prestare de jurămint se constată că inculpatul Mihalache Nastasă, fiind în ogorul său, unde tăia popușoi cu un torpan de coasă și venind vițica reclamantei, el a zvirlit cu acel torpan în ea, tăind-o într'un șold, în adîncime de 25 cm. din care cauză vițica nemai putînd merge, s'a trîntit jos;

„Avind în vedere, că secolul în care trăim ne îndreptățește în de ajuns, ca judecata să fie cit se poate de severă, contra acelor care fac acte de barbarie nemai pomenită, lovind un animal nevinovat așa, că caracterul omului, capabil să lovească o vită până la cădere, prezintă urme de perversitate, de patimă nemotivată, care nu va putea fi înfrinată decît printr'o detențiune mai lungă ;

„Avind în vedere, că actele de cruzime sînt fapte odioase care au nevoie de exemplariatate, că trebuie să înțeleagă fiecare, că nu-i este permis nimănui să-și facă singur dreptate, și că dauna cauzată de animalul cuiva, trebuie reparată ori benevol din partea proprietarului, ori dacă nu, pe cale judecătorească, iar nici de cum în alt mod ;

„Avind în vedere, că individul, care e capabil, să lovească trupul unui vițel, acela nu e departe de a lovi și în capul unui om, așa că toată rigoarea penală trebuie pornită contra unui atare individ crud, ale cărui fapte ar putea fi imitate de altul, dacă n'ar interveni pedepe grave, singurele care satisfac spiritul codului penal, de oarece pedeapsa mică nu e nici moralizatoare nici exemplară ;

„Avind în vedere, că furtia e nu e motivată cu nimic, căci nu poate face cine știe ce rău un vițel care se conduce inconștient și care din instinct vine să înghită 2—3 fire de iarbă ;

„Avind în vedere, că inculpatul, prin faptul că a tăiat cu voință vițica reclamantei în șold, din care cauză n'a mai putut merge, a comis faptul de distrugere prevăzut și pedepsit de art. 252 c. p., care s'a cetit în ședința publică după cum urmează :

«Acel care cu rea voință și fără drept distruge sau de-gradă lucrurile altuia, mișcătoare sau nemișcătoare, se va pedepsi cu închisoare pînă la șase luni» ;

„Pentru aceste motive,

In numele legii

Hotărește

„Condamnă pe Mihalache Nastasă, la șase luni închisoare corecțională pentru faptul de distrugere“...

Un martur.

ISTRATE-VODA

Sus, în curți la Cetățue
Zarva ține păcă 'n zori ;
Făclieri și slujitori
Se coboară și se sue.

Ferestruele arcate
Par aprinse de lumină ;
Curtea Domnului e plină
De luciri nenumărate.

Arde smoala 'n poloboace,
Par pereții albi ca neaua.
Cintă 'n deal meterhaneaua
Noți întregi de-o vreme 'ncoace.

Ca să-și uite de alean
Vodă ține sfat de-un an ;
Pe boieri de casă-i scoate,
Din odăi pe beizadele ;
Fețele prealuminate
Țin divan după divan,
Dar divanurile-acele
Nu prea cad cu bine toate.

Curge vinul de Berheci,
De Cotnar, Tokay și Huși ;—
Vodă bea cît patru Ruși,
Bea de seacă 'ntregul beciu.

Scrie Hatmanul Neculce,
Cel în toate priceput :
„Vodă nu bea din pahar
Nici din cupă de cleștar,
Ci dintr'un borcan de lut
Căci așa-i părea mai dulce.“

Sus în curțile din Iași
Vodă și boierii beau
De s'au dat bătuți pe șleau
Solii Leși, — bețivi trufași.

Iar în bezna de pe vale
Stă și-ascultă, mut, poporul,
Cum vueste 'n deal soborul
Gureș, al Măriei Sale.

Și 'n iatacuri tainuite,
Jos, prin Curți întunecate,
Jupinițele, lăsate
În culcușul lor stingher,
Îl așteaptă pe boier,
Singurele și mîhnite.

Însă, într'o zi, la masă,
Vodă sta posomorit,
Ostenit, cu fața trasă
Și cu ochi înlăcrămați.

— „Dragi boieri prea luminați,
Oaspeți mari, nu căutați
Că-s ursuz și mohorit.

„Pe mahmuri îi arde iadul ;
Cei cheflii vor merge 'n raiu.
Azi vom face un alaiu
Să răsune Țarigradul !

„Beți boieri! Uitați de rele
 Și uitați-vă amarul;
 Astăzi nu ridic paharul,
 Ci condurul Doamnei mele!“

Soli străini, boieri de viță
 Înlemniră în divan:
 Mîndra, tinăra Domniță
 Răposase doar de-un an.

— „Beți boeri în ciuda soartei!
 Astăzi vreau să beau la masă
 Din condurul de mătasă,
 Mic ca piciorușul Moartei“.

Galben, tremurînd s'apleacă
 Vodă, pe condurul plin,
 Dar deodată, din senin,
 Lacrămile îl înneacă.

Plinge și cu jale cală,
 Și se roagă de-un copil:
 „Ah! condurul umple-mi-l
 Înc'odată!“

Plinge Vodă, bea și plinge;
 Se cutremură, clipește,
 Glasu-i înecat se stinge,
 Mijlocul în două 'ș frînge,
 La pămînt se prăbușește.

„Vodă-i bolnav, Vodă moare!“
 Strigă toți și toți se 'ntreabă;
 Împrejurul lui cu grabă
 Vor să-i deie ajutoare.

Dar zădarnice sînt toate;
 Vodă ca prin vis zimbește,
 Inima-i treptat slăbește,
 Inima lui nu mai bate;

Și acum s'așterne somnul
Peste fața-i stacojie
Căci obșteasca datorie
Și-a plătit-o cătră Domnul!

*

Clopotele 'n tot orașul
Sună moartea Domnului
De s'aude la Vaslui
Vaierul ce umple Iașul.

Căci pe Vodă îl îngroapă
Obștea cu terimonie,
Și domnească năsălie
A purces acum spre groapă.

Bocitoarele în frunte
Hohotesc cu glas puternic;
Cîntă 'n urmă lor cucernic
Preoții cu bărbi cărunte.

Străjuște boerimea
Împrejurul grelei racle;
Fumul rășinos de faclă
Învălește 'n nori mulțimea.

Flipte, steaguri, lănci și sulii
Răsturnate stau pe umăr.
Tot norodul fără număr
Stă cu capul gol pe ulii.

Cu alaiu și mare jale
Îl slăvesc pe Vodă 'n cale
Petrecindu-i astfel trupul.

*

Hatmanul Costaki Lupu
Ș'un boier de viță 'naltă
Stau de vorbă laolaltă.

— „Bun și vrednic fuse Domnul!
A făcut dreptate 'n țară,
Liniștit să-i fie somnul,
Fie-i țărina ușoară!“

— „Drepte legi a intocmit,
Drept, milos și bun a fost;
L-a iubit norodul prost
Și boierii l-au iubit“.

— „În divan de sta la masă,
Cînd vedea dela fereastră
Cerșitori davorind afară,
Se scula din preajma noastră
Și 'nvăța copii de casă
Să le ducă 'n data mare
Bliduri pline cu mincare“.

— „Ei, divanurile noastre!
Nu prea fură bune toate!
Stam la mesele bogate
Până 'n zorile albastre.
Dar de la o vreme 'ncoace
Vodă întrecu măsura,
Se 'ntrecea cu băutura“.

— „Odihnească-se în pace!
Ierte-i Domnul vina 'ntreagă!
Patima l-a prins în ghiare,
Aprigă, din ziua 'n care
Și-a pierdut Domnița dragă...“

Em. Ciomac

Note pe marginea cărților

BOÎTE A SURPRISES

Urmăresc de vre-o cîțiva ani cu o simpatie crescîndă critica romînă. Mărturisesc, mai înainte vreme, nu-i prea dădeam mare atenție. Preferam să cetesc pe scriitorii romîni, fără diti-rambele prietenilor lor. De vre-o zece ani însă, critica a luat pentru mine un aspect neobișnuit. În acest răsîmp a suferit o prefacere continuă, aci a făcut un pas înainte, aci doi înapoi, aci a călcat alături, în sfîrșit am asistat cu o satisfacție de spectator din ce în ce mai surprins la nesfîrșitele ei tribulațiuni.

Pe unii dintre criticii romîni îi cunosc mai bine, pe alții mult mai incomplet. Mai de aproape nu m'am ocupat niciodată cu luptele literare, vrista-mi ce se apropie de amiaza vieții și ocupațiile de tot felul nedîndu-mi răgaz. Revistele însă sînt totdeauna binevenite pe masa mea și chiar și volumele criticilor noștri găsesc citeodată un loc de onoare în mica mea bibliotecă.

Și în momentul acesta, cînd am înaintea mea un număr din „Convorbirile Critice“ ale d-lui Dragomirescu, cu poleituri ce încadrează un sumar minușios, îmi răsare în minte un nume întilnit deseori pe această copertă: Eugen Lovinescu.

A l pe d. Lovinescu îl cunosc de mult. D-sa e mai recent, așa că-l cunosc dela fericitele începuturi și până la ultima-i fază.

Nu știu de ce, dar amintirea debuturilor acestui critic se confundă în mintea mea cu trei articole mai ales, scrise la răsîmpuri, dar care pentru mine alcătuesc un anumit aspect al d-lui Lovinescu.

De pe vremea cînd apărea *Viața Literară*, mi-aduc aminte de un articol al d-sale *Morala în artă*, unde criticul expunea cu clipiri ștregărești din ochi multe anecdote mai hăzlii și mai așa : era vorba, mi se pare, de Leda și Jupiter, știți, nu mai e nevoie să stăruesc—totul spus cu o vădită bucurie și cu priviri semnificative. N'ași putea rezuma exact acel articol. Impresia însă ași putea-o spune : d. Lovinescu era de o admirabilă elasticitate morală. D-sa admitea în artă totul, cu un curaj, pe care noi e cam greu să-l avem. Arunca cu o minunată dezinvoltură teorii care ar fi înspăimîntat pe un artist din cea mai extremă stîngă. Dar nu, d. Lovinescu pășea, cu grație zîmbind, scepticul, de nai-vitatea noastră : odată ce nu știm ce e bine, ce e rău, de ce n'am admite și o teorie, și alta, și cit mai multe. Morala, hm ! morala e ceva convențional, un fel de lege sinodală, vine un guvern, o schimbă, celălalt guvern iar are s'o pună la loc. De ce n'am pluti deasupra vicisitudinilor vieții noastre politice ?

Și iacă acum, cu o diabolică stăruință, *Morala în artă* îmi vine în minte la un loc cu *Homer travestit* și *Răzbunarea bacantelor* ale aceluiași subtil critic.

Eu, de felul meu, caut să rup cit mai mult asociațiile de idei, pe care le făurește hazardul. Nu știu cum, însă, aceste trei articole îmi revin în minte ori de cîteori gîndesc la d. Lovinescu, mai ales la începuturile d-sale. Poate pentru că într-una din sărbătorile Crăciunului, după o masă copioasă, la care, încălzit de vinul roș, și cu simțurile parcă paralizate, am simțit oarecum nevoia să cetesc așa, pe vre-un sfert de ceas, cîteva „gauloiseries“, am savurat într'o infinită beatitudine aceste trei articolașe ale d-lui Lovinescu, ale căror largi teorii și suave anecdote m'au eliberat pentru vre-o cîteva clipe de jugul stupidelor convențiuni morale. Și nu știu cum, atunci, în fumul de țigară, cu ochii închiși pe jumătate din cauza acestui „exquis-bien être“, fantazia mea neînfrînată mi-a jucat una din cele mai ciudate feste și, prin rotocoalele de fum, mi-a apărut d. Lovinescu sub chipul unui *gamin* al Parisului, care știe deja să arunce fumul în ochii burghezului scandalizat, sub chipul unui ștregar ai cărui ochi aruncă priviri strălucitoare și pline de înțeles, la trecerea zgomotoasă a tinerilor, mergînd să facă *la noce*, undeva, într'unul din cabareturile cartierului.

Vă spun drept, l-am gustat multă vreme pe d. Lovinescu. Învățat cu articolele teoretice ale unui Măiorescu sau Gherea, am rămas cu desăvîrșire surprins—și plăcut surprins—cînd am

cetit fantaziile critice ale d-lui Lovinescu, în care d-sa nu se mai împiedeca, ca gravii săi predecesori în tot soiul de teorii și idei estetice, metafizice, sociale sau filozofice, ci cu o abilitate de colegian în vacanță, d-sa prindea cu o singură mână, două cite două, fără să le încurce, bilele colcrate, zvirlite cu o grație anumită. Va să zică, mi-am spus eu, critica nu-i totdeauna așa de morocănoasă și așa de gravă, cum mă speriasse d. Dragomirescu.

Dar dela o vreme nu l-am mai putut urmări cum se cade pe d. Lovinescu. Ocupațiile mele și pe de altă parte faptul că d-sa devenise unul din cei mai fecunzi scriitori europeni mă împiedicau să pot ceti toate producțiile d-sale. Când însă îmi cădeau în mână, gustam cu plăcere distractivele d-sale excursiuni critice.

Unul sau două articole însă mai recente, mărturisesc că nu le-am prea înțeles, cu toată extrema transparență obicinuită a articolelor d-sale. D-lui Lovinescu îi venise în sfințit într'o zi o idee: intelectualizarea literaturii, și nu-l mai lăsa să doarmă. Dar criticul era gingaș și neînvațat cu așa neașteptate accidente și de aceea se mișca greoiu în această haină exotica. Nu-l mai cunoștea i...

D-sa, de obicei așa de agil în mișcări, se mișca acum cu multă anevoință.

Multă vreme m'am căznit să înțeleg ce vrea să spună d-sa. Parcă am înțeles în cele din urmă că vrea să spună că nu-i nevoie să ai prea mult talent, sau numai decît talent, ci poți foarte bine să ai oarecare gust literar și multă cetire spre a face poezii sau nuvele. Bine, bine tot nu-l înțelegeam, cînd un fapt veni să mă lumineze. Mi-am adus aminte că cetisem pe coperta unuia din *Pașii pe Nisip* ai d-lui Lovinescu, că d-sa tipărise o dramă și un volum de nuvele. Le-am cetit. De-atunci am o oroare neînvinsă pentru arta intelectualizată. Vedeți *faștul* e mai puternic decît oricare teorie pe lumea asta.

Îmi părea rău de d. Lovinescu, cînd mă gîndeam la vioiciunea d-sale dinnainte. Dar, dela o vreme, am început să nu-l mai gust nici așa. Sînt un simplu cetitor în ceia ce privește chestiile literare și cetesc fără nici o metodă și fără nici un scop. Dar capriciile mele m'au adus cu vremea să cetesc mai cu amănunțime pe marii critici francezi, din care până atunci cetisem foarte puțin. Și, curios, cu cit mă „intelectualizam“, nu-mi mai plăcea d. Lovinescu. Că vezi, cînd ceteam scînteetoarele „Pro-

pos littéraires“ ale lui Faguet, cum puteam să mai fiu impresionat de palida copie, care erau *Criticele* d-lui Lovinescu ?

Dar într'o zi aflu că d. Lovinescu se lasă de critica propriu zis literară și se apucă să studieze, cu zelul și răbdarea unui adevărat muncitor literar, pe vechii noștri scriitori. Uimirea mea a luat proporții colosale. Cum, se poate ca acest gingaș critic, care susura așa de frumos, care știa așa de ștregărește să arunce bilele sale multicolore, să lase cu desăvârșire acest gen, în care fusese așa de amuzant, și să-și petreacă de acum viața în colbul bibliotecilor, cercetînd manuscripte îngălbenite, scrise cu diforma buche chirilică ?

Va să zică, d. Lovinescu se cumițea în sfirșit. După atîta cochetărie cu critica literară, muza a zecea,—era și tînăr autorul,—d-sa se punea pe treabă serioasă. Cercetările sale, chiar dacă n'ar fi adus multă lumină în ceia ce privește cunoașterea trecutului nostru literar, cel puțin puteau aduce partea lor de contribuție.

D. Lovinescu prin aceasta se îndepărta însă de acel binevoitor public mare, în fața căruia se simțea așa de bine, spre a se adresa acum mai mult celor ce se ocupau mai de aproape cu chestiile de istorie literară și, cred, începă să se simtă cam jenat, fiind acum în mijlocul unui cerc mult mai strîns, în lăuntrul căruia nu mai avea toată libertatea de mișcări, spre a putea zvirli, cu aceleași gesturi largi și degajate, multicolorele, cochetele și fantezistele sale bile.

Ocupațiile nu-mi îngăduiră să-l urmăresc și în această nouă tribulație. Mărturisesc că nu mai aveam nici gustul...

Și iată, într'una din zilele ernii aceștia; cînd o slabă rază de soare dădea străluciri de pietre scumpe geamului meu înghețat, în căldura plăcută a odăii, deschisei volumul de poezii al lui Gr. Alexandrescu, editat de d. Girleanu.

Ah, cine poate spune recunoștința ce o am pentru atîtea clipe de plăcere intensă, pe care mi le-a procurat acest poet în anii tinereții mele ? Și astăzi încă mă simt pătruns de un puternic sentiment de mîndrie și de respect, cînd mi-amintesc acel clasic început din „Umbra lui Mircea la Cozia“ :

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate.
Cătră țărnul dimpotrivă se întind, se prelungesc
Și-ale valurilor mîndre generații spumegate
Zidul vechiu al mănăstirii în cadență îl izbesc.

Cu vre-o zece ani mai înainte cetisem documentatul studiu din *Convorbiri Literare* al d-lui Bogdan-Duică. Amănuntele pe care le dădea d-sa asupra vieţii atât de puţin cunoscute şi atât de zbuciumate a acestui mare poet, mă interesaseră în cel mai mare grad.

Şi în clipele acestea, când paginile volumului în care erau cuprinse atâtea din zbuciumul sufletului său, stăteau deschise înaintea mea, o dorinţă neînvinsă de a mai afla ceva asupra vieţii acestui mare nefericit, care „între ai săi a fost şi ai săi nu l-au cunoscut“, mă făcu să apelez la studiul d-lui Lovinescu despre Gr. Alexandrescu, despre care aflasem din reviste.

Fără a-mi mai scoate paltonul de pe mine, începui a tăia cu lăcomie paginile volumului şi mă pregăteam să gust citeva clipe de profundă fericire intelectuală.

Cele două numere din *Convorbiri Literare* cu articolul d-lui Bogdan-Duică, stăteau deschise şi ele, într'un colţ al biroului meu. În faţă-mi volumul de poezii rămăsese deschis la „Satira spiritului meu.“ Continuiam a tăia filele volumului d-lui Lovinescu cu acea plăcere pe care mi-o procură totdeauna această ocupaţie: tiparul era frumos, împărţirea în capitole şi paragrafe metodică, citaţii şi note la fiecare pagină.

Capitolul I, *Viaţa lui Grigore Alexandrescu*, precum şi începutul celui de-al doilea în care se vorbea de cronologia poeziilor lui Gr. Alexandrescu, mă interesau în deosebi şi acestea formau şi partea documentară a volumului. Celelalte capitole de pură critică literară ca *poezia erotică*, *sentimentul religios*, *elementul istoric*, mă interesau prea puţin. Îl cunoşteam prea bine pe Gr. Alexandrescu, şi apoi *Paşii pe Nisip* şi arta intelectualizată îmi tăiau orice poftă.

Desigur d. Lovinescu nu putea scrie un capital despre *Viaţa lui Gr. Alexandrescu*, fără să se bazeze pe studiul documentat de-acum zece ani al d-lui Bogdan-Duică. De altminterlea d. Lovinescu aducea, în prefaţă, mulţumiri d-lui Bogdan-Duică, pentru partea documentară.

Cercetai întâiu notele primului capitol. Erau destul de multe. D. Lovinescu cita din *Barbu Paris Momuleanu*, din *Ureche*, din *Issachar*, din *Curier*. Rămăseşi grozav de mirat: d. Lovinescu se pusese în adevăr pe lucru.

Printre aceste note erau unele imprumutate dela Bogdan-Duică. D. Lovinescu însă nu se împăuna cu pene străine şi în totdeauna după asemenea citaţii, nu uita să adauge: cf. Bogdan-

Duică *art. cit.*, ori la o alta : *Curier de ambe sexe*, I, p. 265; cf. N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul XIX*, I, p. 255.

Dar aceste citații datorite d-lui Bogdan-Duică sau d-lui N. Iorga, erau relativ puține. În schimb celelalte fără cf., deci datorite propriei d-sale investigații, erau destul de multe.

Puteam deci să-mi satisfac curiozitatea mea năfrinată de a afla mai mult asupra vieții lui Gr. Alexandrescu, decît putusem afla din volumul d-lui Bogdan-Duică. D. Lovinescu se baza pe material nou și ca să pot afla mai dinnainte izvoarele nouă, pe care d-sa se întemeia, căutai să fac o comparație cu notele d-lui Bogdan-Duică.

Rămăsei ca aiurit. O clipă crezui că încep a vedea dublu. Dar nu, așa era. Era scris în adevăr : V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, I, p. 145 (la d. Lovinescu); V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, I, p. 145 (la d. Bogdan-Duică); pe pagina următoare : V. A. Ureche, *loc. cit.*, I, p. 165 (la d. Lovinescu); *Ibid.*, p. 165 (la d. Bogdan-Duică).

Incepui a deveni foarte intrigat. Parcă urmăream acțiunea unui roman de senzație, din ce în ce mai palpitant. Fără multă greutate, găsi și la d. Lovinescu și la d. Bogdan-Duică : Issachar, p. 44 ; Issachar p. 75 ; Issachar p. 77 ; *Curier de ambe sexe*, period I, p. 238 ; *Curierul românesc* dela 1 Maiu 1830.

O notă însă tot îmi mai vorbea în favoarea d-lui Lovinescu. La d. Bogdan-Duică era așa : *Columna lui Traian*, 1874, la d. Lovinescu era însă *Columna lui Traian*, 1874, V, No. 5, p. 16. Va să zică, dacă nu prea a allat omul lucruri nouă, cel puțin și-a dat osteneala și a cercetat colecția anului 1874 din *Columna lui Traian* și ca rezultat al ostenelelor ne-a comunicat și nouă numărul revistei și pagina : cel puțin alți cercetători, care vor veni după d-sa, vor găsi o ușurare în cercetarea materialului.

Prefața d-lui Girleanu la poeziile lui Alexandrescu îmi slărimă și această ultimă iluzie. D. Lovinescu n'avea decît meritul indicării paginii, căci nota d-lui Girleanu sună așa : *Columna lui Traian*, An. V (1874), No. 5.

Cetirea din nou a prefeței d-lui Girleanu—care de altminteră și ea datorește atît de mult studiului d-lui Bogdan-Duică, dar, după cit știu, până acum d-lui Girleanu nu i-a venit în cap să se intituleze istoric literar *)—îmi procură izvorul altor două :

*) D. Girleanu, modest, își intitulează chiar această conștiincioasă prefață *Culegeri asupra vieții și operei lui Gr. Alexandrescu*.

note ale d-lui Lovinescu: *Curierul de ambe sexe*, periodul II, p. 374 și A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza*, I, p. 374.

Dar găsiți ceva și mai interesant. D. Girleanu are o notă de cuprinsul următor:

Poezii ale lui Paris Momuleanu. București. In tip. lui Eliad. 1837. Prefața publicată în *Curierul de ambe-sexe* (Periodul I). Pag. 90.

Știți ce a făcut d. Lovinescu? A luat nota d-lui Girleanu și a făcut două dintr'una. Pune o notă așa:

1) *Poezii ale lui Paris Momuleanu*. Buc. In tip. lui Eliad. 1837.

Vorbește apoi în text două vorbe despre prefața la aceste poezii, pentruca să pună jos nota:

2) *Curier de ambe-sexe*. Periodul I. Pag. 90.

È ingenios, nu-i așa?

Numărai de curiozitate restul notelor, care se puteau atribui d-lui Lovinescu (adică pe care nu le-am găsit la d. Bogdan-Duică sau la d. Girleanu, căci cu alți publiciști n'am mai făcut comparație). Sint 8 : 4 din *Issachar* (Echilibru între antiteze), 2 din *Curier* și 2 din *Ureche**). Înțelegeți, citații din aceleași opere la care se referea și d. Duică, pentru care nu-ți trebuia decît să întorci citeva file înaintea sau în urma citației d-lui Bogdan-Duică, spre a putea înșira și tu aceste biete opt note.

Ce făcuse deci d. Lovinescu în acest prim capitol documentar al său? Imbrăcase în fraze materialul furnizat de d. Duică. De aceia am și renunțat să cetesc textul capitolului.

Iar cînd la începutul celuilalt capitol, care mai putea cuprinde material nou, anume paragraful tratînd despre cronologia poeziilor lui Gr. Alexandrescu, am văzut nota: „Punctul de plecare pentru această cercetare e documentatul studiu, unic în felul lui, al d-lui G. Bogdan-Duică *Despre Grigorie Alexandrescu, Convorbiri*, XXXIV, 1900, p. 746—763, 835—857,“ am închis definitiv volumul.

Rămăsei cu un sentiment de dezamăgire. D. Lovinescu nu se ținuse de cuvînt: se întorsese tot la bilele sale colorate, cărora le schimbase puțin culoarea, pentru variație.

Iar viața poetului, care-mi procurase atîtea ceasuri plăcute ale tinereții, continua să rămînă tot în lumina articolului serios al d-lui Bogdan-Duică...

Ricavio

*) Cred că d. Lovinescu nu va socoti drept note ce dovedesc un studiu temeinic și original de istorie literară, citațiile din Gr. Alexandrescu sau scrisorile așa de cunoscute ale lui Ghica și Alexandrescu.

Postscriptum. M'am gîndit mult : Cînd îşi ei toate notele dela alţii, ce rost să aibă acel cf. pus numai după cîteva ? Probabil ca să nu mai rămînă nici o urmă de îndoială pentru celitor, că celelalte sînt rezultatul propriilor tale cercetări.

ADNOTAȚIUNI LA O RECENTĂ BIOGRAFIE A LUI GORKI

Social-democrații din Petersburg au hotărît, nu de mult, excluderea lui Maxim Gorki din partid, pentru cuvîntul că marele scriitor „ar fi dus cît timp a stat în insula *Capri*, o viață nepotrivită cu concepțiile lor sociale“. Se crede că vor reveni asupra acestei hotărîri, întru cît i se va recunoaște absurditatea, — ceia ce ar fi cu totul de dorit.

Nu cunoaștem mai de aproape amănuntele vieții pe care ar fi dus-o Maxim Gorki în insulă, nici obligațiile pe care le au membrii partidului social-democrat din Rusia, în ceia ce privește viața lor privată, — ori cum ar fi însă, chestia luată în generalitatea ei, pare cel puțin... ciudată.

Intr'adevăr, se știe că ilustrul scriitor rus, suferind de o serioasă afecțiune de piept, se dusesse în insula *Capri* ca să găsească un climat mai dulce pentru organismul său fizic și un cer mai albastru pentru visurile lui. I se cuvenea această odihnă, pentru că și-a plătit îndestul tributul său de muncă pe pămînt. Cine cunoaște viața și opera marelui scriitor, își dă seamă că toate cite le-a îndurat trebuiau fatal să-i sdruncine și să-i ostenească organismul într'alt, încît să simtă o imperioasă și absolută nevoie de liniște fizică și de odihnă sufletească. Dar, în afară de aceste, dată fiind afecțiunea de piept de care este atins, netăgăduit că medicii li vor fi recomandat repaos absolut și o viață lipsită de orice trudă, un soi de viață de îndoiență și de „farniente“, împotriva căreia Maxim Gorki, el însuși, ar fi protestat cel întăiu, dacă n'ar fi fost silit s'o ducă spre a îndeplini strictele prescripții medicale pe care i le ordonaseră medicii săi.

Afecțiunile pulmonare sînt un soi de „boli de lux“, care nu vor să țină de loc samă de principiile social-democrate și care, ca să poată fi combătute cu oarecare succes, cer condițiuni de trai ce jicnesc principiile de „egalitate socială“, de „îndatoriri la muncă pentru cîștigul dreptului de a trăi“, ori alte

principii foarte exacte din punctul de vedere al igienei sociale comune, dar absolut fatale igienei speciale indicată în tratamentul boalelor de piept. Și legea nu iartă: cei ce n'au cu ce se căuta, dispar, — iar ceilalți își găsesc prin sanatorii ori stațiuni climaterice potrivite, condițiile prielnice de traiu și poate că de salvare.

Adevăr brutal, dar adevăr, care mai cu samă în ceia ce privește pe Maxim Gorki, n'ar fi trebuit să fie supus la comentarii.

Sau poate că, acolo în insulă, pe măsură ce ilustrul scriitor își simțea regenerînd organismul, uita din cînd în cînd de prescripțiile medicale și făcea „vre-o petrecere“ care să uimească pe pașnicii insulari? Dar aceasta se datorește tot afecțiunii de care este atins, întru cît sint cunoscute, în boalele de piept, stările de acută *euforie*, cînd, după clasicul adagiu, „bolnavul strică și pierde într'o noapte, ceia ce cîștigase prin luni întregi de căutare și sobrietate.“ Să se adauge la aceasta și temperamentul exclusiv artistic și impulsiv al descriitorului *vagabonzilor*, — și se va avea explicația vieții sale din insula Capri.

Pe deasupra acestora însă, se ridică o altă întrebare. Care ar fi legătura dintre un scriitor și viața lui privată și de unde vine dreptul societății de a se ocupa de viața lui privată, cînd aceasta nu vine în atingere cu legile ei de ordine publică?

Ca scriitor, nu știm care din membrii partidului social-democrat din Petersburg, va fi adus social-democrației mai multe foloase decît i-a adus Maxim Gorki. Ce interesează dar pe acel partid, viața privată a marelui prozator, cînd poate că 'n aceste împrejurări, acest soi de viață a omului, e necesară dezvoltării artistului și cu totul prielnică scriitorului, de pe urma căruia social-democrația rusă va mai avea încă de cules roade.

Orice ar face și oricum ar trăi Gorki, *omul*, - sufletul său va rămînea totdeauna legat de cei ce sufăr și de cei obișduiți; deci Gorki, *scriitorul*, va fi totdeauna un luptător pentru democrația nu numai din Rusia, dar din întreaga lume. A-i cerceta viața privată, e un lucru nesocotit, ca să nu spunem o necuviință...

Se pare însă că nu aceste ar fi motivele adevărate ale clubștilor din Petersburg, ci sint altele mai firești, mai omenești: oricît le-ar fi fost de partizan și de amic, Maxim Gorki li cam necăjea cu ilustrația sărbătoritei sale glorii, ceia ce-i făcuseră să-i descopere mici mizerii omenești, mici pretinse scandaluri prin

insula Capri, ca astfel să-l coboare până la dinșii. E povestea versurilor lui Eminescu :

Astea toate te-apropie de dinșii... Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci pacatele și vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sînt
Într'un mod fatal legate de o mină de pămînt...

...Căci de cite ori vei fi luînd ziare 'n mină, iubite cetitor,
ai un soi de mulțumire și personalitatea d-tale se cam umflă,
cînd vezi că e supus la vre-o scădere, ceva ce d-ta socoteai
pân' atuncea puțin mai înalt.

Ce s'o fi petrecînd oare atunci în sufletul d-tale de surizi
cu ușoară satisfacere de sine, iubite cetitor...

„Hypocrite lecteur, mon semblable,—mon frère“...

Mihai Codreanu

Sonet

Departe sint de tine, — așa departe,
În noaptea-aceasta tristă și senină,
Și inima mi se 'nfoară, plină
De gânduri negre, presimțiri de moarte.

Ea 'mi spune că și tu, fără hodină,
Plîngi chinuită de muștrări deșarte,
Dar graniță de veci azi ne desparte :
Străin îți sint și mie tu străină.

O, pentru-ce din cer nu-ți pot trimete
Un înger alb, un înger alb de pază,
Să vină 'ncet, cu filfăiri incete,

În aripele lui să te 'nfășoare,
S'adormi, să uiți pe cel care veghiază
Și plînge-amar de dorul tău, și moare...

MANDOLINATE

I

Cind l-a zărit
 Venea in sus
 Din răsărit, —
 Ea din apus.

De nu mă 'nșel
 Era 'n April :
 Copil și el,
 Și ea copil.

Cum s'au văzut,
 Cum și-au zîmbit,
 Dragi și-au căzut,
 Și s'au iubit.

Și-au hoinărit
 In jos și 'n sus,
 Spre răsărit
 Și spre apus...

Dar ceasul cel
 Fatal, veni —
 Ea rise, el
 Ingălbeni :

S'au despărțit ;
 Și ea s'a dus
 Spre răsărit, —
 El spre apus...

II

Te prind
Fiori
Privind
La flori,
Vai, cînd
Mai treci
Pe vechi
Poteci,
Și vezi
Trecînd
Părechi
La braț,
Și cum
Te abați
Din drum
Oltezi,
Și-ți chemi
În gîrd
Un blind
Profil,—
Și gemi
Plîngînd
Nebun
Ca un
Copil !

III

Eu știu cît sînt
De efemer—
Un fulg în vînt,—
Dar pînă pier
Vreau să te cînt !
Un cîntec sfînt
Cum n'a sunat

Mai minunat
Nici pe pământ
Și nici în cer...
Și-atita -ți cer
În schimb, ca preț:
Doar să-i zîmbești
Cînd trist, pe drum,
Îl întîlnești
Pe cîntăreț—
Tu numai cum
Știi să zîmbești!

St. O. Iosif

Din lumea balcanică

Asupra mișcării feministe la Bulgari și Sîrbi

Un german cu numele Herberstein vizită mai demult Rusia, asupra căreia scrise în latinește cartea „Rerum moscoviticarum commentarii”. Vorbind despre starea femeii ruse în orașele și satele acestui imperiu, spune că odată, în călătoria sa acolo, o femeie rusă care se căsătorise cu un german, i se plînsese că bărbatul ei nu o iubește de loc, fiindcă niciodată nu o bate, cum bărbații ruși bat de obicei pe femeile lor.

Dar Germanul nu-și bătea nevasta nu pentru că nu o iubea, ci fiindcă în gîndul și sentimentele sale, care erau acele ale lumii apusane și civilizate, femeia nu era considerată ca un „lucru”, *res*, din antichitatea păgînă, cum era socotită în societatea încă barbară rusească din vremea călătoriei lui Herberstein. Plîngerea rusoaiței însă, în a cărei minte și moravuri încă nu erau cunoscute concepția și simțirea civilizată despre rolul femeii de „tovarăș” bărbatului, ne arată starea de robie socială și familiară, în care se afla pe atunci femeia la Ruși,—stare care a continuat la orașe până tîrziu încoace, iar la sate continuă și astăzi.

Această stare primitivă de robie socială și familiară a femeii, dăinuie sistematic încă la Bulgari și Sîrbi, până tîrziu în vremea noastră, cînd,—pe de o parte sub influența ideilor europene moderne de egalitate a sexurilor, iar pe de alta grație mișcărilor energice și stăruitoare feministe,—rostul și rolul femeii începe oarecum și la aceștia, cași la Ruși de altmîntrelea, să se înțeleagă altfel.

Astăzi, chiar dacă femeia, la Sîrbi și Bulgari, nu are drepturi politice în statele lor, cu toate acestea ea, prin mijlocirea „Asociațiilor feminine” în care se constituiește, a ajuns o forță socială de a cărei activitate și mișcare trebuie să se țină socoteală; fiindcă și dînsa conlucrează cu bărbatul, fie chiar pe căi deosebite, la înălțirea și ridicarea economică și morală a neamului lor, și pentru că și ea are revendicările sale de făcut.

De aceia cred nu fără de folos, a face cunoscut și la noi ceva despre mișcarea feministă dela acești doi vecini de peste Dunăre.

a) **Feminismul la Bulgari.**—In Bulgaria, socialismul e o respectabilă putere socială, de care mai orice guvern se teme; e alt de puternic aci, încît el formează chiar 2 partide fracționate, dintre care fiecare își pune candidații săi, alit pentru parlament (sobranie) cît și pentru consiliile județene și comunale. Institutorii școlilor primare dela orașe, adeseori și învățătorii satelor, fac parte din partidele socialiste, luptă pentru izbînda ideilor lor pe care le propoveduesc în țărănime și la oamenii de jos (lucrători, mici funcționari etc.) în de obște. Ziarele guvernului actual coalitționist al lui Geșov, în deosebi *Mir*, se plîng mereu împotriva învățătorimii, despre care spun că nu-și vede de datoria ei, ci face mai mult activitate extra-școlară socialistă. De altfel, socialiștii din Bulgaria au și ei nu numai ziarul ci și revistele lor de doctrină, propagandă și beletristică proprie.

Din cadrul mișcărilor socialiste, care cer dezrobirea și libertatea celor asupriți ori nedreptățiți, face parte acolo oarecum și mișcarea feministă. Femeile, de cele mai multe ori reunite în felurite societăți cu scopuri sociale diferite, cer chiar drepturi politice în stat la fel cu bărbații; fiindcă, zic ele, și sexul lor a lucrat, alit fiziceste cît și culturalmente, în curgerea vremilor, pentru întărirea și dezvoltarea vieții naționale și politice bulgare.

Activitatea lor mai cu seamă fizică încearcă să o dovedească prin studiile ce fac asupra trecutului neamului bulgăresc, iar pe cea culturală prin arătarea scrierilor femeilor bulgare dela mijlocul veacului al XIX până astăzi.

Una dintre cele mai de seamă, dacă nu chiar cea mai aleasă, din femeile Bulgariei de azi (care se numește Sakázova, dar care iscălește cu pseudonimul Karima) publică, între altele, în ziarul *Mir* din 1911, o serie de valoroase studii asupra rolului femeii bulgare în trecutul de robie sub Turci a neamului lor; și arată, cu numeroase citații din poeziile poporane bulgare, că, în acele vremuri, nu numai bărbații, ci și femeile erau la sate și la orașe, ciobani, tăetori de lemne, chirigii care transportau mărfuri în care negustorești, ostași în oastea 'mpărătească, ba femei erau chiar „voevozi“ adică șefi de cete haiducești împotriva Turcilor asupritori ai Creștinilor (A se vedea s. ex. *Mir* dela 4 Sept. și 22 Mai 1911). Aceste constatări fac pe Karima să spună bărbaților și neamului său că: „eroismul femeii (bulgare) în cîntecele noastre naționale nu se poate să nu sară în ochi, și acest lucru dă femeii bulgare o caracteristică deosebită cum nu are femeia la nici un alt popor slav“.

Dar nu numai pe așa conlucrări, care sînt mai mult fizice, își întemeiază femeia bulgară de astăzi drepturile ei de egalitate politică cu bărbații, ci și pe activitatea intelectuală pe care a dezvoltat-o în viața culturală a neamului său.

In legătură cu neoslavismul (despre care am vorbit în No. din Iunie 1910 al acestei reviste) și ca o manifestare a ideilor acestuia de solidarizare a Slavilor, „Asociația femeilor cehe“ din Praga, a înjghe-

bat în acest oraş o expoziție etnografică, în ale cărei obiecte expuse, opere numai ale femeilor, să se vadă activitatea socială, dezvoltarea materială și sufletească a femeii slave în deobște. Potrivit cu acest scop, în fiecare an se face acolo expoziție pentru cite-o „Slavă”, adică pentru femeia fiecăruia din popoarele slave, pe rînd. În anul 1910 au fost expuse produsele activității materiale și sufletești ale „femeii sîrbe”. Iar în 1911 a expus „femeia bulgară”. Un comitet de doamne din Sofia, compus din reprezentantele diferitelor societăți feminine de acolo, s'a constituit spre a aduna,—și a adunat în scurtă vreme,—un prea interesant material etnografic pentru această expoziție dela Praga. Acest comitet, spre a prezenta pe „femeia bulgară” din toate punctele de vedere, și-a propus și ca să alcătuiască un „arătător bibliografic al activității literare” a ei, în care să se vadă, la un loc, ce a scris femeia bulgară decînd se știe că a început să se îndeltnicească și dînsa cu scrisul.

Cu această lucrare s'a însărcinat profesorul B. Conev dela Universitatea din Sofia, fost rector chiar anul trecut. Datele trebuitoare i le-au adunat șase studente și trei studenți, iar profesorul numai le-a sistematizat, punîndu-le în rînduială și precedîndu-le de o prefață. Cercetarea a și apărut în 1911 la Sofia în bulgărește, cu titlul: „*Pokazalec na ženskija knižoven trud u nas*”, adică: „Arătător al activității literare a femeii la noi”. „Această bibliografie e cea mai evidentă dovadă, zice Conev în prefață, că femeia bulgară nu a fost nepărtașă la progresul nostru general. Pe cîmpul literar, femeile-muncitoare la noi se întrec destul de demn cu bărbații”.

După arătările acestui *Pokazalec*, activitatea de scriitoare a femeilor, cunoscută până acum, începe la Bulgari în 1853; mai înainte de acest an nu s'a găsit că ar fi scris vre-o femeie. Astfel că, dar, conlucrarea femeii, pe tărîmul cultural, începe odată cu mișcările mai intense ale bărbaților care, tot cam pe atunci, pornesc frămîntările politice și culturale pentru dezrobirea Bulgarilor politicește de sub Turci și culturalmente de sub Greci. Și aci e interesant a observa că, precum activitatea aceasta dublă a bărbaților Bulgari începe și se înteește peste hotarele Bulgariei propriu zise, anume sau în Țara Romînească sau în Rusia ori chiar în internaționalul Constantinopol, tot astfel și mișcarea culturală a femeii bulgare începe nu în țara de baștină a ei, ci tot între străini. Căci, într'adevăr, întăia carte scrisă de o femeie e una „Țărița Bulgarilor” tradusă din rusește și tipărită la Petersburg în 1852. Iar apoi, în 1853, apare o carte „Două povești despre femeile slave și Aza mizantropa”, pe care o femeie a tradus-o din sîrbește, după cunoscutul Dositej Obradović, și o tipărește la Belgrad; precum, în același an, o altă femeie traduce o comedie a lui K. Goldonio și o tipărește tot peste hotar, în Țarigrad.

În deobște, în acest *Pokazalec* se vede că, din cele ce se cunoaște pîn'acum, femeia bulgară, dela 1852 până astăzi, a scris 2074 de lucrări, și articole, din care 325 cărți și 1749 articole apărute în diferite reviste.

Din acest număr de cărți și articole, 1115 sînt lucrări originale și 959 traduceri. În total, observă chiar Conev, dela 1852 până acum, activitatea de scriitoare a femeii bulgare reprezintă $\frac{1}{7}$ din bibliografia bulgărească în genere,—dovadă cît de puternic a conlucrat ea, împreună cu bărbații, la înălțarea culturii neamului.

De altfel, femeia bulgară are valoare în progresul cultural al poporului ei nu numai prin acea cantitate a lucrărilor, dar încă și prin varietatea și seriozitatea subiectelor lor. Căci, precum arată acest *Pokazalec*, ea a scris, pe lîngă versuri, adică beletristică în de obște, încă și asupra feluritelor chestii de învățămînt, biografice și bibliografice, gramatici, dicționare, știri științifice, chestii din domeniul igienei și al economiei. Dar important e a se ști că ceia ce mai cu seamă a stîrnit interesul femeii bulgare, din 1852 până astăzi, au fost problemele sociale generale; cele mai multe din scrierile ei sînt din domeniul *Sociologiei* și al *feminismului*. Aceasta arată, observă chiar Conev, că femeia bulgară nu se mărginește numai la a căuta să conlucreze cu bărbatul pentru lățirea culturii și la răspîndirea acestei culturi în păturile poporului, ci, în aceiași vreme, își făurește și arma cu care să se lupte pentru egalizarea drepturilor ei cu ale bărbaților. Și va trebui să izbutească în această legitimă aspirație a ei, crede însuși profesorul Conev; va izbuti chiar curînd, cred eu, întrucît în această luptă e ajutată de marea putere a socialismului din Bulgaria.

S'ar putea ca în curînd să auzim de femei chiar în Sobranie, pe cîtă vreme acea scriitoare Karima, pe care am pomenit-o mai sus, într'un articol despre „izbînzile femeilor în diferite țări“ (publicat în *Mir* dela 12 Fevruarie 1912), atrage băgarea de samă compatrioatelor sale că, în Rusia, Duma a votat o lege prin care se acordă femeii cu studii și titluri aceleași drepturi cași bărbaților: de a fi profesoară și în clasele superioare ale liceelor de băeți, de a fi profesoară de universitate și chiar rector, ba încă și membră în Consiliul de Stat!

Poate că nu va fi greu să obțină curînd acestea,—cînd și-a propus să le obțină,—femeii care, precum arată poezia poporană bulgară, a fost în trecut, deseori, cași un bărbat, nu numai chirigiu, dar chiar și „voevod“, căpetenie de haiduci.

b) **Feminismul la Sirbi.**—În Sirbia mișcarea feministă se prezintă sub o altă înfățișare decît la Bulgari. Aci ea nu e egoistă ca în Bulgaria, ci dezinteresată și idealistă. Fiecare din aceste două forme, de altfel, desigur că corespund chiar sufletului neamului în care trăește și din care se desprinde; căci sufletul bulgar în deobște apare practic, egoist și neastîmpărat, iar cel al Sirbilor—altruist, idealist uneori chiar până la naivitate, și domol. Așa în trecut, și tot astfel astăzi.

Așa că, pe de o parte din pricina firii însăși a ei, poate, iar pe de alta și pentru că în Sirbia socialismul ațîțător nu și-a găsit culcuș ca în Bulgaria,—femeile sirbe nu se gîndesc serios să se asocieze în-

tre ele, în prima linie spre a lupta pentru dobândirea de drepturi politice, ca cele bulgare. Și poate că tot de aceea, ea încă nu s'a gândit, pe cât știu eu, nici să scormonească trecutul istoriei naționale, spre a descoperi și arăta (cum face Karima la Bulgari) că și dînsa a conlucrat cu bărbații la păstrarea neamului, și nici vremile moderne să le caute (cum face Conev în „Pokazalec“), spre a arăta partea ei de conlucrare la plămădirea vieții noi a statului și poporului sîrbesc de acum.

Firește, din punctul de vedere cultural în deobște, această dezinteresare, a femeii sîrbe de a căuta și arăta trecutul și prezentul ei de conlucrare cu bărbații, e un defect. Decît, tocmai acest defect ne arată încă odată sufletul neamului ei și caracteristica mișcării feministe din Sîrbia.

Aci, dacă femeia nu se gîndește, 'n deobște vorbind, la drepturi pentru sine, în schimb se asociază și lucrează mult pentru alții, pentru cei săraci și nevoiași. Sînt în Sîrbia o mulțime de societăți feminine; toate trăesc și lucrează numai cu scopuri de binefacere și ridicarea culturii și a economiei naționale pînă chiar între plugarii satelor.

De 60 de ani încoace, deci tot cam de cînd au început a scrie femeile la Bulgari, femeia sîrbă începu să se constituie în „Societăți de femei“. În Sîrbia sînt acum 4 astfel de societăți în orașe: una în Belgrad, alta în Kragujevac, a treia în Sabac și a patra în Smederevo. Numai cea din Belgrad are răspîndite în restul Sîrbiei 30 de sucursale.

Toate aceste societăți ajută cu daruri sărăcimea din localitatea lor, crează și susțin școli de meserii pentru fete și ajută alte fapte patriotice și umane ale concetățenilor lor. Societatea feminină din Belgrad, pe lîngă școala ei de meserii, a mai întemeiat o școală de țesătorie în Pirot, unde, chiar în țărănie, s'a păstrat, încă din vremile trecute, un prea frumos talent pentru țesături naționale sîrbești. Tot această societate feminină din Belgrad are bazarul său, în care se vînd lucrături naționale de mîna femeilor, și susține un azil pentru bătrîni neputincioși, precum și o cantină școlară pentru școlarii din învățămîntul secundar și școli speciale.

Afară de aceste societăți, în Belgrad mai ființează „Societatea feminină a princesei Ljubica“ care are un scop patriotic, și societatea „Hora surorilor sîrbe“ care trăește și lucrează pentru scopuri numai umanitare. Mai este o societate feminină de gospodărie, care urmărește să formeze pe fete să-și cunoască datoriile lor domestice, gospodărești. Iar în timpul din urmă s'a întemeiat o societate de femei, care să îngrijască de creșterea și educația copiilor găsiți și părăsiți. Toate creațiuni laudabile ale inițiativei particulare feminine, care, prin ele, ușurează sarcinile materiale ale Statului și, deci, ajută la ridicarea economică a Sîrbiei.

Nici femeia sîrbă însă, nu a rămas cu desăvîrșire în afară de cercul mișcărilor feministe moderne; căci și ea s'a constituit, în vremea de pe urmă, într'o „Alianță a femeii sîrbe“. Această „Alianță“ acum trei ani a intrat în „Alianța internațională a femeilor“ din Europa, al cărei scop

principali (ce) precum se ştie, să lucreze, ca femeia să dobândească în statul belg deci şi în Sîrbia, drepturile egale cu bărbaţii. Această Alianţă a femeii sîrbe s-a compus din membre ale celorlalte diferite societăţi care au văzut că în Sîrbia Activitatea ei însă domoală şi mai ales teoretică părăzindu-l nu are pe citimii se pare, nici o putere în viaţa politico-socială din acest regat vecin şi ci, (pottivito mai mult cu ofirea s'ubles) tului naţional domoală şi altruist, al femeii sîrbeş pecum şi cum mediu lipi sihideburis socialism puternic, această activitate pare că se manifestează cu efect în numărul dollea scop principal al Alianţei internaţionale a femeilor sanumei numărării ceia ce p'uveşte, binele întregii omenirii (Gld. *Letopis matice s'p'ske* p'asdrat panul 1911 popu 79 in Novis Sadu 911).

Femeia sîrbă din afara Sîrbiei însă, anume din părţile apusane ale Europei, de p'ria Croaţia, Bosnia şi Herţegovina, pe unde ea s'a plămădit, din amestecul singelui sîrbesc cu acel italian sau al altor neamuri, nu e astăzi nici a şand domoală şi nici înuq pare a şand altruistă şi mai deş interesată, ca cea de dincolo de Dunăre. Căc a şand caută să se arate mai ales, ca forţă socială, dar nu numai să contribuie, împreună cu Alianţa internaţională a femeii, pentru binele întregii omeniri. Această nu numai că s'a constituit şi ea în felurile societăţii, cu scopuri de îmbunefacere şi pentru ridicarea economică şi morală a neamului ei din stările unde trăieşte (din Ungaria, Croaţia şi Slavonia, Austria şi Dalmaţia, Bosnia şi Herţegovina), dar în anumite împrejurări, îine să se manifeste ca forţă socială chiar mai puternică decât femeia bulgară. Căci în adevăr (cum spune *Celivski Vjesnik* dela 18 Februar 912) s'a făşcuti asuprile, naţionaliste ale Maghiarilor, asupra coaliţiei politice naţionale sîrbo-croate, din Croaţia şi Slavonia, tehevele unui liceu de cocolor au manifestat zgomotos împotriva Maghiarilor, iar şi aproape 50 de ni feten din clasa a 8-a a unei şcoale de menaj s'au revoltat, manifestînd împotriva guvernului şi banului Croaţiei şi cîntînd provocător cîntecul naţional croat: „Jož Hrhastka nij propala“ („N'a pierit încă Croaţia“).

Această e dar starea femeii, mişcarea feministă la Bulgari şi Sîrbi. O modernizare se simte la ei şi în această privinţă, numai că modernizarea se înfăţisează la fiecare deosebit, potrivit alib cu temperamentul lor naţional, cit şi cu mediul social creat deosebit din împrejurările vieţii moderne europene în deobste.

Ilie Bărbulescu

Nici în Sîrbia nu e în stare să lucreze, ca femeia să dobândească în statul belg deci şi în Sîrbia, drepturile egale cu bărbaţii. Această Alianţă a femeii sîrbe s-a compus din membre ale celorlalte diferite societăţi care au văzut că în Sîrbia Activitatea ei însă domoală şi mai ales teoretică părăzindu-l nu are pe citimii se pare, nici o putere în viaţa politico-socială din acest regat vecin şi ci, (pottivito mai mult cu ofirea s'ubles) tului naţional domoală şi altruist, al femeii sîrbeş pecum şi cum mediu lipi sihideburis socialism puternic, această activitate pare că se manifestează cu efect în numărul dollea scop principal al Alianţei internaţionale a femeilor sanumei numărării ceia ce p'uveşte, binele întregii omenirii (Gld. *Letopis matice s'p'ske* p'asdrat panul 1911 popu 79 in Novis Sadu 911).

Cronica Teatrală

IAȘI

Păpușile.—Hamlet.—Zile vesele după războiu.—

Nepotitul.—Manasse.—Actorii.

Roger de Montclars, în urma stăruințelor mamei sale, se căsătorește cu Fernanda, o fată simplă, docilă și iubitoare. Fernanda iubeste pe Roger. Dar acesta nu și iubeste soția, ba, încă i-o spune pe față cu egoismul crud al bărbatului contrariat. Atunci Fernanda, ajutată și de sfaturile unchiului ei Ferney, un simpatic bătrân care cunoaște bine sufletul omenesc, se decide să câștige iubirea soțului, deșteptându-l, gelozia. Procedul izbutește. Când Roger se întoarce dintr-o călătorie pe care o făcuse numai ca să petreacă în vacanță lângă amanta lui, d-na de Jussy, își găsește nevasta foarte schimbată: e cochetă, e nepăsătoare și e înconjurată de toți acei care sînt gata să consoleze soțiile neglijate de bărbații lor. Roger începe să fie gelos, mai ales cînd simte că Fernanda nu-l mai iubeste. Și gelozia lui n'are margini, atunci cînd își surprinde soția la telefon, în timpul unei convorbiri suspecte cu un rival pe care nu-l poate ghici. Roger nu știe până unde au ajuns lucrurile. Chinuit de îndoială, începe să jubească cu furie și desnađejde pe Fernanda care triumfă tocmai pentru că-l menține în această stare de îndoială fecundă în rezultate bune.

Acesta e subiectul piesei lui Wolf, *Păpușile*.

Toată piesa se bazează pe următorul adevăr, din domeniul psihologic:

Gelozia se poate naște uneori înaintea amorului, căruia, îi supra-viețuește întotdeauna, cităva vreme. Și după cum gelozia fortifică amorul, cînd acesta există deja, tot astfel ea poate cauza amorul cînd acesta nu există încă.

Să ne oprim puțin asupra acestei afirmații care pare a fi ademenit pe autor s'o admită fără rezerve după cum arată chiar titlul prea semnificativ al piesei (*marionettes*.)

Așadar, gelozia cauzează amorul. Dar mai întâiu să vedem în ce condiții se poate naște o gelozie fără amor.

Sînt două feluri de gelozii, fundamental deosebite. E gelozia aceluia care dorește moartea, dispariția sau mai bine zis absența totală a rivalului. Acest sentiment e corolarul amorului extrem („amour-passion“) și în același timp e forma cea mai oribilă a egoismului uman. Prin violența lui ia uneori, cași amorul din care purcede, un caracter patologic. În acest din urmă caz amorul se hrănește din gelozie și gelozia din amor, până cînd amîndouă sentimentele se contopesc parecă într'unul singur, într'un *sentiment fix* care, cași ideia fixă, face ravagii în ființa psihică și fiziologică a pacientului.

Despre acest sentiment — condiționat de pre existența amorului, — nu poate fi vorba în „Păpușile“.

Al doilea fel de gelozie, este gelozia aceluia care *nu* dorește dispariția rivalului, ci dimpotrivă prezența lui și, dacă se poate, umilirea lui. Acest sentiment nu pare a avea rădăcini fiziologice în ființa noastră. El izvorăște mai mult din vanitate decît din amor: cînd rivalul dispăre sau cînd, renunțînd la luptă, arată că nu pune mare preț pe izbîndă, atunci amorul și entuziasmul gelosului scăd pînă la zero grade. Așadar, la baza acestui sentiment, destul de puternic de altminteri, e conștiința inferiorității tale.

Dar această conștiință ți-o poate da chiar o femeie pe care n'o iubești, care ți-e indiferentă, — cu condiția însă ca tu să ai oarecare drepturi asupra ei (de pildă, că în Păpușile: să-i fii soț, sau să te fi iubit mai înainte).

Iată prin urmare în ce condiții se poate naște o gelozie fără amor. E ușor de închipuit cum din ea se poate naște la rîndul lui, amorul. Mai întâiu, amîndouă aceste sentimente se *chiamă* unul pe altul, din cauza coexistenței lor obișnuite. E o asociație fatală. Și apoi, o femeie care te face gelos, te silește în același timp să te gîndești foarte des la ea. Și o femeie care te preocupă astfel, începe să-ți stăpînească sufletul de-a binelea, — întocmai cum se întîmplă în *Păpușile*.

E o piesă „subțire“, plină de învățături, de ironie și de viață. Noi sîntem niște „marionete“. Sentimentele noastre — și în special amorul — sînt condiționate de anume împrejurări, sînt rezultatul matematiceste inevitabil al unor cauze anumite. Cînd cunoști aceste cauze, ai pus mîna pe sfoara păpușii: n'ai decît să tragi cu nădejde și să n'o slăbești de loc.

Doamnă, bărbatul d-tale nu te iubește? Fă-l gelos și menține-l în nesiguranță. E o rețetă sigură pe care ți-o dă Mr. Wolf. Dar să nu te joci cu focul, dacă n'ai inima destul de tare. Măsura convenabilă trebuie păstrată în fiecare moment și doza cîntărită cu un bun-simț infailibil. Altfel, catastrofa e la un pas. Chiar Fernanda era să cadă de două ori, în cele două extremități primejdioase: odată era să se dea de gol față

de Roger și altă dată era cît p'aci să cadă în brațele unui curtezan. Și nu orice femei se poate mîndri cu perseverența castă a Fernandei Montclars, ajutată și de sprijinul unchiului Ferney, bătrînul înțelept și naiv,— admirabil interpretat de d. N. Demetrescu-Radu. Acest excelent artist, care-și studiază cu pasiune rolul, a cîștigat simpatia publicului printr'un joc sincer, inteligent și variat dela o piesă la alta.

În Roger, d. St. Dragomir a fost satisfăcător, cum e totdeauna d-sa în redingotă, iar rolul Fernandei a fost cu putere și cu multă distincție susținut de d-na Aglae Pruteanu. Iașul nostru trebuie să fie mîndru de această artistă în stil mare, care în *Hamlet* ne-a dat o O-felie incomparabilă. I-am admirat cu deosebire glasul patetic, apoi grația și plasticitatea atitudinilor, pe care aș fi vrut să le văd eternizate pe pînză sau în marmoră... Și cînd te gîndești că actorii supraviețuiesc totdeauna gloriei lor, atît de trecătoare!...

Dar, fără voia mea, a venit vorba de Hamlet. Il ocoleam, cu o legitimă prudență. Ce mai pot spune eu despre palidul prinț al Danemarcei? Shakespeare singur a spus tot ce era de spus. În urma lui, toți criticii, toți psihologii, toți savanții, cu aștea sute de opuri contradictorii, n'au făcut decît să întunece și mai mult fizionomia acestui copil enigmatic, care ne chinuște timp de 10 tablouri și jumătate, pînă se decide la faptă. Dacă n'ar fi atît de viu, atît de etern-adevărat, nu i-am erta pentru nimic în lume abuzul pe care-l face cu răbdarea noastră. Dar Hamlet are mai multă viață decît un om viu. Pentru că d-ta și eu, nu trăim decît vr-o optzeci de ani; pentru că noi nu simțim atît de reprezentativi; pentru că în sufletul nostru, alcătuit din bucăți întîmplătoare, nu avem acele trăsături sintetice, eterne, prin care să-și recunoască propriul suflet o largă categorie de oameni actuali și viitori. Pe cîtă vreme, Hamlet a trăit patru veacuri și tot nu-i e destul: astăzi, cînd atîți contemporani de-ai lui se odihnesc nesupărați în rafturile unor biblioteci seculare și în netulburata liniște a uitării,—Hamlet continuă să gesticuleze pe scenele moderne, în fața unei generații de spectatori care văd în el poate pe cel dintîiu, pe cel mai vechiu și pe cel mai viu reprezentant al sufletului modern. El e prototipul omului care are oroare de faptă; al omului care „se analizează”; care trăește mai mult în sine decît în afară de sine; care se complăce în provizoriu; care făptuește în mod precipitat, împins de împrejurări, fără voința lui,—căci „omul slab după cum nu poate începe o faptă, tot astfel nu se mai poate opri cînd fără voia lui e silit s'o înceapă”; etc. Și toate consecințele sufletești ale acestui fel de a fi, își găsesc o pură întrupare în Hamlet.

...Dar văd c'am început și eu să-l comentez. Vă cer ertare.

Trec la „Zile vesele după războiu”. E o vioae localizare după „Les vivacités du capitaine Tic” a lui Labiche, făcută de „un călugăr dela M-rea Neamț”, pe care probabil o cucernică modestie îl îndeamnă să rămînă anonim.

Publicul țesan, stăpinit de verva d-ilor Cuzinșchi, Petrone, Boldescu și Momuleanu, a petrecut câteva seri care nu se uită.

Situații firești, oameni vii, dialoguri nesilite, o rominească pură și bogată, o perfectă adaptare a personajilor, care păreau oameni născuți și crescuți pe teritoriul vafah, (ascultați numai cum îi cheamă: Barbu Asan, Gheorghies Tândurică, Pfllogeanu, Cucoana Raluca Cireseanu, Tudorița, etc.) toate acestea fac din „Zile vesele după război” mai mult o lucrare originală decât o adaptare.

Despre d. Cuzinșchi, nu e nevoie să mai vorbesc. Un artist ca d-sa n'are nevoie de laude. D. Petrone a fost admirabil. A fost o ordonanță ideală.

D. V. Boldescu... Mai ales în Zelig Șor, m'ă făcut impresia că are, pe lângă inteligența specială, o superioară intuiție artistică. Văd în d-sa, ceva mai mult decât îi apreciază spectatorii, — calități de aceea care nu sar în ochi... Măscă o are exagerată uneori (boerul din Răzvan și Vidra) și intonația prea moldovenească, — dar totuși cred că, în stagiunea viitoare, cele ce am spus mai sus despre d-sa, vor eși la iveală din ce în ce mai mult.

...Dar, până la stagiunea viitoare, să vedem ce piese au mai fost în repertoriul acestui sfârșit de stagiune, ca nu cumva să rămână prea multe, despre care să nu fi vorbit. M'ar muștra și conștiința mea de cronicar însuflețit de o juvenila și „ampresată” dragoste pentru teatru, — m'ar muștra și Direcția acestei reviste, care mi suspectează hărnicia pe femeia celei mai explicabile tardivități.

Așadar, a mai fost „Nepoftitul”, comedia în 3 acte a lui Tristan Bernard.

Un biet amplorat (Henri Calvel), care din întâmplare ia parte, nepoftit, la serata unor oameni de sus, întâlnește acolo pe Berta, fiica bogăfului domn Gonthier, — căreia, vorba lui Beck, „i face impresie”. Atunci Balthazar, un parvenit care cunoaște de mult pe Henri și are ascendent moral asupra soșilor Gonthier, se gândește să tragă folos din simpatia subită pe care fiica acestora o are pentru Henri. Balthazar deci se învoește cu Henri, ca, în schimbul unei părți din dotă, să-i obțină dela părinți mina Bertei. Urmează o serie de mistificări care izbutesc pe deplin. Dar în ajunul căsătoriei, Henri, îndrăgostit de-a binele de Berta, nu mai poate suporta această situație mincinoasă. El fugе și, printr-o scrisoare, își mărturisește adevărata situație socială și materială. Atunci Balthazar, urmărind aceleași interese personale, aduce alt candidat protejat, — pe junele funcționar Herbert.

Insă Berta nu poate uita pe Henri. După multe lacrimi și așteptări inutile, îi descoperе într-un magazin de mobile urde intrase ca vânzător. Acolo, sosind și Gonthier, le dă consimțământul său, în prezența lui Balthazar și a noului pretendent care rămân *quadi*.

Acelui af III-lea e cel mai interesant. Idila atingătoare a tinerilor,

într-un prozalec magazin de mobilie, ce întrerupă du-bruăritate de neînsemnatete în întâmplările vieții banale, care și încege mersul, ca o apă mare, pătrunzându-mă în acest doș și unde înțelegi și tebești, sub privirea înțepită și cămăristă a autorului. Într-o zi în fața lui am văzut-o pe d-ăa lui al-... Tristram Bernard, deși în multe momente surprinzător, totuși ospunie multe în comedie lui am înțeles. Ne înțelegem mai întâi că o diferență trănicioasă nu se poate înțelega pe o minciună, pentru că un som care e totdeauna, en garde, n'are timp să fie fericit; că un părinte vede sfârșitul, mai ales atunci când se vorbește de soarta copiilor. Într-o zi trebuie să se încreadă în sfaturile minții, fără control, că o fată care e să în lume trebuie să aștepte mai circumspectă față de un necunoscut și mai puțin ugrabită când își acordă iubirea pe cămăristă sărac, să nu și ascundă niciodată și situația, să fie sincer și cinstit ca Henri fiindcă, la urmă, are el D-zoul grăjă și gafe. Dar pe lângă această învățătură morală, mai este una pe care de sigur autorul n'a prevăzut-o: că un tânăr sărac să și declare sincer situația, dar și dar au mai înainte de a fi cinstiți în viața fetei, și căci altfel riscă să vadă toată viața lui scaune de spațiu într-un magazin de mobilie. Într-o zi poate fi expresiv și firesc la fost d. Pătru în Henri Calvel, star d. C. Ionescu ne-a dat un Balthazar mondain, practic și vicelân, vașă cum l-a văzut autorul.

Rolul Bertei a fost susținut cu multă grație și adevăr de d-ra A. Cîrjă. După „Andromaca”, — rol cam nepotrivit pentru talentul d-sale, în care totuși a înțeles toate așteptările printr-un succes neașteptat, — acesta a fost al doilea rol mai mare ce i s'a încredințat în timpul stagiunii. Calitățile d-sale de artistă inteligentă și cu mult temperament s'au evidențiat și în Lea din *Manasse*, unde ne-a impresionat cu un joc sobru și pasionat.

Manasse (nu vă speriați: s'a reprezentat în sala ciroului Sidoli) e, după teatrul lui Caragiale, cea mai bună piesă scrisă în limba noastră. Toate tipurile de evrei, trăesc. Zelig Șor, dacă piesa s'ar juca mai des, ar fi tot așa de popular ca Nae Cațavencu și Cetățeanul turmentat. Bătrînul *Manasse* e cea mai impunătoare figură de evreu sectar și idealist, cum se zice că există destui în țara noastră și aiurea.

Nu știu dacă autorul s'a gândit mai mult la tendința de cit la zugrăvirea dramatică a realității, nu știu dacă piesa, reprezentată, are în sufletul unui evreu chiar efectele țintite de autor sau tocmai efecte contrarii și neprevăzute, — știu atât că pe mine m'au impresionat, mai presus de orice, profunda durere și rara *onestitate artistică* a lui Ronetti Roman. În orice caz, efectele sociale ale acestei piese sînt așa de puțin simțite și emoția pură așa de mare, încît am regretat că „*Manasse*” nu se reprezintă mai des. A trebuit s'o vedem numai o singură dată în anul acesta, doar grație unor împrejurări locale și excepționale.

Di. Cîrjă, în fața unei săli neobișnuit de pline și secondat de cei mai buni artiști ai Teatrului Național, și-a susținut cu amploare creațiu-

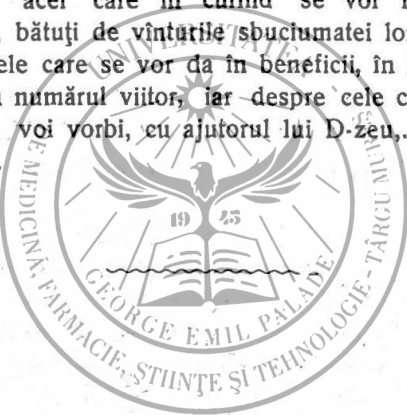
nea sa în rolul bătrînului înțelept. Despre ceilalți artiști am vorbit aiurea, afară de d-rele *Horga* și *Munte* și d-na *Profir*, care au interpretat conștiincios rolurile ce li s'au încredințat. D-na *Euf. Momuleanu* a fost bine în rolul d-nei *Cohanovici*. Nu pot să uit jocul d-sale extrem de simpatice din „Lumea în care ți se urăște”, —după cum menționez și interpretarea inteligentă a d-lor *Cuzinschi* și *Demetrescu* în „Crimă și Pe-deapsă” piesă despre care n'am vorbit, și în care d. *M. Popovici* a jucat pe zidarul *Mitka*, surprinzător de bine.

Dintre elementele mai nouă, d-nii *Damira* și *Slavnicu* s'au distins mult în timpul din urmă iar d. *Calmuschi* a fost satisfăcător în tot ce-a jucat. D-sa, care e atât de june, se află în continuu progres.

Stagiunea s'a sfârșit. Observațiile severe, folositoare la începutul stagiunii, trebuie acum să facă loc laudelor bine meritate, —ca o infimă satisfacție pentru acei care în curînd se vor împrăștia și se vor duce, care încotro, bătuiți de vînturile sbuciumatei lor vieți.

Despre piesele care se vor da în beneficii, în timpul acestei luni voi vorbi poate în numărul viitor, iar despre cele care mi-au scăpat și în această cronică, voi vorbi, cu ajutorul lui D-zeu, ... în timpul stagiunii care va să vie.

G. T.

Cronica veselă

Romanța gramofonului

Eu sint un genial amestec
De Poezie
Și de Proză,
Eu sint extrema intrupare și ultima metamorfoză
A Spiritului, care luptă de zeci de veacuri să supue
Materia
Din care zilnic își modelează o statuă...
Eu sint un sarcofag de note imbalsamate,
Un album
In care-o primadonă moartă
Dă
Gratis
Un concert postum.
Prin mine mor ca să renască, vibrații pentru mai târziu, —
Eu sint ce n-am fost niciodată
Ș'un sfert din ce era să fiu !...
Un capelmaistru invizibil comandă plniei sonore
Trei game ultra-violete
Și alte trei multicolore, —
Pe cînd bagheta lui ocultă, schițînd frenetica măsură,
Inscrie notele în aer pe-o 'nchipuită partitură...

Pornesc metalice acorduri și 'n ritmul unui danț romantic
 Se 'nnalță
 Cresc tumultuoase ca o tempestă pe Atlantic,
 Apoi coboară
 Se 'ntretae
 Și mor subit, — ca un ecou
 Produs de sborul unei muște în cavitatea unui ou...
 Eu sint un mecanism precoce,
 Sint o cutie ventrilocă —
 Un fericit concurs de piese-cu acțiune reciprocă :
 Șurupuri
 Ace
 Manivelă, —
 Sint arcul primului avânt,
 Trompetă
 Placă
 Diafragmă
 Și — darăcuștience măi sinti...
 Dar plăca se învârteste într-o unică — unspertutun mobile...
 Pe ea și-au imprimat scheletul atitea sunete fosile,
 Prin care oamenii de mână vor ști că un lucru străbunii —
 Căci,
 Ce e placa?
 E un zero în exercițiul funcțiunii,
 O nulă perforată 'n centru,
 Un ghem de note,
 O tipsie
 — Din Be icare doarme în romanță căzută în catalepsie,
 E o spirală fecundată de virsful unui ac-vinginte
 Caruso
 Patti
 Batistini
 Și tragicul Șaliapin!
 —

Eu sint... Dar nu...

Antichitatea mi-a imprumutat un nume straniu.

Din trei silabe—

Frontispiciul universalului cavou...

Eu sint Trecutul care geme, cu rezonanța unui craniu

In golul căruia Viața își cîntă ultimul ecou.

G. Topîrceanu

UNIVERSITATEA UMBRELA

Eri a fost sărbătoare.

Cu permisiia domnului șef, dimineața la 10 și 55 m'am urcat in expresul Constanța-București. Am ajuns in gara de Nord la 12 și 30.

Chiar la esirea din gară, ceața groasă de afață mi-a pus mîdoala in suflet. Dar nu mai aveam incofiro. Nu era să mă întorc inapoi. Mă urcai în tramvaiul cu No. 1, și după un sfert de oră de echilibristică pe platformă, între un comisar de poliție și un domn solid, cu mîsteața neagră, groasă și teпоasă, mă coborî in piața teatrului.

In craș ceața se ridicase, dar cerul era acoperit de nori amenințatori, și din cînd in cînd picături de ploae cădeau, răsufînd sinistru pe fundul tare și pe borurile palării mele.

O apucaî la dreapta pe Călea Victoriei. Există ocupație mai plăcută, decît să caști gura pefă vitrine și să privești cu interes și vîde-bună la trecători?

Iată-mă ajuns la Bulevard. Nu cunosc capitala. Nî ndrăznind să mă aventuriez in altă stradă decît Călea Victoriei, trec pe cellalt trotuar și o iau inapoi spre teatru și palat.

Intr'o vitrină, un eventualiu negru de umbrelé, îmi atrage atenția. Reclămă 9.95

Uite o idee! mă gîndesc eu, mai ales că vremea-i a ploae!

Intru deci in prăvălie. De după teighea mă întîmpină o domnișoară cu fața rumea.

— Ce dorește domnul?

— O umbrelă, reclamă duduie (in asemenea împrejurări nu uit niciodată că sint Moldovan).

— Numai de cît! și, cu mișcări pline de grație, domnișoara scoase dintr'un saltar obiectul cerut.

— Ce fel de mîner dorește domnul? De os, de metal, sau de argint oxidat? Acesta de argint costă numai cu doi lei mai mult, dar e mult mai practic și mai elegant.

„A? Așa era vorba?! 9 și 95 fără mîner?“.

Desigur, am preferat mînerul de argint. Era mai practic și mai elegant!

N'am purtat de cînd sînt nici baston, nici umbrela; și nu-mi era îndămină acuma. Incercai să mă sprijin la fiecare pas în umbrelă, ca toată lumea. Dar, nu sînt deprîns să umblu în trei picioare.

Cu toată silința mea să acordez mișcările celor trei membre, călcam în străchini. Mă hotărîi să merg în două picioare, ca de obicei. Apucați cu dreapta mînerul umbrelei și începui s'o învîrtesc ca aripele unei mori de vînt; întăiu mai încet, apoi mai iute și mai iute—„Perfect! Am nimerit-o!“.

Dar, o pocnitură în spatele meu, o vibrație transmisă prin umbrelă și... moara se opri. Aripa atînsese pălăria tare din capul unui domn modest îmbrăcat, și i-o aruncase cît-colo.

Mi-am cerșit scuzarea printr'un „pardon“ mîeros de dulce.

Domnul, om de treabă, nu se supăraseră. Ștergîndu-și pălăria cu mîneca surtuçului, cu un zîmbet care voia să spuie, că întimplarea îi făcea mare plăcere, mă asigură că:

— Nu face nimic!

Văzînd că era primejdios să-mi întrebunțez umbrela în chip activ, introdusei mîna cu mînerul de argint în buzunar, ținîndu-mi umbrela în poziție orizontală, întocmai cum obișnuiau cavalerii din vechime să-și poarte spada.

Mi-am continuat drumul spre șosea. Trecătorii, perindîndu-se pe dinnaintea ochilor, îmi sugerau fel-de-fel de gînduri.

— Uite un maior de infanterie cu cioc Napoleon III, cu pînçe-nez pe nas, cu un chipiu cam boțit și mantaua-roasă la cheutori. Trebuie să aibă casă grea bietul militar!

— Iată și-o guvernantă mînișoasă tirăște de mină un băiețel cu ciorapi scurți. Ștregarul pășește pe pietrele ce tivesc marginea troturului, silîndu-se să nu calce alătura pe asfalt.

Mă feresc să fac loc.

O icnătură grozavă mă face să mă cutremur. Eram în dreptul unei berării. Făcînd loc, printr'o mișcare prea bruscă, guvernantei și băiețelului, era cît pe-acî să împlîntez vîrfurile umbrelei mele în abdomenul, moale și umflat al unui burghez, ce tocmai eșea pe ușa stabilimentului.

Burghezul se făcu, din stacojiu, vînat la față. Căscă gura arătîndu-și dinții stricați, dar, o închise la loc, fără să scoată vre-o vorbă, mulțumîndu-se să mă săgeteze din ochi.

Se vede că nu era Român de-ai noștri; nu pot înțelege altfel, cum de nu și-a adus aminte de cele sfinte.

N'avui curaj să-mi cer scuze, și-mi continuai drumul, mai departe, într'o stare de supărătoare umilință.

Iată-mă ajuns la șosea.

— Ce de lume, Domnule! Păcat că-i așa de 'nchisă vremea! Automobile, trăsuri, călăreți, bicicliști fără sfârșit.

Erau curse la hipodrom. Am fost și eu. Am pariat cinci lei pentru Gladiator, dar l-a bătut Steluța lui Marghiloman c'un cap și jumătate

Cînd m'am întors în oraș, se făcea sară. Alesei restaurantul cu aspectul cel mai puțin intimidant, îmi luai un aer degajat și intrai.

M'am așezat la cea dintăiu masă liberă. Restaurantul gema de lume. La masa de alături era o doamnă, sau o domnișoară, cam prea decoltată și cu o pălărie imensă în cap.

Tot timpul mesei, vecina mea m'a privit cu o măgulitoare atențiune, ceia ce m'a făcut să mînc în ochii în farfurie și să mestec cu gura închisă.

După masă, luai o cafea neagră, plății, îmi aprinsei o țigaretă, și cu multă prestanță, mă 'ndreptai spre cuier să mă îmbrac.

Ași fi avut o eșire foarte demnă, dacă chelnerului, din malițiozitate, nu i-ar fi venit în minte să-mi fie pardesiul. Atîta atenție mă fistic. După ce îmbrăcăi repede mîneca stîngă, mă căzîni un timp, să-mi introduc mina dreaptă în buzunarul de la piept, scăpai țigareta din dinți și mă repezii spre ușă imbușorat la față și fără să 'ntorc capul. Mă simțeam sfredelit pe la spate de ochii ironici ai celor din restaurant.

O tusa violentă mă făcu să-mi aduc aminte de vecina de masă. Sărmana se 'necase silindu-se să-și stăpînească veselia.

Imi venii în fire, cum se cade, de-abia prin dreptul palatului.

Mă liniștisem, uitasem de împlinirea dela restaurant, dar tot parcă nu mă simțeam bine, parcă mă stinghereau mînile. Incercai să le țin pe amîndouă în buzunar, să le port libere, virii dreapta la piept, între doi nasturi ai pardesiului... Degeaba. Nu-mi era îndămîină; parcă-mi lipsea ceva din mîni... „Aaa!! Umbrela! îmi fulgeră prin minte, am uitat-o la restaurant!“... și, mă oprii brusc în fața unei doamne în negru.

Nu știu ce expresie o fi avut fața mea în acea clipă supremă, dar, doamna în negru se feri, îngrozită, în lături, ca la vederea unui asasin cu cuțitul în mîină.

— Ce să fac acum? Să mă'ntorc s'o iau? Imi era frică să nu întîrzii la teatru, uude eram hotărit să petrec restul sării.

— S'o las până mine? Nu se poate; se perde. Mă hotării să mă'ntorc.

„Iar dau cu ochii de chelner“.

O pornii înapoi spre restaurant, întinzînd din ce în ce mai mult pasul. Dela o bucată de vreme, băgai de samă, c'avem în față pe

doamna în negru. Crezându-se urmărită, se grăbea din răspuse să scape. Incercai s'o întrec. În zădar. Nenorocita începuse să alerge aproape.

Ca să n'o năcăjesc, trecui strada pe cellalt trotuar. Doamna în negru se opri în loc privind-mă fix. Atunci, ca s'o liniștească, îi zimbii cu bunăvoință:

Nu știu cum și-a explicat dumneai manevra și zimbefii meu, dar o văzu, că se întoarse, deodată, și disparu în cea mai apropiată prăvălie.

Strălucește succes! Nam ce spune!

Cum am intrat pe ușa restaurantului, chelnerul (era om cum se cade în fond) îmi și întinse umbrela. Mulțumii! Ce bine! M'a scutit de explicații!

Într-o goană o porții spre teatru. Pe la jumătatea drumului începuse să picure.

Ehei! Ce mi pasă! Ce senzație plăcută avui, când întrebându-mi pentru prima oară umbrela, iam apăsas pe buton și am simțit rezistența telurilor.

Mergeam cu pași luți și mari, privind în sus cum se împetritea de picături pînza întinsă și nouă.

Cînd am ajuns la teatru nu mai era nici-o particică uscată pe toată fața umbrelăi.

„Să mai plătesc garderobă? Pardesul mi-l subțire. Nu face!”

Am intrat. Locul meu era la cap de bancă, fotoliurile din stînga nu erau ocupate.

—Cui ătit mai bine!

Nu așteptai mult și cortina se ridică. Se juca o comedie, care dela început mi-a fixat toată atenția. Numai umbrela jilavă mă distra în chip neplăcut. Incercai s'o țin între picioare, sprijinindu-mi minele și bărbia pe miner. Trebuia să stau cu picioarele rășchirate într-o poziție nefirească. Mă hotărîi s'o țin la dreapta mea la oarecare distanță, cu virful sprijinit în dușamea și apăsînd cu palma minei pe miner.

Deși simțeam că mi amortește brațul, îmi era mai bine așa, și puteam urmări cu toată atenția, cele ce se petreceau pe scenă.

Într-un moment de deosebit interes dramatic, uitai însă de ticăloasă umbrelă, care profiind de această, îmi scăpă de sub mină și căzu cu zgomot pe parchet.

Toate capetele din fața mea se întoarseră, arătîndu-mi un număr îndoit de sprincene încreșite și de ochi furioși. Domnul căput, din față, sisii cu minie.

Ridicai cu dezgust de jos umbrela plină de praf, și după un mic compromis cu propria-mi conștiință, o pusei între spatarul și fundul, ridicat în sus, al fotoliului liber de lîngă minie.

Tocmai, pe cînd domnul marchiz, ce se nimerise, întâmplător, în

dosul paravanului, auzea și vedea prin oglindă tot ce vorbea și făcea doamna marchiză cu Bulandra, fui ridicat în picioare de un domn mărunț și chel, în redengotă de gală și fui strivit de speteaza fotoliului și călcat pe bătăături de consoarta dumnealui: o cucoană groasă în rochie de postav alb. Au cam întârziată, cum spunea dumneaei.

Marchizul și durerea ascuțită în bătăături, mă impedecară să-mi dau seamă de împrejurări.

Imi adusei aminte cu spaimă de umbrelă, după ce domnul și doamna luaseră loc în fotoliurile din stînga mea.

Restul actului a fost, pentru mine, tragic. Cucoana nu se așezase chiar de tot pe umbrelă.

Cu ochii spre scenă, chipurile urmărind cu nevinovăție desfășurarea acțiunii, cu mină pe minerul de argint oxidat, cu inima palpitînd și cu zvicnituri la tîmple, începu să trag, piiiinișor, spre mine.

Doamna făcu o mișcare... Crezui că mă prăbușesc!

Renunțai la orice altă încercare la fel, așteptînd liniștit (!) sfîrșitul actului. După căderea cortinei perechea de alături se ridică să iasă din sală.

— Doamne, îndură-te!... Nul n'au băgat de samă!

Ii lăsați să treacă, lipindu-mă de spătar, și eșii și eu în urma lor.

În culuoar, îndrăznii să-mi furizez privirea spre fusta doamnei.

— Dumnezeule! Pe postavul alb al fusteii și pe fondul luminos al conștiinței mele, se desenau lămurit două pete cenușii, una mai mare și una mai mică!

Ca un Cain urmărit de răzbușarea divină, am fugit afară, la aer. Restul vremii, până la ora trenului, o petrecui zbuciumîndu-mă în chinurile remuscărilor.

La 11 și 50 m'am urcat în vagon și la 1 și 25 am sosit în stație la noi.

După o noapte de nesomn—iată-mă la post.

Umbrela nouă, cu minerul de argint oxidat și-a continuat călătoria, singură, ținută de stăpînul său, în rețeaua vagonului de clasa doua. *Virciorova-Constanța direct.*

Nu știu nimic pînă acuma de soarta ei, deși i-am spus, prin aparat, lui Florescu dela Constanța, s'o caute.

I. V. Nantou

Cronica Teatrală

BUCUREȘTI

UNIVERSITATE
TEATRUL NAȚIONAL

Lumină nouă. Titlul este, fără îndoială, frumos. Puține titluri și nume sînt frumoase; în afară de acela de academician, abia cunosc cîteva, demne de-o luare-aminte deosebită. Ași putea aminti Secotina „qui colle tout... même le fer, — care lipeste orice... chiar și fierul“, aparatele Kodak; pudra Malacéina; mașina de ras Tip-Top; kefirul—și tot să mai fie încă vre-o două-trei, necitate.

Crezusem un moment că „lumina nouă“ aspiră la un simbolism universal și că ar fi o cheie de aur cu care s'ar putea răsturna zăvoarele sufletului nostru ascuns. Mi se spusese că d. Zamfirescu a muncit la această capod'operă vre-o cincisprezece ani de zile, cam tot atît cît ar trebui Bucureștilor să fie rezidiți din temelie. Colaborarea timpului ar fi la un artist, o garanție de valoare, dacă s'ar întovărăși neapărat geniul cu răbdarea. M'am înfățișat dară la teatru cu atitudinea celui ce s'a pregătit o viață întreagă ca să vadă Pantenonul, Indiile și Egiptul.

Nu știu cum să destăinuesc mai inofensiv repulsiunea violentă ce am încercat-o pentru autor și senzația desamăgirii mele. Ideile ar trebui să fie o marfă improprie pentru o sofisticare atît de brutală.

Pe d. Zamfirescu nu l'am iubit niciodată. Preciozitatea emascu-
lată a poeziei sale nu m'a atras. Persoana sa nici atît, asupra căreia nu lipsesc nici informațiile precise; campaniile sale divorțate de duh, dar pline de prejudecăți, de răutate mărunță și țifnă, ni l-au făcut antipatic. Cu toate acestea „lumina nouă“ ar fi putut însemna ceva; se zice că insul fiziologic să transformă de mai multeori în durata unei vieți și d. Zamfirescu începe să intre în vîrsta venerabilă.

Această Lumină nu însemnează însă nimic. Prilej pentru bagatele căznite, pentru pedantism agresiv. Pofesismul pe care i-l atribuim piesei nu există. Drama d-lui Zamfirescu e pur și simplu scoaterea pe scenă a unui tratat de autosugestie și spiritism. Kardeck încrucișat cu Berneihm și Durville. E o scenă de levitație cu o masă mișcată din loc și cu vizita malefică a unui duh. Iluminarea unui portret din perete cu un bec electric drapat, e de un comic pueril, de panoramă. Mai este un strigoi într'o pivniță, pe care doctorul, personagiul central din piesă, îl hrănește, și care de fapt e un țigan ce face pe vedenia. Intr'altă scenă, de sugestie, obștia satului și o delegație de veterani cer,—Spurcatul știe de ce,—în același timp aceeași bucată stearpă de pământ. Tot prin sugestie doctorul (Soreanu) iubește pe sora (d-ra Tina Barbu) nevastei sale defuncte. Toate sînt tot din sugestie, magnetism și mesmerism. În definitiv d-ra Tina Barbu se călugărește, absolut fără loc nici motiv: sugestia!

Totuși autosugestia d-lui Duiliu Zamfirescu că a scris o piesă de teatru și încă o piesă interesantă a înfrînt regula pin'aci stabilită și n'a prea sugerat același lucru spectatorilor „serioși“.

Evident, ideea autorului e exactă; o bună parte din actele noastre nu-s decît reproducerea unui tip de act imitat cu și fără voe. Instrucția e sugestie; legile sînt sugestii; admirația e sugestie—și e o literatură întregă, în care trebuie datat și d. Zamfirescu, de sugestie, de reflex. Nu-i mai puțin adevărat că domeniul nesugestiei, ca să fie așa, e mult mai înlîns și că dintr'insul răsar toate valorile.

Însă pentru a dovedi de pildă realitatea și puterea sugestiei, trebuie construită o împrejurare în care să nu fie vorba de dînsa nici cînd. A smulge foile unei cărți de probe, de experiențe și a le da drumul într'o sală de spectacol să umble, nu e a scrie o piesă de teatru. Munca de 15 ani a autorului e sau o fanfaronadă sau o probă irefutabilă de justă-i putere.

Să vedem și întrucît se justifică acea „lumină nouă“, acel lucru nou și îmbucurător, acea bună veste de care se vorbește în piesă și care nu e decît... hipnotismul.

D. Zamfirescu zice că descrescînd credința (bisericească) și față de nevoia de înfinire a sufletului nostru și chiar a materiei noastre, noi nu ne-am mulțumit să ne oprim, ci căutăm să deșteptăm pricină nouă de credință în natură.

E foarte adevărat aceasta. Însă hipnotismul și celelalte *isme* nu-s un scop decît la mințile mărginite; va să zică teza e falșă, cînd i se dă mai ales generalizarea ce vrea să i-o dea d. Zamfirescu. Ele fac parte din mijloacele de investigație științifică, ele nu alcătuesc o religie sau o concepție filozofică.

Domnișoarele bătrîne și domni ermafrodiți rămîn, e adevărat, pe loc, dar nu de ei vorbește piesa.—Unde e „lumină nouă“? O vedeți d-v. undeva?... Și chiar de-ar fi, ea e vechia lumina, veche cît lumea a fost în istorie cît și în viața individuală.

Rămînem dar în credința că d. Zamfirescu a voit să facă ceva, nici d-sa nu știe ce, și că n'a reușit.

Atît de puțin lucru îi dă oare dreptul la agresiunea, de care face dovadă într'un articol apărut în *Minerva* dela 11 Martie? Căci jignit de aprecierile presei, d-sa crede util să adauge la operă un comentariu, cu convingerea că e mai lesne să te explici în 10 rînduri de gazetă decît în trei acte de teatru, și credem că are dreptate.

Să ne plimbăm puțin prin acest ciudat articol în care d. Zamfirescu se arată penibil de simțitor la liberul exercițiu al opiniilor. Serenisimă-i persoană nu admite să fie pusă în balanță; ea cere tron sau cel puțin un soclu. D. Duiliu Zamfirescu a dat ordin sever servitorilor săi să nu i se adreseze decît cu vorbele: Excelența Voastră, și: Domnule Ministru. Înțelegeți ce greu îi vine să nu fie tratat în literatură ca o Alteță Academică, Incontestabilă.

Se înțelege că în acest articol nu este vorba, dela cel dintâi pînă la cel din urmă rînd decît de Eu și de Mine Zamfirescu. Cea ce justifică, negreșit, unele bombasticități ca acestea:

„Cu alte cuvinte, lumea noastră romînească, agitată, crudă și ceva cam meschină, dar permanent și iremediabil personală. Nota aceasta a personalității, amestecată în viața publică, în politică și literatură este semnul inferiorității și al decrepitudinii“.

N'am adăogat niciun cuvînt la acest citat textual. În definitiv ar ajunge să cităm fără comentarii.

„E vorba de piesa Mea „Lumină Nouă“ ce se joacă la Teatrul Național. Mai toate ziarele s'au ocupat de dînsă, unele în bine, altele în rău; unele înțelegînd cîte ceva, altele neînțelegînd nimic“...

N'am înțeles într'o frază cu intenții excelente, o bucățică:

....„sau se poate deda la o coreografie regretabilă, cu dame îmbrăcate în iluziile pierdute de poeți“...

Keskeseksă?...

Se mai poate cita:

„sufletele oamenilor de treabă“,

Apoi:

„Din fericire, există în țara asta și oameni curați de gînduri (sic), cărora li se urăște cu mahalagisme sau fărînismul modern. Aceștia fug de lumea incultă și depravată a unei asemenea literaturi și se adăpostesc în trecut“.

Se știe că acest trecut, care n'are nici în clin nici în mîncă cu piesa—e doară hipnotică și modernă—a fost și foarte cult și neînchipt de moral. Căci este și o lege, mulțumită căreia cu cit te întorci spre ne-civilizație cu atît omenirea e mai sălbatecă, altfel zis mai înălțată și mai pură. Țări ca Rusia și Asia mică, incomparabil mai culturale decît Franța, sînt la 'ndemîna noastră ca să ne încredințeze de aceasta.

„Eu personal nu tolerez (vorbește Excelența Sa) să se amestece

politica în literatură, să se facă poezii prin care să se asmuțe o clasă socială împotriva alteia sau să se mineze (o, clișeu!) la temelie, ideea de Stat“.

Atunci nici cei acuzați nu fac politică în literatură, de sigur.

Tot Excelența Sa în rîndurile următoare distribue și puțină glorie:

„Poate să vină însuș d. Spiridon Popescu cel cu Moș Gheorghe la expoziție și dacă va avea talent îi voi întinde cununa de lauri Eu cel dintâi“.

Să vină, se înțelege, la Excelența Sa.

Mai departe:

„Insă cum ziceam mai sus, spectatorul trebuie să fie inteligent“.

E ușor de priceput pentruce. Pentruca să nu-și dea seama că „Lumină nouă“ e o „lucrare“, cum zice autorul, de care cu plăcere s'ar fi lipsit.

„El trebuie să fie inteligent și de bună credință. (Mai era un și). Cînd Eu mă încred într'insul și-i aduc o lucrare care este rodul unei munci îndelungate și cînd actorii o joacă la perfecție, spectatorul trebuie să fie om de treabă (sic), să vină la teatru cu respect și reculegere. Decadenții și zeflemiştii să meargă în tripouri și lupanare“.

De zeflemişti aceștia presimții, trebuie să-i fie tare frică unui bărbat care pretează atît de minunat la ironie. Poate că d. Zamfirescu nu și-a exprimat toată ideea. Spectatorul venind la teatru ca să vadă și să audă pe Excelența Sa, ar trebui să se și împărtășească. E chiar de mirare că Excelența Sa n'a consimțit ca la ridicarea cortinei să se facă o steșanie cu aghiasmă, pe care să o fi slujit cu *Propriile Sale Mini*, rînsăși Excelența Sa.

„La mine să vină studenții, fetele tinere (cele bătrîne sînt rugate să se abțină), bărbații serioși...“ etc.

Cam imprecis.

D. Zamfirescu mai aude în același articol că *l'Indépendance Roumaine* ar fi publicat un articol „semnat de un anonim, care dărimă, cu violență și cu lipsă de urbanitate (— adorabil! —) piesa mea“.

Lucrul e făcut să-l surprindă. Pentruce? Mă rog cetiiți cu toată seriozitatea:

„Sînt însă sigur că articolul s'a strecurat fără știrea direcțiunei, de oarece d. Procopiu este colegul meu în comitetul teatral,—iar d. sa care este un bărbat remarcabil (stil urban) a asistat (sic) la citirea piesei, a asistat la repeșirea generală a comediei „O amică“, pîrînd a o gusta și, în prezența mea, a dat la telefon un cuvînt amabil cronicarului dela ziarul său“.

E un pasagiu fenomenal!

Excelența Sa sfîrșește articolul rugînd publicul să asiste la reprezentarea piesei *Lumină nouă*, vreme de 14 ani.

„Rog pe domni... să nu se grăbească a se rosti în 14 minute,

asupra unei încercări la care am lucrat (la care m'am încercat) 14 ani. Ii mai rog să meargă la a doua și la a treia reprezentatie"...

D. Zamfirescu are o scuză în acest apel la eternitate. D-sa nu cunoaște, sînt sigur, mizeriile cronicarului teatral, expus să ia parte o seară, o singură seară, la reprezentarea unei piese ca *Lumină nouă*.

Intrucît mă privește, prefer plăcerii de-a vedea-o încă odată, să o declar genială pe nevăzute.

Hamlet.—Sala gemea de lume cel puțin tot alîta cît și lumea ge-mea de sală. Pe la orele 10 năduful care ne răfuia, al premierei, ajunsese gros ca bumbacul și dacă-ți întorcea-i capul pe scaun ca să zic așa, simțeai că și se frecau obrajii de atmosferă, ca de o căciulă pînă la urechi.—Unde sînteți voi, binefăcătoare ventilatoare! ar fi putut striga deodată poetul sau poezii din sală, interpelînd de sub loja directorială bolta teatrului sub care fierbea de vie galeria.

Sala s'a deschis pe la 7 jum., corîina s'a ridicat la opt; era ora unu din noapte cînd d. Bulandra, rînit, își dădu însfirșit sufletul scenic, pe tronul deșert al Danemarcei.

La intrare se petrecea un lucru extraordinar. Ușa din slînga clădirii pîrîia, cu zidul întreg, sub opintirile grandioase ale unui popor fenomenal. Filaretul, Oborul, Gara, Filantropia și alfe vestite margini și suburbii bucureștene își trimiseră bravii lor reprezentanți. În gloata deasă ca o alifie sau ca un magiun, se zbăteau tragic tipurile vechi ale Capitalei în portul lor de mustață, de neg cu păr și de cercel în ureche,—disperate. Am auzit strigătul „Imi ese sufletul“ zis cu o violență sinceritate. Cetățenii se înghlonteau și mergeau de-a'ndărătele. Deosibeai în jurul cămîlilor care puneau ostroave cu moș în viermăria publicului, breslele și meseriile, care strîmbă pe om și-l aduce dintr'o încheetură oareșicare. Frizerii, tîmplarii, onorații dricari, au pentru Shakespeare un cult nemaipomenit. Și în acest norod erau și soldați artilerîști, care-și dădeau toate ostenelele, și ei, să ajungă în rîndurile dintăi. În timpul reprezentației acești entuziaști vor face adeseori o gălăgie a tot stăpînitoare. Se vor persecuta îndeaproape. Vor rosti cuvinte sacramentale, triste pentru auzul lojilor în care sticlește elita. Unii din ei vor țipa chiar actorilor de pe scenă, într'o clipă de șoapte și de taină „Mai tare!“ — ca la întrunirea lor pe culori.

Hamlet e într'adevăr un vechi amic al Bucureștenilor. El a fermecat întotdeauna mahalaua. Cu *Contele de Monte-Cristo*, cu *Piticul de pe Bulevard*, și cu *Ocolul Pămîntului în 80 de zile*, Hamlet alcătuia un șir de miracole care trebuiau neapărat cunoscute. Cine nu văzuse pe Hamlet trecea în ulița lui de mîfocan. De două ori se duceau ei la teatru, mahalagii — la Paști și la Crăciun, și atunci trebuia, cel puțin odată să se reprezinte dacă nu *Curcanii* lui Ventura cel puțin Hamletul lui Shakespeare.

Imi amintesc că băeții de băcănie începuseră, servind icre de crap

și „o țucă la Domnu“ să intoneze ca Nottara, să se vaete ca dînsul, să-și frece vocea cu asprime și tremolo, de coșul gîtlejului. Uneori surprindeai, pe lîngă salamuri și „varnavici“ sau chiar „carnavici“, — un funcționar comercial cu față verde, în atitudinea lui Nottara, cînd strigă Ofeliei: „La minăstire!“ . D. Ranetti încă nu găsise pe acel nimerit „Tu bei ori tu nu bei“, cu care artistul Brezeanu se exprimă, în fața unei butelii desinate, pe englezește.

Pentru mine, Bucureștean, din nefericire, — o zic pentru Ieșeni, — revenirea lui Hamlet mi-a deșteptat un rînd întreg de imagini, care, nobile sau vulgare, fac parte din patrimoniul sufletesc, și care oricum ar fi ele, îți plac fiindcă au fost cîndva și ele... D. Bacalbașa a trezit din repertoriul socotit înmormîntat, o sumă de piese, la care, te miri cum direcția renunțase, ca de pildă acel *Amor și Viclenii* al d-lui Negruzzi, atît de curios cu limba lui și cu versurile-i albe, și dela care încoace literatura romînească a făcut, niciodată nu se vede mai bine, o sforțare de literarizare, profundă.

N'o să ne mai apucăm să povestim istoria prințului Hamlet, asupra căruia Jules Laforgue a scris la rîndul lui o pagină minunată în povestirile sale.

Noutatea zilei este interpretarea cu d. Bulandra, care aduce în acest rol plastica elastică și fină a unei siluete de efeb, cu dezavantagiul totuși, al figurii, fără de profil. Scena duelului e frumoasă pentru cele două corpuri tinere, armate de două sveite floare. Și pretutindeni în definitiv, pasul, mișcarea șoldurilor, aplecarea pe un braț, ridicarea minii, au favorizat în special pe d. Bulandra.

Însă acest actor a dat o interpretare prea muncită și săltăreț frămîntată — și agitatea lui, potrivită uneori în genere, nu corespunde înfățișării literare, din text. De altfel, părțile adînci ale cuvîntării lui, sau nu le înțelege sau le-a jertfit grabei. Hamlet are unele cuvinte care spuse într'un anumit fel trebuiesc să dea senzația unei vaste zări, și o suspensie religioasă în cugetare. Mai pe toate acestea d. Bulandra le-a lăsat pe rîndul al-treilea și s'a preocupat în special de gimnastica gesturilor.

Dimpotrivă d. Nottara este prea placid și nu lasă impresia de nebulă voită, ca tînărul său urmaș. Însă d. Nottara pricepe mult mai bine miezul unei rostiri și știe să scoată 'n lumină filozofia prințului melancolic. Cea ce face că trebuiesc văzuți amîndoi. Ar mai lipsi poate și un al-treilea, un Hamlet—Soreanu, care ar implini și mai bine simetria nuanțelor. Ideia de a se juca, precum se zvonise, de cîtră patru actori, rînd pe rînd, rolul lui Hamlet are o deplină justificare la rampă.

Traducerea însă, aceeași ca pe vremuri, o traducere și școlărească și urfă, textul, dezonoarează două literaturi deodată: pe cea engleză dimpreună cu cea romînească. Prea numeroși nu vor fi nici azi bunii traducători, ba mi s'ar fi spus chiar că sint foarte puțini. Se scrie însă într'o limbă cu sens astăzi, capabilă de orice expresiune, și totodată bine ajustată, solid împietrită și a venit poate momentul ca scriitorilor noștri să

li se încredințeze sarcina de-a traduce în pagini definitive operele clasice atit de masacrate pîn'aici.

Exodul artiștilor. — Se petrece în teatrul nostru același lucru ca și în presă, unde mai niciun ziar nu se poate lăuda că a format un rînd de colaboratori și că-i întreține în legăturile de colegialitate și de prietenie care ajută și înșilor să se razine, și ideilor să se adîncească și să se precizeze, și presei în general să-și ridice nivelul. Ziaristii sînt niște simple instrumente, în genere fără convingeri, fără perseverență, pe care îi închiriază, de bună seamă, muncind cu ziua, cu luna, cu anul, pentru un steag care nu este al lor, și fără niciun dor. Prea puțini sînt aceia pe care mai mult împrejurările decît o regulă, i-au adunat cităva vreme la un loc.

E, de sigur, un rău fel de-a înțelege chiar interesul mișcărilor puse la cale. Cu o indiferență egală direcția unui ziar angajează sau congediază un redactor și avem pilde de ziaristi care într'un singur an de zile au trebuit să slujească trei și patru concepții politice deosebite. Ziaristul nu se vede legat prin nimic de casa în care lucrează din întimplare.

Artiștii, în același fel, pribegesc dela un teatru la altul, și compromit din punct de vedere artistic însăși meseria lor.

Azi în București teatrele sînt trei la număr: e Naționalul, singur, bine și durabil stabilit, care dă actorilor săi, cel puțin în parte, garanții. E Teatrul Davila, unde actorii se duc și de unde es. cite un cîrd deodată, în anume epoci. Și mai e Teatrul Comoedia, cu o administrație exemplar de orientală, care excelează să nemulțumească pe cei ce vin în atingere cu dînsa.

Teatrul Davila pierde acum pe d. Radovici, ca să pomenesc numai de unul. Teatrul Comoedia, care printr'un noroc inexplicabil și nemeritat a putut reuni cîteva talente reale, e pe punctul de-a pierde, afară de Manolescu, pe toți ceilalți mai buni din trupă, care se îndreaptă către Național, unde și trebuie să se găsească actorii cei mai de merit.

Nu-i de mirare dacă unele teatre merg atit de rău. Casele industriale cele mai productive sînt acelea care în recrutarea personalului și interesarea progresivă a colaboratorilor adoptă o normă de altruism și dreptate. În unele fabrici ciocanele cad ca un răsnet de veselie și cordialitate: acolo lucrătorul și patronul au interese comune și fiecare visează la perfecționarea, la extinderea uzinei.

Viața în definitiv nu-i un lucru atit de desprețuit încît să țî-o împrăștii tuturora, iar pe lîngă înclinarea specializării minuțioase, omul caută din fire organizarea și dependența onestă, în care el se întărește și se desvoltă.

E de prevăzut că în curînd toți actorii de talent se vor găsi grupați la Teatrul Național...

T. Arghézi

Scrisori din Bucovina

Rezultatele recensământului din 1910

La 31 Decembrie 1910 s'a făcut în toată Austria recensământul poporului. Datele adunate în provinciile împărăției s'au trimis comisiei statistice centrale din Viena.

Pela mijlocul lunii Aprilie 1911 s'a publicat o parte a datelor statistice (Vorläufige Ergebnisse der Volkszählung von 31 Dezember 1910).

Din această publicație aflăm că *Bucovina* cu 10,440 km. p. are 158,918 case de locuit cu 177,451 economii și 801,364 locuitori (față de 142,933 case în 1900 și 98,096 în 1869; față de 158,640 de economii în 1900 și 113,275 în 1869; față 730,195 în 1900 și 513,404 locuitori în 1869). De aici rezultă că dela 1900 până la 1910 s'au zidit în Bucovina 15,985 case (+11·2%), numărul economiilor a crescut dela 1900 la 1910 cu 18,811 (+11·9%), iar numărul locuitorilor a sporit în deceniul ultim cu 71,169 (9·7%).

În Bucovina locuiesc pe un km. p. 77 locuitori; între cele 17 provincii ale Cisreithaniei Bucovina ocupă în privința densității populației locul al 9-lea; cu un deceniu în urmă Bucovina ocupa locul al 8-lea.

În mediu locuiesc în Bucovina în 1910 într'o casă un locatar cu 5 locuitori, iar o economie avea în mediu 4—5 locuitori.

În privința administrativă Bucovina se desface în 11 prefecturi și un oraș cu statut propriu (*Cernăuțul*) și aceste iarăși se desfac în 336 comune (la 1900 erau 336 comune și 197 teritorii dominicale, care acum au dispărut fiind atașate comunelor cărora le aparțineau).

În privința judiciară se desface Bucovina în 19 districte judecătorești (față de 17 în 1900 și de 15 în 1869).

Din cele 336 comune urbane și rurale ale Bucovinei 1 are între 50,000 și 100,000 (*Cernăuțul*) cu 86,870 locuitori +2.914 militari), 3 au între 10,000 și 20,000 locuitori și anume: *Rădăuțul* cu 16,543 locuitori +350 militari *Suceava* cu 11,539 locuitori și *Storojinețul* cu 10,335 locuitori; 24 au între 5,000 și 10,000 între care comunele rurale *Cuciurmare* cu 9,716, *Boian* cu 7,438, *Vicov-de-sus* cu 7,415, *Bosanci* cu

5,850 locuitori; 95 comune au între 2,000 și 5,000 locuitori, între ele și cele mai mici târguri ale Bucovinei *Zastavna* cu 4,644 și *Solca* 3,276 locuitori, iar restul de 213 comune au sub 2,000 locuitori.

În timpul dela 1900—1910 au emigrat din Bucovina 32,126 locuitori. De oarece în Austria nu există încă o statistică a emigrărilor și imigrărilor, cifra aceasta s'a putut fixa numai prin o procedură indirectă. La 1900 avea Bucovina 730,195 locuitori, dela 1900—1910 au fost 103,295 nașteri de unde ar fi rezultat pentru 1910 suma de 833,490 locuitori. Lipsa de 32,126 locuitori trebuie scrisă pe contul emigrărilor.

Interesantă e în privința aceasta statistica comparativă a celor 40 de ani din urmă: între 1869—1880 Bucovina a avut un plus de 13,019 locuitori, între 1880—1900 un minus de 784, între 1890—1900 un minus de 13,644, iar între 1900—1910 un minus de 32,000 locuitori.

Aceste date și altele de felul acestora, care vor urma, au în mare parte numai un interes științific și de aceea publicarea lor a fost trecută neobservată. Cu mare nerăbdare se aștepta și se mai așteaptă încă în toată Austria publicarea datelor relative la *limba de conversație*, sub care numire se ascunde în mod diplomatic *naționalitatea* locuitorilor din Austria. Lupta de naționalitate și-a ajuns în Austria apogeul. În țările sudetice lupta dintre Slavii care cuceresc și Nemții care se apără e pe cuțite; din pricina acestor certe interminabile toată activitatea parlamentului austriac stagnează cu anii și în parlamentul votului obștesc se amestecă nu odată reacționarul § 14 care păzește ca mașina statului să nu se oprească pe loc. Dar și în țările alpine lupta dintre Slavi și Nemți e aprigă; parlamentele provinciale stau pe loc oprite de obstrucția Slavilor. În Tirol Italianii luptă contra Nemților, iar în Litoral contra Slavilor. În Galiția lupta dintre popoarele slave, Poloni și Ruteni, e mai aprinsă decît oricînd. Și 'n Bucovina? Aceasta e doară Austria în miniatură!

Se înțelege deci dară că lupta în jurul numărării poporului s'a dat peste tot locul cu multă înverșunare și rezultatul numărării se așteaptă cu respirația oprită. Va fi o sporire sau o micșorare? În deosebi în Bucovina acest rezultat era așteptat cu mult interes. Românii s'au fost pregătit de astă dată ca să dea o luptă hotărîtoare pentru hegemonia în țară și lupta a eșit după însemnările noastre destul de bine. Dar de aici și până la rezultatul scris pe hîrtie mai era mult. Mai întăiu *limba de conversație* în loc de *limba maternă* sau *naționalitatea* e un fel de laț, în care comisarii emiși pentru numărarea poporului prind sufletele Romînilor. Despre obiectivitatea acestor comisari, care se recrutează din fel de fel de oameni, pregătiți și nepregătiți, nu poate fi nici vorbă. De aceea, cea dintăiu luptă crîncenă s'a dat în jurul numărării acestor comisari.

Dar odată listele umplute, după ce gospodarii și gospodinele au trecut prin focul examenului de limba romînă ținut de un comisar care nu știe romînește, după ce nu s'au plecat în fața teroarei jandarmilor,

care dictau din oficiu ce limbă vorbește gospodarul din Caciur-mare, Șerbînți ori Corcești, mai rămîne controlul autorităților administrative care la masa verde *adună și scad* după cum li se dictează de sus. Dar sus se crede că Bucovina e *îară rusească* și că de decenii se *românizează* pe un cap.

Pățiți și fripți din trecut Romîinii de astădată au organizat un adevărat serviciu de supraveghere. În părțile mai periclitate oamenii de încredere ai Romîinilor au făcut alături cu comisarul o listă a numărării ca să poată cotrola mai tîrziu „îndreptările” care s'au făcut în prefec-turile districtuale. În mod oficial nu cunoaștem încă nici azi rezultatele rubricii „*limba de conversație*” a numărării făcută la 31 Dec. 1910. Nici azi după un an de zile!

Totuși în publicitate a pătruns cîte ceva. Guvernul a trimis comitetului țării rezultatele sumare ale rubricii amintite. Cifrele au fost publicate de gazete, dar puțin comentate.

Se așteaptă rezultatele detaliate pe districte și comune.

După cifrele sosite la comitetul țării popoarele din Bucovina s'ar prezinta în modul următor:

	1900	1910	Spor
Romîinii	229,018	273,254	44,236
Rutenii	297,798	305,101	7,303
Nemții și Evreii	159,486	168,854	9,368
Nemții	63,336	65,935	2,599
Evreii	96,150	102,919	6,769
Polonii	26,857	32,205	5,348
Alții	10,112	11,396	1,284

Rezultatul e destul de satisfăcător, el ar fi fost și mai frumos dacă n'ar fi intervenit „controlul” autorităților care s'ar fi speriat de mulțimea Valahilor. E fapt sigur că dacă rezultatele numărării dela 1910 s'ar fi lăsat nemodificate, numărul nostru l-ar întrece pe cel al Rutenilor.

Romîinii nu s'au mulțumit de astă-dată să apere teritoriul lor, atăcînd în deosebi cu sistem enclavele rutene (se înțelege că numai pe hîrtie rutene) din districtele romînești și luptîndu-se vitejește în districtele mixte, ci au atacat și pozițiile sigure ale Rutenilor, trezînd la conștiința națională pe Mazili și Răzeși, care trăesc parte în grupuri compacte, parte împrăștiați în districtele rutene ale Coșmanului, Zastavnei, Vijnitei, Vășcăuțului și în districtul Storojinețului. În deosebi atacul acesta din urmă a fost pentru Ruteni surprinzător și foarte dureros. În cadastrul național s'au strecurat cu chiu cu vai cîțiva alegători romîni, care stau acum în contact cu deputații romîni. La numărarea poporului s'au declarat sate întregi pentru Romîni, iar urmarea a fost deschiderea de cursuri pentru învățarea limbii romîne. O lovitură de moarte după alta pentru Ruteni. Pentru reușita definitivă a luptei începute mai trebuia

un singur lucru : *unirea strinsă a rindurilor rominești*—dar aceasta lipsește.

Se înțelege că asupra rezultatelor numărării dela 1910, care sînt pentru noi de cel mai mare interes, voi reveni îndată ce se va publica o statistică detaliată.

*

În ajunul Crăciunului a apărut un nou ziar politic român. Se întitulează „*Viața Nouă*” și apare odată pe săptămînă (Simbăta) în formatul „*Patriei*”. Editor și proprietar al ziarului este dr. *I. Tarnavski*, predicator la catedrala din Cernăuți și deputat al curiei preoților romini. După cît se spune „*Viața Nouă*” e organul „*blocului*” de deputați romini.

≡

„*Blocul*” e o nouă formațiune politică în Bucovina. E gruparea—după cît se svonește—a deputaților romini „*apărăriști*”, conservatori și a celor ce nu aparțineau nici uneia din cele trei grupări politice romine. „*Blocul*” ar număra atunci 14 din cei 22 deputați romini și anume 7 deputați apărăriști, 3 conservatori, deputatul preotesc *T. Simionovici*, pe de altă parte ar rămînea 6 democrați, mareșalul țării *Hormuzachi* care, presupunem, că nu se va angaja în nici o parte, și dr. *N. Blindu*, care a eșit dela democrați și s'a declarat sălbatec.

Se vorbește și de fel de fel de alianțe și carteluri. „*Blocul*” se pare că va avea pe partea sa pe Nemți, iar democrații ar încerca să formeze majoritatea cu Rutenii, Polonii și Evreii. Cea mai frumoasă majoritate ar fi fost majoritatea romină, care însă nu se poate face.

Toate aceste combinații vor deveni actuale în momentul convocării dietei.

*

Dieta însă se pare că nu va fi convocată degrabă, spre dauna maselor largi ale tuturor națiunilor din țară. Guvernul temîndu-se de scandaluri—se zice—are prilejul binevenit de a nu-și turbura liniștea și nu convoacă dieta. Comitetul țării a hotărît acu în urmă să intervie pe lîngă guvern pentru convocarea dietei pe ziua de 20 Ianuarie, cel puțin pentru o sesiune de două zile. În aceste două zile ar trebui să se voteze proiectul zidirii unui nou palat al țării. Tare mi se pare că guvernul va zice nu.

*

Și din puținele funcții mai însemnate ale țării ce le aveau Românii până acuma în mină, pierd una câte una. Președintele consiliului cultural al țării, funcție destul de importantă într'o țară agricolă ca a noastră, a fost până acuma totdeauna un Român, întâiu *Tudor cav. de Flondor*, apoi *Al. baron de Hormuzachi*. Acuma va fi numit un Polon.

*

Bucovina are de câteva zile un *prezident* nou: contele *de Meran*. Șapte ani de zile a fost *prezident* al Bucovinei *Dr. Oct. de Bleyleben*. În urma numirii lui ca guvernor al Moraviei, a ajuns vacant postul de *prezident* în Bucovina.

Activitatea lui Bleyben în cei 7 ani cât a stat în Bucovina e săracă în rezultate trainice; ea a fost mai mult negativă: la plecarea sa din țară a lăsat situația mai încurcată decât oricând înainte. Cu toate acestea aici și-a câștigat titluri nouă pentru înaintarea sa: a ajuns consilier intim și Excelență, apoi în timpul din urmă i-a fost acordat un rang nou de nobilitate. Nu ne-a fost prieten, cea ce nu se poate aștepta dela un funcționar austriac, dar nici dușman neîmpăcat. Ne-a slăbit însă folosindu-se de vechea formulă diplomatică a birocraților austriaci: *Divide et impera!*

Contele *de Meran* e un nepot al arhiducelui Ioan, deci doară în strinsă legătură cu cele mai înalte cercuri ale monarhiei. Să așteptăm să-l vedem la lucru!

R.

MISCELLANEA

George Enescu

Despre concertele d-lui George Enescu, d-na Ana Conta Kernbach ne trimite următoarele întrebări pe care le publicăm cu plăcere :

De mare însemnătate și culturală și națională au fost pentru țara noastră ultimele concerte ale d-lui G. Enescu, atât prin scopul lor, crearea unui fond național de compoziție, cât și prin prilejul ce ni s'a dat să constatăm că Enescu nu e numai „marele artist Enescu“, ci un foarte mare artist.

Am avut norocul să-l auzim în două din aceste concerte : cel dela Iași și ultimul din București. Deși foarte osebite în compoziția lor și fiecare îndestulător să stăpânească reputația unui artist, aceste două concerte au fost ca două fețe ale aceleiași medalii, două înfățișări ce se întregesc spre a învedera o extraordinară personalitate muzicală. Concertul dela Iași ne-a arătat un artist virtuos, interpret neîntrecut, suflu inspirator și inspirat fără rival. Acel dela București ne mai vedește un compozitor care are multe de spus, un nestăpinit prisos sufletesc, un neistovit belșug de inspirație,—iar amindouă la un loc, o stăpânire maestră, la același artist, a tuturor mijloacelor de exteriorizare muzicală.

Enescu nu e numai un temperament neobișnuit, o putere stăpânitoare de suflete, dar și o inteligență rară, dispunind de toate procedeele de gândire, o inteligență la care darul de întregire, de contopire unitară a elementelor, e desăvârșit de cătră o egală putere de analiză. Aceasta am putut-o noi observa, mai ales la repețirea generală a concertului din București. În cele două compoziții de *Beethoven* și *Saint-Saëns*, orchestra se 'nterupea, se 'ntorcea îndărăpt. Enescu, deși cînta pe de rost, își relua firul orișideunde, fără cel mai mic punct de orientare. Numai cine-i muzicant știe ce 'nsamnă asta.

Asociațiunile de idei în muzică, făcute numai după legile succesiunii și a coexistenței, sînt mai ales în compozițiile de așa complexitate, ca concertele cu orchestră, un bloc grozav de greu de desfăcut. Îl stăpînești în întregime, dar foarte anevoie îl desfăci în elementele lui.

Dacă judecăm concertele aceste două, nu din punctul de vedere al valorii unui talent neîntrecut, ci din acel al desfătării tuturor, mai c'am zice că Enescu a părtinit... Iașul.

„A quelque chose malheur est bon“... Ce noroc pe noi că n'avem orchestră!... Enescu nestîngenit de nime și silit să se cheltuiască singur o seară întregă, ș'a adîncit într'atît în arta lui, că ne-a dat acel plus de vibrație, de viață, de vrajă... Priceperea atîtor pagini celebre, reculegere sfioasă, avînt, mîndrie națională, vibrație sufletească supraomenească... iată alîtea sentimente pe care ni le-a strecurat în suflet arcușul vrăjit. Dar și artistul poate fi mulțumit! Publicul, care căuta la el cu sîială, l-a ascultat cu evlavie, l-a petrecut cu gînd de recunoștință și dintr'un concert a făcut o sărbătoare de înfrățire, de contopire a mii de suflete, de obicei răsvrătite, sceptice și dușmănoase, într'un sentiment unic, de induioșitoare mîndrie. Cu ochii umezi și lacomi de bucurie își zicea fiecare: Enescu e al nostru, e de două ori al nostru, ca român și ca moldovan...

Reclamații

Cînd îți dai seama perfect că însușirile „cu care te-a înzesirat natura“ sînt destul de modeste și cînd vrei totuși să te faci celebru măcar în sfera actualității, ai un mijloc sigur: reclama.

Nu-i vorbă, sacrifici mult din demnitatea ta. (Stendhal scria într'o prefață, acum vre-o optzeci de ani: „autorul socotea cu neputință să obțină un succes, fără a se înjosi pe la ziare. Dar, cînd ajungi până acolo încît să faci temenele, trebuie să le rezervi pentru primul ministru“). Însă acela care pune mare preț pe demnitate și pe alte asemenea bagațele, trebuie să se mulțumească numai cu gloria postumă. Succesul *actual*, cam rar a fost al aceluia care se pot resemna cu o viață eminesciană de privațiuni și înaltă mîndrie sufletească.

Pentru reclamă, îți stau la dispoziție revistele și ziarele.

În reviste, reclama e mai incomodă și fără mult profit. O revistă apare prea rar, numărul cetitorilor e prea restrîns și apoi nu oricare se pretează la procedeele d-tale. Pe de altă parte cetitorii sînt prea pretențioși: ei te cunosc și te judecă fără milă.

Reclama în ziare e mai eficace și mai comodă.

Acolo, îți-o scrii zilnic și o poți strecura fără dificultăți.

În redacția ziarului, poți lăsa permanent și clișeu fotografiei tale, ca să fie utilizat oricînd redacția n'are cu ce să umple un spațiu alb. Apoi, cetitorii sînt mai numeroși decît la o revistă și mai puțin pretențioși. Ei, în majoritate, nu cetesc literatură, nu răsfoiesc revistele,—

deci nu te pot cunoaște și judeca decît după auto lauda d-tale. Pe lingă acestea, cetitorul obișnuit are respect pentru slova tipărită: cînd îl pi-sezi mereu cu „subtilul nostru critic“ și cu „mult talentatul poet“, în su-fletul lui tot rămîne ceva la urmă.

Subtilul critic... cine nu-l cunoaște? Toată opera lui te îndeamnă irezistibil la diminutivare. E subtiluțul critice!. E criticul-muscă, gin-gașul impresionist, care flutură din aripioare printre teoriile clădite de alții. Ciupește de ici o moleculă de zahăr, lasă dincolo un punct negru, a-poi, bizuind subțire și purtînd cu grație un pai pe care singur și l-a înfipt în coadă, își dă aere de cometă în atmosfera noastră literară.

Mult talentatul poet?... E paiul din coada caprițioasei diptere de mai suc. E tînărul și fenomenalul autor al Păunului alb, admirabilă lu-crare dramatică pe care n'a terminat-o și de care e profund satisfăcut— el și amicii lui. E fericitul poet român care a adus la cunoștința pu-blicului că a fost admirat de Jean Richepin... înainte de a fi tradus în franțuzește. E auto-interviewerul care a rămas singur extaziat de opera sa în adevăr fenomenală „la o asemenea vîrstă“. E, în sfîrșit, origi-nalul sacru și unic al tuturor fotografiilor care apar în ziare oricîteori vine vorba, pe departe, despre teatru, despre Richepin, despre Zmei, despre Paris, despre poporanism și despre stagiunea viitoare din Co-penhaga.

...Și acești doi oameni s'au întîlnit și s'au înțeles dintr'o privire. Aveau o dorință comună: popularitatea, — și însușiri comune: superfi-cialitate, banalitate, lipsă de scrupule.

Fără a sta mult pe gînduri, au ales cel mai potrivit mijloc comun de lansare: reclama.

S'a întîmplat să apară în București o revistă săptămînală, foarte răspîdită, care se preta dela început la asemenea mijloace.

Numaidecît subtilul critic își tipărește acolo o auto-recenzie elo-gioasă. Apoi scoate, pe socoteală proprie, în primul No. al bibliotecii editată de revistă, un volum cu fotografia pe copertă.

Mult talentatul poet nu se lasă mai pre-jos. Își plasează, de cîteva ori, însoțite de caricatură, fragmente din admirabilul poem dramatic, des-pre care se spunc minuni, fragmente pe care revista „și le-a putut procura“ dela tînărul și mult... etc.. Își strecoară mereu numele pe-su-mar și la informații. Își publică aprecierile politicoase ale d-lui Riche-pin (care desigur, dacă ar fi ascultat și ultima producție originală a „fe-nomenului“, următoarea jalnică-fragodie

Ca s'alung singurătatea unei nopți fără sfîrșit
Din cărbuni și din jăratie un castel mi-am făurit.
Cresc în flacări zeci de turnuri, ziduri, poduri și grădini
Poleite în argintul instelatelor lumini.

ar fi sucombat de admirație).

Dar indulgența revistă bucureșteană aparținând săptăminal, nu le satisfăcea foamea,—le exaspera numai apetitul.

Dumnealor aveau nevoie de o reclamă cotidiană.

La ziare, deci! Acolo reclama se poate face zilnic, fără dificultăți și, picînd regulat, poate sparge piatra indiferenței publicului, care nu știe de unde și cum vine picătura.

Ziarele au început să pululeze de „subtilul critic“ și de „mult talentatul poet“. S'au co-lansat, s-au auto-biografiat, s'au co-lăudat și s'au auto-interviewat. S'au întreținut despre succesele dumnealor la femei, s'au fotografiat la Foto-glob, s'au genializat reciproc pe dosul fotografiei și au adus toate acestea la cunoștința publicului. Era cit p'aci să-i vedem și pe pinzele cinematografelor, ca să știe lumea cum zîmbesc și cum umblă. Unul, anunțînd țara că pleacă la Coasta-de-Azur, se îndeamnă singur, să mai scrie chiar de acolo, cite ceva pentru bieții cetitori... Etc. Etc.

Și acum, toată lumea îi cunoaște.

Subtilul critic e mai celebru decît stația B. M., iar mult talentatul poet e mai cunoscut decît Max Linder dela Pathé-Frères.

Și-au ajuns scopul.

Revistele noastre s'au scandalizat prea tirziu.

...Deși nu trebuie să se scandalizeze nimeni. O celebritate literară are durată numai cînd se întemeiază pe părerile oamenilor care cetesc mult, literatură și reviste literare. Ei te judecă. Ei îți păstrează numele în suflet, cînd meriți. Și părerea lor nu e influențată nici de larma cafenelei din București, nici de reclama din ziare. Cu mijloacele arătate mai sus, poți căpăta în ochii lor cel mult o celebritate pantelimoniană.

Iar pentru cetitorul obișnuit al ziarelor, —în sufletul d-lui Guță Popescu să zicem,— gloria subtilului critic și a mult talentatului poet, se reduce la porțiile unui sîrîiac.

Istorie contemporană

Reproducem un fragment dintr'un recent discurs parlamentar al d-lui P. P. Carp, în care bătrînul om de stat atinge și rezolvă o importantă chestiune de istorie contemporană.

Transcriem dintr'un ziar zilnic (discursul va fi afișat în țară) :

„D-lor, care era puterea liberalilor în trecut?

„Puterea lor în trecut era că ei erau liberali. Puterea lor în trecut era că ei reprezentau *progresul*, că ei reprezentau *transformarea imensă socială*, care a avut loc, în această țară.

„Care era slăbiciunea partidului conservator? Slăbiciunea partidului

conservator era că el simțea în fundul inimei, că această transformare era necesară, și că lupta în contra ei era condamnată de mai înainte.

„Azi s'au schimbat rolurile; ideea liberală o susținem noi. (Aplauze prelungite și îndelung repetate). Legile cari le facem sînt toate pornite din o mare mișcare socială, de care partidul liberal, rămînînd ce a fost pînă acum, nu poate să-și dea seama și nu poate aprecia ce poate aduce pentru viitorul acestei țări. (Aplauze prelungite). În fundul inimei nu mai avem sentimentul, care era o cauză de slăbiciune. Noi avem sentimentul că luptăm pentru idei a căror biruință nimeni nu o poate amîna. (Aplauze prelungite)“.

Că partidul liberal „a reprezentat progresul și transformarea imensă socială, care a avut loc“, și că în aceasta stă tăria acestui partid, este un lucru foarte adevărat. Vom adăoga—și aceasta rezultă chiar din cuvintele d-lui Carp—că aceasta este și cauza pentru care partidul liberal a stat așa de mult la putere, în comparație cu celălalt. „Progresul“ *trebuînd să se facă în chip fatal*, și din cauza nevoilor țării și din cauza „pre-siunii“ europene, a fost natural, ca acei care îl „reprezentau“ să stea mai mult la guvern.

Dar... dar atunci cum rămîne cu faimoasa teorie junimistă, că „formele nouă“, „liberalismul“ etc. au fost importanții dăunătoare, că aceste „forme“ și acest „liberalism“ au strîcat evoluției „firești“ a poporului român, că... Înșirîșit tot ce a spus d. Maiorescu vreme de 50 de ani și tot ce repetă, juxtalinear, d-nii Mehedinți?

D. Carp, prin cultura, prin inteligența, prin situația, și, dacă voiiți, chiar prin vrista sa, trebuie considerat ca omul cel mai cu autoritate din partidul său... Și cînd *domnia sa* face această declarație, oare vechiul proces,—dacă „liberalismul“ a fost necesar și util,—nu s'a isprăvit în favoarea liberalismului? Căci dacă d. Mehedinți e judecătorul de ocol, d. Rădulescu-Motru („Cultura romînă și politicianismul“) tribunalul, și d. Maiorescu Curtea de apel,—d. Carp nu e oare Curtea de Casație? Și darea de samă a ședinței ne spune că vorbele d-lui Carp au fost primite cu „aplauze prelungite“, ceea ce arată că concepția sa istorică e împărtășită de toți partizanii d-sale. ...Afară de unul, de d. Mehedinți. Căci, reluînd cu un admirabil sentiment de actualitate ideile grupării d-sale de acum 50 de ani, d-sa scria zilele acestea în contra devizei liberalismului, în contra „libertății, egalității și fraternității“. Adică nu tocmai *în contra...* D-sa voia să dovedească cum că libertatea, egalitatea și fraternitatea,—*nu există!*... Desigur, în mod absolut nu există și, poate, nu vor exista niciodată. Dar oare nu există din ce în mai multă libertate, mai multă egalitate și—poate—mai multă fraternitate?—Un exemplu concret. •D. Mehedinți acuma e *liber* să vorbească ce vrea, împotriva cui vrea—chiar și (ca să fim de actualitate) împotriva marelui boer Ghica-Comănești, ori a boerănașului Vintilă Brătianu. Ar fi putut-o face acum 70 de ani un fiu de țaran? Aceasta nu e *libertate*?—Mai departe. D-sa poate sta în Parlament alături de d. Gh. Gr. Cantacuzino, strănepot de:

domni și de împărați și are tot atîta drept de a-și spune cuvîntul în sfatul țării cași *colegii* săi bașboeri. Iar dacă reușește socialdemocrația romînă în propaganda ei, d-sa poate ajunge președinte de republică, ori, dacă programul socialdemocrat nu reușește decît pe jumătate, poate ajunge rege și funda dinastie. Și aceasta nu-i oare *egalitate*?

Și așa dar, o văzurăm și p'asta: D. Mehedinți mai aristocrat decît d. Carp!

Dar să revenim la teoriile d-lui Carp. D-sa zice că astăzi partidul junimist a devenit liberal. Fie! Noi nu facem politică militantă aci, și trebuie să scriem cași cum am ignora viața politică actuală.

Dar avem de observat un lucru. „Liberalismul“ nu e o entitate metafizică,—de unde urmează că fiind în 1912 liberal ca liberalii din 1890,—poți să ai surpriza de a constata că ești conservator. Necesitățile vieții sociale se schimbă așa de mult—și deci și soluțiile, programele!

Se pare că liberalismul actual al liberalilor, acela pe care l'ar fi profesat și pus în practică liberalii dela 48, dacă ar trăi și ar fi destul de tineri ca să priceapă realitățile sociale,—ar fi cam deosebit de liberalismul de-atunci: S'ar rezuma, nu mai începe nici o îndoială, în legiferarea agrară și reforma electorală, sau, cu un cuvînt, în ridicarea țărănimii la viața *cetățenească*.

Dar partidul d-lui Carp nu vrea și nu urmărește aceste „transformări“.

Și teamă ni-i că peste 40 de ani, cînd acest „progres“, cînd aceste „transformări“ se vor fi realizat, să nu vină un alt d. Carp, care, îmbrățișînd abia în 1952 liberalismul din 1912, să regrete și el timpul pierdut degeaba.

Fragmente din articolele în care am vorbit despre poporanism în cei șase ani de cînd a apărut „V. R.“.

1906 Anul I vol. I No. 1, „Cătră cetitori“ pag. 7.

...„Și dacă este nevoie să dăm idealului nostru *cultural, național și democratic*, un nume cuprinzător,—numele său este: *Poporanismul*“.

Așa dar, în *programul* pus în fruntea primului număr, nici n'am vorbit despre poporanismul în literatură.

Să vedem ce-am spus noi, cînd *am aplicat* această *concepție a vieții* la literatură:

1906 Anul I, vol. I No. 1, „Cronica literară“ pag. 135.

...„Și dacă literatura este *depozitara* sufletului unui popor, oglinda sufletului lui, dacă artiștii sînt reprezentanții *prin excelență* ai sufletului unui popor, *încarnarea* acelu suflet, mai mult decît în oricare alți fi ai poporului, pentru că în ei *mai ales* are ecou mai puternic și ereditatea și lumea din afară,—apoi să fie cu puțință ca literatura romînească să nu fie *depozitara sufletului romînesc*, să nu reprezinte adică *nuanța specific romînescă a sufletului* omenesc?

Pretenția acelora, care se ridică în contra caracterului *specific național* în literatură, sau nu-l bagă în seamă, se reduce la pretenția ca, pe cînd *toate* literaturile europene poartă pecetea sufletului național, literatura romî-

...și nu e nici o chestie de patriotism —și dacă ar fi!— ci de pură estetică: scriitorul român, cînd va voi să cînte ca cel francez, nu va da sunetele frumoase ale sufletului francez și, pe de altă parte, își va strica și minunatul lui glas românesc. Iar scriitorul, care ar vrea să nu fie nici român, nici francez, nici altăceva, ci „scriitor“ fără individualitate, va scoate un amestec de sunete, care, nefind răspunsul unei *individualități* la lumea incunjurătoare, nu va provoca nici un interes.

Și mai departe :

...Literatura romînească nu poate fi decît „romînească“....

Și mai departe :

...„Această infiltrare a spiritului românesc în literatura cultă este *poporanismul* din punct de vedere al conținutului sufletesc al scriitorului“...

Acum a doua față a poporanismului în literatură :

1906 Anul 1, vol. I, No. 2. „Cronica literară“, pag. 306.

...„Și, fi-vom oare acuma, după atîtea explicații, înțelegeți în privința semnificației cuvîntului „poporanism“, ca atitudine a scriitorului ?

Poporanismul, încă și încă odată, nu e o teorie, e un sentiment, e sentimentul de recunoștință, de simpatie și de datorie față cu țărănimea.

În politică, acest sentiment va îndemna pe cineva să lupte pentru revendicări politice și economice.

În chestii culturale, îl va îndemna să se jertfească pentru cultivarea țărânimii.

În literatură „poporanismul“ va însemna atitudinea de simpatie a scriitorului față cu clasa țărănească—atîta tot.

Să fim bine înțelegeți.

Poporanismul ca „*tendință*“ nu însemnează să iai subiecte numai decît din popor, nu însemnează să scrii spre a fi înțeles de popor, nu însemnează a scrie în limba poporului, nu însemnează a scobori creațiunea artistică la nivelul poporului, prin procedeul popular.

1909 Anul IV. vol. XIV No. 7, „Miscellanea“, pag. 132.

După ce citam cele spuse în cronica literară de mai sus, continuam arătînd în rezumat cele două fețe ale poporanismului în literatură :

„Ce e atunci poporanismul? Am spus-o în acelaș număr prim al revistei noastre :

Din punct de vedere *psihologic*, e naționalizarea literaturii culte,—căci literatura noastră cultă a început prin a fi servil imitatoare. În această privință, mișcarea noastră e continuarea mișcării începută încă dela 1840.

Din punct de vedere *etic*, e—dacă nu simpatia pentru țăran, atunci cînd e vorba de dînsul, cel puțin lipsa de antipatie.

Și atîta tot.

Prin urmare, iee-și scriitorul subiecte din orice clasă socială, fie el realist, romantic ori simbolist,—noi îl vom admira, dacă are talent. (Și dacă are talent, va fi și național)“ Etc.

...„Oare n-am lăudat noi pe Brătescu-Voinești, care *nu* zugrăvește viața țărănimii? Pe Sadoveanu care, până la nuvelele „Dela noi, din Viișoara“, n-a zugrăvit decit incidental țărănimea? Pe O. Carp, în care nu există clasa țărănească? Pe simbolisti, care nu-s „poporanisti“? Pe atîția scriitori străini, dintre care unii, ca Maupassant, sînt anti-țărăniști, etc. etc.? Și oare n'am defăimat noi literatura „poporanistă“, lipsită de talent? Și oare n'am publicat noi literatură de toate genurile și de toate școlile, dela poporanistul Agîrbiceanu până la simbolistul Minulescu?

Ceia ce e comun în tot ce am publicat sau lăudat, e numai atîta: *frumosul și moralul*, ceia ce ni s'a părut nouă că e frumos și moral“.

1909 Anul IV, vol. XV No. 12, „Miscellanea“, pag. 453.

„Căci, ce e, mai întiu de toate, „poporanismul în literatură“? E lucrul acela, pe care-l știe oricine a cetit un manual de istoria literaturii: **curentul poporan**, e acea naționalizare a literaturii culte (născută sub influența mai ales a literaturii franceze) prin literatura *poporană* ca spirit și ca limbă.

Toți scriitorii noștri mari au făcut acest lucru. (Sînt unii care au rămas mici, pentrucă n'au făcut acest lucru). Și, din epocă în epocă, odată cu creșterea valorii literaturii rominești, crește și naționalizarea ei prin comuniunea cu geniul poporului“.

Și mai departe (pag. 454):

„Dar am spus că poporanismul mai însemnă încă ceva: *simpatie pentru țărani,—cînd e vorba de acei scriitori care zugrăvesc viața țărănească*“.

1911 Anul VI, vol. XVIII, No. 12, „Miscellanea“, pag. 481.

Această concepție, *aplicată la literatură*, nu exclude nici un curent ori școală literară. Cineva poate să fie un poporanist încarnat și, în același timp, simbolist, fie în artă dacă e artist, fie în preferințele sale dacă e critic. Și, tot așa de bine, un alt poporanist poate să fie realist, și un al treilea clasic, etc. după temperamente. Această revistă, prin colaboratorii ei, prin proză și versurile și prin aprecierile ei critice, este răspunsul categoric și fără replică la aserțiunile divagante ale acelor, care vorbesc de o școală literară poporanistă

Această concepție, *aplicată la literatură*, este, mai întii, afirmarea banal de adevărată, că literatura, romantică ori simbolistă, clasică ori realistă, romină ori franceză, este cu atît mai originală, mai adevărată, mai interesantă și mai prețioasă literaturii universale, cu cît poartă mai mult caracterul specific național.

Această concepție, *aplicată la literatură*, este în al doilea rînd, afirmarea tot așa de banal de adevărată, că un scriitor lipsit de imparțialitate, minat de pasiuni și prejudecăți, va diforma realitatea în opera sa de artă.

...Un disprețuitor al poporului va zugrăvi în totdeauna fals pe țărani.

S'a înțeles că, adversari ai oricărei falsificări a vieții țărănești, nu noi am fi aceia, care să propunem *înfrumusețarea* în artă a vieții și a sufletului țărănesc. Aceasta ar fi o caricaturizare, și deci o ofensă, și, dacă voiți, ar fi un act anti-poporanist. Țăranul trebuie arătat în toată goliciunea inferiorității, sălbătăciei și barbariei lui,—dacă e inferior, sălbatic și barbar. Să nu i se cruțe nici o apucătură rea, nici un viciu. Să fie însă zugrăvit *complect*, așa cum zugrăvese cei mai mari romancieri, cum zugrăvește Tolstoi pe Ana Karenin, cu toate *contingențele explicatoare*, cu *faptele* luminate de *cauzele* lor,—și atunci imaginea țărănimii, fiind adevărată și *just* luminată, cu cât va fi mai respingătoare, cu atita va fi o *protestare* mai vie împotriva soartei, care i s'a creat și de care este răspunzătoare istoria și *sfetnicii* ei,—pe cât poate fi vorba de răspundere în acele lucruri în care „bietul om e sub vremei“.

Insamnă toate acestea că sîntem exclusiviști, că nu recunoaștem decît unul fel de literatură? Școala poporanistă—care nu există?

Colaboratorii noștri, prozatorii și poeții, ei *fac* parte din școli, fără să vrea. Unii sînt romantici, alții realisti, alții simbolisti,—toți mai mult sau mai puțin poporanisti, pentrucă au sufletul românesc și pentrucă, atunci cînd vorbesc de țărani, nu-și arată caninii, rinjind de ură și de despreț.

Noi, redactorii, care nu scriem nuvele și poezii, care a'vem temperamentul așa de puternic și tranșant, ca să putem fi clasați, noi nu sîntem *de* nici o școală.

Băgați bine de seamă : În țara aceasta, sîntem aproape singurii, pentru care toate școlile și curentele sînt egale.

Sînt reviste și îndrumători, care nu pot suferi țărănismul. Sînt reviste și îndrumători, care nu pot suferi simbolismul. Sînt reviste și îndrumători, care nu pot suferi de cît un curent, o școală—pe a lor. Ii știți.'

Cutare îndrumător e „modernist“ și simbolist și are oroare de țărănism. Cutare îndrumător e „intelectualist“ și aristocrat, și are oroare de țărănism. Cutare îndrumător e țărănist, și are oroare de „intelectualism“ și de simbolism.

Și totemai aceștia ne numesc pe noi exclusiviști? Fiindcă nu sîntem nici aristocrați ca X, nici țărăniști, ca Y, nici simbolisti ca Z,—apoi X, Y și Z cred că sîntem *în*contra lor. Și, dacă sîntem *în*contra tuturor, *trebuie* să avem și noi „școala“ noastră.

Dar ridicatu-ne-am noi vreodată împotriva unei școli, unui curent, cum fac ei? Dimpotrivă. Am publicat scrieri de toate școlile, am lăudat, am recomandat în recenzii, în cronică, în studii, în note pe marginea cărților, scriitori de toate felurile, romini și străini.

...Și acum, reluați-vă cîntecul, domnilor!'

Și ne-au ascultat. Și-au reluat cîntecul. Primul a fost un tenor dela Capela Sixtină, d. Lovinescu. Pe urmă a venit marele maestru al S. S. R., d. Emil Gîrleanu. Acestuia,—și ziarului său Viitorul—i-am răspuns în No. nostru precedent, asigurîndu-l din nou că „noi nu am aruncat în piața literară nici un curent literar“.

Se pare că acest lucru a înfuriat întregul București literar, care s'a organizat imediat, într'un adevărat cor. Un glas din multele :

„—Dar „Poporanismul“ ?

— Nu poate fi un curent literar acela care se bazează în fond pe un *exclusivism de inspirație*. De ce oare numai viața țărănească ar fi vrednică de a inspira [pe] un artist? De ce sufletul țărănesc, și numai el, ar fi acela care să miște coardele lirei poetice? Și [vă rugăm admirați pe estetician:] nici odată curentele literare nu s'au format prin subiectele descrise [tratate], ci prin *modul* cum aceste subiecte au fost prezentate în forma artei.

„Romantismul“ n'ar fi fost un curent și nici n'ar fi format o școală literară, dacă s'ar fi mărginit a-și alege subiectele cu preferință numai din lumea medievală, și nu [și] din cea greco-latină [sic]. Subiectele alese ca țesătură pentru desfășurarea fanteziei unui artist, nu-i dă lui ca personalitate artistică, o caracteristică deosebită, care să-l clasifice într-o „școală“ și un „curent“.

Dacă însă, prin poporanism s'ar înțelege un brevet de-a intra [de intrare] în literatură pentru aceia care au bune intenții sociale... și slabe mijloace, literare, atunci discuția artistică e inutilă...“ [Aci e vorba de d-nii Agir² biceauu, Spiridon Popescu și Sadoveanu, căci aceștia sînt colaboratorii noștri, care iau mai des subiecte din viața țărănească].

Ce zici, cetitorule? E fenomenal, nu-i așa?

Ce-ai putea zice de un om, care ține să vorbească cu ifos despre opera lui Eminescu, de pildă, fără a fi citit o iotă din Eminescu? Sau care l'a citit, dar n'a priceput o iotă? Sau, care l'a citit și l'a înțeles (că doar n'a scris chinezește), dar se face că nu înțelege,—și spune, cu o ridiculă îngîmfare, că Eminescu „a fost un autor de... comedii ușoare sau de romane realiste“?

Ai zice, nu-i așa? că omul ăsta sau are un creier care vibrează cu repejunea unei broaște țestoase, sau e un șarlatan,—ceia ce e același lucru, căci unei adevărate inteligențe minciuna și calomnia îi repugnă, ca lucruri în contra naturii.

Și cine este, mă rog, acest matamor, care ne ia așa de sus și care binevoeste să ne dea lecții de estetică? Este monitorul cotidian al reclamei d-lui Eftimiu, este *Rampa* liberală, este suplimentul zilnic al *Flacărei*—este „Viitorul“ *literar* (căci cel politic este un ziar serios și cinstit), care prăznuiește aniversarea de trei luni și jumătate a cunoscutei reviste „Versuri și proză“ dela Iași și apariția ilustrului poet Bacovia (?) în berăria „Terasei“

Și de ce n'are tot curajul „opiniilor“ sale *Viitorul*? De ce inventează interviewuri cu fruntași literari anonimi, cînd vrea să ne batjocorească? De ce nu lasă „Adevărului“ procedul „frunțașilor“?

Încă un cuvînt.

Desigur cetitorul s'a lehametisit de această discuție, în care nu-i putem spune (cum se vede din fragmentele reproduse) decît același lucru. Ii făgăduim că nu vom continua. Vom lăsa pe „adversarii“ noștri să spună tot ce le va trăsni prin cap, convinși că publicul cetitor e și mai inteligent și mai de bună credință decît acești puțin simpatici „gendeletires“.

P. Nicanor & Co.

RECENZII

D. Anghel. *Oglinda Fermecată*. Editura Revistei. „Flacăra“.

(Oglinda fermecată. Fluturul morții. Dușmanul Florilor. Pinea noastră cea de toate zilele. Două agonii. Culegătorul de stele căzătoare. Cedrul. Floarea de aloës. Hefaiostos. Morfina. Jertfa. Din tainele lumii. A patra Parcă. Spovedania unui orb. Gherghina. Masul-Fantomă. Serisorile. Sonata (lunii).

D-lui D. Anghel nu-i place stilul domnului Brătescu-Voinești și e foarte explicabil: sînt atît de deosebiti unul de altul! Noi cetitorii care nu avem personalitatea puternică și tranșantă a artiștilor, care n'avem decît un dar, acela de a-i admira, avem și privilegiul de a-i înțelege și gusta pe fiecare în forma deosebită, în frumusețea specială a talentului său.

Domnul Brătescu-Voinești nu are nici o altă preocupare decît a se exprima cînd scrie și ia cuvintele cum le găsește și cum îi cad la îndămină. Nimereste însă întotdeauna vorba simplă și puternică în care palpită viața, viața fără podoaba artei, are fraza plină toată de cuvinte expresive, metaforele-i sînt personale și leagă strîns lumea morală de cea fizică, le răsfrînge una într'alta, are notații sobre în care sugerează cu o singură trăsătură o lume de senzații, trimite impresia iute și tăios ca o săgeată în suflet și deșteaptă pe neașteptate un stol de sentimente, o înduioșare bruscă și irez-

tibilă. Chiar muzica frazei lui e o muzică limpede, cristalină și simplă ca o melodie veche, muzică instinctivă, mijloc de expresie și ea, ca vorbele înseși, cu un ritm nestabil, mlădîiet după fondul de cugetări și de sentimente pe care-l exprimă.

Dar nu de d. Brătescu-Voinești voiam să vorbesc, voiam numai să spun că ceea ce face valoarea artistică a stilului, puterea de talent a creatorului de artă, este tocmai faptul că fiecare găsește forma care-i trebuie, stilul care e în logica personalității sale, forma a-nume potrivită pentru exprimarea acestei personalități și de aceea un cetitor ceva mai priceput și cu oarecare gust se va delecta de o potrivă cu d. I. Brătescu-Voinești și cu d. D. Anghel, chiar dacă acești doi artiști nu se gustă și nu se apreciază unul pe altul.

Ceia ce impresionează din primele opere ale d-lui D. Anghel, minunatele și prețioasele versuri din poemul „În grădină“, este preocuparea artistică a poetului, tendința de a realiza senzația și prelungirile ei sentimentale, de a face din graiu, din forma verbală, materia formelor poetice pure, de a împînzi din acest graiu o formă fluidă și atît de mlădioasă încît nu poți să-i ghicești cutele și îndoiturile pe care le face pentru a îmbrăca viziunile poetului.

În proză cași în versuri fraza d-lui

D. Anghel are un farmec, o putere de seducțiune superioară, „o formă“ de o desăvîrșită artă :

„Ciadată, fantezist, proteiform e focul. Joacă deasupra mlăștinilor în vâl-vătăi albastre, înșălind drumeții rătăciți; tremură aureole viorii deasupra comorilor ascunse, își prelungește viața în fosforescențe, ascunzînd-o în putregaiuri, se urcă în stea și se coboară le-neș pe suprafața oceanelor, mijeste tihnit aprinzînd lacrimi trîndafirii în gura vetrelor, arde ascuns și înflorește în roză uriașă deasupra craterelor vulcanilor, se furișează în zigzagurile fulgerilor albastre, știe să fie uriaș precum știe să fie și scîntee: îi place să se facă temut precum a adorat să fie și divinizat dela începutul vremurilor.

Epitetele aci sînt ca niște pete largi aruncate de un pictor, colorează dar șterg conturul precis al formelor, dau impresia de nelămurit, de infinit în spațiu și în timp, transpun senzațiile vizuale în senzații de mișcare, largesc impresiile și deschid perspective infinite imaginației.

Proza d-lui D. Anghel e tot atît de artistică precum i-au fost și versurile. Are viziuni colorate și vii ca pictura, relief ca sculptura, armonii și rîmuri evocatoare de sentimente și senzațiuni ca muzica. O asemenea formă, care nu numai că a împrumutat frumusețile tuturor artelor, dar a știut să transpue imaginile concrete în abstracțiuni și să tragă din acestea efecte de culoare și de viziune, să se servească ca elemente de stil de vorbele incolore,— este un instrument desăvîrșit, gata să intruzeze o operă mai largă, mai adîncă, mai măreață, mai semnificativă decît mici poeme în proză, oricît de frumoase și desăvîrșite ar fi ele.

*

M. Lungianu. *La Cruci*. Icoane de la țară.—Biblioteca Minerva. București.

Icoane din Popor.—Biblioteca pentru Toți. Leon Alcalay. București.

O serie de schițe, tablouri și povestiri ușoare dar foarte viu și frumos colorate. Domnul M. Lungianu are sentimentul just al frumuseții naturii pe care-l sugerează în descrieri sobre și scurte, cunoaște foarte bine firea țăranelui, știe să-i prindă gluma, îi posedă filozofia și înțelege foarte bine nuanța credințelor și superstițiilor lui și i-a caracterizat felul de a povesti printr'o imagine fericită în bucata „La stîină“:

„De întîmplarea aceasta e legată o poveste de urși, care pe nesimțite își făcu loc printre vorbe, ca un pirăiaș de munte care a'cargă repede, se'ncurcă în răgălii, sare spumegînd peste bolovani, mai face cotituri, se unește cu alte piraie, până ajunge în albia lată a gîrlei, unde curge lin.“

Țărani domniei-sale povestesc foarte frumos și, deși nu fac toate acele cotituri și nu se'ncurcă în răgălii, se simte totuși felul „țărănesc“ de a povesti, e redată culoarea cugetării lor, accentul graului lor și o sumedenie de vorbe populare foarte frumoase și cu mult colorit local.

Fără preteții mari literare, bucățile din aceste două volume sînt pline de viață, foarte bine văzute și de aceea oricît de amănunțit ne descrie mișcările cu care baciul și tovarășii lui pregătesc cașul și urda la stîină, oricît de multe și mărunțele sînt florile de cîmp cu nume curioase și vietățile ce se ridică în drumul coasei, nu ne plictisim nici o clipă. În glumele și veselie poetică din „Claca de scarmanat“, „La priveghiu“, „La stîină“ sau intrînd în amănuntele tragice în simplitatea lor din viața lui Stanciu Nilău, impresia de măsură, justetă în ton și veracitate e aceeași, cetitorul e interesat și mulțumit și urmărește cu multă simpatie și plăcere epopea simplă a poporului dela sate, scrisă într'un graiu frumos, limpede și nesilit.

*

Ludovic Dauș. *Satana*. Biblioteca pentru toți. Leon Alcalay. București.

Secolul nostru este fără îndoială un secol în care „arta” a fost dusă la desăvârșirea cea mai complectă, dar este și secolul „camelotei”, a desăvârșirii în fabricarea imitației. Se imitează și în literatură pe o scară largă „en gros” și „en detail”.—Există fals Flaubert, fals Zola, fals Barrès etc. și unii fabricanți de astfel de literatură „toc” au ajuns departe, la glorie și bogăție, prin țările străine. La noi nu cred să-i fi produs mare lucru asemenea industrie d-lui Dauș, abia de s'o fi plătit munca brută.

E drept că imitația d-sale n'a avut pretenții mari. În zilele noastre de ultra-simbo-realism, literatura dumsale reproduce modele vechi, căzute în desuetudine de acum treizeci de ani și cât e de bătrinică și de modă veche această poză cu falbarale declamatorii, tremurături de voce, solilocuri violente, gesturi de teatru nobil și sentimentalism dulceag. Cetitorul se oprește înunat în fața atitor „poncife” banale, a unui atit de fals și exagerat romantism reinviat de sub monumentul mausolcu clădit pe mormintul său de rîdicolul și luarea în ris a trei generații!

I. S.

Dr. Urechia, *Răspuns Domnului I. Bogdan*, broșură, 1912.

D. dr. Urechia răspunde unor învinuiri aduse de d. I. Bogdan cunoseutului Dicționar francez-român și publicate în Analele Academiei.

Răspunsul e viu și spiritual. Din el se vede că raportorul nu se prea simte acasă în subtilitățile limbii franceze, lucru care nu poate mira, decît atunci cînd raportorul vrea să i le explice d-lui dr. Urechia. Mai de mirat e cînd d. Bogdan crede că *antiquaire* însemnă vînzător de cărți, ca la București! D.

dr. Urechia mai dă și alte exemple tot așa de curioase...

Mai interesant însă e faptul că d. Bogdan, vrînd să dea exemple de provincialisme nevrednice de a figura într'un dicționar, alege cuvinte moldovenești, încetățenite în limba literară de un Alecsandri, de un Eminescu, de un Creangă, de un Vlahuță, etc. și care nici nu au echivalent în Muntenia (Și dac'ar avea? Pentruce cuvîntul muntonesc ar fi mai literar decît cel moldovenesc?). E veșnica neînțelegere a problemei limbii literare, veșnica fudulie de bucureștean cuceritor... Adică nu toemai... D. Bogdan, care e din Ardeal, vrea să alunge și unele cuvinte muntenesti.

Un alt defect al dicționarului ar fi, pe lingă provincialisme, mahalagisme. — Dar poate orice cuvînt e un „mahalagism” numai pentrucă-l întrebuințează clasa mijlocie? Și'apoi, și dr. Urechia o arată, cum vom exprima acele cuvinte franceze, care denumesc idei și lucruri pentru care nu avem cuvinte „nobile”? Desigur, vom răspunde noi, ele trebuie înobilate prin întrebuințare, trebuie literalizate.

La noi există o antipatie pentru vorba claselor de jos, cum nu credem să mai fie aiurea decît doar în Franța, pe care nu socotim c'ar trebui s'o imităm și în această privință,—antipatie care abia este o altă formă a antipatiei pentru înseși acele clase. Și probabil că această goană împotriva cuvintelor *ro'uriere* (în contra căreia protestează și d. dr. Urechia) se datorește faptului că multă vreme tonul literar a fost dat de o societate aristocratică, de Junimea, care a disprețuit așa de mult burghozia născîndă, „mahalaua”, și s'a simțit așa de departe de țărănime. — D. Maiorescu, reprezentantul autorizat al Junimii, are o așa oroare de tot coia ce e *popularesc* și se ferește așa de mult de tot coia ce e popular, cu toată stima sa

sinceră pentru popor!... Vă închipuiți pe d. Maiorescu și pe elevii săi cei mai de aproape citind în scrisul lor proverbe populare, colorându-și stilul cu zicale și metafore populare?

Această oroare de „vulgaritate“ este cu atât mai mare, cu cât scriitorul este mai din elita socială, fie prin naștere, fie prin adevărat și mimetism.—Un recenzent seria mai dăunăzi că dacă „Moș Gheorghe“ al d-lui Sp. Popescu e o urmare la „Contribuțiile“ sale, atunci îl aplaudă, dar dacă e nvelă, așa dar destinată celor subțiri, atunci „limbajul e repulsiv de vulgar“—și limbajul acesta e curat țărănesc, pentru că în toată bucata vorbește Moș Gheorghe.—Creangă (marele, incomparabilul Creangă!) are multe expresii și mai „vulgare“, ca de pildă (să mă ierte rafinații) „face singe'n baligă“, și dacă Creangă nu e terfelit, e că nu e celit de suprafini—ș'apoi se și tem să-l atace, că-i consacrat. Și dacă Creangă plăcea Junimii, aceasta se datorește faptului că acolo erau oameni inteligenți, care nu se subțiaseră încă așa de tare și care nu aveau oroare de popor. Bine înțeles că, după cum am spus, nu se scoborau până la a împrumuta din graiul poporului ornamente pentru propria lor limbă, căci boerii, cînd nu s'apropie, priveau cu plăcere la horă... dar nu se prind în ea, decît la cine știe ce mare praznic, și atunci cu sentimentul c'au ajuns în mintea copiilor.

Dar acum se ridică o generație de o suprarafinare îngrijitoare. Pe noi, cînd ne-apucă ceva, apoi nu ne'neurcăm. Ce-ar zice acești oameni, cînd ar ceti pe Aristofan, sau cînd ar afla că acelei „lune“, pe care o admiră Armand Silvestre și care nu era luna romanticilor (perifrază e a lui J. Lemaitre) Tolstoi îi spune pe nume, cu un cuvînt așa de... peiorativ, încît limba românească nu are un echivalent. Și desigur, cînd serie asemenea cuvînt, Tolstoi nu se va feri de altele mai inocente, dar

aceasta nu-l va împiedeca să fie cel mai mare poet epic al vremii noastre. „Vulgaritatea“ asta e un defect, nu'ncape îndoială, dar e o față a acelei inconștiente și nepăsătoare forțe de creațiune. Shakespeare nu e „curățit“ și el pentru scenă?

Dar am ajuns prea departe. De vină e broșurica d-lui dr. Urechia, care e așa de suggestivă.

C. V.

Henric Stahl. „Dela manevre“, schițe vesele. (Tip. „Neamul Rom.“ 1.50.)

E un volum de schițe, —nu toate vesele,—scrise într-un stil simplu, volubil și colorat adescori, dar pe alocurea cam greoiu.

„Covrig“ și „Iepurașul“ cuprind descrieri și scene mărunte din manevrele noastre în Dobrogea.

Urmează cinci schițe umoristice, prea lungite („Budapesta-Arad“) cu un umor care ese uneori cam forțat din situații prea exagerate. Cea mai izbutită ni se pare „Deșteptătorul meu“, în care autorul, după o introducere prea lungă, zugrăvește cu talent curiosul aspect material al Capitalei și-și bate joc de toate orologiile principalelor instituții din București.

Mai departe, din „Nedumeriri, cugețări extraprofunde“, reproducem câteva,—caracteristice: „O fi mai bine la Măreța sau la Morgă?“ (!) „Cînd a dat D-zeu potopul, peștii s'o fi înneecat?“... „Nimic nu se strivește mai ușor ca o insectă“ (totuși, într'o schiță, d. Stahl dovedește contrariul) etc.

Sînt și câteva pagini de impresii („Rîșnovul“)—cele mai frumoase din tot volumul. Îndemnăm pe autor să stăruiască în această direcție.

R. F.

* * *

Sextil Pușcariu. *Contribuții la Gramatica istorică a limbii romîne. Memorii I. Contribuții la studiul derivațiunii. A. Bibliografie. B. Sufixul*

-acii. C. *Sufixele -ae și -aîi*. D. *Sufixul -an*. București, Academia Română, 1911, 1 broș. în 4° de 22 pag., prețul 30 b.

Se cunosce bine împrejurările în care D. Sextil Pușcariu a început la Dicționarul Academiei.

D. Philippide își luase angajamentul de a redacta dicționarul în cinci ani. Dar după o muncă încordată de opt ani de zile (12—14 ore de lucru pe zi, fără Duminică, fără sărbătoare, fără vacanțe,—4 colaboratori devotați), D. Philippide nu putuse redacta decât abia un sfert din dicționar—și doar D-sa nu se încurcase cu tipărire de fascicule și renunțase aproape cu totul de a mai publica și alte lucrări.

Continuând în aceleași condiții, pentru a termina dicționarul D. Philippide ar mai fi avut deci nevoie de încă trei ori opt ani.

Despre acest lucru D. Philippide înștiințase pe Academie în toamna lui 1904.

Academicienii, care în tinerețe își puseseră speranțe în Hasdeu, erau acum bătrâni. Să mai trăiască ei încă atâția ani să vadă capătul dicționarului!

O spaimă grozavă a cuprins atunci pe senectutea Academiei.

D. Philippide a fost rugat să avizeze la mijloacele prin care s-ar putea accelera lucrarea, și D. Philippide a propus ceea ce era la mintea omului: sporirea numărului de lucrători.

Dar oamenii care nu lucrase niciodată în domeniul filologiei, oamenii a căror întreagă activitate intelectuală se reducea la câteva broșurele și discursuri ocazionale, oamenii care-și îngrijesc cu religiozitate sănătatea și-și umplu viața cu ceremonii și excursiuni, oamenii în sfârșit care pot străbate Simplonul în tren, dar care niciodată nu ș-ar putea închipui câtă vreme, câtă muncă și câte vieți a costat perforarea lui, oamenii aceștia au crezut că accelerarea lucrării s-ar putea face nu atât prin sporirea numărului de lucrători, cât mai

ales prin suprimarea neologismelor din dicționar și reducerea numărului de citații.

Dar D. Philippide a refuzat net de a-și estropia lucrarea. De aici ruptura (Maî 1905).

Tocmai în acest timp o stea nouă apăruse la orizontul filologiei române. Era D. Sextil Pușcariu, un Ardelean care studiasse la Viena și Leipzig și publicase și o ediție a doilea a dicționarului elementelor latine al lui Cihac, ediție premiată de Academie ca lucrare de mare originalitate și pătrundere.

La rindul său D. Pușcariu umbla ahtiat să capete ceva la dicționarul Academiei și în acest sens se și milogise de D. Philippide printr-o scrisoare, pe care acum o cunoaștem de toții.

D. Pușcariu a primit deci toate condițiile Academiei și la 1 Ianuar 1906 a început să lucreze dicționarul cu fișele D-lui Philippide.

Lucrarea, după cum era de așteptat, s-a înămolit. După șese ani de muncă D. Pușcariu s-a convins și D-sa că nu suprimarea neologismelor și reducerea numărului de citații este cauza încetinelii lucrării (și nu mai vorbesc că D. Pușcariu are un număr mai mare de colaboratori decât avusese D. Philippide!).

Văzându-se în neputință de a se învâna de angajamentele luate față de Academie, D. Pușcariu vrea să facă pe Academie să creadă că D-sa și colaboratorii săi sint cel puțin filologi superiori predecesorilor.

În prefața broșurii, al cărui titlu l-am dat mai sus (despre cuprinsul filologiei vom vorbi cu altă ocazie) D. Pușcariu injură (iar!) pe D. Philippide și laudă pe colaboratorul său Capidan, — „trătează cu pricepere și competență sufixele nominale aromânești.“

Dar într-o recenzie de zece pagini publicată în Revue de Dialectologie Romane din 20 Ianuar 1911 (II, 410, 420) eu am *probat* că lucrarea D-lui Capidan, astfel laudată de D. Pușcariu,

nu numai că cuprinde erori grosolane, dar este lipsită de însăși temelia oricărei lucrări, — materialul disponibil. Lucrarea D-lui Capidan este așa de superficială, încît, acum în urmă. controlînd-o din nou, aş mai putea adăuga observații, care ar ocupa cel puțin alte șeisprezece pagini de tipar.

Dar ce-are a face adevărul cu D. Pușcariu și cu Academia!

Injură și laudă cum poțesteți, D-le Pușcariu! Ai dreptate: țara romînească este țara tuturor îndrăznelilor!

G. P.

***
Const. Calmuschi. *Relațiunile politice ale Țărilor Romîne cu Rusia.*
 296 pag. Galați, 1911. Lei 3.50.

Aveam în romînește o monografie despre relațiunile noastre cu Polonia, alta despre cele cu Ungaria și era necesar să apară și una despre relațiile noastre cu Rusia; era necesar să avem o asemenea lucrare delă cineva care nu-i numai diletant în ale istoriei și care fără să se laude că va fi imparțial, să fie în adevăr. Material pentru asemenea operă, în cit privește epoca mai nouă, dela Petru cel Mare încoace, se găsește în abundență, de altfel aceasta-i și mai interesantă pentru noi. Trebuia numai adunat conștiincios, fără omisiuni, criticat și sistematizat bine; atunci s'ar fi ajuns la o concluzie care să se impue cetitorilor de orice fel și istoricii ar fi avut un izvor în care să se ncreadă și să găsească ceva mai mult decît locurile comune din tratatele de istorie minus părțile defavorabile Rusiei și citeva documente favorabile temei autorului, în plus. Partea dela început a lucrării d-lui Calmuschi, „Primele relațiuni ale Domnilor romîni cu Rusia“, e cu desăvîrșire insuficientă, căci aici trebuiau cercetări originale, mai aņevoioase și mai puțin proprii pentru o anumită concluzie. Nu se vede nici ce era Rusia pe vremea aceea, și acesta-i lucrul cel dintăiu

care trebuia știut. Partea care urmează dela Petru cel Mare încoace e o întregă declarație de dragoste Rusiei; autorul merită cel puțin o decorație rusască, dar pe cetitori cred că-i furnică 'n degete cînd în o așa carte în mînă. Autorul anunță că e fără prejudecăți. Așa trebuia să fie în adevăr. Există puțin prejudiciu în istoriile noastre cînd e vorba de relațiunile cu Rusia; prea sint văzute toate 'n rău; datorim ceva și acțiunii rusești contra Turciei, nu toate întreprinderile Rusiei au avut scopul ascuns de a ne cotropi; asta o arată autorul, dar adevărul e că nu s'au mișcat Rușii delă mila noastră numai, ei din interes de a slăbi Turcia. Autorul vede sistematic în Austria o putere vrăjmașă neamului romînesc, perfidă, intrigantă, invidioasă și lacomă de a ne 'nghiți sub pretexte false. E în cea mai mare parte adevărat, deși procedarea sistematică a d-lui Calmuschi, în acest sens, apare ca o prejudecată. La Rusia autorul vede, din contra, o acțiune providențială; nimic din ce-ar fi putut umbri acțiunea Rusiei nu există în carte; nici un cuvînt despre abuzurile din timpul ocupațiunilor rusești! nici un cuvînt despre izolarea Basarabiei; ori cînd lucrul ar fi prea deochiat ca să-l lase deoparte, atunci d. Calmuschi găsește o scuză pentru Rusia, o face naivă, victima altora! Mînich era un german ca mulți alții de care se încunjura împărăteasa Ana; nu cunoștea sentimentele rusești; era numai ostaș, un bun ostaș în solda Rusiei și se bizuia pe principiul „à la guerre comme à la guerre“.—Sărmana Caterina a II-a. Ea a intervenit în Polonia delă mila nenorociților ortodoxi; deci să i se atribue intenții rele! vinovați erau confederații dela Bar, cei cu idei strimte, medievale! Vinovat era Frideric II, care a pus-o la cale să ia o bucată de Polonia, și ce a luat, o nimica toată: Frideric a luat un terito-

riu cu 900.000 loc. Caterina unul cu 1.500.000, iar Maria Terezia, cu lacrimi în ochi, a fost nevoită să ia 2.500.000 loc. ! De ce a 'nceput Caterina războiul cu Turcii ? Mare lucru dac'au urmărit Rușii în Basarabia niște haidamaci ruși ? Turcii sint vinovați ; ei-au stîrnit războiul. Correspondența boerilor cu generalii Galitzin și Rumianzof arată bucuria bolnavului de moarte care întrezărește mintuirea. Caterina a fost o mare și nobilă împărăteasă, mare prietenă și susținătoare a Țărilor Romine ; a vrut numai să facă aceste țări neatirnite și unite sub un prinț străin ; putea să le ia, dar n'a vroit și, prin pacea dela Cuciuc-Cainargi, n'a cîștigat nimic. Nici prin pacea dela Iași n'a cîștigat nimic ; și ce de binefaceri au curs pentru noi și din războiul de atunci ! Ei, dar eum o dregi cu ocupația dela 1806—1812 ? Războiu lung, peripeții numeroase, dar „expunerea lor nu intră în cadrul acestui studiu“. Alexandru I ne-a luat Basarabia ! A fost o victimă ! Napoleon I e autorul morai, el l-a 'nvățat ! Despre vre-o trădare grecească, despre vre-o intenție de a lua toate țările, dl. Calmuschi, e-re face istorie între acte, nu știe. Și apoi ce Basarabie ne-au luat Rușii ? Dela Bender și Chișinău în jos era raia turcească de mult ; Hotinul asemenea ; ce mai ținea de Moldova ? Soroca, Orheiul, nimica toată : deci ce atîta caz ? ! Cei interesați au denaturat evenimentele, determinînd un curent care nu corespunde nici istoriei trecutului, nici necesităților momentului, nici aspirațiunilor viitorului. Și așa mai departe. Un articol nou în Regulamentul Organic era inofensiv, căci era scris în Regulament, ce se mai poate modifica ; niște fleacuri.

Unii funcționari sau consuli ruși au îndrăznit prea mult ; dar se 'ntimplă. Chestia iritantă a lui Trandafilloff ? A fost prezentată sub o lumină falsă ; el era Rus, dar Rusia nu s'a amestecat.

Revoluția dela 1848 ? O copilărie pe care Rusia a iertat-o. Luarea Basarabiei de sud la 1878 ? Rusia a „căzut în cursa“ lui Bismark ! Și noi am fost vinovați, că n'am cunoscut acest lucru.

Păn' acuma, zice d. Calmuschi în concluzie, dac' ar fi scris cineva în acest sens (ca d. Calmuschi), s'ar fi chemat trădător, acuma nu se mai cheamă, fiindcă lumea s'a deșteptat și d. Calmuschi a spus adevărul fără părtinire, așa cum rezultă din documentele pe care le citează ! Noi nu-i facem nici o acuzare și nu mai zicem nimic, decit că d. comandant al corpului III de armată să aibă grijă să fortifice terenul pe care stă d. Calmuschi, căci e punct slab în defensiva noastră contra Rușilor.

Teodor T. Burada. *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir*. București 1911. Extras din An. Acad. Rom. Preț 5 lei. (Broșura conține note muzicale).

Știe multă lume că domnul Moldovei, *D. Cantemir*, a fost un mare învățat și scriitor. D. Burada arată că D. Cantemir a fost și în muzică foarte priceput. Înainte de a fi Domn a stat la Constantinopole și a studiat muzica orientală 15 ani, dînd și lecții de muzică unor personaje de samă. Dar Turcii n'aveau note ; D. Cantemir a inventat pentru muzica lor note, scoase din alfabetul turcesc. Semnele acestea însă nu s'au popularizat. Cantemir a scris și un *tratată de muzică în limba turcească* și a compus cîntece pentru instrumente și pentru voce, cunoscute pînă azi sub nume de *avile lui Cantemir*. Domnul laudă ritmul (măsura) și proporțiunea cuvintelor la muzica turcească și zice că în privința aceea e superioară celei europene, dar e greu de înțeles din pricina multelor părțiele de suneto. Cartea e interesantă pentru acei care se ocupă cu istoria muzicii, sau cu muzica orientală.

V. D.

REVISTA REVISTELOR

Convorbiri Literare. No. 1 și 2.

O frumoasă poezie de Carmen Sylva („Generației de azi“). *Priar*, semnează o schiță (Ispita) care o mai mult o colecție de arhaisme și cuvinte neaoșe. Numai pe o jumătate de pagină găsim: *vajnic, cosorul, năglabie, vâcăliile cerului, melița, lamura, colilia, alimă-nise* (verb), *pârloagă, răstăv, eișit, preatca*. Apoi expresii nepotrivite, ea: „ochii lui se propteau, pe nevrute, în oglinda unui dulap“, „măale ca maldărul în pîrg“, „șişnea de-odată o amintire, un parmac ce-i priponea merrilița“, „seară sorcovită de viscol“, „omătul opăcit de virtejuri“ etc. Și toate acestea pe mai puțin de două pagini.

D-nii *I. Pillat* și *Atrou*, tipăresc bucăți de versuri corecte, dar care, cu tot titlul lor pompos (*Pictor ignotus, Carmen festivum, Rugă budistă*) nu spun nimic deosebit și nou. Totuși o bucată semnată *Atrou* („Vei fi a mea, ori nu vei fi“) deși are asonanțe și rime prea eftine,—cuprinde simțire și avînt.

În „O curcă romanțioasă“ d. Duiliu Zamfirescu încearcă un gen care nu-l prinde. Auto-biografia și psihologia curcii, au haz, în acest gen, pe două-trei pagini, cel mult. Dar cînd o întinzi pe douăsprezece pagini, (curca vorbește ca „o persoană“) convenția cu cetitorul slăbește, cade, și psihologia emenească pe care i-o atribui curcii nu mai are nici un haz.

Luceafărul. Provocați de un articol din „Luceafărul“ al d-lui Sextil Pușcariu, am scris în No. trecut al revistei noastre următoarele rînduri:

„Vorbînd de socialiștii, care au trecut în partidul liberal, onorabilul domn Sextil Pușcariu... nu simte nici un prios de afinență în vasele capilare ale obrazilor săi. cînd scrie aceste cuvinte: „ei au părăsit steagul pentru favorurile personale ce li lo oferea un partid politic“.—La revista noastră sînt mai mulți din acești „ei“. Doi, d-nii Stere și dr. Cantacuzino, o conduc chiar. Pînă cînd acest domn nu va *dovedi* adevărul afirmației sale, și aceasta chiar în revista „Luceafărul“, va rămînea un calomniator ordinar.“

D. Sextil Pușcariu a tăcut, deși de atunci au apărut mai multe numere din „Luceafărul“... Concluzia noastră, cu care isprăvim notița reprodușă mai sus, nu mai poate avea forma ipotetică. D. Pușcariu s'a clasat definitiv.—A tăcut și „Luceafărul“. În privința înțeleșului, afirmativ sau negativ, al tăcerii, se știe că o discuție. Sînt mai multe teorii... Nu știm nici noi cum s'o interpretăm în cazul acesta concret.

Flacăra. Flacăra ține să spună neadevăruri cetitorilor ei cînd afirmă că noi ne-am „supărat“ pentru că ei nu i-ar fi plăcut o strofă dintr-o poezie a d-lui Arghezi, publicată în V. R.

Atunci să servim noi, pe cetitorii

Flacării. Nu era vorba numai de o strofă. Ar fi putut să fie vorba și de o poezie întreagă, și noi nu ne-am fi supărat. Ne-am „supărat” pentrucă revista d-lui Banu a spus că d. Arghezi este o nulitate — trecută, prezentă și viitoare — și asta tocmai cînd d. Arghezi debuta la noi. Și încă după ce acel Arghezi fusese afișat ca colaborator de frunte al d-lui Banu!

Flacăra mai mistifică pe cetitorii ei și cînd afirmă că noi am fi rupt legăturile literare cu d. Cocea, din cauză că acest talentat publicist serie la Facla. Ne luăm tot noi sarcina să dăm și în această privință informații exacte cetitorilor Flăcării (măcar celor puțin care ne cetesc și pe noi — căci V. R. nu e o gazetă populară de tiraj).

Cauzele pentru care d. Cocea nu mai colaborează la V. R. sînt cu totul străine de publicistică. Toată lumea știe că d. Cocea, a fost multă vreme și cronicar teatral la *Viata Rominească* și director al Faclii.

Cît despre invinuirea de „promiscuitate” venită tocmai din partea Flăcării, ea nu ne face decît să zîmbim...

Dar însfirșit această „polemică” tot a avut un rezultat. Ultimul *Buletin* al Flăcării declară că d. Arghezi, nu este o nulitate. Așa dar acest scriitor, astă toamnă era mare talent, astă iarnă era o nulitate, iar acum, la primele raze calde ale primăverii, începe să aibă din nou talent, — pentru Flacăra.

Încă un cuvînt. Cînd Flacăra se coboară la aluzii biografice de trampa acelor ca „gustul exotic al criticului dela Iași” etc., trecînd în mod firesc dela tonul lingușirii extreme, la acela al isjuriei nedemne, nu mai încapă nici o îndoială că, epuizîndu-și toate celelalte mijloace, Flacăra face apel la acel urit instinct zoologic care e ura de rasă, — numai ca să aibă desfacere pînă și în cele mai de jos pături ale plebei intelectuale.

Nu găsiți, domnule Banu?

Țara Nouă. No. 5 (Februarie).

D. Mihail Dragomirescu scrie cu căldură și ironie cel mai bun articol al d-sale (*Jubileul lui Caragiiale*) în care, afară de unele exagerări, spune multe adevăruri usturătoare.

S. S. R. ar trebui să-l cetească într'o ședință intimă și să delibereze.

Reproducem: „Caragiiale, cel puțin în starea de astăzi, este, față de literaturii tineri, coia ce Ceahlăul este pe lîngă movilele — ce so teșese din an în an și vor deveni una cu cîmpia — ale Bărăganului”. Și mai departe: „Caragiiale este clasicul înaintea perioadei clasice a literaturii române, ce va să vie; este îndrumătorul scriiturii noastre — umflate, prolixă, întortocheată, nărvite de nărvurile străinilor sau de presumpția neștiinței cu talent, dar fără geniu, — pe călea *artei adevărate* care e *simplă, concisă, limpede*, de-asupra modelor de-o zi, de-asupra prefeționii de totdeauna”. În ultimele cuvînte mai ales, e un adevăr totașa de limpede și de simplu, pe care însă nu oricine e 'n stare să-l priceapă...

D. Dragomirescu, în acelaș articol, se ridică și d-sa împotriva reclamegismului și tîmbălăului din literatura noastră actuală.

Dar d-sa să nu uite că, mai întii, nu *toți* tinerii literați sînt la fel și apoi că de această stare de lucruri e vinovat, în parte, chiar d-sa. La „Convorbiri critice” s'a inaugurat sistemul de a se lăuda pe ultimile pagini, producțiile publicate în corpul aceleași reviste. Nu s'a făcut decît un pas înainte: dela revista care se laudă singură, am evoluat la scriitorul care se laudă singur...

D. Lovinescu, de pildă, a crescut mare la „Convorbiri critice”. D-sa e o invenție a d-lui Dragomirescu.

La *revue roumaine*. No. 1 și 2.

E o revistă bi-lunară, care are apărare în București, în limba franceză.

O denunțăm d-lui Ministru Externe :
ne face de rîs în străinătate.

Vorbind de „Viața nouă“ și de d. *Ovid Densusianu*, spune : „*Ses collaborateurs sont aujourd'hui les plus remarquables écrivains du pays*“. Aș vrea să înșir aici, pentru cotori, pe colaboratorii d-lui Densusianu. Dar, pe cuvîntul meu că nu le știu nici măcar numele. Mai departe : „*Alexandre Th. Stamatiad est aujourd'hui un des nos meilleurs écrivains*“ și „*cet écrivain distingué mérite l'hommage de ceux qui peuvent goûter l'art... incompris par les multitudes abjectes et ignorantes*“ ! Despre d. Minulescu : „*Le poète est clair ; ses idées sont exprimées d'une manière limpide*“...

Despre d. Davidescu : „*une personnalité indépendante, qui ne peut pas fléchir le genou devant X ou Y*“ „*Davidesco appartient à Davidesco*“... „*Malheureusement, Davidesco écrit en roumain!*“

Toate aceste decrete sunt semnate ;
Caion... Cetitorul credem c-a înțeles.

La nouvelle Revue (Februar,
1912).

Ca un remediu ușor și eficace *in*
contra depopulării Franței, Jacques
Daugny propune colonizarea interioară.
Plecînd dela datele recensemin-
tului primului semestru din 1911, au-
torul constată că mortalitatea crește,
natalitatea scade, iar numărul căsă-
toriilor se împuținează,—ceia ce în-
samnă că Franța e menită să dispară
ori să fie aservită vecinilor. Ce e de
făcut contra acestei stări de lucruri ?
Mijloacele naturale pentru creșterea
populației sînt în genere : să se dea
viață și să se combată moartea. În
vederea acestora se caută să se
facă ceva în Franța, dar rezul-
tatul pozitiv nu se vede. De aceea au-
torul propune un al treilea mijloc ;
să se atragă în Franța emigranții po-
loni, germani, slavi, italieni, etc., care
acum se îndreptă către țarmurile in-

depărtate ale Americii. Pentru acea-
sta ar fi de ajuns să se facă o propa-
gandă întinsă, arătîndu se emigranții-
lor că în Franța găsește o viață mai
îndămnastică decît peste ocean. În a-
devăr, prin faptul că țărănul francez
se mulțumește să aibă un singur cop-
il pe care-l crește la oraș, unde de
obicei și rămîne, mina de lucru de-
vine tot mai rară, pămîntul Franței e
cultivat de lucratori temporari stră-
ini, iar din cei un milion de oameni
care emigrează anual din Europa, o
mare parte ar putea să se așeze în
condiții foarte avantajoase pe pămîntul
bogatei și mănoasei Franțe. Pen-
tru Franța, Slavii în nord, Italianii în
sud ar deveni un element care s'ar
asimila curînd și ar da vigoare, brațe
de muncă și natalitate bogată regi-
nilor pe care le-ar coloniza. Astfel
prin colonizarea aceasta interioară
s'ar putea lupta cu succes în contra
procesului de depopulare care e în
continuu creștere și amenință însăși
existența națiunii.

Les documents du Progrès.
(Februar, 1912).

Asupra Chinei de astăzi găsim in-
teresante considerații într'un articol
datătorit lui Frédéric Stackelberg. Au-
torul stabilește oarecare analogii în-
tre istoria Chinei și istoria popoarelor
Europenei : Astfel în evul mediu al no-
stru, China, ca și imperiul roman, a-
pare fragmentată în mai multe state,
e frămîntată de războaie și revoluții
și se unește apoi sub o stăpînire
unică. În ceia ce privește viața so-
cială, femeia la Chinezi e, ca și la Ro-
mani, servitoare bărbatului, pe cînd
copiii nu au decît dreptul de a se su-
pune orbește tatălui. În sfîrșit, paralel
cu progresele ideilor egalitare în Eu-
ropa, se observă și în China apariția
ideilor democratice, republicane, so-
cialiste. Răspîndirea acestor idei se
datorește faptul că revendicațiunile
republicanilor care au făcut revolu-

ția actuală din China trec peste cadrele organizației sociale burgheze. Antorul crede că revoluția din China are o însemnătate mare pentru omenire, întru cît ea va avea urmări considerabile și în afară de limitele marelui imperiu transformat în republică; astfel, între altele, industrializarea Chinei va contribui la stingerea antagonismului dintre albi și galbeni, antagonism datorit acum concurenței mari pe care mina de lucru chineză o face muncitorilor de rasă albă în chiar țările lor; lucrătorii chinezi vor găsi de lucru în industriile țării lor și astfel republica Chinei pare chemată să facă o apropiere între orient și occident, între lumea galbenă și cea albă.

Revue de métaphysique et de morale. Decembrie.

II. *Bergson* publică „Intuiția filozofică” importanta conferința pe care a ținut-o la congresul de filozofie din Bolonia. După o anumită concepție a filozofiei orice sforțare a filozofului tînde să îmbrățișeze lărgă și sinteză rezultatele științelor particulare. Desigur filozoful a fost multă vreme omul care posedă știința universală și azi chiar, cînd multiplicitatea științelor particulare, diversitatea și complexitatea metodelor, masa enormă a faptelor eulose fac imposibilă acumularea tuturor cunoștințelor omenești în același spirit, filozoful rămîne omul științei universale, în acest sens că, dacă nu poate ști totul, trebuie să caute a învața totul. Dar oare sarcina sa e să utilizeze știința făcută, să o ducă la grade tot mai înalte de generalitate și să se îndrepte din condensare în condensare spre unificarea ei? Această concepție propusă în numele științei e înjurioasă pentru omul de știință căci ea presupune strania pretenție ca profesionea de filozof conferă celui care o exercită puterea de a merge mai departe decît știința în

aceiași direcțiune cu ea. Unii savanți sînt desigur mai înclinați decît alții către generalizarea rezultatelor sau către critica metodelor, dar filozofia lor e încă știința și cel care o face e încă un savant. Filozofia înțelesă astfel nu e o sinteză a științelor pozitive care pretinde să se ridice prin singura virtute a spiritului filozofic mai sus decît știința în generalizarea acestorași fapte. Mai injurioasă e însă această concepție pentru filozofie. Omul de știință se oprește la un punct anumit pe calea generalizării și a sintezei și acolo se oprește și cea ce experiența și raționamentul ne permit să avansăm. Mergînd mai departe în aceeași direcție nu intrăm în domeniul arbitrarului sau al ipoteticului?

A face din filozofie un ansamblu de generalități care depășește generalizarea științifică, este a voi ca filozofia să se mulțumească cu plauzibilul și cu probabilitatea. Desigur nu totul e verificat și verificabil în ceea ce atînge filozofia. E în esența metodei sale de a împune, în anumite momente asupra unor puncte, acceptarea riscului. Dar filozoful nu acceptă acestor riscuri decît sîndcă sînt unelo lucruri de care e sigur în chip neîndoios, și el reușește să ne facă siguri în măsura în care știe să ne comunice intuiția personală care-i alimentează forța. Adevărul e că filozofia nu o sintetizează a științelor particulare și că dacă ea înțîneste ades terenul științei, dacă îmbrățișează câteodată într'oviziune mai simplă obiectele de care se ocupă știința, nu o face intensificînd știința sau ridicînd rezultatele ei la cel mai înalt grad de generalitate. Nu ar fi loc pentru două chipuri de a cunoaște, filozofie și știință, dacă experiența nu ni s'ar prezenta sub două aspecte diferite: pe deoparte sub forma unor fapte care se juxtapon altora, care se repetă, se măsoară, se desfașoară în strîșit în senzul multi-

plicității distincte și al spațialității,— pe de altă parte sub forma unei penetrațiuni reciproce care e pură durată, refractară legii și măsurii. În ambele cazuri experiența înșamnă conștiința, dar în primul conștiința se desfășoară în afară și se exteriorizează în raport cu ea însăși în măsura în care ea zărește lucruri exterioare unele altora, în al doilea, ea reintră în ea însăși, se recunoaște și se aprofundează.

Sondind astfel propria ei adincime, ea pătrunde mai departe în interiorul materiei, a vieții și a realității. „Căci materia și viața care umplu lumea se găsesc în noi, forțele care lucrează în toate lucrurile le simțim în noi, aici e esența intimă aceea ce este și aceea ce se face. Să ne scoborim în propriul nostru interior, cu cât mai adinc va fi punctul pe care l-am atins, cu alit mai puternică va fi presiunea care ne va aduce la suprafață. Intuiția filozofică este acest contact, filozofia este acest elan“.

Revue hebdomadaire. Ianuar. *Hubert Lagardelle* scrie un interesant articol asupra vieții și operii lui Paul Lafargue. Cunoscutul scriitor socialist s'a născut la 1941 din părinți francezi la Santiago de Cuba. Venit de timpuriu în Franța a studiat medicina până la 1865 cînd, în urma participării lui la faimosul congres internațional al studenților la Liège, a fost exclus din Universitate. Această aventură a avut o influență decisivă asupra vieții sale. A plecat la Londra unde s'a continuat studiile. Printre refugiații politici a cunoscut pe Marx cu a cărui fică trebuia mai tirziu să se căsătorească. El însuși a povăstit cu emoție cum a pătruns în intimitatea celebrului cugetător socialist și cum în calitatea lui de prudhonian ostil la început ideilor marxiste a fost cucerit încetul cu încetul de dialectica maestrului și de farmecul vieții lui de

familie. Căderea imperiului l'a adus în Paris; înrolat de comună a fost nevoit să fugă în Spania ca să scape de represiunea armatei din Versailles. Guvernul lui Castelar a refuzat să-l predea Franței. A luat parte la mișcarea muncitorească spaniolă și la 1872 a fost delegat la congresul Internaționalului în Haga. În anii de lincezure a mișcării revoluționare a dus la Londra o viață grea. Ideile socialiste se deșteaptă însă în Franța; la congresul din Marsilia se creiază partidul muncitorilor socialiști și la 1880 la Londra Paul Lafargue elaborează cu Jules Guesde și Karl Marx programul său teoretic și practic. De acum începe între el și Guesde o frăție de arme pe care numai moartea a întrerupt-o. Jules Guesde și Karl Marx va fi agitatorul politic, Lafargue pamfletarul și filozoful mișcării. Opera lui Marx nefiind cunoscută societăților franceze, Lafargue caută s'o redea în părțile ei caracteristice și încearcă să aplice metoda marxistă în articole de vulgarizare. În ziarul Egalité fundat de Guesde în 1880 publică atunci celebrul pamflet „Droit à la paresse.“ Revenit în Franța după amnistie a luat parte la toate luptele intestinale ale socialiștilor totdeauna în cadrele fracțiunii guesdiste. Amestecat în mișcările muncitorești e închis de mai multe ori. La 1891 e ales deputat de Lille. În cameră nu s'a distins căci îi lipsea talentul oratoric. La 1893 e căzut în alegeri. De atunci a dus viața unui propagandist socialist. Cu toată fracțiunea guesdistă a refuzat să participe la mișcarea revizionistă și a denunțat cu pasiune „acțiunea confuzionistă“ a lui Jaurès. În ultimii ani se ocupa mai mult cu reorganizarea internă a partidului. Violent și nedrept adesea, intransigent în păreri, raționamentele lui erau vehemente și simple, cu o tendință pronunțată spre sarcasm și paradox. Sti-

lul scriitorului era fluid, clar, inrudit cu al maestrilor săi adevărați, filozofii și enciclopediștii secolului al XVIII. Trecea drept savant și în adevăr știa multe lucruri, dar erudiția lui e de multe ori contestabilă. În opera lui a căutat să substituie în mod cu totul liber un materialism metafizic materialismului istoric al lui Marx. El n'a înțeles că materialismul acestuia nu era o concepție a lumii, că el era o metodă care caută să explice raporturile politice și cele de drept prin cele economice și nu un sistem care trebuie să supune unui canon rigid toate manifestările vieții intelectuale și morale. Prin firea lui, Lafargue, era un adept al teoriei pasiunelor și al omului naturii, teorie care trecind de la Rousseau la Helvetius, a dat oamenilor dinaintea revoluției gustul eglogelor, idilelor și al sălbaticilor. Povestirile de călătorie în țările departate care entuziasmau pe contemporanii lui Lamettrie și d'Holbach, au inspirat și cugetarea lui Lafargue. El opune ades corupției societății capitaliste, simplitatea sănătoasă a societății primitive pe care o presupune cași Fourier îmbogățită de toate achizițiile științei moderne. În opera sa tipică „Droit à la paresse“, spune că nebunia stranie a lumii moderne e dragostea și pasiunea muncii. În termeni lirici el face apel la energia maselor ca să alcătuiască o lege de aramă care să oprească pe om de a munci mai mult de trei ore pe zi. Socialistul lui Lafargue e un socialism al consumației, nu al producției. Felul morții lui, ne-a desvâlit încă mai mult într'insul un mistic și poate ultimul idealist al materialismului. Socialismul contemporan nu va cuceri însă sufletele decit rămânind o filozofie a efortului, un cîntec de entuziasm al muncii. Epicurianul Paul Lafargue nu va fi printre conducătorii săi.

Scientia (1912). Cunoscutul preistoric Hoernes discută în *Origina și*

formele cele mai vechi de îmbrăcăminte, cauzele care au făcut pe om să se îmbrace. În aparență chestia aceasta e una din cele mai simple; totuși se pun o mulțime de întrebări; la care nu se pot da răspunsuri satisfăcătoare, căci nu știm aproape nimic în tot ce privește începuturile vieții omenești. Astfel pentru ce și-a pierdut omul blana-i primitivă și cînd? Înainte sau după descoperirea focului? Și de ce și-a pierdut-o tocmai cînd, după toată probabilitatea, se întindea dela sud la nord, cînd deci pârul îi era mai necesar? Întrebări ce nu pot primi răspuns categoric. După ce a pierdut îmbrăcămintea naturală, până să recurgă la cea artificială, omul a rămas un timp gol. Pentru ce a început să se îmbrace? Frigul sau pudoarea este cauza? De oarece cunoștințele noastre asupra omului preistoric sînt foarte reduse, sîntem siliți să inducem, bazîndu-ne pe studiul sălbaticilor de azi. Astfel, unii etiologi, observînd că sînt triburi sălbatice care n'au alt vestiment decit o cingătoare, au admis că nevoia ideală, pudoarea este aceea ce s'a manifestat întai; astfel că dînsa, sentiment înăscut, a făcut pe om să se îmbrace. Dar faptul că bucațile de stofă nu acoperă totdeauna părțile genitale ale omului, ci mai ales cele sensibile, a dus pe alți observatori la concluzia că nevoia fizică de a se apăra fie de insecte, fie de soare, ori de frig, a silit pe om să se îmbrace.

Oricum, o cauză unică nu poate avea acest fapt. Căci la unele triburi sălbatice din Africa și bărbații și femeile sînt goi, și raporturile sexuale foarte libere pînă în momentul cînd bărbatul își alege o femeie statornică; de aici încolo femeia, și uneori și bărbatul, poartă o bucată de stofă delabriu în jos. În acest caz îmbrăcămintea pare a arăta un semu de proprietate, iar sentimentul decenții nu joacă nici un rol. La alte triburi, originea

Îmbrăcămintei trebuie căutată în nevoia omului de a se împodobi; acolo haina e o dezvoltare a cingătoarei, care se dezvoltă în jos, și a colanului dela git și brățărilor dela mină; concluzia se poate scoate și dela triburile actuale și din studiul scheletelor din paleolitic superior. În neolitic omul s'a îmbrăcat fie cu piei de animale, fie cu stofe, cusându-le,—probă a celor care s'au găsit.

Ceva precis însă relativ la originea și evoluția hainelor primitive nu avem. **Scientia** (Ianuarie—Martie 1912).

Ch. André discută în articolul „Ipoteza nebulară a lui Laplace și teoria capturii a lui T. I. J. See” obiecțiunile ce s'au adus în vremea din urmă vechii încercări de explicare a originii lumilor, propusă de Laplace. Se știe că în sistemul său, marele geometru admite că atmosfera soarelui s'a întins la început până la ultimele limite ale lumii planetare și că această atmosferă, conform legii conservării ariilor, s'a învârtit cu altă mai iute cu cât se apropia mai mult de corpul central. La fiecare poziție acolo, unde puterea centrifugă era egală cu greutatea, un inel de materie înceta, în planul ecuatorului solar, de a urma mișcarea de retragere a acestei atmosfere. Acest inel se conglomeră apoi pentru a da o planetă izolată, susceptibilă prin același mecanism de a da naștere planetelor secundare sau sateliților.

Astronomul american T. I. J. See susține bazându-se pe niște calcule ale lui Babinet, că, dacă soarele ar fi fost la început așa de dilatat încât să umple întregul spațiu planetar, apoi mișcarea de rotațiune ar fi fost așa de înceată că n'ar fi putut deslipi din masa centrală planetele, deoarece puterea centrifugă variază în raport invers cu patratul distanței. Astfel soarele nebuloz, întinzându-se până la pământ, se învârtea în jurul său în 3192

ani, iar întinzându-se până la Neptun, mișcarea de rotație e de 2.888.000 ani și puterea centrifugă în primul caz era de 1 : 10.188.864 pentru pământ și în al doilea 1 : 306.356.009, putere centrifugă aproape nulă, astfel că e cu neputință ca vreo planetă să fie născută prin proiecțiune.

Domnul See se înșeală însă, vedește *Andrée*: Căci mai întâi Laplace n'a spus nicăeri cum că soarele însuși ar fi ocupat tot spațiul planetar, ci atmosfera lui, ceea ce nu-i tot una; apoi însuși *Babinet*, pe care se bazează d. See, a făcut acele calcule tocmai pentru a combate părerea celor ce interpretau teoria lui Laplace în sensul că soarele însuși, nu atmosfera lui, ocupa spațiul planetar, și dovedind că genialul francez nu a putut admite o asemenea absurditate. Pentru a face lucrul mai clar, iată ce zice *Babinet*: „Mai multe persoane au crezut că soarele însuși fusese la început dilatat așa ca să ocupe întregul spațiu ocupat acum de planete, deși Laplace menționează clar că, în momentul formării acestor corpuri, numai atmosfera soarelui a avut această vastă întindere” și ca să probeze face calculele de mai sus.

Apoi d. *Andrée* discută alte obiecții aduse teoriei nebulare de See, obiecții peste care trecem, și ajunge la ipoteza *Capturii* propusă de acesta din urmă.

Să rezumăm ipoteza capturii și obiecțiunile ce-i aduce *Andrée*. See, ca și Laplace, pleacă dela existența primordială a unui soare, încunjurat până la mari distanțe de o vastă nebulozitate, sau atmosferă cu o formă nedeterminată, cu o densitate, evident, foarte slabă în raport cu condensarea centrală ce constituie soarele.

De unde vine însă soarele și nebulozitatea, cum s'a format, nu ni se spune. Mai departe See zice că planetele sînt de origină cosmică exteri-

oară atmosferei solare, corpuri, ce trecînd în vecinătatea soarelui cu o înălțime destul de slabă, au putut fi prinse de el, adică obligate să descrie în jurul lui elipse cu o excentricitate mai mult ori mai puțin mare. Atmosfera solară intervine atunci opunîndu-le o rezistență progresivă și continuă,—rezistență a cărei efect e descreșterea axei celei mari și excentricității orbitelor, care s'au apropiat de forma circulară; iar după ce atmosfera solară a dispărut, astrul a continuat să circule în jurul soarelui într'o orbită apropiată de cerc. Sateliții au fost captați în același mod de planete.

În contra acestei concepții Andreea aduce o serie de obiecțiuni, pe care nu le putem rezuma căci ar cere prea mult spațiu; relevăm pe cea mai importantă.

Existența în universul nostru a unui soare imobil în mijlocul unei atmosfere imobile nu se poate admite.

Concluzia e că tot teoria lui Laplace este care ne poate da o explicație reușită a sistemului nostru solar.

Rivista d'Italia. (Decembrie 1911).

G. Beloch: Studiile recente de istorie romană în Italia. A trecut un veac decînd Niebuhr a așezat bazele studiului științific al istoriei romane. Opera lui fu continuată de Mommsen, ale cărui cercetări geniale transformară cu desăvîrșire toate disciplinele ce se raportă la antichitatea romană. Mommsen fu însă—ca toți oamenii mari—o personalitate absorbantă; el nu se mulțumea să fie înțaiul, ci voia să fie singurul în domeniul în care lucra. Cuvîntul său trebuia să fie lege și vai celui care se abătea dela el. Urmarea neevitabilă fu că după moartea lui nu se mai găsi nimeni care să-i ia moștenirea. Tinerii cu un spirit independent apucaseră alte drumuri. Începură să înflorească studiile de istorie greacă,

cele romane rămaseră părăsite. Mommsen avusese însă un elev și în Italia: *Ettore Pais*. În Italia aerul era mai liber; ceia ce se lucra acolo nu-l supăra pe Mommsen. Acestui Italian se datorește prima mare operă asupra istoriei romane, care poate sta cu cinste alături de lucrările lui Niebuhr și Mommsen. De mare importanță e și „Istoria Romanilor“ a lui *Gaetano de Sanctis*, care fără a fi ca opera lui Pais, o operă de cercetare, e o povestire științifică, documentată, a celor cinci veacuri dintăi din istoria Romei. O parte importantă a științei istorice e cronologia. Fundamentul cronologiei romane îl formează „fastii-consulari“. O ediție critică a acestui document extrem de important cere o muncă extraordinară. Cărajul să o facă l-a avut *Giovanni Costa*, care în două volume a adunat tot ceia ce trebuie pentru pregătirea unei ediții critice. O altă chestie, iarăși foarte încurcată, e cea a calendarului vechiu roman, anterior lui Cesar. În această chestie a dus lumuriri însemnate *Prosperus Varese*.

Lucrările citate și altele de asemenea natură, bazate pe critica erudită a izvoarelor, asigură Italiei locul înțaiu în cîmpul cercetărilor istoriei romane. Alături de această școală critică sînt însă și alte curente. Mai înțaiu așa numitul al tradiționalismului. Această direcție respinge critica, numind-o hipercritică, și admite, fără control, povestirile vechilor scriitori. Această tendință își are rădăcina într'un naționalism rău înțeles, dar difuziv nu este propagată de pe nici o catedră; în publicul așa numit cult, e însă destul de răspîndită, așa că până și un istoric de însemnătatea lui *Guglielmo Ferrero* a crezut că trebuie să-i facă oarecare concesii. Ferrero, de altmîntrelea, aparține altei direcții—acelei sociologice. Factorul economic care avea o așa de mare însemnătate

tate în evoluția istorică, fusese complet neglijat și era natural ca acest lucru să provoace o reacție, care ca toate reacțiile a mers poate mai departe decît se cuvinea. Pentru o istorie a evoluției economice a imperiului roman, adică a lumii întregi antice, lipsesc încă bazele indispensabile. Apoi, pe de altă parte, sociologia e încă departe de a fi o disciplină științifică. Valoarea operei lui Guglielmo Ferrero nu stă în faptele nouă aduse și dovedite, ci în analiza fină psihologică și povestirea măiestră, aptă de a cișlița favoarea marelui public.

Deutsche Revue (Februar 1912).

Prof. dr. Albert Eichler: Arta de regisor a lui Shakespeare. Cînd asistăm astăzi la reprezentarea unei drame a lui Shakespeare, pusă în scenă cu toate mijloacele tehnice moderne, nu ne mai gîndim de loc la chipul și fidelul cum aceste piese erau reprezentate pe timpul cînd însuși marele poet juca vreun rol creat de el. Pe scena teatrelor dintre 1576 și 1642, decorațiuni existau numai puține și în mod excepțional. Un fund de scenă zugrăvit exista cîteodată, însă rămînea neschimbat pentru tot timpul reprezentării: o variație a scenelor nu putea produce. Culise nu existau, iar de efecte de lumină nu putea fi vorba, deoarece în teatrele deschise lumina soarelui pătrundea chiar în scenele care se petreceau în întunericul nopții. Succesul piesei se datora, în primul rînd, artei mimice a actorilor și chipului cum știa autorul să miște fantazia publicului, care se mulțumea numai cu simboluri acolo unde noi astăzi cerem tablouri plastice. Marele număr de scene în dramele engleze se explică prin aceea că podiul, mai mult sau mai puțin nemobilat, putea reprezenta în mod simbolic orice localitate. În toate scenele, în care timpul și locul au o deosebită însemnă-

tate, se ajungea la orientarea spectatorilor prin ajutorul vorbelor personajelor. Astăzi ne-am deprins a vedea în toate deslușirile asupra timpului și locului, pe care Shakespeare le pune în gura personajelor sale, numai cîteva descripții poetice; în realitate, pentru spectatorii contemporani cu poetul, aceste deslușiri erau indispensabile. În vechile ediții și desigur în manuscrisurile pieselor sale pentru teatru, la nicio scenă nu se indică locul; toate indicațiile ca: stradă, piață, palat, galerie, etc., pe care le găsim astăzi în edițiile lui Shakespeare, pornesc dela editorii din sec. XVIII și al XIX-lea.

În foarte multe scene însă, nu se găsește nicio aluzie la timp și loc, fiindcă pentru aceste scene poetul a crezut că e absolut indiferent să precizeze acțiunea neatîrînd întru nimic de vreo anumită localitate sau epocă.

În felul acesta jucate dramele lui Shakespeare, cereau pentru reprezentarea lor mult mai puțin timp decît astăzi. Întregul act al doilea din „Machbeth” d. p. se putea juca fără pauză și întreaga piesă putea fi terminată în două ceasuri. În acest fel de reprezentări, actorul influența mai direct și mai adine asupra spectatorului și atît el cit și poetul cereau o mai intimă colaborație din partea publicului de cum se întîmplă la reprezentarea dramelor moderne.

Deutsche Rundschau (Februar 1912). **Anton Bettelhehn:** A sută de naștere a lui Berthold Auerbach. La 28 Februar 1912 s'au împlinit o sută de ani dela nașterea marelui scriitor. Lingă mormîntul său deschis, a ținut o cuvîntare funebră prietenul său, Friedrich Teodor Fischer, pe care o termina prezicîndu-i nemurirea. De atunci au trecut treizeci de ani și mulți se-ntreabă, zice autorul, dacă profeția lui Fischer s-a îndeplinit. Cînd la 1884, publică la

cob, executorul testamentar al lui Auerbach, două volume de scrisori, corespondența în timp de 52 de ani (1830—1882), ele trecută aproape nebagate în seamă de marele public. Între 1850—70 însă, Auerbach era, după Uhland, cel mai popular scriitor al Germaniei și cel mai cunoscut și în țările străine. Astăzi opera lui care se mai cetește e „Schwarzwälder Dorfgeschichten“. Acestea însă sînt cetite mai mult decît s-ar crede; ultima statistică a societății pentru răspîndirea culturii în popor arată că în anul trecut s-au cerut dela bibliotecile populare și ambulante: Gangofer de 72,000 de ori; Rosegger de 36,000 de ori; Freytag 34,000; Roabe 32,000; Auerbach 24,000, Storm 22,000, Ebner-Eschenbach 20,000, Gottfried Keller și Frenssen de cîte 18,000 și Fontane de 16,000 de ori. Cifra pentru Auerbach nu e așa de defavorabilă. Sfirșitul anului în care sîntem va aduce proba definitivă, căci termenul legal al proprietății literare expiră și scrierile lui Auerbach vor putea fi tipărite în ediții populare accesibile tuturor. Se va vedea deci dacă și în al doilea veac dela nașterea sa, scrierile sale vor avea aceeași răspîndire. Foarte productiv, scrierile sale sînt nenumărate și prin ele Auerbach caută să-și impue concepția sa asupra vieții, căci el lua o parte foarte activă la luptele timpului său în domeniul politic și cel religios. D. Strauss îl numea „un misionar popular-poetic“. Scopul său era să trezească conștiința contemporanilor săi pentru suferințele și viciurile populației dela țară și dela oraș. Zugrăvind însă partea de umbră a sufletului omenesc, el n-a căzut însă în pesimism și în dispreț pentru oameni, ci totdeauna a fost stăpînit de credința în posibilitatea inobilării sufletului omenesc.

Sozialistische Monatshefte (Februar 1912). *Eduard Bernstein*: In-

semnătatea victoriei și sarcinile ei. Alegerile dela 12 Ianuar 1912 însemnă o dovadă strălucită pentru răspîndirea ideilor socialiste în poporul german. Din cele 944.000 de voturi cu care a crescut în total numărul voturilor în tot imperiul, față de alegerile din 1907, 991.000 reprezintă voturi date pentru socialdemocrați. Acest fapt are cu altă mai mare importanță, cu cit din noii alegători înscriși dela 1907 încoace, numai 60 % sînt lucrători. Dat fiind însă că nu toți lucrătorii votează pentru socialiști, rezultă că mai mult de 1.300.000 de alegători ce fac parte din alte clase sociale au votat pentru socialiști. O asemenea creștere a numărului de voturi, se înțelege, nu putea rămînea fără influență asupra numărului mandateelor și astfel astăzi, socialdemocrația, cu 110 reprezentanți în parlament, formează cea mai puternică fracțiune politică. Căror factori trebuie atribuit acest succes? În primul rînd, desigur, neîncetatei industrializării a Germaniei și deci a creșterii clasei muncitoare ca factor economic precum și puternicii organizări de propagandă a partidului. Acești factori sînt independenți de curentele și combinațiile trecătoare ale politicii zilnice. Voturile în simplătoare ale „nehotărîților“ au numai într-aita o însemnătate, intrucît ele de multe ori au hotărît pierderea sau cîștigarea unui mandat și de aceea lupta pentru mandate înseamnă lupta pentru cîștigarea „nehotărîților“.

De data aceasta ei au acordat încrederea lor partidului socialdemocrat. Această încredere trebuie însă justificată. Oricît s-ar părea de numeroasă fracțiunea din Parlament, totuși nu trebuie să se uite că față de 287 de adversari, 110 deputați nu formează decît o minoritate. Din creșterea numai a numărului mandateelor, nu urmează și o creștere a influenței fracțiunii socialiste în parlament. Probă

e Austria, unde, după cum arată O-von Kossel, socialiștii cu o duzină de deputați în parlamentul curial aveau o mai mare influență decât o au acum cu șapte duzini în parlamentul votului universal. De asemenea și în Franța: între 1888 și 1902 erau 38 deputați socialiști; între 1902 și 1906, 37 soc. uniți și 12 independenți; dela 1910 sînt în Cameră 76 socialiști uniți; o creștere continuă deci și totuși influența asupra politicii Franței din partea socialiștilor a fost mult mai mare între 1888 și 1902, decât e acum. Căci e eșirea lor din blocul radical-republican. Rolul pe care-l poate deci juca fracția socialistă în parlament depinde de felul cum va ști să conlucreze cu celelalte fracțiuni din stînga în contra grupărilor conservatoare și clericale. Și în parlamentul german se găsesse multe puncte în care socialdemocrația ar putea lupta alături cu fracțiunile liberale.

Pregled (Sarajevo-Bosnia, Fevru-rie).

Într'un articol cu titlul Țăranul și politica, directorul acestei reviste, Radulovic, se ridică împotriva celor din Bosnia care, luîndu-se după moda din anii de pe urmă, propoveduesc că masa cea mare, țărănimea, făurește mîrirea materială și morală a statelor și că, deci, ea trebuie să fie cea mai numeros reprezentată în dieta Bosniei. Spune Radulovic că, de fapt, lucrul nu stă astfel, fiindcă țărănimea, lipsită cum e de cultură și de idei generale, nu înțelege nici odată larg și altruist marile probleme naționale ale neamurilor. Și dă chiar exemple. Țăranul lombard, în luptele Italianilor pentru libertate, era de partea asupritoarei Austrie, fiindcă nu putea înțelege și simți ideea grandioasă a unui Mazini, Garibaldi și Cavour. Țăranul german identifica lupta liberatoare de suflete și conștiințe a lui Luther împotriva Romei catolice cu căpătarea

de către ei a dreptului de a pescui liberi și a dreptului de servitute a pădurilor din care să taie și să ia lemne cînd vor. Țăranul francez, mai spune Radulovic, cînd i s'a dat dreptul de vot universal, a dat lui Napoleon III coroana imperială, și așa a dărîmat regîmul republican liber cugetător, aducînd indirect dezastrul Franței dela 1871 în lupta-i cu Germania.

Țărănimea, cu deosebire în Bosnia, închee Radulovic, înnoată în ignoranță, nu pricepe nici e le mai primitive noțiuni ale dreptului și datoriei; nu are simțul solidarității, căci acest simț e de regulă însoțit de cultura mai înaltă a sufletului și minții; iar sentimentul național, cu excepția periferiei, e aproape rudimentar sau în deobște chiar nici nu există în țărănime.

Introducerea țărănimei în prea mare număr în Scupștina Sirbiei a adus turbările nenorocite din timpul din urmă în această țară. De aceea, zice Radulovic, pentru ca Bosnia să meargă bine, va trebui să se ferească de a da Țăranului de acolo, care-i incult și esențialmente materialist, dreptul și putința de a împănă dieta țării; în această trebură să între oamenii cu cultură și deci cu sentimentul și noțiunea „neamului” sîrbesc.

Bosanska Vila (Sarajevo, Fevru-arie).

Precum studiul, în timpii de pe urmă, al literaturii grecești a arătat lumii că cultura grecească nouă și medievală nu a fost înapoiată, cum se credea, ci destul de înaintată, tot astfel o sumă de manuscrise care s'au descoperit în unele biblioteci din Bosnia, unde ele au rămas din vremea stăpînirii turcești, împinge știința la o reabilitare a culturii acestora. Vladimir Corovic, unul dintre distinșii scriitori Sirbi din Sarajevo, a descoperit niște manuscrise în limba sîrbească dar cu litere turcești în veacurile XVI—XIX și cuprinzînd fru-

moase bucăți de poezie lirică. Ele au fost scrise de Musulmanii din Bosnia. Acestea arată, observă Corovic, că trebuie să ne schimbăm părerile de până acum, prin care priveam pe Musulmani și Osmanlii drept numai niște sălbateci, barbari și lacomi de sânge. Studiarea poeziei acestora musulmane, ne învederează că din amestecul firii sentimentale și capabilă de puternice emoții a Sirbilor, cu sensualismul străbătut de o bogată fantezie a Turcilor cu care Sirbii s'au amestecat cu deosebire în Bosnia, s'a născut o poezie lirică care are caracterele acestui hibridism, dar care e extraordinar de frumoasă, cea mai frumoasă din poezia lirică sârbească 'n deobște. În compoziția poeziei acestea sârbe se resimte mult influența celei turcești.

Această concluzie despre existența unei alose culturi mahometane și influența ei hotărâtoare asupra poeziei sârbești, poezie pe care cu entuziasm o admirau Herder și Goethe la începutul veacului al XIX, trebuie legată și cu altă constatare făcută de muzicantul croat Kuhac (despre care am vorbit în No. diu Sept. 1911 p. 170) cum că elementul turcesc joacă un mare rol în muzica poporană a Croațiilor, Sirbilor și Bulgarilor.

Iar amitudonă concluziile laolaltă vor trebui să ne atragă atenția (cum ziceam în Sept. 1911) că, dacă voim să cunoaștem exact sufletul și cultura istorică rominească, să ne întrebăm și noi: nu cumva și muzica ea și poezia poporană a noastră cuprind în alcătuirea lor elemente turcești?

De altfel limba rominească și cultura noastră vorhe chiar cuprind multe elemente turcești de natură administrativă, casnică, etc; pe acestea, în mare parte, le-a și adunat Lazăr Șăineanu în cartea sa: „Influența orientală asupra limbii și culturii romine”. 3 volume.

Ruskoie Bogatsvo (No. 1. Cro-

nica internă. Cîteva date statistice asupra stării actuale din Rusia *).

1) În stare de asediu se găsește o întindere de 3,115,575 km. p. cu o populație de 2—3 milioane locuitori.

2) În stare de pază extraordinară, 2,302 km. p. cu 0,3 mil. loc.

3) În stare de îndoită pază 4,672,795 km. p. populație 63 mil. loc.

4) În stare de pază excepțională (fără alte denumiri speciale) se găsește 13,564,385 km. p. populație de aproape 90 mil. loc.

În toate organizațiile de stat polițienești regimul normal dă prilej la multe păcate, un regim excepțional cu atât mai mult. Exemple concrete:

Sub regimul normal șeful de pompieri Osipow din Jitomir, restabilirea afacerilor negustorilor asigurați, incendiind-le prăvăliile în schimbul unui procent din prima de asigurare. Autoritățile complezente întocmeau procese verbale potrivite circumstanțelor. După „constituția” regimul normal intră în domeniul legendelor. Lipsa de răspundere și impunitatea ajung culmea (cazul agentului polițienesc, ce se înclină politicos înaintea judecăței care-l condamnă la moarte, își încăleacă bicicleta și o luă razna spre casă, poate fi un exemplu).

Incendiatorii prosperază și progresează și ei.

Un negustor de cherestea „adevărat Rus” din Rilsk, cu ajutorul unor agenți speciali, dă foc caselor asigurate luînd asupra sa și însărcinarea de-a încasa cu procură primele de asigurare. Tînta negustorului era: „producerea consumatorilor de cherestea”. Deși descoperită, afacerea fu dată uitării.

În genere se poate enunța următorul adevăr economic.

Suprafața totală a imperiului rus este de 22 mil. 700 mii km. p. dintre acestea 21 mil. 355 mii km. p. sînt în stare de pază excepțională.

De citeori, din diferite pricini, industria și comerțul suferă—numărul fabricelor și prăvăliilor incendiate crește enorm.

Dar sînt și alte cauze de incendii. Așa în primăvara lui 1909 orașul *Cerdini* a fost bătut de un vînt incendiar.

Populația alarmată se apără în zădar de „cucosul roș“; pînă cînd fu prins asupra faptului incendiatorului Golofkoff polițist. Scopul incendiierilor se lămuri: stabilirea măsurilor de pază extraordinare.

Asemenea măsuri au fost necesitate și altfel. Ex. în Tzaritziu prădăciunii săvîrșite ziua mare de necunoscuți maseați (agenți de poliție). Aiurea furturi de cai, escrochuri etc.

Dar, vorba guvernatorului Tatîșev, avînd în vedere devotamentul polițistilor în timp de revoluție, cei ce se disting se pot bucura din indulgență, mai ales că nici superiorii nu se lasă pe jos, vorba ofițerului de poliție *Socolow*, ce se lauda către un preot, — „Vrai părintele?... Uite acuș impuse un om în fața sfinției tale... Sîntem în stare de pază extraordinară... avem voie să facem ce ne place“.

Cronicarul citează diferite abuzuri ale celor mari:

Ispravnicul din *Novozubkoff* ca să silească consiliul comunal să-i acorde un adaos de bani pantru luminat și încălzit, amenință să ocupe primăria cu sergenți și să-și facă singur dreptate. Guvernatorul *Kneaz Gorciacow* din *Kaluga* silește *Zemstvou* să facă drumurile din gubernie bune pentru circularea automobilelor, deși o anchetă stabili că singurul automobil ce s-a arătat vre-o dată în partea locului e al guvernatorului. *Zemstvou* din *Krasnofim* fu silit să plătească pe anul 1909 cheltuieli de deplasare unui pristanț pentru 25,068 km.—bravul funcționar s'a deplasat zilnic 66 km. etc., etc.

Regimul actual profită și particularilor. Ex: Prințul *Radzivil* întemnețează pe avocatul *Cerkezoff* pentrucă acesta era apărătorul unor țărani dela care prințul răpise niște pămînt. Districte întregi cad în minile unor familii. Ex: Toate posturile administrative și judecătorești din *Kursk* sînt în minele familiei *Markow*—se fac abuzuri de necrezut. „Societatea rusă de construcții navale“, grație legăturilor cu rei mari, acaparează terenurile orașului *Nicolaef* și ale particularilor chiar, fără nici o despăgubire.

Această stare de lucruri durează de mai bine de cinci ani; sînt mulți ce se silesc să-i prelungească durata. Și jugul acesta pentru Rusia e mai greu decît cel tătarăsc, între Tătari tot se găseau oameni de treabă.

Numărul executărilor nu scade, țara se sălbătăcește și sărăcește—o izbucnire dinăuntru, un războiu și nu se știe ce s'ar alege de imperiul vecin. **The North American Review**. (Ianuarie și Februarie, 1912). D. *Standwood Cobb* — Greutățile partidului Tinerilor Turci — analizează situația politică a Turciei de azi. Starea actuală a Turciei, spune autorul, pare a indica triplei alianțe că a sosit momentul împărțirii ei.

Atacul neașteptat al Italiei dovedește că o politică agresivă împotriva Turciei de mult se plănuiește. Noua eră, inaugurată de Tinerii Turci deocamdată, n'a produs decît starea critică de tranziție, care totdeauna e mai puțin rezistentă decît o stare așezată. Turcii au dovedit în istoria lor că sînt buni cuceritori, dar foarte slabi organizatori. Imperiul lor se compune din aceleași naționalități neasimilate cași acum trei sute de ani în urmă. Rusia a reușit să-și întemeze o unitate națională pe ruinele deosebitelor naționalități.

Turcia nu, Turcia are 30,000,000 locuitori, din care numai 8,000,000 sînt

Turci. Restul se împarte între 8,000,000 Greci; 3,000,000 Armeni; 1,000,000 Bulgari, apoi Macedoneni, Albaneji... Dominațiunea peste aceste deosebite popoare, care își au idealuri deosebite și-și doresc fiecare independență, guvernul turcesc a exercitat-o întotdeauna prin armată; și partidul Tinerilor Turci nu se menține azi la putere decât prin faptul că a pus mînea pe armată.

Ei sînt în minoritate față de „bătrîni”. Proporția e de 1: 10.

Iată un stat în care intră deosebite naționalități cu idealuri deosebite și aspirații de independență. Una din aceste naționalități, prezentînd ca număr o treime din numărul total al locuitorilor, considerată ca cea mai inferioară în cultură de toate celelalte, le stăpînește pe toate prin armată. Cei care sînt stăpîni azi pe armată însă prezintă numai o zecime din populația turcă și sînt urîți și considerați ca uzurpatori de cele nouă zecimi. Acest stat e apoi înconjurat de state mici, mult mai civilizate, ale popoarelor creștine care au milioane de conaționali în imperiul turcesc. Pe lingă toate: plaurile marilor Puteri și mai ales interesele Rusiei în Balcani. Față de toate aceste elemente care amenință continuu existența Turciei, ce va putea face partidul Tinerilor Turci? El și-a dat seamă că trebuie realizată o unitate națională a imperiului. Curajul și energia lor sînt în adevăr de admirat. Dar unificarea națională se face cu timpul și stîrnește crize acute și primejdioase pentru existența unui stat.

Abdul Hamid nu se interesa de de-naționalizarea popoarelor; se mulțumea numai să le despoze.

Nemulțumirile naționalităților sînt acum mai mari împotriva Tinerilor Turci, măcar că ei au introdus o administrație mai civilizată. Cauza e că patrimoniul lor național e atacat de

noul regim. Vor izbuti Tinerii Turci, mai cu seamă vor avea timp, să creze o Turcie modernă europeanizată? Deocamdată e sigur că a fi Tînăr Turc azi e mai rău decît a avea sabia lui Domocles atîrnată deasupra capului.

În No. din *Februarie*, d. *William Trant*.—Evreul și Chinezul—face o comparație între persecuțiile și nedreptățile pe care le-au îndurat Evreii, în evul mediu, în toate țările, — și azi încă în orient—și soarta Chinezului în Canada, America și colonii. Interesante sînt observațiile asupra Chinei de azi. Autorul pare îngrijit de viitoarea asimilare a civilizației apăsătoare de către Chinezi și prevede apropierea „pericolului galbăn”. De aceea d. Trant cere tratarea omenească a Chinezului în colonii, pentruca mai firziu aceste persecuții să nu îndreptățească ura și răzbunarea poporului care înnumără a patra parte din populația pămîntului. Napoleon spunea despre China:

„Acolo doarme un gigant; să-l lăsăm să doarmă; căci cînd se va mișca, va mișca lumea”. Acum gigantul e trezit; e trezit de Europei, în special de Engleji. E cea mai mare greșală a considera pe Chinezi ca barbari. Ei au cea mai veche civilizație, o civilizație deosebită de a noastră dar care a produs cu mii de ani multe din invențiile și reformele noastre. Se știe, de exemplu, că praful de pușcă era de mult cunoscut în China. Era întrebuintat la mine cu mult înainte de a-l întrebuinta Europeii la tun. Chimia și botanica, în aplicațiile lor medicale, întrec cu mii de ani organizarea acestor științe în Europa. Chinezii cunosc cu o mie de ani în urmă industria mătasei, pensiile lucrătorilor, bibliotecile publice, construirea podurilor suspendate. Tiparul a fost descoperit în China cu 900 de ani înainte de a fi cunoscut în Europa.

Cel întâi ziar—„*Gazeta de Peking*”— apare în secolul al optulea și continuă, fără întrerupere, până azi. În anul 1000 iată ce scrie Wanguchi: „Statul trebuie să ia pe seama lui conducerea industriei comerciale și agricultura, ca să ajute clasele muncitoare și să impedeze ca ele să fie „exploatate de cei bogați“. E pur socialism de acum! Literatura Chinejilor formează una din uimirile lumii astăzi. Acest popor, cu o civilizație așa de veche, nu-i este mirat că și-a asimilat îndată forma civilizației europene.

Căi ferate, telegrafe, telefoane, școli și universități, după modelul celor engleze, arsenale, docuri, vapoare... azi cresc ca din pământ. În nimic, Chinejul nu-i inferior, în ce privește aptitudinile intelectuale, Europeanului; și-l întrece în dexteritățile manuale și însușirile morale. La anul, China va avea 4,000,000 soldați, adică cît are la un loc Anglia, Germania, Franța și Statele-Unite. Acum introduce sistemul conșcripției germane; atunei va avea o armată de 60,000,000 soldați. În curînd marina ei va fi formidabilă.

Ce va fi în viitor? Nu mai poate fi vorba de războiu între popoare, cît de războiu între emisfere.

The Contemporary Review. (Ianuarie și Februarie, 1912. London).—În No. din *Ianuarie*, d. *Basil de Selincourt*,—„*Ruskin*”—caută să aducă nouă contribuții în interpretarea bogatei și variatei opere literare a marelui scriitor englez. *Ruskin* este ultimul din marii prozatori ai Angliei; îl întrece mult pe *Carlyle*, și prin ceea ce a lăsat omenirii, și prin calitatea pur estetică a operelor lui. E literat, critic artistic, moralist, sociolog. Niciodată n'a scris lucruri fără însemnătate și totdeauna, chiar atunci cînd greșește, ori nu-i în curent cu datele științei, puterea lui de intuiție artistică deschide orizonturi noi și

pune întrebări minții. Deși scrie profetic ca și *Carlyle*, nu e atît de întunecat ca el. Scrie din adîncă convingere și cu entuziasmul omului care vrea să-și vadă aplicate ideile pentru fericirea altora. Are o nemăsurată iubire pentru muncitori și de aceea urmărește industrializarea extremă a Angliei, căci ea înjosește mintea lucrătorului prin efectul mașinismului. La noi, s-a vorbit cu anumită tendință—de cătră adversarii tendinților în artă—asupra conservatismului lui *Carlyle*; și nu s-a spus nimic asupra marii iubiri a claselor muncitoare ce străbate din scrierile acestui scriitor mai mare decît *Carlyle*,—mai mare mult mai cu seamă din punct de vedere al partizanilor teoriei „artă pentru artă”—al „artei pure“.

Trec acum la studiul d-lui *Selincourt*, care clarifică mai mult lucruri spuse, decît aduce nouă puncte de vedere. E un rar merit și acesta. După autor, calitatea dominantă și caracteristică a lui *Ruskin* e percepția intuitivă. *Ruskin* are calitatea de a vedea universul în pictura de rouă. În ce privește stilul lui *Ruskin*, autorul insistă asupra retoricei lui. Această însușire ori defect—a formeî e în strînsă legătură cu temperamentul lui *Ruskin*, nu e o artificialitate de tehnică la el. De multe ori *Ruskin* laudă ori blamează prea tare, dar totdeauna simți că măsura a fost întrecută din cauza excesului de simțire ce încălzește un suflet drept și bun. „Orice subiect îl atinge, spune autorul, *Ruskin* îl vede instinctiv în relație cu lucruri mai mari decît el, ca o parte dintr'un tot mai mare“.

Ruskin vede lucrurile mărginite din lume sub specie aeterni, se poate spune. Aici e secretul firii omenilor mari de pretutindeni și din toate țările.

În No. din *Februarie*, e un interesant articol—„*Supranaturalul în Litera-*

„tură”—datorit, se vede, unui adinecunoscător al lui Shakespeare. Autorul își pune numai inițialele, dintre care însă nu lipsește silaba nobletei —de. Supranaturalul e întrebuițat de mulți scriitori; de unii fiind „sint la strimtoare”. Autorul se ocupă numai de întrebuițarea supranaturalului în piesele lui Shakespeare, din două motive: 1) Pentru că Shakespeare este „întâiul între autoritățile acestui caz”; 2) pentru că supranaturalul, în Shakespeare, are o dublă interpretare. Umbrele, strigoii, vrăjitoarele lui Shakespeare sînt atît de reale încît produc groază și trăesc pe scenă ca adevărați călători din lumea cealaltă.

În același timp ele sînt totdeauna halucinațiile violente ale conștiinței tulburate a unui crou principal din piesă. Supranaturalul, în Shakespeare, are, întrebuițînd limbajul filozofic, valoarea obiectivă și subiectivă. Shakespeare a mulțumit cu umbrele lui și galeria de spirite critice, nu ale contemporanilor numai, dar și ale urmașilor: toate „aparitiile” lui Shakespeare pot primi azi o legitimare științifică, dată în regulă de psihologia modernă.

Umbra lui Hamlet, atît de cunoscută nouă, ne impresionează puternic prin realitatea ei; dar ea e însă starea sufletească logică a lui Hamlet. Discuția dacă Hamlet e nebun sau

nu, nu aduce nici o lumină; și e curios, spune autorul, cum între argumentele pro și contra rolul și înțelesul *umbrei* n'au fost cu înțelegere deplină utilizate. Să se observe că Hamlet *întâiu* pătrunde în îngrozitorul secret al crimei mamei lui și *apoi vede umbra*; nu vede întâiu umbra și apoi află vinovăția mamei.

Psicologicește halucinația e logică pentru cel mai echibrat suflet care simte adinec și care ajunge, în mod firesc, obsedat de grozăvia faptei, de mila victimei, de sentimentul de onoare și datoria de a răzbuna crima. Inacțiunea e tot așa de logică pentru voința cea mai tare, căci vinovatul era *mama* lui Hamlet. Aci e conflictul tragic, și dacă Hamlet ar fi nebun piesa lui Shakespeare n'ar fi o tragedie. Monomania pasivă a lui Hamlet nu-i o nebunie, ci concentrarea unui suflet tare; nu-i un semn de lipsă de voință, ci de o stăpînire extraordinară a propriului vulcan sufleteesc. Fără indoială însă că umbra lui Hamlet are și o realitate pentru public: o vede și Horatio, Marcellus și Bernardo. Vrăjitoarele și aparitiile din *Machbeth* au aceeași interpretare.

Shakespeare e singurul care reușește să ne arate mintea și personalitatea în acțiune, prin mijlocirea agenților supranaturali, spune autorul.

Post-Scriptum

CEIA CE NU PUTEM ADMITE

Am venit prea tîrziu la redacție pentruca să pot scoate din pagini recenziile relativă la *Flacăra*. Cetitorii noștri vor înțelege că ajungînd la felul de polemică relevant de noi mai sus, revista condusă de d. C. Banu se pune în afară de literatură. Consecvenți liniei de conduită pe care ne-am tras-o dela început, noi nu mai avem cuvîntul față de astfel de manifestări. Cînd deosebirea de apreciere a unui literat atrage după sine grosolăni și insulte ca acele din *Flacăra*, (No. 19) discuția nu numai nu poate face parte din „literatură”, dar este și necompatibilă cu cea mai elementară cultură sufletească.

Am încheiat. Iar pentru a da *Flăcării* o țintă mai precisă exercițiilor ei de scațologie... literară, prin excepție la uzul nostru, semnez această notiță.

C. Stere

Bibliografie

- Petru Girboviceanu.** *Dare de seamă despre mersul societății cum și despre mersul școalelor ei fröbeliană, primară și normală pe anul 1910—1911.* 1911 București. Tipografia cărților bisericești.
- Lew Tolstoi.** *Rușine.* Biblioteca de popularizare a scriitorilor ruși. No. 1. București. Prețul 20 bani.
- N. N. Beldiceanu.** *La un han odată.* Tip. cooperativă „Progresul”. 1911 București. Prețul 1.50.
- Dr. Al. Zaharia.** *Griul Românesc.* Răspuns d-lui Prof. Dr. Th. Kosutany, urmat de o anexă cuprinzând studiul recoltelor din anii 1900—1908. 1911 București. „Minerva”.
- Constanța Marino-Moscu.** *Ada Lazu.* „Minerva”. 1911. București.
- L. Tolstoi.** *Plăceri vinovate.* (Trad. de I. Constantinescu-Delabaia). București, Bib. „Lumina”. Preț 30 b.
- Cincinat Pavetescu.** *Poezii.* 1911, București.
- Anuarul Institutului teologic și pedagogic român gr. or. al diecezei Caransebeșului pe anul școlar 1910—1911.* 1911, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane. Fără preț.
- Octavian Goga.** *Ce e „Tribuna” zilelor noastre?* Răspuns la broșura „Mangra, Tisza și Tribuna”. 1911 Arad. Prețul 50 bani.
- Mihail Rădulescu.** *Cauzalitatea din punctul de vedere al valoarei cunoașterii.* 1911, Iași.
- Dr. L. Rücher.** *Arta de a prelungi viața.* Traducere de V. G. Dragomir. Biblioteca „Lumen” No. 94. Prețul 15 bani.
- Galileu.** *Viața și opera sa.* Biblioteca „Lumen” No. 95. Prețul 15 bani.
- N. Iorga.** *Articole care pot să rămie. I. Oamenii care au fost. Amintiri și comemorări.* 1911, Vălenii-de-Munte. Tip. „Neamul Românesc”.
- Al. Tzigara-Samurçaș.** *Casa Românească dela Expoziția din Roma, 1911.* 1911, București. Carol Göbl, Fără preț.
- M. V. Coteanu.** *Contribuțiuni clinice la tratamentul tuberculozei cu tuberculina veche a lui Koch.* (Teză pentru doctorat în medicină și chirurgie). 1911, Iași, Tip. „Dacia”. Fără preț.
- Arseniu Vlaicu.** *Anuarul Scoalei Comerciale Superioare Greco-Orientale Romine din Brassó (Brașov), pe anul XLII-lea al existenței sale (1910—1911).* 1911, Erassó (Brașov), Tip. Ciurcu & Co., Fără preț.
- Ing. Leonid-von Stamatii.** *Das Problem, mit den vermeintlichen Mars-Bewohnern eine Verbindung herzustellen, erreicht.* 1911, Zürich, Art. Institutul Orell Füssli. Fără preț.
- Iuliu T. Mora.** *Din țări străine.* (Cu portretul autorului). 1911, Arad, Tip. „Tribuna”. Preț 2 cor.

- M. Sadoveanu.** *Die Rache des Nour.* Historische Erzählung (Frei übersetzt aus dem Rumänischen von Victor Zaharovschi). 1911, Czernowitz. Selbstverlag, Bukowinaer Vereinsdruckerei. Fără preț.
- Olliver Willy.** *Naționalism?... Libertatea de a ucide...* 1911, Craiova, Tip. David J. Benvenisti. Preț 1.25 l.
- Apărarea Mitropolitului Athanasie, rostită înaintea Sf. Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, în ședințele dela 13, 14, 16, 17, 20, 21 și 22 Iunie 1911.* 1911, București, Göbl, S-ri. Fără preț.
- Procesul d-lui prof. univ. dr. C. Chiricescu. Apărare rostită de d-sa înaintea comisiunii de judecată la 14, 15 și 17 Iunie 1911.* 1911, București, „Adevărul“. Fără preț.
- Procesul d-lui prof. univ. dr. C. Chiricescu. Apărarea rostită de d-sa înaintea comisiunii de judecată la 30 Iunie 1911.* (Supliment). 1911, București. Tipografia Profesională. D. C. Ionescu. Fără preț.
- Al. Ivan Constantinov.** *Bai-Ganciu sau miunatele povestiri desprc un bulgar din zilele noastre.* (Trad. de St. G. Sergent). 1911, București. Biblioteca „Lumina“ (No. 16—17). Prețul 60 b.
- I. C. Visarion.** *Mirlanii.* 1911, București. Biblioteca „România Muncitoare“. Prețul 25 b.
- General doctor N. M. Frangulea.** *Vegetarismul sau alimentația naturală a omului.* Conferință ținută la: Ateneul din București, Galați, Tecucțu și la cursurile de vară din Vălenii-de-Munte. 1911, Vălenii-de-Munte. Tip. Soc. „Neamul Românesc“. Prețul 1.20 l.
- Inginer Matheș M. Drăghiceanu.** *Chestia apei în raport cu condițiile sanitare ale orașului Cîmpulung.* (Conferință ținută la 29 Mai 1911, în sala școlii de băieți No. 1, din Cîmpulung). 1911, Institutul Minervei.
- Nicolae Constantinescu.** *Versuși.* 1910, Craiova. Tipografia N. I. Macovei. Prețul 1 leu.
- N. Zaharia.** *Mihail Eminescu. Viața și opera sa.* 1912, București, Tip. Gh. Ionescu.
- I. Pop Florantin.** *Anecdote Alese.* Editură a doua. 1911. București. Institutul de Arte graf. „Eminescu“. Prețul 50 bani.
- Anuarul XIV al Societății pentru fond de tatur romin, pe anul 1909—1910.* 1911 Brașov. Tipografia A. Mureșianu.
- Const. I. Florea.** *Contabilitatea Publică și Curtea de Conturi.* 1911. București. Institutul de arte grafice „Eminescu“.
- V. Cocuz.** *Iezătura iazului roman Aquarium de pe Bahlui. Iazul cetate romană : Castrum Iași. Origina și semnificația numelui Iași.* (Studiu original).. 1911. Iași. Tip. „Națională“ I. S. Ionescu. Prețul 1 leu.
- Aurelian Tăutu.** *Viața sfintului părintelui nostru Grigorie.* 1911. Cernăuți. Societatea tipografică bucovineană.
- Ion Dragoslav.** *Povestea Trăsnetului.* 1911. București. Biblioteca „Lumina“ No. 18. Librăria „Nouă“, Calea Victoriei 78. Preț. 0.30 b.
- Albert Bloch și Paraf-Javal.** *Substanța Universală. Trad. de Const. I. Cioranu.* 1911, București. Tipografia „Cultura“. Preț. 1 leu.
- Guy de Maupassant.** *Inima noastră.* (Roman). Trad. de I. C. Apostol. 1911, Iași. Tipografia H. Goldner. Prețul 2.50 l.
- H. Stahl.** *Bucureștii ce se duc.* 1911, Vălenii-de-Munte. Tipografia „Neamul Românesc“. Prețul 2.50 l.
- D. Vasiliu-Bacău.** *Energia Națională, Somnul și Visurile, Istoria Bucureștilor.* 1911, București. Biblioteca „Națională“ No. 36—38. Inst. Grafic „Minerva“. Prețul 30 b.
- Afacerea Tramvaelor Comunale. Expunere și acte oficiale. Legea și statutele.* 1911, București. Tipografia George Ionescu. Fără preț.

- Iosif Andreescu.** *De ce nu progresăm?* 1911, Cîmpulung. Tipografia și Librăria Vlădescu. Prețul 40 bani.
- Dr. J. von den Brink.** *Religia și Socialismul.* 1911. București. Cercul de editură socialistă. Prețul 20 bani.
- Cristina Reinhard.** O pagină din viața românească sub Moruzi și Ypsilanti. Scrisori. (Trad. de Al. D. Sturdza). Prețul 30 bani.
- Tudor Panfile.** *Firișoare de aur.* Povestiri și legende din popor. 1911, București, No. 680. „Biblioteca p. toji“. Editura librăriei Lon Alcalay. Preț. 30 bani.
- Duiliu Zamfirescu.** *Furfanto* (Trei novele). 1911, București. „Biblioteca pentru toți“. (Edit. Librăriei L. Alcalay). Preț. 30 bani.
- Iosif Stanca.** *Școala Română și Învățătorul Român din Ungaria în lumină adevărată.* 1911, Arad. „Tribuna“ Institutul tipografic, Nișin și Cons. Prețul 1.50 l.
- Gerhart Hauptman.** *Clopotul cufundat.* Trad. de J. H. G. 1911, Tipografia Cooperativă „Poporul“. Prețul 2 lei.
- Dr. Teolog I. H. Brezis.** *Omorul ritual.* 1911, Ploești. Tipografia „Modernă“. Prețul 20 c.
- Gh. Vlădescu-Albești.** *Pe gânduri.* Poezii. 1911, Rîmnicu-Vilcea Tip. „Matei Basarab“. Prețul 1 leu.
- Pompiliu Păltănea—Titu Dinu.** *Satirele lui Horațiu.* Traducere în metrul original și însoțite de note explicative. 1911, București, Editura „Societății Studenților în Litere“.
- Dr. Iloria Petra-Petrescu.** *Publicul nostru și teatrul.* Conferință ținută în Blaj. 1911, Arad, Tipografia „Concordia“.
- N. Dunăreanu.** *Din negura vieții.* 1912, București, Bib. „Lumina“ Nr. 25. Preț. 30 bani.
- L. Tolstoi.** *Războiul.* Trad. de Constantinescu-Delabaia. 1911, București, Biblioteca „Lumen“ No. 99. Preț 15 bani.
- G. Vasiliad.** *Radul. Un metal curios.* 1911, București Biblioteca „Lumen“ No. 98.
- I. I. Ciuncanu.** *Doine și alte cîntece,* culegere. 1911, Craiova „Biblioteca Folkloristică“, No. 10, Tip. „Fulgerul“. Preț 30 bani.
- Anuarul statistic al orașului București pe 1908—1909.* 1911, București, Tipografia F. Göbl fii.
- Petre C. Trișcă.** *Școlile germane.* Privire generală asupra dezvoltării și scopului feluritelor școli, cu o prealabilă descriere a seminarului pedagogic universitar din Iena. 1911, București, Tipografia F. Göbl fii.
- Cesar P. Oardă.** *Raze de Lumină.* 1911, București, „Minerva“. Preț 2 lei.
- Al. Gr. Soutzo.** *Quelques Poésies de Mihail Eminesco.* Traduites en Français. 1911, Jassy, Imprimerie H. Goldner. Prix 1 frc.
- Octavian Goga.** *Jurămîntul unui trecător.* Cîrmei din sbuciumul dela noi, 1911, Arad, „Tribuna“. Preț : Coroane 3. Pentru România : Lei 3.50.
- A. Maier.** *Magdalena,* dramă în trei acte, și în versuri (cu subiect din Biblie). 1911, Cley, Tipografia „Carmen“ Petru P. Barițiu Preț. 3 lei.
- Chestiunea Tramvaelor Comunale.* 1911, București, Tip. Cooperativă, strada Belvedere No. 6.
- Vintilă Brătianu.** *Chestiunea Tramvaelor Comunale din București.* Memoriu și scrisorile deschise către Ministrul de Interne. 1911, București, Imprimeriile „Independența“. 56, Calea Victoriei—strada Academiei, 17.
- Emanoil Elefterescu.** 1912. De toate și din toate pentru popor

- sau *Cartea Neamului*, cuprinzând : Date istorice, Tradițiunile, Credințele și Datinile poporului român,—aranjate lunar. Literatură și Calendar. 1913, Vălenii-de-Munte, Tip. „Neamul Românesc“. Preț. : 2 lei (2 coroane).
- Sp. Cegăneanu.** *Obiecte Bisericești.* Cu ilustrațiuni după desene și fotografii. 1911, București. Tip. Carol Göbl.
- Cuza-Vodă și Mihai Kogălniceanu în chestia evreiască.* București, Tip. Horia Carp. Fără preț.
- Marda Dr. Gavrilesco.** *Marelui Mihail Kogălniceanu.* Pioase amintiri. 1911, Iași, Tipografia Națională, Str. Alecsandri 11, Preț. 50 banl.
- Goethe.** *Hermann și Dorolhea.* Trad. în hexametri de Maria Baiulescu. 1911, Brașov, Editura librăriei Ciurcu. Preț. 1 leu.
- De ce s'au sporit lefurile învățătorilor.* 1911, București. Imprime-riile „Independența“.
- N. Bănescu.** *Corespondența Familiei Hurmuzaki cu George Barițiu.* 1911, Tip. „Neamul Românesc“. Preț. 1 leu.
- Virgil Caraiivan.** *O delegație de răzeși în Capitală sau Istoricul unui sat moldovenesc.* 1911, București, Biblioteca Revistei „Viața Agricolă“.
- Olteo și Doru.** *Un proces pierdut.* Roman social. 1911, București, Socec et Co. Preț. 2 lei.
- Olteo.** *„Iubire Fatală“.* Roman social. 1911, București, Socec et Co. Preț. 2 lei.
- K. Kautsky.** *Bazele Socialdemocrației.* Cu o prefață și un studiu asupra socialdemocratismului în țările înapoiate de C. Dobrogeanu-Gherea. 1911, București, Cercul de Editură Socialistă. Preț. 2.50.
- G. Rotică.** *Poezii.* Ediția II. 1911, Cimpulung. Tipogr. Romină. Preț. 2 cor.
- Caton Theodorian.** *La masa calicului.* Nuvele și schițe. București, 1911, Tip. Cooperativă „Poporul“. Prețul 1.50.
- D. M. Cădere.** *Citeva observațiuni și impresii asupra școalelor secundare, comerciale și normale de învățatori din Saxonia, Bavaria și Elveția.* 1911, București, Tipografia Curții Regale F. Göbl fii.
- D. M. Cădere.** *Notă asupra Granitului dela Măcin.* 1911, București, Tipografia „Carol Göbl“.
- Toma Dicescu.** *Conferințe.* 1911, Tipografia Ioan Călinescu.
- I. C. Panțu.** *Contabilitatea la societăți colective, comandite și la societățile pe acțiuni.* 1911, Brașov, Tipografia Ciurcu et comp.
- V. Anestin.** *Newton și atracțiunea universală.* 1911, București, Biblioteca „Lumea“ No. 101. Preț 15.
- C. Rădulescu-Motru.** *Psihologia ciocoismului. Psihologia industriașului.* 1911, București, Biblioteca „Lumea“ No 100. Preț 15 bani.
- Leon Șadbey.** *Din carnetul unui magistrat.* 1911, București, Tipografia „Vocea Poporului“. Preț 1.50 lei.
- Lazăr Popeseu.** *Otrava societății.* 1910, R.-Vilcea, Tip. „O. Thürringer“. Preț. 1.50 lei.
- Roman R. Ciorogariu.** *Spre Prapastie.* 1912, Arad. Tip. „Tribuna“.
- N. Davidescu.** *Iov.* 3 acte. 1911, București, Librăria Nouă. Preț. 3 lei.
- Vrsta ca impediment la alegerea în episcopat.* Studiu canonic și juridic. 1911, București, Editura ziarului „Curierul Judiciar“.
- Anuarul I al secției romino germane a gimnaziului i. r. de stat din Rădăuți pe 1-lea an școlar 1910—1911,* publicat de Leonida Bodnărescu. 1911, Rădăuți, Tip. E. Canarschi din Cernăuți. Preț. 2 coroane.
- Dr. P. Zosin.** Sur le critérium de la nocivité en matière criminelle. 1911, Iassy, Imprimerie Nationale (I. Ionescu).
- Almanahul scriitorilor dela noi. 1912.* 1911, Orăștie „Tipografia Nouă“, I. Moța. Preț. 1.80 cor. Pentru România 2 lei.

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE

AL
SOCIETĂȚII ANONIME

PENTRU

EXPLOATARE DE PADURI

și Cherastrae cu Vapor

Mai înainte: P. & G. GOETZ & C-*nia*
CAPITAL 10.000.000 fr. din care 8.000.000 Vârșați.

PREȘEDINTE: VICE-PREȘEDINTE:

Decedat

DI. MORITZ PFLUAM

Seful Casei Dutschka & C-*ie*
Membru al Consiliului
Bursel, etc. Viena

CONSILIERI DE ADMINISTRAȚIE :

Domnul Alex. Băteoianu, Director al Creditului Fon-
ciar Urban.

" **M. Blank**, asociat al Casei Marmorosch-Blank &
C-*ie*, București.

" **August Dall'Orso**, bancher în Galați,

" **Georges Hersent**, inginer în Paris,

" **Th. Nica**, avocat.

" **Iuliu Seculici**, director general al Societății de
Asigurare „Dacia-România”, București,

Principe Barbu Al. Stirbey, mare proprietar.

Domnul Alfred Strasser, rentier în Viena.

" **Dr. Ludwig Westermayer**, Consilier de Ad-
ministrație al Băncii Centrale Austriace de Cre-
dit Funciar, în Viena.

" **Em. A. Ziffer**, inginer civil, Președinte al Soci-
etății Căilor Ferate Imperiale Regale Privilegiate
Lemb-rg-Cernăuți-Iași și al Căilor locale din Bu-
covina, etc., în Viena.

DIRECȚIUNEA .

Domnul Otto Maubach, Director Central, Viena.

" **Ludovic Horch**, Director și Secretar General,
Viena

DIRECȚIUNEA DE MANIPULARE

DI. Robert Neuhaus, Galați.—**DI. George Frank**,

Cernăuți,—**DI. W. Renelt**, Buzeu.—Director forestier

DI. Henri Pecival, Viena.

SEDIUL SOCIETĂȚII:

București—Alea Carmen Sylva, No. 3—București.

N. MISCHONZNIK Y

FURNIZOR AL

CURTII REGALE

7.—STRADA COLȚEI—7 (Casa proprie)

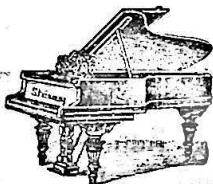
CEL MAI VECHIU ȘI MAI MARE MAGAZIN DE

NOTE ȘI INSTRUMENTE MUZICALE

Reprezentant general pentru România a celor
mai mari Fabrici din lume.

PIANE ȘI PLANINE

Steinway, New-York ; Pleyel, Paris ; Iulius Feurich ; Blüthner,
Leipzig ; Erard, Paris ; Foerster ; Schiedmayer et Sohne.

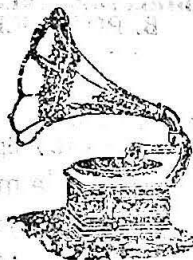

Piane originale Schiedmayer sînt cele
cu marca Schiedmayer et Sohne, (adică bă-
triul și fi) Casa fondată la 1781 fapt apro-
bat și recunoscut de toate societățile mu-
zicale din întreaga lume.

Nu le confundați cu fabrica I. P. Schied-
mayer-Pianoforte Fabrik care le oferă con-
curența drept renumitele Schiedmayer bă-
triul, pentru că astfel să inducă publi-
cul în eroare.

Prețuri și condițiuni foarte
avantajoase.

Reprezentant general pentru
România al veritabilelor

GRAMOFONE Marca „INGER“

Cele mai perfecționate din lume, neîntrecute în claritate și sonoritate
Revizătorilor se acordă prețurile și condițiunile fabricii.

PREȚURI MAI EFTINE CA ORI UNDE

CATALOGUE ILUSTRAT SE TRIMITE GRATIS ȘI FRANCO LA CERERE

Mare Economie
de Cărbuni

se realizează numai prin celebrele :

SOBE CALORIFERE

Garantate Belgiane veritabile

Godin MODEL 1907
Cele mai ingenioase, ele-
gante și solide.

Cele mai igienice prin construcțiunea lor
se găsesc numai la :

Marele Magazin de Lămpi, Sobe și Articole de Menaj:

M. LITTMANN: SOR I. WAPPNER

BUCUREȘTI,—Calea Victoriei No. 61—63—BUCUREȘTI

Vis-a-vis de Café Hig-Life.—(Telefon)

Cea mai frumoasă expoziție de Lămpi și Candelabre
pentru electricitate și gaz.

PENTRU PROVINCIE se efectuează orice comenzi conștiincios și prompt.

„Naționala“

Societate Generală de Asigurare în București.

Capital de acțiuni deplin vărsat Lei 2,000,000.00

Fonduri de rezervă . . . . . Lei 18,160,435.46

Total Lei 20,160,435.46

Daunele plătite în ramurile elementare peste Lei 83,000,000.00

PREȘEDINTE:

A. BAICOIANU

VICE-PREȘEDINTE

P. GRADIȘTEANU

CONSILIERI :

DR. I. COSTINESCU

I. M. ELIAS

O. GENTILOMO

D. MARINESCU-BRAGADIRU

C. NACU

J. NEGRUZZI

EM. M. PORUMBARU

G. de ORMODY

PRINTUL BARBU STIRBEY

DIRECTOR-GENERAL

B. POPOVICI

SUB-DIRECTOR

I. A. BERENDEI

„Naționala“

asigură în contra incendiului, grindinei, contra daunelor de transport pe apă și pe uscat. Asigură asupra vieții omului în toate condițiunile usitate:

Caz de moarte, Supravețuire, Zestre și Bente

Sediul social: Palatul societății str. Doamnei No. 12.

AGENȚII ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

Reprezentanța generală pentru București se află în palatul Societății.

„CREDIT PETROLIFER“

Soc. pentru favorizarea dezvoltării industriei Petrolifere din România

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT: Lei 6,000,000.

CAPITAL EFECTIV: Lei 5,000,000.

○ ○ ○ ○ Reprezentant General al Societății ○ ○ ○ ○

„ V E G A ”

Societatea anonimă Română pentru Rafinarea Petrolului

RECOMANDA :

Renumitele uleiuri de uns „Vacum“.

Ulei special pentru motoare Diesel: Vegilona.

Păcură pentru ars.

Păcură specială subțire pentru ars.

Benzină pentru automobile (marca Motricină).

Benzină pentru lămpi, motoare, etc.

Petrol lampant reglementar.

Pentru orice informațiune a se adresa Direcțiunii Generale,

BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI No. 10.

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30.000.000 pe deplin vărsați

Fabrice de petrol și a derivatelor sale, la
BUCUREȘTI, CONSTANȚA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrice de bidoane de tinichea, la CONSTANȚA.

Produsele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină
farmaceutică, Benzină pentru motoare, Reziduuri de petrol
pentru ars și unsul căruțelor, Parafină, Ulei
pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superoară. Valvolină
pentru cilindre și mașini.

Ne avînd nici un reprezentant în țară,
orice comandă de ULEIURI MINERALE sau alte produse trebuie
să se adreseze numai către:

Direcțiunea Generală, BUCUREȘTI, Bulevardul Carol No. 5

„Dacia-România“

— Societate generală de asigurare în București —

Cu un capital în acțiuni de 4.000.000 lei aur și cu rezerve
în sumă de lei 16.000.000.

Se recomandă Onor. Public pentru efectuarea de asigurări contră
daunelor de incendii, grindină, transport fluvial și maritim, precum și pen-
tru asigurări de viață în toate combinațiunile.

Este cea mai veche societate românească de asigurare. — „Dacia-Ro-
âmnia“ a plătit dela 1871—1907, despăgubiri în toate ramurile de

Lei 186,669,731

Informațiuni și prospecte se dau atit la Direcțiunea generală din Bu-
curești, strada Vienei (Vămei) No. 3, cit și la toți agenții din țară.

Tapete ≡ Linoleum ≡ ≡ covoare ≡

Cele mai bogate asortimente din țară la:

●●●● **Wiedeman** ●●●●

BUCUREȘTI: Bul. Elisabeta (telefon) Palatul Băilor Eforiei

Societatea Generală de Gaz și Electricitate din București

AVIZ

La Magazinul de expoziție și vânzare a Societății Generale de Gaz și Electricitate din strada Sărindar No. 10 se găsesc cu prețurile cele mai avantajoase următoarele articole:

BECURI, SITCLE și SITE

de prima calitate pentru gaz

Depozit de veritabile **LAMPI ELECTRICE „O S R A M”**
economice cu filamente metalice

CARBUNI PENTRU LAMPI CU ARC

Bogat asortiment de:

Candelabre, Lustruri, Lire, Lămpi de Sofragerie etc.
pentru Gaz și Electricitate

Onoratul public este rugat să viziteze magazinul

INȚĂRAREA LIBERĂ

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

BUCUREȘTI, BRAILA, GALATI, CONSTANTA

LOCATION DE COFFRES-FORTS

SERVICE DES COFFRES-FORTS

Ce service est pourvu de tous les perfectionnements et entouré de toutes les conditions de sécurité que comporte ce genre d'installation.

Une clé spéciale est remise au locataire; il s'en sert au moyen d'une combinaison, conue de lui seul, qu'il établit et varie a son gré.

Il est mis à la disposition de la clientèle und grand choix de compartiments dont les prix varient suivant les dimensions.

BAUCHÉ-CONSTRUCTEUR

REIMS, PARIS, LYON, BORDEAUX, MARSEILLE, NANCY, ALGER, GENEVE.

Medicul român în Karlsbad

Dr. ENEA NICOLA

DE LA FACULTATEA DIN VIENA

Da consultați în Karlsbad, Haus Amlys.

„Generală”

Societate Română de Asigurări Generale

Capital social deplin vărsat Lei 3.000.000

FONDURI DE GARANȚII CIRCA LEI 29.000.000

Daune plătite de la înființarea Societății, circa 54 milioane
Capitalurile asigurărilor de viață în vigoare peste 58 milioane lei

SEDIUL : BUCUREȘTI,

Piața Universității

AGENȚII: ÎN TOATE ORAȘELE ȚĂRII

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR DE :

Incendiu, Grindină și transport

(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE :

VIATA

Asigurări după combina-
țiunile cele mai avantajoa-
se. Asigurări cu bonificare
de 3% asupra tuturor pri-
melor plătite.

*Rente imediate și
amânate.*

ACCIDENTE

Asigurări individuale cu
și fără restituirea primelor.
Asigurări colective pentru
lucrătorii industriali și agri-
coli, combinate cu asigura-
rea responsabilității civile a
proprietarilor de *automobile*
pentru accidente cauzate ter-
telor persoane.

Prospecte și orice lămuriri la cerere.

Reprezentanța Generală :

BUCUREȘTI, Str. Smîrdan No. 2

SOCIETATEA ANONIMĂ

de **Basalt artificial** și de **Ceramică**
DE LA COTROCENI

BUCUREȘTI, STRADA CÎMPINEANU, 20

Capital social deplin vărsat Lei 2,500.000

Cel mai bun material pentru învelit acoperișurile este numai placa de ardesie

= Eternit =

Fabricată de Societate după brevetul Hatschek.

Material foarte ușor și ieftin

Rezistență absolută contra focului, vântului și intemperiilor

INFĂȚIȘARE PLĂCUTĂ. — DURABIL

Societatea mai oferă și celelalte produse ale sale, precum :

**DALE ȘI PAVELE DE BAZALT ARTIFICIAL
CARELAGE**

CARAMIZI SPECIALE, CARAMIZI REFRACTARE

Tuburi zmălțuite, Sobe de Teracotă

FAIANTERIE DE MENAGIU, DE FARMACIE

ASFALT ȘI BITUM. CARTON ASFALTAT

Cereți Prețurile-Corente speciale

LAXIN

Bomboane Purgative din fructe ușor de luat de copii și adulți
Aprobate de Onor. Consiliu Sanitar Superior cu Nr. 9499.

Serecomandă special contra: **Constipației, Leneviei Intestinale, Hemoroizii, Congestivii, Migrene, etc. etc.**

Depoz în toate Farmaciile și Drogueriile din țară.
Prețul unei cutii cu 20 bomboane Lei 1.75.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția : manuscrite, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa la **Redacția Revistei „Viața Romînească” strada Golia 52, Iași.**

Numai articolele științifice (științe naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.**

Pentru tot ceea ce privește administrația : cereri de abonament, mandate, inserare de anunțuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Romînească” strada Golia, 52, Iași.**

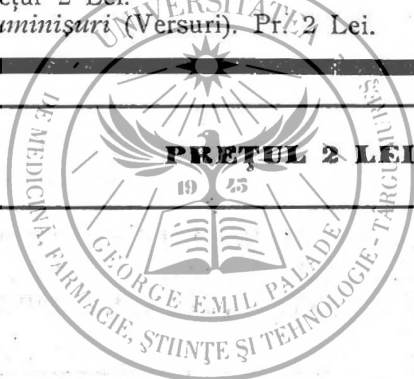
D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a încasa sumele ce ni sînt datorite, și a face angajamente în privința anunțurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat postal.

Au apărut în editura revistei „Viața Românească” și se află de vânzare la principalele librării din țară, precum și la administrația revistei :

- I. Al. Brătescu-Voinești. *In lumea dreptății*. Nuvele. Un volum, în 8°, de 290 pagini.—Prețul 2 Lei.
- A. Philippide. *Specialistul Român*. Contribuție la istoria culturii românești din sec. al XIX-lea. Un volum, în format mare, de 96 pagini.—Prețul 1 Leu 50 Bani.
- M. Lermontov. *Demorul*. Poemă tradusă de Ioan R. Rădulescu, precedată de o notiță privitoare la „Poetul Caucazului”. O plachetă elegantă, pe hirtie velină, format special, de 64 pagini.—Prețul 1 Leu.
- St. O. Iosif și D. Anghel. *Legenda Funigeilor*. Poem dramatic, în trei acte. O plachetă elegantă, pe hirtie velină, format special, de 60 pagini.—Prețul 1 Leu.
- G. Ibrăileanu. *Spiritul critic în cultura românească*. Un volum, în 8°, de 267 pagini.—Prețul 2 Lei.
- G. Ibrăileanu. *Scriitori și Curente*. Un volum în 8° de 320 p. Prețul 2 lei.
- D. D. Pătrășcanu. *Schițe și Amintiri*. Un volum în 8 de 292 pagini. Prețul 2 Lei.
- A. Stavri. *Luminisuri* (Versuri). Pr. 2 Lei.

A apărut :

ZORI DE IULIE

(NUVELE ȘI SCHIȚE)

DE

PREȚUL 2 LEI

SPIRIDON POPESCU